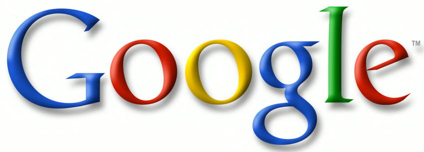
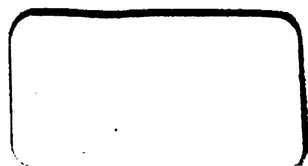
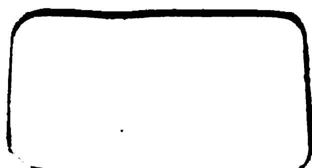

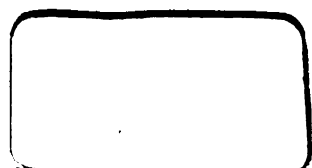

SKRIFTER UTGIFNA AF
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND.
LIV.

TORSTEN RUDEEN.

ETT BIDRAG
TILL
KAROLINSKA TIDENS LITTERATUR- OCH LÄRDOMSHISTORIA.

HELSINGFORS 1902.

I. Rudeen

Tillkännagifvande.

Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, direktör Sigfr. Kullhem, å Brandförsäkringsaktiebolaget Fennia, Unionsgatan 25. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier: „stiftande medlemmar", hvilka inbetala 200 mark eller därutöfver, „ständiga medlemmar", hvilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar", hvilka betala 10 mark årligen i tolf års tid, hvarefter de öfverföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna öfvergå till stiftare genom att inbetala differensen mellan stiftareafgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer af Sällskapets skrifter; ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla Förhandlingar och Uppsatser, men af de öfriga skrifterna blott de mera populära. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis några förut utkomna tomer, af hvilka ett större antal exemplar finnes i arkivet. Såväl äldre som nya ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna genom att insända rekvisitioner och penningar till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Myntgatan 5, för halfva priset tillösa sig tidigare utkomna tomer, hvilka utdelats endast åt stiftare, såvida ett tillräckligt antal exemplar ännu återstår.

Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har öfverenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande af endast half afgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknadt, kunna inträda medlemmar af Svenska litteratursällskapet i Finland, hvilka därigenom blifva delaktiga af det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna af bägge Litteratursällskapen rätt att för halfva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgifver. Ständiga medlemmar af Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar blifva, om de så önska, mot en afgift en gång för alla af 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig tills vidare hos lektor Lagerblad.

SKRIFTER

UTGIFNA AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND.

LIV.

TORSTEN RUDEEN.

ETT BIDRAG

TILL

KAROLINSKA TIDENS LITTERATUR- OCH LÅRDOMSHISTORIA.

AF

ARVID HULTIN.

HELSINGFORS 1902.

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1902.

Torst. Rudeen.

TORSTEN RUDEEN.

ETT BIDRAG

TILL

KAROLINSKA TIDENS LITTERATUR- OCH LÅRDOMSHISTORIA.

AF

ARVID HULTIN.

HELSINGFORS 1902.

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1902.

Olof Rudbeck.

Innehåll:

Förord.

Efterföljande försök till teckning af Torsten Rudeens lefnad och verksamhet hvilar beträffande hans finska period förnämligast på studier i Consistorii academici Aboensis protokoll och öfriga handlingar samt de akademiska dissertationerna under Rudeens presidium. Då källorna för kännedomen om den senare delen af Rudeens lefnad voro att söka i svenska arkiv och bibliotek, anträdde jag senaste vår en studieresa till Sverige, för att tillgodogöra mig det material, som där stode att vinna. I svenska riksarkivet begagnades prästeståndets protokoll för de riksdagar, i hvilka Rudeen deltog som medlem af detta stånd, m. fl. källor. I Kongl. biblioteket i Stockholm, Vetenskapsakademiens bibliotek därsammastädes samt Upsala universitetsbibliotek genomgingos flere brefsamlingar, i hvilka äfven ett icke ringa antal bref till och från Rudeen anträffades. I sistnämnda bibliotek tog jag äfven kännedom om den Palmskiöldska samlingen af Rudeens dikter i manuskript och jämförde desamma med den af Hanselli högst felaktigt tryckta upplagan af hans samlade vitterhetsarbeten. Genom ett utomordentligt tillmötesgaende såväl af domkapitlet i Linköping som af biblioteksförvaltningen i Upsala sattes jag i tillfälle att under min vistelse å sistnämnda ort äfven genomgå Consistorii Lincopensis protokoll och handlingar under den tid Rudeen var biskop i Linköping. Med stor beredvillighet och utan att sky någon möda har lektorn vid högre elementarläro-

verket i Linköping doktor Oskar Klockhoff stått mig till tjänst med upplysningar och afskrifter ur manuskriptsamlingarna i Linköpings stiftsbibliotek. För värdefulla upplysningar och bidrag står jag vidare i tacksamhetsskuld till den kände forskaren i den karolinska tidens vitterhet, professor Ewert Wrangel i Lund. Af ett antal arkiv- och bibliotekstjänstemän har jag äfven haft att påräkna benägen medverkan vid mitt arbete; jag nämner särskildt med tacksamhet bibliotekarierna Aksel Andersson och L. Bygdén i Upsala.

För mitt arbete har jag anlitat följande otryckta källor:

I Helsingfors universitetsbibliotek:

Consistorii Academici Protocoller för åren 1689—93, 1693—95, 1700—1707, 1707—1713.

Kongliga och Cancellers Bref för åren 1606—98, 1699—1726.

Registratur för åren 1690—99, 1699—1712.

Konunga- och Kanslers Bref till Åbo Academie (1640—1760). Sign. A⁰. II. 47.

Gezeliusska brefsamlingen.

Constitutiones regiæ Academiæ Aboensis.

I svenska riksarkivet:

Samlingen Biographica.

Karlstads Konsistorii und. skrifvelser 1705—1723.

Linköpings Konsistorii und. skrifvelser 1717—1726, 1727—1732.

Bref till Drottning Ulrika Eleonora från Svenske Män. IV.

Protocollum Collegii Cleri Comitialis pro Anno 1710.

Riksdags protokoll och acter 1713—1714.

1719 Åhrs Riksdags Protocoll.

Riksdags Protocoll åhr 1720.

Ven. Cleri Comitialis Protocoll pro a:o 1723.

Preste-Ståndets Protocoll vid Riks-Dagen år 1726 och 1727.

Secreta Utskottets Protocoll.

Prästerskapets Besvär. Linköpings stift.

Svenska Ecclesiastike Handlingar. 1720—29. IX.

Kongl. Senatens Registratur 1707—1709, under J. Schmedemans contrasignat.

Skrifvelser till Åbo akademis kansler 1659—1724.

Kongl. bref rörande Åbo akademi 1646—1734.

Diverse skrifvelser till K. M. rörande Åbo akademi 1647—1696.

Diverse skrifvelser rörande Åbo akademi 1648—1729.

Åbo Konsistorii und. skrifvelser 1701—1712.

Acta ecclesiastica: Religionsmål i Finland.

I Kongliga biblioteket i Stockholm:

Samlingen Autographica.

Bref till J. Gezelius. II. 1706—1711.

I Vetenskapsakademiens bibliotek:

Bergianska brefsamlingen.

I Upsala universitetsbibliotek:

Palmskiöldska samlingen.

Nordinska samlingen.

Bref till Ombuds-Rådet Salomon Cronhjelm 1711—1718.

Riksrådet Rudenschölds Brefsamling.

Bref till och från G. Benzelstjerna.

Bref till Carl Gyllenborg.

Orationer, sign. R. 147.

Litt. Hum. Suec. Poemer af kända författare. Sign. N. 1125.

I Linköpings domkapitels arkiv:

Consistorii Lincopensis protokoll och handlingar för åren 1716—1729.

I Linköpings stiftsbibliotek:

Benzelianska brefsamlingen.

Älfska samlingen af Carmina svecorum poetarum.

Superintendentia seu Diœcesis Carolistadiana Ecclesiastica et Literata af A. O. Rhyzelius.

Linköpings stifts Präste-Chrönika af Petrus Svenonis Kihlström och Johannes Georgii Älf.

Inledning.

På flere skilda områden, såsom vitter författare, akademisk lärare, biskop och riksdagsman, har Torsten Rudeen utfört en betydelsefull och af samtiden högt uppskattad lifsgärning, men af eftervärlden har han företrädesvis blifvit uppmärksammad som poet. Olika ha visserligen under tidernas lopp omdömena om hans diktning utfallit, hvilket berott icke blott på växlande smakriktningar, utan delvis äfven därpå, att densamma först på senaste tiden blifvit fullständigt känd. Ehuru ganska produktiv, om man tager i betraktande den korta tid han utöfvade diktkonsten, kunde nämligen Rudeen icke besluta sig för att under sin lifstid utgifva en samlad upplaga af sina poesier, vare sig att orsaken härtill är att söka i hans anspråkslösa uppfattning af sin diktning, eller, hvilket synes sannolikare, uti den dels intima, dels något uppsluppna karaktär, som är utmärkande för en stor del af hans i egentlig mening lyriska dikter. Utom bröllopskväden och grafskrifter var det endast tvenne poetiska festtal, hållna i Åbo akademi till konungarna Karl XI:s och Karl XII:s ära, hvilka af Rudeen själf befordrades till trycket. Af flere omständigheter kan man emellertid sluta till, att äfven andra af hans vittra alster voro kända af samtiden. Det visar sig nämligen, att Rudeens verser, såsom vanligt på den tiden, voro spridda i afskrifter icke blott bland hans närmaste vänner och beundrare, utan äfven bland tidens för vitterheten intresserade personer. Sålunda möter man otryckta poem af Rudeen i visböcker och handskrifna antologier från äldre tider, t. ex. i Barbara Leyoncronas visbok i den Nordinska samlingen i Upsala universitetsbibliotek, i den s. k. Liedbeckska visboken i

universitetsbiblioteket i Lund, i den Gyldenstolpeska i arkivet å Sjöholm m. fl. För befintligheten af allmänt spridda afskrifter talar äfven den omständigheten, att man i det s. k. skillingstrycket från frihetstidens början återfinner flere sånger af Rudeen, hvars diktning sålunda under hans lifstid trängde ned äfven till folkets djupa led.

Det mest afgörande vittnesbördet äro emellertid de talrika afskrifter af Rudeens dikter, som finnas i samlingar af enskilda forskare. Den med skalden samtida forskaren Elias Palmskiöld, grundläggaren af den stora Palmskiöldska samlingen, som numera tillhör Upsala universitetsbibliotek, var en flitig samlare af Rudeens vittra produkter, såväl tryckta som otryckta. De senare, som af Palmskiöld äro sammanförda under rubriken „Torstani Rudeens Swenske Poetiske Dichter“ [1]), omfatta inalles 32 stycken, bland dem äfven åtskilliga tillfällighetskväden. Denna samling, tillkommen redan under Rudeens lifstid, har blifvit af stor betydelse för eftervärldens kännedom om hans diktning. Den var länge en hufvudkälla, hvarur antologerna och forskarena i litteraturens häfder öste, samt gaf äfven grundstommen till den upplaga af Rudeens samlade vitterhetsarbeten, som nära halftannat sekel efter hans död såg dagen.

En annan, senare tillkommen kollektion „Swänska verser af Torst. Rudeen“ ingår i den värmländska prosten Erland Fryxells „Samlingar af Poëtis Wermelandis“. En särskild förteckning öfver denna samling upptager inalles 40 dikter; den är således större än den Palmskiöldska, men i den Fryxellska ingå äfven flere förut särskildt tryckta poesier af Rudeen. Den innehåller dock stycken, som icke finnas hos Palmskiöld, hvarför de båda samlingarna komplettera hvarandra.

Genom dessa enskilda forskares samlarenit har utan tvifvel den största delen af Rudeens lyriska dikter blifvit bevarad för eftervärlden, och de ha i icke ringa grad bidragit till att bekräfta det skalderykte han åtnjöt hos

[1]) Palmskiöldska samlingen. Poetica Pars XIV.

sin samtid. Det är mycket troligt, att hans anseende hos samtiden i lika hög grad stödde sig på de endast genom afskrifter kända verserna af honom som på de från trycket utgifna. Men äfven flere af hans tryckta tillfällighetskväden voro populära, och mycket stort pris satte samtiden på hans ofvannämnda tvenne poetiska orationer öfver de båda Karlarne. En skaldebroder till Rudeen, Samuel Triewald, har skrifvit en skarp och träffande satir öfver den tidens konungssångare („Om dem som inbilla sig vara poeter"), men i densamma gjort ett uttryckligt undantag för Rudeen och framhållit honom till och med som ett mönster i denna genre. Äfven hans första minnestecknare, A. O. Rhyzelius och J. Ihre, prisade hans konungssånger såsom synnerligen vällyckade och förträffliga.

När Rudeen utgaf dessa sina omtyckta fägnekväden, fanns det ännu ingen litterär kritik. Under senare delen af Rudeens lifstid utkom emellertid Sveriges första litterära organ „Acta litteraria Sveciae", hvars utgifvare Erik Benzelius d. y. i en anmälan af skalden J. Possieths „Sabbathsdagens Aftonoffer" nämner Rudeen bland dem, „qui hodieque, dum publicorum munerum administrationes id ferunt, tam literas, quam sua nomina poesëos patriae gloria exornant" [1]). Äfven en annan samtida lärd, poeseos professorn i Upsala Mathias Asp framhåller såsom de „förnämsta svenska skalder: Professor Lagerlöf, Salig Biskop Rudeen, Biskop Spegel, Lucidor, Eurelius och S. E. Brenner" [2]).

Endast några år efter Rudeens död begynte äfven enskilda vitterhetsälskare från trycket utgifva dikter af honom för att sålunda bidraga till förnyandet af bekantskapen med den omtyckta poeten. Så har åt Rudeens sångmö beredts plats i den af Olof von Dalins vän och medhjälpare Karl Carlsson (adlad Carleson)

---

[1]) Anf. arb. vol. I (1721) s. 190. Jfr Sylwan, Sveriges periodiska literatur under frihetstidens förra del, s. 95.

[2]) Jfr Samlaren, 21 årg. s. 10.

utgifna samlingen „Försök til Swänska Skalde-Konstens uphielpande, eller Samling af utwalda Swänska Rim och Dikter“ [1]). Detta är så mycket märkligare, som den uttryckliga afsikten med denna samling var att „gifva anledning til det Svenska Språkets och Skaldekonstens vidare updrifvande“, icke genom uppställande af „nödige reglor och lagar“, utan genom det goda „effterdömme“, som de, hvilka „ärna skrifva versar och til äfventyrs äga därtil nog naturlig böyelse och qvickhet, måtte af dessas läsande få“. Till den ändan ville utgifvaren genom trycket låta utgå „de utvaldaste Svänska Rim“, som han kunde öfverkomma, „versar, som i anseende till tankarnes, så wäl som Språkets renhet tyckas förtiena fremste rummet“. Detta syfte framhålles äfven i den inledningssång, hvarmed Dalin introducerar detta verk hos den vitterhetsälskande allmänheten. Han säger bl. a., att den svenska parnassen väl kan uthärda jämförelse med den utländska:

En Tiber, Seine och Thems dra ey klenoder fram,
Som lända med sin prakt til våras minsta skam.
Låt dem Maroner ha, Fontainer och Owener
Stiernhielmar ha vi här med Speglar och Rudener.

Hvad Rudeen beträffar, framgår det redan af denna inledningssång, att han räknades bland den karolinska tidens främsta diktare. Det är också hans fägnesång öfver Karl XI, som inleder Carlssons samling och upptager hela första flocken af densamma. I ett senare häfte ingår äfven sången öfver Karl XII i sin helhet. Dessutom är Rudeen i denna antologi representerad genom trenne grafskrifter, ett bevis på att tillfällighetsdikten ännu hölls för god i den dalinska kretsen. Däremot synes Carlsson ej ha haft någon kännedom om Rudeens i afskrifter spridda smärre lyriska poem. Ensamt hans officiella dikter och hans grafskrifter räknades bland de utvaldaste svenska rim och ställdes i främsta rummet bland „de mäst bekante och berömdaste Svenske Skaldearbeten“.

[1]) Utkom i sex häften eller s. k. „flockar“ under åren 1737—38.

Vid samma tid då Carlsson i sin samling återupplifvade Rudeens dikter, fällde en annan af Dalins samtida och beundrare, Olof Celsius d. y., i en i den af honom och Anders Hesselius utgifna moraliskt-satiriska tidskriften „Thet Swenska Nitet“ införd skalderevy, hvars stränga kritik väckte mycken uppmärksamhet på sin tid och gaf anledning till en häftig litterär polemik [1]), följande förmånliga omdöme om Rudeen:

Nog tror jag det war sant, att Stiernhielm giltig kändes,
Och at ej något fel in på Columber vändes:
Nog tror jag Lucidor sin väg gick ända fram;
Och ej en käck Rudeen tilbaka gick med skam [2]).

Snart blef emellertid den svenska allmänheten satt i tillfälle att förnya bekantskapen med Rudeen icke blott som kungaskald och framstående tillfällighetssångare, utan äfven som lyrisk diktare i egentlig mening. Såsom sådan möter han oss nämligen i den af frihetstidens första egentliga kritiker, den för vitterheten varmt intresserade Abraham Sahlstedt, under åren 1751—53 utgifna antologi „Samling af Verser på Swenska“. Sahlstedts uppgift var en helt annan än Carlssons. För honom var hufvudsaken endast „at i en handbok ihopsamla och allmänheten meddela hvarjehanda nyttiga och nöjsamma ämnen, som här och där varit kringspridde, hvarmed man på resor, spatseringar eller eljest vid lediga stunder kunde sig roa“. Sahlstedt var nämligen så modern i sina åsikter, att han ställde det nöjsamma framför det nyttiga. Han ansag, att „en hufvudsakelig egenskap hos en Poet är at behaga“, och att man „kan läsa Poetiska arbeten endast för sit nöje“. Själf bekände han fritt, att det var det enda han sökte

[1]) Jfr E. Lewenhaupt: En literär strid i Sverige år 1738, i Samlaren, 2 årg. s. 4 o. ff.

[2]) 30 år senare i sitt „Tal om Smak uti den Svenska, så bundna, som obundna Vältaligheten“ vid „Praesidie afläggning“ i Vetenskapsakademin 1768 uppräknade Celsius Rudeen jämte Runius, fru Brenner, Eldh, Triewald och Werfwing bland de få skalder, som „nästan ensamme få göra hedren för mera än fjerdedelen af det Seculum, som oss tillhör“. Anf. arb. s. 5.

i desamma. Med fasthållande af detta program hade han varit angelägen „at uppsöka alt hwad vackert vore af Poetiska arbeten“ [1]).

Beträffande Rudeen, som är representerad genom ett tjugotal dikter i Sahlstedts samling, har det verkligen varit ett sökande, ty flere af de här meddelade poemen framträdde nu för första gången i tryck. Om den källa, hvarur han hämtat de Rudeenska visorna, af hvilka han själf var mycket intagen, yttrar han:

„Ibland de äldre Svenska Poeter tager Rudéen in sit hedersrum; och hvem kan ledsna at höra honom siunga? Jag är en vän förbunden, af hvilkens lyckliga skaldegåfvor äfven finnas märken i min Samling; som sielf känt värdet af Rudéens verser, men haft den godheten at lämna mig däraf del; och gör jag mig ej ringa förtienst däraf, at gifva en så vacker skänk åt det almänna. Jag tror at hvar Läsare väntar något synnerligen liufligt och behagligt af det namnet, och är därjemte öfvertygad, at ingen i sin väntan blifver bedragen“ [2]).

Ett stort antal af de af Rudeen i Sahlstedts samling intagna verserna utgöras emellertid af utdrag ur hans tidigare tryckta bröllops- och grafskrifter. Sahlstedt var ingen älskare af denna förut så omtyckta diktart, som på hans tid redan synes ha förlorat i anseende. Men han ansåg det likväl orätt att helt och hållet förbigå en så rikt odlad poetisk litteratur, i hvilken den karolinska tidens förnämsta poeter hade nedlagt så många vackra tankar. Han hade därför bestämt sig för att ur de tillfällighetskväden, där han funnit någonting vackert, framdraga detsamma ur mörkret och lägga det inför allmänhetens ögon. Detta förfaringssätt

---

[1]) Anf. arb. IV s. 114—116, 131—132.

[2]) Anf. arb. IV s. 124. Hvem denne vän var, har jag mig icke bekant. Man kunde gissa på någondera af Rudeens vittra söner, af hvilka bidrag ingå i Sahlstedts samling. Det var icke ovanligt, att Sahlstedt vände sig till författares anhöriga för att få bidrag till sin antologi. Så var t. ex. fallet med Leenberg, såsom han själf uppgifver. Jfr anf. arb. IV s. 127. S. G. Elmgrens uppgift (i Lännetär, IV s. 58), att Sahlstedt skulle samlat de Rudeenska poemen ur visböcker, är oriktig.

har han äfven tillämpat på Rudeens tillfällighetsdikter. Han har utelämnat allt, som haft afseende å de besjungna personerna, samt i stället utbrutit några strofer af allmännare innehåll och försett dem med en särskild rubrik. Denna utbrytningsprocedyr, som ofta är vilseledande, har stundom gått så långt, att utgifvaren från ett och samma tillfällighetskväde kunnat hämta flere dikter [1]).

Men utom dessa extrakt ur Rudeens många bröllops- och grafsånger har Sahlstedt äfven offentliggjort flere af hans vackra lyriska dikter i sin helhet och härigenom gifvit en större allmänhet en annan föreställning om den Rudeenska sångmön, än den kunnat vinna genom hans tidigare tryckta skrifter.

Att Rudeen var en skald i Sahlstedts smak, framgår äfven af dennes några år senare utkomna arbete „Om Tankar i Witterhetsarbeten“ (Tom. I—III, 1756—58), en fri bearbetning af den franska estetikern Bouhours' arbete „La maniere de bien penser dans les ouvrages d'esprit“. Såsom redan framgår af titeln, var ämnet för denna „tractat“ att „lära på hvad sätt en vitterhets auctor må tilse, at des tankar äro icke allenast sanne och riktige“, utan ock „at de måge tillika vara vackre och liuflige“. I denna sin klassificering af olika slags tankar i vitterhetsarbeten har författaren hämtat sina exempel från svenska skalders verk. Och bland dem är Rudeen en af de oftast citerade. I hans poetiska förråd har Sahlstedt öfverhufvud funnit enbart fullkomliga, ljufliga och sköna tankar, ja till och med snilleblixtar. Endast sällan har han någon anmärkning att göra, men i stället mycken ros för hans förmåga att gifva lif åt döda ting, för hans konst att berömma fint och för hans naturliga grannlagenhet. Sahlstedt påpekar äfven många vackra tankar af Rudeen, som gå igen hos senare vittra författare [2]).

Äfven hos den senare frihetstidens poetiska författare

---

[1]) Att detta förfarande är helt godtyckligt och icke ägnadt att gifva en tillförlitlig bild af en författares skaldskap, har redan påpekats i Hammarskölds Svenska Vitterheten, 2 uppl. s. 298 noten.

[2]) Anf. arb., s. 6 o. ff.

synes Rudeen ha varit högt uppskattad som skald. Så t. ex. i fru Nordenflychts vittra krets, om man får döma af den bekanta skalderevyn „De svenska poeter“ af den berömda „herdinnan i Norden“ [1]). Fru Nordenflychts poetiska omdöme öfver Rudeen lyder:

Dyra skald, som hvar en känner
På din luta och din staf,
Du som vist at stora männer
Kunna gråta vid en graf [2]),
Du som ljuft och lärt förenar,
Steds i röst och hjerta öm;
Tanckar, ord, och påfund renar
I den klara kunskaps-ström,
Clio och Erato båda
Om din dyrckan täfla mäst,
Och som bägge fått dig råda,
Ha de kransen på dig fäst,
Ja, än mer; de ha beslutit
Gje ditt namn odödlig rätt,
Och sin gåfva så utgjutit
Att du lefver i din ätt [3]).

Denna alltigenom sympatiska karaktäristik vittnar om att Rudeen, tack vare Sahlstedts antologi, numera äfven var fördelaktigt känd som erotisk sångare. Man hade gjort bekantskap med två olika sidor af hans skaldskap, men fann i dem en lycklig förening af ljufhet och lärdom, och tillskref hans kunskapsrikedom de klara tankar och det rena språk, som uppenbarade sig i hans dikter.

Denna poetens återupplefvelse hos eftervärlden varade dock ej länge. Under den närmast följande vitterhetsperioden, den gustavianska, synes Rudeens skaldenamn ha råkat i glömska, hvilken han delade med de allra flesta af sin samtids vittra författare. De tongif-

---

[1]) Första gången offentliggjord i Tankebyggarnes vittra publikation „Våra försök“, 3 delen (1756) s. 142.

[2]) Åsyftar Rudeens sång öfver sin aflidna maka Anna Brunell, publicerad såväl i särtryck som i Carlssons antologi.

[3]) Slutet är en antydan om Rudeens vittra söner Karl och Ulrik Rudenschöld.

vande skalderna och smakdomarena från Gustaf III:s tid sågo ned på den karolinska tidens diktare med samma ringaktning, för hvilken de snart själfva i än högre grad blefvo utsatta från den nya skolans män. Utan historiskt sinne bedömde de allt från den franska smakens ståndpunkt, och hvad som ej var prägladt af densamma, tillerkändes föga eller intet värde. Man sysselsatte sig öfverhufvud icke med dessa författare och kände dem knappt mera än till namnet. Den svenska akademins dåvarande kritiska orakel, C. G. af Leopold, räknade den svenska vitterhetens begynnelse från Dalin, ty före honom hade den svenska vitterheten „ingenting märkvärdigt" att uppvisa [1]). Och då svenska akademin icke dess mindre på grund af en för vitterheten nitälskande medborgares donation uppdrog åt en af sina medlemmar, rådmannen, sedermera justitierådet I. R. Blom att författa en historia öfver den äldre svenska vitterheten, blef detta opus utan tvifvel ett af de ensidigaste, som den svenska litteraturhistorien har att uppvisa. Leopolds uppfattning går här igen, att barbariets mörker rådde i den svenska vitterheten ända till den dalinska revolutionen, då den franska smakens sol för första gången uppsteg öfver Sverige. Men för skams skull gör Blom likväl några undantag från den allmänna förkastelsedomen. Stjernhjelm erkände han som en „ljusets förebådare", ehuru smaklösheter förekommo äfven i hans dikter. Hos grefve Lindschöld, Peter Lagerlöf, Triewald och grefvarne Gyllenborg hade han funnit „renare tankar, större liflighet och harmoni". Och han riktar slutligen sin undantagsförteckning med namnen Rudeen, Rydelius, Ulr. Rudenschöld och Ax. Dan. Leenberg, „hvilka i sina få strödda försök gifvit tecken till Poetiska gåfvor, men ej några särskilt utmärkande drag till företräde" [2]).

Att i en sådan svartkritsteckning af hela tidehvarf-

[1]) Anf. förf., Svenska Vitterhetens Historia, i Läsning i Blandade Ämnen, 3 årg. (1799) s. 3 o. ff.

[2]) Svenska Akademiens Handlingar, Del 4 s. 220—229.

vet blifva nämnd bland undantagen, var ju dock något. Vid sidan af detta ohistoriska sätt att betrakta den karolinska tidens vitterhet möter man bland litteraturforskarne i Upsala en tidsenligare uppfattning af densamma. Redan under slutet af frihetstiden hade den lärde J. H. Lidén begynt i akademiska dissertationer utgifva sin bekanta „Historiola litteraria poëtarum svecanorum“ (1764—72). Det är också till den nära 30 år senare under Erik M. Fants presidium af C. U. Broocman utgifna fortsättningen på denna „Historiola“ man måste gå, för att åter möta en mera objektiv framställning af de karolinska skalderna, och således äfven af Rudeen. Man finner här en kort biografi öfver Rudeen åtföljd af några diktprof, bland dem äfven en förut icke känd dikt af Rudeen samt ett utdrag ur hans sång öfver Karl XI [1]).

Därefter gick det mycket långsamt för den Rudeenska sången att ånyo stråla fram ur det förflutnas dunkel. Och man kan därvid göra den iakttagelsen, att intresset alltmera vänder sig från hans officiella dikter till hans rena lyriska sånger. Ju flere af de sistnämnda döko upp ur arkivens gömmor eller ur enskilda samlingar, dess gynnsammare begynte domen utfalla.

L. Hammarsköld, som i sina historiskt-kritiska anteckningar öfver „Svenska Vitterheten“ (1818) dömer många af den karolinska tidens skalder nära nog lika omildt som den af honom föraktade Blom, hvars uttalanden han till och med ibland citerar, är den förste, som helt och hållet bryter stafven öfver Rudeens vittra oratorier. Hans omdömen stödde sig fortfarande på de af Carlsson och Sahlstedt meddelade profstyckena. Han fann Rudeens fägnesånger „tomma“ och „prosaiska“ och hans öfriga stycken uppfyllda af „moraliska betragtelser, men alldeles prosaiskt framställda, till och med, i det närmaste, utan de rhetoriska hjelpmedlen af Liknelser, Metaphorer, o. s. v.“ [2]).

---

[1]) Anf. arb. s. 119—120.
[2]) Anf. arb. s. 187—189.

Hammarskölds kritik af Rudeen lider af det fel, öfverdrifvet tadel, som utgifvaren af andra upplagan (1833) af hans vitterhetshistoria P. A. Sondén fann utgöra hans förnämsta brist. Sondén, den första som tagit kännedom om den Palmskiöldska samlingen af Rudeens dikter, har här ingripit och sökt mildra intrycket af Hammarskölds stränga dom genom att ur nämnda samling meddela trenne förut okända erotiska dikter af Rudeen [1].

P. Wieselgren, som i sitt verk „Sveriges sköna litteratur (1835) äfven ogillar Hammarskölds obilliga omdömen, säger beträffande Rudeen, att domen öfver honom utfallit annorlunda, om Hammarsköld, som hade en afgjord förkärlek för dem, som efterbildade italienska versformer, haft sig bekant, att Rudeen „äfven bråkade med Sonnetter“. Wieselgren är den första, som på denna grund inordnar honom bland den „italienska scholans“ skalder, det s. k. „Klingdiktsförbundet“, hvars efterhärmning af „Petrarchas näktergalsslag“ han icke gillade, men hvars förtjänster om det tekniska och språkliga i poesin han dock erkände [2].

Äfven C. J. Lenström räknar i sitt några år senare utgifna arbete „Svenska Poesiens Historia“ (1839—40) Rudeen till den erotisk-italienska skolan och framhåller, att han är „i sina många tillfällighetsverser till sina samtida, torrt beskrifvande eller moraliserande, mest rhetorisk, sällan eller aldrig poetisk, men i sina små visor är han ganska lycklig, varmkänslig, naturfrisk, sinnrik och poetiskt stämd, fastän uttrycket mot hans vilja stundom är blandadt med komiska ord. Formen är annars ganska ledig“ [3].

Så fullständigt hade under årens lopp omdömet öfver Rudeens diktning växlat. Hans tillfällighetsdiktning ansågs numera vara torr och värdelös, medan han i stället prisades för sina „vackra sonetter och täcka, skalkaktiga kärleksvisor“.

---

[1]) Anf. arb. s. 149—150.
[2]) Anf. arb., III s. 444—448.
[3]) Anf. arb., förra delen s. 187.

Till stor del på samma ståndpunkt stod ännu P. D. A. Atterbom i den korta teckning han i förbigående ägnar Rudeen i andra bandet af „Svenska siare och skalder“ (1843). På grund af de af Wieselgren meddelade skaldeprofven hade Atterbom likvisst kommit till den riktiga slutsatsen, att Rudeen icke helt kan räknas till den italienska skolan. Hans sånger sväfvade „oafgjordt mellan svensk enfald och italiensk konstprakt“, och i denna dess „villreda“ såg han orsaken till, att den ofta „stannade vid rama svenska torftigheten“. Rudeens värmländska härkomst föranleder Atterbom att ställa honom vid sidan af P. Lagerlöf, och han anser honom „i ett och annat smärre kärleksqväde fullt värdig att vara hans landsman“. Ehuru således äfven Atterbom gifver företräde åt de smärre visorna af Rudeen, berör han dock de i Carlssons skaldeflockar ingående fägnesångerna och tillfällighetsdikterna af Rudeen och förmildrar något de af Hammarsköld afgifna stränga omdömena öfver desamma [1]).

Det blef emellertid först B. E. Malmström, som i sina akademiska föreläsningar „Grunddragen af Svenska Vitterhetens historia“ (1866) fullständigt återupprättade Rudeens skaldenamn. Han hade liksom Sondén gått till en af grundkällorna, den Palmskiöldska samlingen, och på grund af hvad han där funnit, afgifver han följande omdöme:

„Rudeen var en långt mera poetisk och erotisk natur än han såsom prest och slutligen biskop vågade offentligen ådagalägga sig vara. Det var detta presterliga *decorum*, som skadade hans rykte såsom skald, ty hvad han sjelf utgifvit, och hvad anthologerna på 1700-talet ansågo tillständigt att upptaga bland salig biskopens poetiska qvarlåtenskap, består till ojemförligt största delen af rimmad moraliserande prosa. Deri har Hammarsköld onekligen rätt. I Palmsköldska samlingarne förvaras deremot saker af hans hand, som gifva ett helt annat begrepp om skalden, ehuru de ej gerna kunnat erkännas af den fromme biskopen. Några af dessa stycken äro uppfyllda af en så sjelfsvåldigt yrande eller en så oförtäckt fordrande sinnlighet, att de ej gerna kunna hvarken utgifvas från trycket eller ens uppläsas från en akademisk katheder. Men i denna lilla

[1]) Anf. arb., 2 uppl., s. 198–200.

samling af erotisk lyrik finnas äfven sådana poemer, som utan fråga skulle försvara sin plats bredvid det bästa i sin art, som den tiden frambragt".

För att bekräfta detta omdöme meddelar Malmström en antologi ur de Palmskiöldska samlingarna, dock endast fyra nya sånger. De öfriga af honom meddelade proffven hade redan tidigare varit kända. Äfven ur Rudeens kungadikter aftrycker han några stycken för att visa, huru tidens storhetsstämningar afspegla sig i desamma. Således redan hos Malmström ett försök att bedöma dem ur historisk synpunkt, icke blott ur estetisk, hvilken synpunkt för de flesta af hans föregångare hade varit den enda normgifvande [1]).

Endast ett år efter det Malmströms teckning hade sett dagen, utkom den första samlade upplagan af Rudeens dikter, utgifven af P. Hanselli i det stora verket „Samlade Vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin" (8:de delen, 1867). Samlingen innehåller icke mindre än 76 dikter af Rudeen, och är således betydligt fullständigare än alla förut befintliga såväl tryckta som otryckta samlingar. Hansellis källor ha varit Carlssons och Sahlstedts ofvannämnda antologier, de Palmskiöldska handskrifterna i Upsala bibliotek samt där förvarade särskildt tryckta s. k. personskrifter af Rudeen. Uteslutna äro endast ett par bröllopsdikter, hvilka utgifvaren med rätta funnit vara alltför skabrösa, för att anständigtvis kunna meddelas i tryck, och af samma orsak äro äfven enstaka strofer ur en eller annan dikt utelämnade. Däremot ingå dikter, som veterligen icke äro af Rudeen eller åtminstone ej bära hans namn på titelbladet.

Samlingen är ordnad efter innehållet, sålunda att först ingå sånger till kungliga personer, därefter följa erotiska och lyriska dikter och slutligen Rudeens talrika bröllopsvisor och grafsånger. Några synbarligen under tryckningen tillkomna poem äro bifogade i slutet. Att

[1]) Anf. arb., I s. 84 o. ff.

beklaga är, att denna enda upplaga af Rudeens samlade vitterhetsarbeten lider af samma brister som Hansellis editioner öfverhufvud. Utgifvaren har betjänat sig af högst felaktiga afskrifter, så att icke blott enstaka ord utan hela meningar äro oriktigt återgifna. Språket i författarens dikter är alldeles godtyckligt förändradt, än moderniseradt, än antikveradt, utan att någon enhetlighet i detta afseende blifvit följd.

Hansellis upplaga har emellertid bidragit till att stadga omdömet om Rudeens diktning, hvilket tidigare hade stödt sig antingen på antologierna under 1700-talet eller på hvad den ena eller andra litteraturforskaren framdragit ur de Palmskiöldska samlingarna. Af senare författare, som sysselsatt sig med Rudeen, bör jag främst nämna prof. Ewert Wrangel, som i sina båda arbeten „Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning“ (1888) och „Frihetstidens odlingshistoria“ (1895) ägnar Rudeen rätt mycken uppmärksamhet. I sistnämnda arbete framhålles Rudeen såsom „en af det förflutna tidehvarfvets förnämsta skalder“. Stjernhjelm, Columbus, Lagerlöf, Spegel och Rudeen voro enligt författaren 1600-talets „mest tongifvande skalder“ i Sverige, hvilka ännu under 1700-talets första tredjedel bibehöllo „hela sin auktoritet“. Wrangel påpekar, att Rudeen icke blott i sina visor framstår genom „en poetisk känsla, ett för naturen öppet sinne“ samt „en behaglig och musikalisk formbehandling“, utan anser honom äfven „icke så förkastlig, som Hammarsköld velat påstå, i tidens stora genre: samfundslyriken“. Flere af hans begrafningsskrifter voro „ganska vackra“, och hans bröllopsverser fingo sitt behag genom den visform författaren förstått gifva dem [1]).

Att Rudeen äfven är observerad i nutida allmänna litteraturhistorier, läroböcker och antologier, må slutligen

[1]) „Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning“ s. 132—133. „Frihetstidens odlingshistoria“ s. 119, 218. Redan tidigare hade C. Eichhorn i en uppsats „Sällskapspoesien under Karlarnes tidehvarf“ med beröm framhållit Rudeens sånger på detta område. Jfr „Svenska studier“. Ny samling (1872) s. 176, 179.

i förbigående påpekas. Äfven i utländska författares arbeten, bland de senaste i J. Paludans „Danmarks Litteratur mellem Reformationen og Holberg med Henblik til den Svenske“ (1896) är Rudeen nämnd.

Medan Rudeens skaldskap sålunda ända till senaste tid blifvit rätt mycket uppmärksammadt af forskarena i litteraturens häfder, är däremot hans öfriga lifsgärning långt mindre känd och föga behandlad. Som präst och innehafvare af biskopsvärdigheten är han visserligen omtalad i en mängd herdaminnen och biskopskrönikor, men i dessa finner man för det mesta kortfattade biografiska underrättelser, endast sällan och då blott några allmänna antydningar om arten af hans verksamhet. De fullständigaste i tryck bevarade underrättelser om Rudeen såsom biskop har man ännu i dag som är att söka i Rhyzelii „Personalia“ i hans likpredikan öfver Rudeen (1729), äfvensom i hans „Episcoposcopia eller Sticht- och Biskops-Chrönika“ (1752). Uppgifterna i alla senare utkomna herdaminnen tyckas stöda sig på desamma.

Ej heller har Rudeen som medlem af prästeståndet vid sex riksdagar och såsom talman vid två af desamma blifvit utförligare skildrad. En och annan upplysning finner man emellertid i det af S. P. Bexell, A. Ahlqvist och A. Lignell utgifna arbetet „Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnes historia“ (1835), äfvensom i P. G. Cederschjölds verk „Riksdagen i Stockholm år 1719“ (1825) m. fl.

Beträffande Rudeens verksamhet som akademisk lärare i Åbo är man företrädesvis hänvisad till finska källor. De första underrättelser härom möter man i J. J. Tengströms arbete öfver prokanslern biskop J. Gezelius d. y. (1833) och i hans „Chronologiska Förteckningar och Anteckningar“ öfver universitetetslärare (1836). I sistnämnda arbete ingår en kort biografi öfver Rudeen, hvari det heter, att ingen före honom „vid Åbo akademi hvarken varit såsom han hemmastadd i den Romerska Litteraturen, eller såsom han derstädes inverkat till befrämjande af hennes studium“. Rudeen säges ha varit en

gynnare af den kartesianska filosofins läror och uppträdt till försvar för desamma på grund af tvenne under hans presidium utgifna akademiska afhandlingar, en „kontrovers“, som närmare beröres i Tengströms biografi öfver Gezelius d. y. Som poet åtnjöt Rudeen „ett högt anseende“, och Tengström tillerkänner hans svenska poesi förtjänsten af att de bildade klasserna i allt högre grad begynte tillägna sig sitt modersmål [1]).

Dessa olika sidor af Rudeens verksamhet i Åbo beröras äfven af senare finska författare. Gabriel Lagus, citerar i sina föreläsningar om „Den finsk-svenska Litteraturens utveckling“ (1866) Rudeens diktning hufvudsakligen för att karaktärisera tiden och särskildt stämningen i landet vid underrättelsen om Karl XII:s segrar. Utan att ingå på en närmare karaktäristik af densamma, nämner han dock i förbigående Rudeen såsom „Finlands kanhända bästa svenska poet under hela seklet“ och framställer honom som „en erotisk diktare af förtjänst“, hvilken „liksom Liljenstedt sällade sig till den italienska riktningen i Sveriges litteratur“ och var „den förste som i Finland skrifvit en sonett“ [2]). S. G. Elmgren tecknade i ett föredrag på en litterär soiré 1868 „Poesins tillstånd i Finland på 1680- och 90-talet“ och framhöll i detsamma Johan Paulinus och Torsten Rudeen såsom „de bästa bland denna gamla tids diktare på svenskt språk“. Likställande dessa båda skalder med hvarandra, upprepar författaren B. E. Malmströms ofvan anförda omdöme om Rudeen nära nog med samma ord. Hvad han anför om „Finska Helicons fägnesånger“, är ej heller nytt och tyckes

[1]) Chronol. Förteckningar, s. 181—183. Gezelii den yngres Minne, s. 96 o. ff.

[2]) Anf. arb. s. 51, 62. Redan före Lagus hade C. W. Törnegren i ett föredrag år 1849 om den svenska poesin i Finland bland 17:de seklets skalder framhållit Rudeen och Lillienstedt som de mest poetiska, finnande i deras erotiska sånger och glada skämtsamma visor „utgjutelser af en sann och varm känsla, under det samma författares större poemer lida af svulst, mångordighet och falskt pathos“. Jfr „Litterära Soiréer i Helsingfors under hösten 1849“.

visa, att Elmgren icke hade tagit närmare kännedom om dessa Rudeens båda poem [1]).

Någon ny syn på Rudeens skaldskap finner man således icke hos nyssnämnda författare. Däremot har prof. I. A. Heikel i sitt i många hänseenden värdefulla arbete „Filologins studium vid Åbo universitet" ägnat Rudeens lärareverksamhet såsom poeseos professor en mera ingående granskning än i något tidigare arbete. Författaren redogör i korthet för innehållet af de mera betydande bland de många disputationer, som utkommo under Rudeens presidium, och sammanfattar de nya och rätt märkliga synpunkter, som framträda i dessa till olika områden hörande lärdomsprof. Heikel är den första, som närmare studerat Rudeen som latinsk poet och vältalare på romarspråket, och han skänker honom såsom sådan mycket erkännande. Utan att beröra hans svenska poesi, har författaren dock ur konsistorii protokoll för den tiden framdragit några bevis på det stora anseende han åtnjöt såsom skald särskildt vid akademin i Åbo. Såsom sitt slutomdöme framhåller Heikel, att Rudeen utan tvifvel var „den mest framstående bland alla, som under akademins tillvara innehaft poeseos professionen" [2]).

Öfverhufvud hafva framställningarna af de olika sidorna af Rudeens lifsgärning på få undantag när utfallit synnerligen förmånligt. En utförligare skildring af hvad han verkat under ett långt, åt sånggudinnorna, lärdomen, kyrkan och staten helgadt lif synes därför vara så mycket mera påkallad, som af alla de författare, hvilka sysselsatt sig med Rudeen, mycken liten uppmärksamhet ägnats hans lefnadshändelser. Man kan säga, att forskningen rörande Rudeens lif stannat vid hvad redan hans samtida, Rhyzelius, visste att förtälja i sina ofvannämnda personalier, men icke en gång dessa synas ha varit kända

---

[1]) Jfr Lännetär, IV s. 49, 58—59.

[2]) Anf. arb. s. 101—107. Äfven i Carl v. Bonsdorffs „Åbo stads historia under sjuttonde seklet" är Rudeen i korthet omtalad, II s. 300.

för alla senare forskare, hos hvilka man därför finner många oriktiga uppgifter.

Denna brist är det som efterföljande arbete i främsta rummet afser att söka fylla, och att på samma gång belysa Rudeens mångsidiga och olikartade verksamhet, med särskildt beaktande af de sidor af densamma, genom hvilka han framstår såsom en märkesman uti vår lärdoms- och vitterhetshistoria under den karolinska tiden.

I.

Torsten Rudeens ungdoms- och studietid.

Torsten Rudeen tillhör en släkt, som från en ringa härkomst inom ovanligt kort tid svingade sig upp till en af de mest bemärkta och lysande på sin tid i Sverige. Farfadern var en bonde från Värmland. Brodern och sönerna upphöjdes i adligt stånd, den förra på grund af egna, de senare på grund af faderns förtjänster. En af sönerna, Karl Rudenschöld, blef friherre, riksråd, grefve och Upsala akademis kansler. Sondottern var den för sin skönhet och sitt olyckliga öde bekanta Magdalena Rudenschöld.

Den berömda Rudenschöldska släktens ättartaflor upptaga såsom stamfader bonden Thorsten, som lefde under förra hälften af 1600-talet och ägde hemmanet Rud i Lysviks socken i Värmland. Från denna värmländska bondgård hämtade släkten äfven sitt namn [1]).

Redan bonden Thorstens son Håkan, som enligt tidens sed latiniserade sitt namn, kallade sig Haquinus Torstani Rudenius, och under denna latinska version ha ännu hans söner inskrifvit sig i Värmlands nations matrikel vid Upsala universitet. Först på 1680-talet synes släktnamnet ha förkortats till Rudeen [2]).

---

[1]) Jfr Anreps Ättartaflor, 3 delen s. 549. Enligt Hammarin, Carlstads stifts herdaminne (d. 2 s. 116) var stamfadern bonde från Rudstorp i Kilns socken. *Rud* är för öfrigt ett mycket vanligt namn på byar och gårdar i Värmland och äfven annorstädes i Sverige. Den första stafvelsen i det Rudeenska namnet förekommer dessutom i flere sammansättningar såsom Rudskog, Rudstorp, Frykerud, Hollerud, Kyrkerud, Sannerud, Ullerud m. fl.

[2]) Namnets ortografi har för öfrigt mycket vacklat under tidernas lopp. Det förekommer omväxlande under formerna Ruden, Rudeen, Rudén, Rudéen.

När namnet kreerades, var den värmländska bondeätten redan på väg att taga det första steget till sin upphöjelse i ett högre stånd. Och vägen var den vanliga: från bonde- till prästeståndet. Den ofvannämnda Håkan Rudenius, den första som gick den lärda vägen och blef student i Upsala 1652 [1]), studerade nämligen teologi och vigdes till präst 1658 samt blef redan samma år kapellan i Fryksände och Lysviks socknar i sin hemtrakt Värmland genom giftermål med sin företrädares Andreas Thermanders änka, Kristina Falk (död år 1700), dotter till länsman Torsten Falk i Kiln [2]). Håkan Rudenius, som afled år 1697, hade tre söner: Torsten; Bengt, som blef statskommissarie och adlades under namn af Rudenhjelm (d. 1723); Sven, som blef kyrkoherde i Brunskog i Värmland (f. 1669 d. 1728), samt en dotter Kristina, som gifte sig med sin faders efterträdare Johannes Ågren [3]).

Den äldste sonen, Torsten Rudeen, var född den 9 mars 1661 å Berga gård i Lysviks socken [4]). Hans första biograf, Rhyzelius, berättar, att han var född af „enfaldiga dock hedervärda föräldrar“, hvilka „honom genast till dopet befordrat och vid årens tiltagande hema i

[1]) Upsala Universitets Matrikel utgifven af Aksel Andersson s. 131. Anreps uppgift, att Håkan Rudenius skulle blifvit student redan 1651, är oriktig.

[2]) I Stjernmans Matrikel och Anreps Ättartaflor, där namnet skrifves Falck, uppgifves att Kristina Falk skulle varit dotter till kyrkoherden i Sillerud Thorstanus Erici Falck.

[3]) Hammarin, anf. arb. II s. 116.

[4]) Samtliga biografer nämna Lysviks socken som Torsten Rudeens och hans bröders födelseort, och några uppgifva, att han föddes å socknens komministerboställe. Emellertid fanns ej vid denna tid något prästboställe i Lysvik. Komministrarne bodde nämligen i regeln i Fryksände å Stommen. Rudeens fader hade emellertid genom sitt giftermål förvärfvat Berga gård, som ligger i Lysvik. Också nämner A. O. Rhyzelius i sitt uti Linköpings stifts bibliotek förvarade manuskript „Superintendentia seu Dioecesis Carolistadiana Ecclesiastica et Literata“, att Torsten Rudeen var född å „Berga i Lydrsvik, som är en annexa til moderkyrkian Sund i Friksdalen“. Jfr Hammarin, anf. arb. II s. 113 o. 116.

thesas hus med tidig undervisning i thes Christendoms stycken, med förmaningar och egit efterdöme til en sann Gudsfruchtan och på dygdenes väg sielfva handledt och anfördt" [1]). Detsamma bekräftar Rudeens panegyriska minnesdiktare på romarspråket, dåvarande studenten, den sedermera berömde professor Johan Ihre, som i ett långt biografiskt poem öfver Rudeen därjämte framhåller, att hos den unge gossen redan tidigt visade sig ett öfvervägande intresse för studier samt poetiska anlag. Han förlorade icke såsom vanliga ungdomar sin tid på lekar och spel. Studierna voro redan i barndomen hans enda lek. Hans ovanliga anlag synas också hos fadern ha väckt stora förhoppningar. Ihre låter en gudinna i drömmen för Håkan Rudenius uppenbara den lysande framtid, hvilken väntade sonen såsom skald, „af hvars vältalighet den finska talarestolen skulle genljuda", och som blifvande innehafvare af biskopskåpan, hvars ära ännu efter hans död skulle förhöjas af hans ättlingar, de berömda Rudenschöldarne. Fadern, som säges ha gömt denna dröm i sitt sinne, ägnade sig därför med så mycket större ifver åt sin sons studier och uppfostran [2]).

De poetiska anlagen närdes och utvecklades utan tvifvel af den härliga naturomgifning, hvari den blifvande skalden uppväxte. I det för sin skönhet såsom „kronan bland Svea rikes länder" mångbeprisade Värmland har särskildt den på båda sidor om sjön Fryken utbredda Fryksdalen, inom hvilken äfven Lysviks socken är belägen, skildrats som en fjällomkransad dalbygd af ovanlig fägring, hvilken bär „den äkta Värmländska prägeln af storartad kraft och lekande allvar". Den värmländska befolkningen har berömts för sin kärlek till hembygden och

---

[1]) Rhyzelii likpredikan „Guds nådabarns tredubbla Salighet„ s. 46.

[2]) Vates noster erit, Gothicarum gloria rerum,
Cui laté Patriam laude replere dabo.
Hujus ab eloquio Fennonica rostra sonabunt,
Verba ligata velit, sive soluta, loqui.
Ihre, Lacrimae & Flores, s. 20—21.

sin järnvilja, förenad med „lefnadsmod och solsken i sinnet“. Såväl naturen som folkets egenskaper ha därför varit ägnade att fostra framstående söner[1]). Också har Värmland långt före Frithiofssångarens tid prisats som skalders och berömda mäns vagga. Redan Ihre uppräknar bland illustra värmlänningar namnen Lagerlöf, Hermelin, Eurelius och Camenius.

Vid nio års ålder sändes Torsten Rudeen år 1670 till trivialskolan och gymnasiet i Värmlands hufvudstad Karlstad. Väl förberedd af sin fader, fick han här ägna sig åt „studiis gravioribus“, bland hvilka det latinska språkets grundliga inhämtande då som bekant ställdes i främsta rummet. Af gymnasiets fem lektorer ålåg latinundervisningen främst eloquentiae lektorn, hvars hufvuduppgift var att lära eleverna att i tal och skrift behärska det romerska tungomålet. Bland dåvarande lärare i Karlstad nämnes också såsom den mest framstående eloquentiae lektorn Johannes Iser, som tillika var konrektor. Han skall ha ägt ovanliga undervisningsgåfvor; de mest framstående af hans elever, bland hvilka äfven Rudeen nämnes, erkände alla, att de hade Iser „att tacka för sina framsteg i studier“ [2]). Icke så få af hans lärjungar blefvo sedermera eloquentiae eller poeseos professorer vid Sveriges akademier[3]), hvartill Isers grundliga undervisning i latinet utan tvifvel medverkat. Ännu under Rudeens gymnasiitid befordrades Iser till graecae linguae lektor och blef sålunda hans lärare äfven i detta språk. Att Rudeen var fästad med tacksamhetens och tillgifvenhetens band vid denna sin lärare, och också efter afslutad skoltid underhöll förbindelser med honom, framgår bland annat däraf, att han sedermera tillägnade honom sitt första akademiska läroprof, och då Iser förlorade en ung förhoppningsfull son, ristade en minnesruna öfver denne samt under sin studenttid var informator för en annan af hans söner.

[1]) Jfr Hofberg, Genom svenska bygder, s. 101 o. 111.

[2]) Hammarin, anf. arb., I s. 146.

[3]) Petrus Lagerlöf i Upsala, Erland Lagerlöf i Lund, Torsten Rudeen i Åbo, Olof Hermelin i Dorpat.

Om Rudeens öfriga lärare i Karlstad säger Ihre, att de voro framstående, ärliga och allvarliga män, som icke plågade eleverna med plaggor och gissel och icke föregingo med några dåliga exempel, utan med nit och framgång skötte sin undervisning [1].

Rudeen utvecklade under sin skoltid mycken „flit och medfödd kvickhet". Han sågs vaka vid sina böcker långt in på nätterna och steg på morgnarna ofta upp före solen. Detta enligt Ihre, som tillika antyder, att han redan här under god ledning ägnade sig åt vittra öfningar, men att hans håg dock stod till Upsala, där själfva Apollo hade deponerat sin trefot, och hvars akademi icke blott var sånggudinnornas utan äfven lärdomens säte. Det måste också erkännas, att Upsala akademi vid denna tid stod högt i flor och i flere vetenskaper hade utmärkta lärare.

Efter åtta års skolstudier nådde han detta efterlängtade mål. Han vann inträde vid Upsala akademi år 1678 [2]) och inskrefs liksom de fleste Karlstadsgymnasister i Värmlands nations matrikel, där han själf antecknat sig med namnet Torstanus H. Rudenius.

När Rudeen blef akademisk medborgare, var han, enligt sin poetiska minnestecknares utsago, en yngling till åren, men i mogenhet redan en man. Han fortsatte sina studier med samma „flit, drift och vaksamhet", som han redan lagt i dagen under sin gymnasiitid. På lediga stunder sammanträffade han med sina vänner, eller också helgade han sina fritimmar åt sånggudinnorna.

Angående Rudeens studier i Upsala meddelas af Ihre, att han icke blott fördjupade sig i teologiska och filosofiska ämnen, utan äfven under den vackra årstiden intresserade sig för botaniska exkursioner. Att döma af hans blifvande verksamhet intog dock också vid akademin det latinska språket det främsta rummet i hans

---

[1]) Anf. arb. s. 22.

[2]) I. A. Heikel, Filologins studium, s. 102, uppgifver oriktigt året 1675, ifall det icke är ett tryckfel liksom årtalet 1792 för Rudeens professorsutnämning.

studier. I detta ämne undervisade bl. a. Rudeens berömda landsman Petrus Lagerlöf, som tillika var värmländska nationens inspektor och i denna egenskap i hög grad uppburen och omtyckt af värmlänningarna [1]). Lika framstående såsom lärare och såsom skald, blef Lagerlöf såväl i vetenskap som poesi Rudeens mästare och förebild. I sina föreläsningar tolkade han som poeseos professor under läseåren 1684—86 Ovidii metamorfoser och Horatii oder samt undervisade privatim uti „prosodiae et carminum leges". Under följande läseår var hans ämne „de constitutione tragödiae comödiaeque", och därjämte föredrog han stycken af Plautus och Terentius. Som eloquentiae professor läste han öfver Livius, Sallustius och Taciti Annaler. Hans hufvuduppgift i denna professur synes dock ha varit att handleda ungdomen i latinska tal- och skriföfningar. Och särskildt på detta område var Lagerlöf en utmärkt lärare. Själf en af sin tids yppersta som latinsk talare och stilist, utbildade han en skara lärjungar, som utmärkte sig både som stilister och diktare på romarspråket [2]). Till dem hör också Torsten Rudeen, som under Lagerlöfs ledning lärde sig att skrifva en äfven af eftervärlden erkänd god latin och att på detta språk uppträda som en skicklig poet. Om man får tro Ihre, skulle Rudeen under studentåren skrifvit latinska dikter öfver ämnen ur den klassiska mytologin [3]), antagligen poetiska språköfningar, hvilka då voro föreskrifna för studenterna.

Den tidens språkstudier inskränkte sig emellertid icke till latinet, utan omfattade äfven den heliga skrifts

[1]) Jfr E. H. Lind, Värmlands nations historia, s. 7—8.

[2]) Jfr bl. a. Hans Forssell, Minne af Erik Benzelius (Sv. Akad. Handl. d. 58 s. 117).

[3]) Jam cantat Phaëtontis equos damnosaque vota,
Jam tristes casus, pulcher Adoni, tuos.
Maenia jam Thebes & saxa sequentia, rupto
Vicinasque polo Deucalionis aquas.
Pluraque, Naïadas quae per sinuosa Meleri
Littora saltantes obstupuisse ferunt.
Ihre, anf. arb. s. 24.

grundspråk, hvilka det var så mycket mera nödvändigt att känna, som för de lärde den teologiska banan hägrade som det yttersta målet för alla sträfvanden. Äfven i dessa ämnen hade Upsala universitet under Rudeens tid synnerligen framstående representanter. Gustaf Peringer (adlad Lillieblad), som 1681 blef linguarum orientalium professor, hade dessförinnan under en mångårig vistelse i utlandet inhämtat grundliga insikter såväl i hebräiska som kaldäiska, syriska, arabiska, turkiska och etiopiska. Efter att redan i ungdomen ha sysslat med de rabbinska kommentarierna till Messias (de Messia Judaico), utgaf han talmudiska handskrifter med latinsk version och studerade på ort och ställe den judiska sekten karaiternas i Lithauen sedvänjor och bruk, öfver hvilka han också föreläste. Vanligen tolkade han någon af gamla testamentets skrifter eller någon talmudisk traktat af Moses Maimonides o. a. [1]). Af Rudeens lärdomsprof framgår, att han studerat äfven för Peringer.

Ännu mera berömd var dåvarande professorn i grekiska språket Lars Norrman, en polyhistor, hvars lärdom säges ha omfattat hela den klassiska och orientaliska litteraturen. Han skildras såsom en mästare i romersk vältalighet och skall ha talat hebräiska samt skrifvit vers på latin och grekiska. Norrman utgaf upplagor af den ateniensiska retorn Aelius Aristides, den lärde grammatikern Thomas Magister, m. fl., hvilkas arbeten han äfven i sina föreläsningar tolkade för sina disciplar [2]). Man äger visserligen icke någon bestämd upplysning om att Rudeen studerat för denna „vir summi ingenii & immensae lectionis", men att döma af hans blifvande verksamhet är det något, som förefaller högst sannolikt.

På grund af den vetgirighet, som var utmärkande för Rudeen, kan man taga för gifvet, att hans studier utom

[1]) A. A. v. Stjernman, Matrikel öfver Swea Rikes Ridderskap och Adel, II s. 924. G. Gezelii Biographiska Lexicon, II s. 115 m. fl.

[2]) Jfr Andreas Norrelius, Vita Laurentii Normanni (i L. Normanni Orationes Panegyricae, Sthlm 1738) m. fl.

sprakvetenskaperna äfven omfattade andra af de vid högskolan företrädda disciplinerna, isynnerhet som nya impulser då framträdde inom många olika vetenskapsgrenar vid Upsala akademi. Hans biograf har framhållit hans intresse för filosofiska spörsmål, och detta är icke att undra på, ty på filosofins område rådde stor lifaktighet i Upsala, där kartesianismen vid denna tid hade vunnit inträde i den filosofiska fakulteten genom den berömde Johan Bilberg, som 1679 blef professor i matematik och tio år senare öfvergick till den teologiska fakulteten samt slutligen blef biskop i Strengnäs. Denne hade såväl i sin undervisning som i de under hans presidium utgifna disputationer infört den kartesianska undersökningsmetoden och öppet anslutit sig till denna filosofis grundsatser, därigenom framkallande lifliga protester från det gammalortodoxa lägret och representanterna för den skolastiska filosofin [1]). Det var under Rudeens studenttid prästerskapet vid 1686 års riksdag på föranledande af teologiska fakulteten vände sig till konungen med en klagoskrift, hvari de yrkade att „principia philosophiae Cartesianae“ helt och hållet skulle förbjudas och teologiska fakulteten få makt att hindra disputationers framträdande, uti hvilka funnos några skadeliga förargelser [2]). Efter det filosofiska fakulteten afgifvit en vidlyftig förklaring och professor Bilberg i ett särskildt „Oförgripeligit Betänkiande“ på ett skickligt sätt häfdat tankens frihet gentemot den gamla „Scholfuchsiska Philosophiens“ anhängare, nedsattes år 1689 en kongl. kommission under grefve Erik Lindschölds ordförandeskap, för att anställa undersökning angående den kartesianska filosofins förmenta skadlighet. Sedan denna kommission afgifvit sitt utlåtande, följde ännu samma år konungens resolution, som utföll till förmån för forskningens frihet. Visserligen

---

1) G. Gezelii Biographiska Lexicon, I s. 72 m. fl.

2) Redan år 1665 hade medicine professorn Hoffvenius blifvit utsatt för åtal i konsistorium på grund af att han i en fysiologisk afhandling uttalat kartesianska åsikter. Jfr Atterbom, Samlade skrifter, VI: 1 s. 38 o. ff.

skulle, enligt den kongl. domen, ingen sådan frihet vara tillåten, som „i någon måtto strider emot vår Christelige troo och lära", men för öfrigt „efterlåtes Philosophiens friie bruuk och öfningh, sanningen medh goda skähl och Experimenter at uthleeta och styrka, sampt alle loflige vetenskaper at föröka" [1]).

Midt under denna lifliga och upprörda konflikt mellan teologer och filosofer framträdde Rudeen (1688) under Lagerlöfs presidium med sitt första akademiska lärdomsprof, hvilket också behandlar ett filosofiskt ämne. Afhandlingens titel lydde *De dissolutione mentis et corporis*, och däri framställes en af den kartesianska filosofins hufvudfrågor om själens och kroppens förhållande till hvarandra.

Rudeen behandlar det moment, då själen och kroppen skiljas från hvarandra genom den senares död. Hans utläggning af kroppens och själens olika funktioner hvilar på kartesiansk grund. Kroppens egenskap var utsträckning, den bestod af en mängd yttre och inre organ, hvilka tillsammans bildade en „amica ac concinna harmonia", som måste väcka vår beundran. Själens egenskap var däremot tänkandet, dess funktioner voro immanenta, och den var icke underkastad någon dödlighet. Dessa båda substansers, kroppens och själens funktioner utgjorde hvad vi kalla lif, och då så är, var döden, enligt Rudeen, ingenting annat än dessa lifsfunktioners upphörande. Då tänkandet emellertid var själens enda egenskap, som yttrade sin aktivitet endast genom viljeyttringar, hvilka likväl hade intet inflytande på kroppens lif eller död, ansåg han det som en stor villfarelse att, såsom några påstodo, anse själen som kroppens egentliga lifsprincip och dess frånvaro såsom orsaken till kroppens död. Han stödde sig härvid på anatomin, som lärde att hjärnan var den egentliga utgångspunkten för kroppens olika funktioner, icke själen. Därför ansåg författaren, att kroppens död var en föregående akt, som föranledde själen att lämna densamma, liksom kaptenen öfverger sitt förlista fartyg eller människan sitt hus, när det störtar öfver ända. Beträffande de orsaker, som

[1]) Jfr Bring, Handlingar, d. 2 s. 6 o. ff. Samma år utslaget föll, intimerar Bilberg, att han ämnade föreläsa „dioptricen, ductu Renati Cartesii, principis hujus aetatis Philosophorum". (Enligt Elenchus Praelectionum för 1689—90). Som teologie professor blef han sedermera utsatt för förföljelser från sina kollegers sida och hindrad att utgifva någon enda disputation i teologin. Jfr „Nytt förråd af Äldre och Nyare Handlingar rörande Nordiska Historien, I s. 60, III s. 181 o. ff.

föranledde kroppens död, redogjorde han icke blott för de gamla filosofernas och kemisternas åsikter, utan äfven för Cartesii mening, enligt hvilken hjärtat var källan till all värme och blodets egentliga verkstad. Häraf berodde alla kroppens funktioner, och när det ämne (certum fermenti genus), hvaraf blodet bildades i hjärtat, upphörde att finnas, inträdde döden. Gentemot denna Cartesii åsikt anför författaren erfarenhetens vittnesbörd, att man vid dissektion af hjärtat ej funnit spår af något sådant blodbildande ämne. Men det stod dock fast, att lifvet frambringades af något, som framdref och underhöll blodomloppet, och att tvärtom döden vållades af något, som hindrade detsamma. Hvad slutligen själen beträffar, ansåg författaren att den, frigjord från kroppens fängelse, hvarken betjänade sig af tanke, minne, fantasi eller någon annan funktion, som den hade under sin gemenskap med kroppen, ända tills det behagade den högste att återförena själ och kropp med hvarandra.

Afhandlingen vittnar om, att Rudeen hade studerat Cartesii „Traité de l'Homme" och Louis de la Forge's „Remarques" till densamma. För öfrigt är Rudeens afhandling en tämligen ytlig studie, han erkänner själf dess omogenhet och brister. Den visar emellertid, att Rudeen var intagen af den nya filosofiska riktningen, som i Bilberg hade sin främsta representant och till hvilken äfven de flesta andra af den filosofiska fakultetens dåvarande medlemmar hade anslutit sig. Undersökningar öfver ämnen sådana, som Rudeen hade valt, voro ej heller ovanliga vid denna tid, särskildt bland Bilbergs lärjungar. Men icke blott ämnet var nytt, utan äfven metoden. Den skolastiska terminologin med dess många „distinktioner, abstraktioner och subtiliteter" är af Rudeen helt och hållet öfvergifven. Han förirrar sig icke på definitionernas och konklusionernas ofruktbara fält, utan stöder sig på erfarenhetens och naturvetenskapernas vittnesbörd och söker i sin framställning „enkelt, redigt och klart framställa sina tankar".

När Rudeen tre år senare under Peringers presidium framlade sitt andra lärdomsprof, denna gång „pro solenni in philosophia gradu", möter man honom på ett helt annat område än i hans första dissertation. Afhandlingens titel lyder *De Origine Ordinis S. Georgii in Anglia*, således en historisk undersökning, som därtill ännu

hämtat sitt ämne icke från den klassiska, utan från den moderna historien. Det framgår häraf, att Rudeen äfven idkat historiska studier under sin vistelse vid akademin i Upsala. I denna sin disputation anslöt sig Rudeen emellertid icke till den strömning, som på hans tid onekligen stod högst i kurs, nämligen den gotomantiska fornforskningen. Rudeens studietid sammanfaller med framträdandet af Atlantican, detta Olof Rudbeck d. ä:s på sin tid berömda nationalverk, hvars kolossala framgång endast kan tillskrifvas dess storartadt patriotiska syfte att för medels en ofantlig lärdomsapparat söka bevisa, hvad man under detta storsvenska tidehvarf så gärna ville hafva ådagalagdt, nämligen att det svenska folket öfverträffade alla andra icke blott i vapenfrejd, utan äfven i historisk ålder, att svenskan var de öfriga språkens moder och den skandinaviska norden kulturens egentliga vagga. De två första delarna af Atlantican, som på sin tid näst bibeln var den mest lästa bok,[1]) utkommo under Rudeens studietid i Upsala (1679 o. 1689), och att han rönte en stark påverkan af densamma och lifligt omfattade Rudbecks patriotiskt-antikvariska idéer, skola vi längre fram bevittna, ehuru som sagdt hans gradualafhandling icke kan anses vara ett direkt uttryck af Rudbeckianskt inflytande.

Rudeens dissertation sönderfaller i tvenne delar, af hvilka endast den senare behandlar S:t Georgsorden i England, medan den förra sysselsätter sig med ordensväsendets uppkomst öfverhufvud. Författaren går tillbaka till de äldsta tider, sökande dess yttersta upphof i de utmärkelsetecken, hvarmed furstarne prydde sina närmaste män, eller i de stridstecken, som forntidens kämpar förde i striden. Hos romarne fanns redan en riddareorden (equestri Romanorum ordo), hvilket namn återklingade i italienarnes cavallieri, fransmännens chevaliers, skandi-

[1]) Jfr Atterbom, Minne af Olof Rudbeck d. ä. (Samlade skrifter, VI:1 s. 1—249. H. Schück o. K. Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria, I s. 268—284.

navernas riddare och tyskarnes marchiones. Under medeltiden uppkommo äfven de kristna riddareordnarna och till en af dem, milites torqvatorum, räknar han S:t Georgsorden i England.

Afhandlingen redogör i korthet för denna ordens stiftande genom Edvard III; dess namn, skyddshelgon valspråk och ordenstecken. Såsom sina förnämsta källor har författaren användt tvenne engelska arbeten, teologen Petrus Heylins „The History of that most famous Saynt and Soldier of Christ Jesus S. Georg of Cappadocia“ och den kungliga heraldikern och medaljbevararen Elias Ashmoles då nyligen utgifna arbete „The order of the garter“ samt den italienska historiografen Gregorius Letis arbete „Teatro Britannico“, hvilken källförteckning utvisar, att Rudeen liksom samtidens lärde öfverhufvud var förtrogen äfven med de moderna språken.

Hvad ämnet beträffar, synes riddarordnarnas historia vid denna tid ha intresserat den lärda världen. I Sverige hade intresset för detta ämne vaknat vid samma tid, då finnen Elias Brenner hade begynt sina forskningar rörande äldre tiders vapensköldar, ordenstecken och insignier [1]. Hans namn åberopas såväl i Rudeens afhandling som i en några år senare (1696) af Gustaf Adlerfelt utgifven afhandling „Equites sive de ordinibus equestribus disqvisitio“, hvari efter en allmän redogörelse för riddareväsendet uppräknas samtliga kända riddarordnar från äldsta tider såväl extra som intra patriam.

Vid sidan af Adlerfelts på faktiska upplysningar rika afhandling är Rudeens blott ett brottstycke. Det är endast en i flyktiga drag utkastad skildring af S:t Georgsordens uppkomst i England. Författaren hade från början tänkt sig en vida fullständigare och omsorgsfullare behandling af ämnet, men hade afstått därifrån såväl i följd af „temporis angustia“ (promotionen var nära förestående) som „ob subsidiorum defectum“, såsom det heter

[1]) Jfr E. Aspelin, Elias Brenner, s. 33.

i hans tillägnan till sin „maecenati gratiosissimo“, grefve Fabian Wrede. Den korta afhandlingen slutar med att nämna, att äfven tvenne svenska konungar voro S:t Georgsriddare, nämligen Gustaf II Adolf och Karl XI, hvilket ger honom anledning att prisa den sistnämndes regering och hans outtröttliga arbete för rikets bästa.

Rudeens afhandling ventilerades den 24 november 1691, endast ett par veckor före den solenna magisterpromotionen, som ägde rum den 10 påföljande december. Vid detta tillfälle mottog äfven Rudeen lagerkransen såsom en symbol af slutade studier vid akademin. Det var en lång tid af icke mindre än tretton akademiska år Rudeen då hade bakom sig. Orsakerna till hans studiers långsamma fortskridande voro flere. Han tog sin uppgift grundligt, gick till botten med allt och ställde målet högt, åsyftande ingenting mindre än att göra sig skicklig till att undervisa ungdomen vid någon af Sveriges vetenskapliga högskolor.

En vägande anledning till hans långvariga uppehåll vid akademin var, såsom han själf framhåller, att han under sin studietid hade att kämpa „med mycken fattigdom och uthan hugnad af något Stipendio“. På denna omständighet syftar måhända äfven en passus i en lyckönskningsdikt uti hans första lärdomsprof af brodern B e n g t, som på franska sjunger:

„Ie me rejouis donc des fleurs de vos estudes,
Qui sont enfin produits, malgré les coups fort rudes
Qui vous ont menacés“ o. s. v.

På grund af sina torftiga villkor var Rudeen som mången annan fattig student på den tiden tvungen att genom privat undervisning skaffa sig medel till sina studiers fortsättande. Han vistades bland annat såsom praeceptor hos Stockholms stads sekreterare K r i s t o f f e r B r u n e l l, en värmlänning, hemma från Brunskogs socken, där fadern var kyrkoherde. I en tillägnan af sin första akademiska afhandling till denne Brunell, som sedermera blef hans svärfader, prisar han honom såsom sin „patronus

propensissimus“ och „benefactor benignissimus“. Och hans „lydige discipel“ Nils Brunell (då 11 år, sedermera kansliråd och svensk ambassadör i Danmark samt adlad med namnet Örncrona) är bland gratulanternas skara med en kort svensk vers.

En annan af Rudeens disciplar var Johannes Iser, son till hans förre lärare med samma namn vid Karlstads gymnasium, sedermera kyrkoherde i Fryksdalens pastorat i Värmland [1]).

Oaktadt denna pedagogiska verksamhet fördröjde hans vistelse vid akademin och utan tvifvel ingrep störande i hans egna studier, tog han dock sin magistergrad med den heder och framgång, att han då redan af sin lärare Lagerlöf pröfvades skicklig att kunna bekläda en akademisk lärareplats. En så förmånlig föreställning om grundligheten af Rudeens vid akademin förvärfvade lärdom kan man dock icke bilda sig enbart med ledning af de ofvannämnda af honom utgifna akademiska afhandlingarna. De kunna visserligen anses ådagalägga hans anslutning till de nya riktningar i vetenskapen, som da gjorde sig gällande vid Upsala akademi, men ingendera af dem förråder dock några djupare eller mera omfattande studier. Däremot är det troligt, att han hade dokumenterat sig såsom en framstående kännare af de klassiska språken och den klassiska litteraturen, äfvensom i begagnandet af det romerska tungomålet i tal och skrift visat sig vara en utmärkt elev af den berömde Lagerlöf. Men utom denna klassiska bildning synes Rudeen under sin långa studietid äfven ha förvärfvat något af den polyhistoriska lärdom, som på hans tid var så vanlig.

[1]) Detta framgår af ett bref från Rudeen till generalpostdirektören och kongliga sekreteraren Johan Schmedeman, hvilket bref finnes bland „Karlstads konsistorii und. skrifvelser 1705—1723“ i svenska riksarkivet.

II.

Den karolinska tidens tillfällighetsdiktning.

Rudeens bidrag och ställning till densamma.

Under sin studietid i Upsala gjorde Torsten Rudeen sina lärospån som vitterlekare äfven på svenska språket. Det är visserligen långtifrån riktigt, hvad Hanselli påstar, att „det var under sin studenttid Rudeen egentligen utöfvade skaldekonsten“ [1]), men han uppträdde redan under studentåren som en flitig och omtyckt tillfällighetsdiktare, och mera än hälften af de talrika rimmerier, som han hopsmidt på detta område, sågo vid denna tid dagen.

Da Rudeen först uppträdde som vitter författare, var tillfällighetsdikten den hos tidehvarfvets skalder vanligast förekommande och allmännast odlade poetiska genren En den flyktigaste blick i de talrika samlade vitterhetsarbetena från den karolinska perioden är nog för att öfvertyga om, att bröllops- och grafskrifter utgöra den öfvervägande delen af da lefvande skalders produktion. Man får ett bestämdt intryck af, att den af yttre anledningar föranledda diktningen af poeterna själfva ansågs vara lika så god som hvarje annan diktart. Och äfven hos allmänheten torde densamma ha stått i icke ringare anseende än poesin i egentlig mening.

Man befästes yttermera i denna uppfattning, då man finner, hvilket uppslag äfven på detta område gafs af den svenska konstdiktens skapare Georg Stjernhjelm. Hans pa hexameter författade „Bröllopsbesvärs ihugkom-

[1]) Samlade Vitterhetsarbeten, VIII s. 137.

melse" är såväl genom sin längd som till sitt innehåll den svenska litteraturens märkvärdigaste bröllopskväde och gifver läsaren en i många stycken intressant sedebild från detta tidehvarf.

Var Stjernhjelms bröllopsdikt i sitt slag storartad och ensamstående, så finner man redan hos hans närmaste efterföljare, Samuel Columbus, bröllops- och grafsången fullt utvcklad samt de former behandlade, i hvilka den sedermera rörde sig. Liksom Stjernhjelm använde äfven Columbus hexametern såväl i bröllops- som griftkvädet. Men han betjänade sig därjämte af det alexandrinska versmått med omväxlande manliga och kvinliga rim, hvilket sedermera blef det måhända mest vanliga i dikter af detta slag. Äfven kortstafviga lyriska versmått med såväl jambiska som trokaiska metra möter man hos Columbus, som stundom äfven lät versen omväxla med prosastycken. Han införde redan herdemaneret och den mytologiska apparaten och använde också stundom efter tyska förebilder dialogformen och den „pindariska oden med strof, antistrof och epod" i bröllopsvisan. Öfverhufvud betecknar Columbi tillfällighetspoesi ett betydande uppsving för denna diktart, i hvilken han införde en finare smak, en „förhöjning af känsloton" samt „en sorgfälligare laggrannhet och smidighet, så i versen som i språket" [1]). Hans tillfällighetsdiktning omfattade åren 1667—1679.

Samtidigt bearbetades tillfällighetsdikten af den tidens flitigaste rimsmidare och yrkespoet Lars Johansson (Lucidor den olycklige), hvars inflytande varit större än Columbus', men ingalunda lika välgörande som hans. Orsaken till detta inflytande måste sökas i de förtjänster, som onekligen utmärka Lucidors tillfällighetskväden, i främsta rummet den uppsluppna munterhet, som talar ur hans bröllopssånger, och den utomordentliga

[1]) Jfr Atterbom, Minne af Samuel Columbus (Samlade skrifter, VI: 1 s. 274) och E. Wrangel, Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning, s. 70—71 o. a.

lätthet, hvarmed han rimmade. Ingen hade före honom så suveränt och ledigt handskats med versen och språket. Och när han inslog den idylliska tonarten, kunde han understundom blifva verkligt poetisk. Men å andra sidan var det Lucidor, som allt allmännare införde den lättfärdiga tonen i bröllopsvisan, hvars plumpaste form voro de slippriga gåtor, som riktades till alla „kysksinte och dygdälskande möör". Utom „gifte-roos", „lust-, skempt- och lyk-roops-rim" tillgrep Lucidor allt oftare mytologiska ämnen, i all synnerhet lilla Astrilds många puts, men lät understundom äfven hela den olympiska gudavärlden framträda i löjets dager [1]). Äfven begrafningskvädet neddrog Lucidor i det låga genom sin hvardagliga stil, sitt slarfviga språk och sina „tråkiga, oerhördt utdragna och merendels resonnerande alexandriner". Grafsångerna utgöra ofta en sällsam „blandning af högt och lågt, högtidligt och profant, snillrikt och löjligt". Till det brokiga intrycket af hans talrika tillfällighetskväden, omkring 60 till antalet, bidrager äfven den babyloniska språkförbistring, som råder i desamma. Lucidor skrifver vers icke blott på svenska, utan därjämte äfven på latin, tyska, franska, engelska, italienska och holländska [2]). Han skref sina tillfällighetsdikter under åren 1668—1674, således en kort tidrymd för en rätt ovanlig produktion [3]).

Lucidors inflytande på den karolinska tidens tillfällighetspoesi är lätt att spåra hos mängden af hans efterföljare, men redan samtiden visade dock ett öppet öga för hans brister. Så t. ex. bland diktningens målsmän i Upsala, där spåren af Columbus' välgörande inflytande framträda såväl hos hans broder Johan Columbus, hvilken dock för det mesta skref vers på latin, som hos

---

[1]) Så bl. a. i bröllopsdikten „Astrilds Skallgång", hvars travesterande skildring af Olympen Wrangel anser vara den första i sitt slag, en föregångare till fru Lenngren och Bellman. Anf. arb., s. 92. Schück, Illustrerad svensk litteraturhistoria, I s. 341.

[2]) Lucidor använder till och med finska ord, t. ex. „går *pois* min kiära kar!".

[3]) Jfr J. Linck, Om Lars Johansson, s. 97—116.

dennes efterträdare i poeseos professuren, Rudeens redan nämnde lärare P. Lagerlöf. Denne, som utom poet äfven var smakdomare, erkände Lucidors stora ingenium och hans fallenhet för diktkonsten, men han varnade uttryckligen ungdomen, som „mycket imitera hans styl och beropa sig på hans auktoritet", för hans sätt att stympa orden i versen och för hans ojämna stil, som aldrig gjorde någon åtskillnad mellan „stilum sublimum et humilem". Lagerlöf var själf en en flitig tillfällighetsdiktare (under åren 1671—98). Atterbom betraktar honom med rätta som en „fortsättning af Columbus, en grad underlägsen i snille, men ock en grad öfverlägsen i smak och språkgranskning"[1]. Hans tillfällighetsdikter vittna om en sorgfällig och vårdad form, en värdig stil och ett väl valdt innehåll. Öfverhufvud förstår Lagerlöf att mera koncentrera sina tillfällighetskväden än de flesta af hans samtida. Då Lagerlöf äfven på detta område var en af Rudeens poetiska förebilder, böra vi tillägga, att han, som var sin tids förnämsta auktoritet på metrikens område, i sin metriska undervisning uppställde stafvelseräkning och rim som versens hufvudfaktorer och inskärpte nödvändigheten af prosa-accentens iakttagande. Han varnade för att „söka lämpa svensk vers efter klassiska regler", emedan „vår vers endast har aksent, men icke kvantitet". Han ogillade därför den af Stjernhjelm införda hexametern, prisade i stället alexandrinen — dock med förkastande af den rimmade cesuren — och godkände äfven trokaiska versmått. Man finner också, att Lagerlöf själf aldrig använde klassiska metra i svensk vers, utan företrädesvis alexandrinen och vid sidan af densamma äfven kortstafviga jambiska och trokaiska versmått. Som en lärd man hade han också gjort sig väl förtrogen med utländska författare på metrikens område[2].

[1]) Siare och skalder, d. 2 s. 139.

[2]) Lydia Wahlström, Petrus Lagerlöfs kollegium i svensk matrik. Samlaren, 21 årg. s. 10—21.

Det hade sålunda, särskildt i Upsala, gjorts aktningsvärda försök att höja tillfällighetsdiktens nivå vid den tid Torsten Rudeen begynte göra sina lärospån på detta område [1]). Hans första kända rimmeri är från november 1683 och benämnes *Tröst-Skald* samt är riktadt till „de Ehreborne och Hög-dygdige Jungfrur Rudbeckerna“, dåvarande teologie professorns i Upsala Petri Rudbeckii „kiärälskelige döttrar“ i anledning af deras fru-moders Margareta Stjernhööks „hastiga dock salige frånfälle“. Rudeen uppträder här under pseudonymen „Tröstkiär“, bildad i analogi med Lucidors Skaldkiär, en pseudonym, som man likvisst sedermera ej återfinner under någon annan af hans dikter.

Endast ett par år senare eller från medlet af 1680-talet börja tillfällighetskväden i allt större mängd flyta ur Rudeens penna. Det vore dock orätt att på grund af denna produktivitet anse honom som en yrkespoet på detta område. Man kan nämligen i de flesta fall sluta till en personlig bekantskap mellan Rudeen och föremålen för hans tillfällighetssånger. Så har han besjungit icke så få af sina värmländska landsmän, men äfven personligheter, hvilka han lärt känna antingen under sin studietid i Upsala eller under sin vistelse som informator i Stockholm.

I sina tidigaste griftkväden från 1685 och 1686 talar han ännu om sin „tröga pänna“, sin „obekväma stammande tunga“, „späda sång“, „svaga fiär“ och „för svarta bläck“. En gång kallar han sin „mun och hand oföhr“,

---

[1]) Bland samtida mera kända tillfällighetsdiktare må yttermera nämnas Erik Wennaesius (1672—83), som skref sina flesta tillfällighetskväden i sonettens form; Samuel Westhius (1675—77), författare till mycket långtrådiga och tråkiga tillfällighetsdikter; Sofia Elisabet Brenner (fr. 1676), hos hvilken man åter möter samma språkförbistring som hos Lucidor, men hvars stil är mera jämn och vårdad, men på långt när ej så genialisk som hans; Johan Paulinus (Lilljenstedt) (1680—91), familjen Blixencrons poetiska lofsångare; G. Eurelius (Dahlstjerna) (1680—91), mera originell än de flesta andra; Olof Wexionius (1681—89), långtrådig och tråkig som Westhius; Chr. Leyoncrona (1686—91), förnämligast sin egen släkts minnes-sångare, m. fl. mer eller mindre berömda yrkespoeter.

en annan gång anser han den för „maklös“ att till och med besjunga en åttaårig pilt. Ännu år 1687 utropar han:

Hur länge, Clio, skall tin Hiälp iag fåfängt töfva?
Ack, at iag tarfde ey tit tröga bijstånd pröfva [1]).

I en *Lijk-Hyacinth* (1685) öfver rådmannen i Karlstad Petrus Piscator, fader till Rudeens studentkamrater, Olof och Anders Piscator, använde han första gången ett omväxlande atta- och sjustafvigt jambiskt versmått, som redan Columbus hade begagnat i ett par af sina „Odae Sveticae“. I sorgesången öfver den „lilla ynglingen“ Magnus Iser (1685), antagligen son till hans forne lärare Johannes Iser, den enda grafskrift öfver ett barn Rudeen skrifvit, möter man samma lyriska meter som i Lagerlöfs visa om Elisandra. Äfven i två andra grafsånger förekomma kortstafviga trokaiska versmått, men för det mesta är likväl hos honom som hos de samtida griftsångarne alexandrinen det versslag, som på få undantag när är ständigt återkommande.

Hvad ämnena beträffar, synes Rudeen liksom Lagerlöf med förkärlek uppdraga konturer afde aflidnes personligheter. Så i hans nyss nämnda Lijk-Hyacinth öfver Piscator och i sången öfver rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie (1686), den första dikt öfver en mera betydande personlighet Rudeen skrifvit. I förkänslan häraf tager han mytologin och den klassiska lärdomen till hjälp, skildrar honom som „Camaenas tröst och Helicons försvar“, en „phosphor uti dygd, en sool på ärans bahn“, prisar hans förnäma börd, hans „höga vett“, lysande vältalighet m. m. samt papekar äfven huru fast han bar lyckans växlingar, när vidriga öden mot slutet af hans lefnad nådde honom.

Biografiska till sin natur äro äfven griftsången öfver rådmannen och apotekaren i Karlstad Magnus Ekebohm

[1]) Sådana ursäkter voro vanliga hos den tidens poeter. Lucidor klagade också öfver att Clio ej hade skurit hans svaga penna, utan „en toklig-tattrand gås haer then i vingan burit“ (Hanselli, X s. 235).

(1686) och minnesskrifterna öfver gardesprästen Gabriel Hasselbom (1687), äfven denne en värmlänning, svåger till Rudeens vördade lärare Joh. Iser, öfver f. d. landshöfdingen öfver Stockholms och Upsala län friherre Oloff Thegner (1689) samt öfver justitieborgmästaren i Stockholm Daniel Cameen (1692), äfven han värmlänning, son till den första superintendenten i Karlstad Sven Elfdalius Camoenius, m. fl. I dessa griftkväden framhålles i korthet såväl arten af de aflidnas verksamhet som deras personliga egenskaper. Särskildt prisas lärdom och dygder, och bland de sistnämnda ärbarhet och rättrådighet, enkelhet och menlöshet, flit och samvetsgrannhet. Karaktäristiken är öfverhufvud tämligen ytlig och stereotyp.

Endast i några få af sina sorgesånger från denna tid väljer Rudeen allmännare ämnen för sina betraktelser. Så likväl i kvädet öfver kyrkoherden i S:t Catharinae församling i Stockholm Mag. Erich Tilas[1]) (1688), en af Rudeens längsta begrafningssånger, hvars förra del utgöres af en betraktelse öfver den länge sedan försvunna gyllne tiden och en klagan öfver att penningelystnad och yppighet alltmera begynte taga öfverhanden. Då denna dikt är en af de första af Rudeen, som synes ha blifvit mera allmänt bekant och sedermera aftryckt och efterbildad[2]), skola vi meddela några strofer såsom prof på hans diktnings art under denna första period af hans vittra författarskap:

Dät var en gyllen tijd, när vår utgamla värd
Ännu en Jungfru var, bekymbrad om sin Heder,
Och så i tanckar kysk som oförkränkt i Seder,
Til intet mindre än bedräglig falskheet lärd.

[1]) Äfven Tilas var värmlänning, och dessutom besläktad med Rudeen, enär hans broder Bengt var gift med Catharina Tilas, dotter till Eriks broder assessorn Daniel Tilas.

[2]) Dikten är aftryckt såväl i K. Carlssons Skalde-flockar som i Abraham Sahlstedts „Samling af Verser“ (1 del. s. 4) under titeln „Gyllende Tiden försvunnen“. Frese har efterbildat densamma i en af sina bröllopsskrifter „Vår förvände tid“ (1718), hvari han icke blott lånat ämnet utan äfven uttrycken från Rudeen. Jfr Svenska Litteratursällskapets i Finland Skrifter, LII s. XXXIX—XL.

I hoof och måttlighet då lefde man förnögd,
Dät war ey Gull, som nån om girighet påminte,
Dän fula Penning-veln låg i sitt första inte,
Men göra hvar man väl, var då dän största frögd.

Man åt sin landes frucht i lust och mycken frijd,
Dess fåår dem meenlöös spijs och nödig Kläder gufvo,
All högfärdz yppighet och all hug-reetning sufvo,
Dät lefdes Ängla-lijkt och var en gyllen tid.

Men dän har fådt för-längst, med all sin hälgd, god-natt.
Man tror Naturen, trött af så mång-åhrig möda,
Ey orkar längre så fullkomna Foster föda,
Som då hon ännu frisk i unga krafter satt.

Men iag tror girugheet all olyckz uphoof är,
Ty seen man Inders Malm och Steenar känna lärde,
Dem vår fåfängia satt i ovärderligt värde,
Sen har dät brutit löst, all dygd i vind och vähr.

Då löstes bandet först, som Hiertan sammanhöll,
Gull-hungern dreff bå Dygd och Kärleek utur sinne,
Uprichtighet och troo ey trifdes mer därinne,
Och folcket lik som blindt til Kargheet hop-tals föll.

Ey smakte Maat ell' Dryck om ey ur Gyllenskål,
Om ey medh Sommar-is och Winter-blomster dyrkat,
Om ey från främmand Strand, dock ey vår Kropp at styrka,
Vår lusta mättas vil, som blir dock framgjent snåål.

I en senare minnesdikt öfver Johan Gustaf Karlström (1691) tog han till ämne världens vansklighet, som han behandlade i ett kortare lyriskt versslag med trokaisk meter. Äfven denna är bland hans mera kända begrafningsverser [1]).

Rudeen har äfven klagat och tröstat vid många „mycket dygderijka jungfrurs“, „dygd- och hedersamma matronors“ och „välbördiga och högvälborna fruars“ nyss öppnade grafvar. Också i dessa tecknar han en bild af den aflidna, men låter densamma oftast föregås af en allmän betraktelse. Så i hans *Lijk-Hyacinth* öfver fru Sara

[1]) Aftryckt af Sahlstedt i anf. arb. d. 2 s. 7.

Edenia (1686), dotter till teologieprofessorn Jordan Edenius och Magdalena Camaenia, båda från Värmland, hvilken inledes med en betraktelse öfver människans korta lifstid, i motsats till en del föremål i naturen, som tälja månghundrade vintrar.

Äfven *Död-Kista för de Lefvande* vid Catharina Pedersdotters jordefärd i Jönköping (1687) är alltigenom en „läxa“ öfver lifvets vansklighet. Det enda säkra var „ett huus af fyra bräder“, det vissaste af allt att ständigt påminna sig „dödkistan“:

Ak huru säll är den, som dör förr än han dör,
Som i sin Dödligheet sin Dödligheet besinner
Ok i ett Trofast Hopp ett Himmelskt Lijf begynner,
För'n på dess Jordiske en ända Döden gör [1]).

Sången vid fru Karin Andersdotters jordefärd i Filipstad (1687) skildrar den „skadliga lijflust“, som ständigt låter hoppet tillbakavisa tanken på döden och därför uppskjuter bättringen från en dag till den andra. I kvädet vid borgmästarinnan Magdalena Cameens jordefärd (1691) tager skalden till ämne alltings växling; lika hastigt som vädret byter om, så skifta äfven sorg och glädje, lust och pust. Stundom forma sig minnesverserna till „en välment tröst“ till den efterlefvande maken (öfver fru Brita Bergenhjelm, d. 1690), eller också är det en klagan af den kvarblifne maken öfver sin „älskeliga vän“ (fru Hedvig Eleonora Rålamb född Fleming, d. 1688), eller en „svanesång“, hvari den aflidna tager afsked från sin „saåta man och barn“ (hustru Catharina Westman, d. 1689). Bland Rudeens vackraste minnesverser från denna period kan man räkna den nyssnämnda dikten „herr Åke Rålambs klagan öfver sin frus sorgeliga frånfälle“, skrifven till S. Columbus' melodi „Hvad är thet

[1]) Denna strof har blifvit bekant. Sahlstedt har aftryckt densamma (Anf. arb. d. 2 s. 19), och Frese har ofta gifvit uttryck åt samma tanke. Äfven hos Lucidor finner man sådana uttryck som „Döö i lifvet, för'n tu dör“ eller „Then som dö́ör, förn han dö́ör, han dö́ör ey, när han dö́ör“. Jfr Hanselli, X s. 218 o. 287.

åth att jag mitt sinne qväljer". Det är en enkel, men rörande klagan i strofer, sådana som följande:

En Ängla-Roo med Himmel-sööta Stunder
Med Vännen kom ok gick med Vännen under,
Var tedd ok sedd ok rann som Ström förbij.
Hvad tänken I, som än ehr Kärleek nyttia,
När halfva Hiärtat från sin hälfft vill flyttia?
Hvad tänken I?

Iag satt så trygg, iag ingen Klagan hade,
Fast Sårg ok Mootgång Steen på Bördan lade,
Iag tålde alt förnögd med Vännen minn.
Ty hvad förtreet, hvad Harm mått' ey förglömmas,
Där Vänners Liufighet så mykken gömmas
Uti ett Sinn?

Tig är, min Vän, titt öde oundvijkligt,
Och, som iag tig har älskat oförlijkligt,
Skall ok tit lof hos mig ey tystna nehr
Så länge Gud vill andan i mig spara,
Ok intet Namn så tidt på Tungan vara.
Iag kan ey mehr [1]).

Ur den biografiska delen af minnessångerna får man veta, på hvilka egenskaper Rudeen satte högsta pris hos kvinnorna. Hos de unga var det dygd, parad med skönhet, hvaråt han gaf företräde. Skönheten vissnade inom kort som rosen, men dygden var en skatt, som varade evigt. Det var en af tidens vanligaste betraktelser. Äfven hos matronorna prisade han främst dygd och fromma seder, stundom äfven högt vett och „sinnets rika skatt". Öfverhufvud är karaktäristiken tämligen allmänt hållen, endast sällan mera detaljrik. Till en ädel frus beröm framhälles, att hon undvek „vädersinte och skvallertungor", att hon hade ett „snyggt bohag" och att hon redan under sin lifstid sorgfälligt lagat sina „Sveepor". Och om en ålderstigen dam heter det, att fastän hon var „af världen och tunga

[1]) En afskrift af denna grafskrift finnes i Barbara Leyonceronas visbok i den Nordinska samlingen i Upsala universitetsbibliotek.

dagar mätter", så var hon likväl hvarken „suur eller tvär, men lijk det goda vijn, som blir af åldern bätter". En hos Rudeen liksom äfven hos andra samtida skalder ofta återkommande passus är, att icke en gång afunden hade något att tadla på den aflidna.

Ter sig Rudeen öfverhufvud moraliserande i sina betraktelser öfver lifvet och döden, visar han en så mycket gladare uppsyn i bröllopskvädet, som han äfven begynte odla under de senare åren af sin studenttid. Bruddikterna äro dock betydligt färre till antalet än griftsångerna. Den tidigaste, som bär datum, är af den 6 januari 1687 öfver det värmländska brudparet Svante Skragge och Anna Carlheim. Äfven till andra värmlänningars bröllopsfester har Rudeen skrifvit brudverser. Hans längsta bröllopssång är författadt till professor Olof Hermelins förmälning med Helena Brehm[1]) (1689). I Stockholm skref han verser till Brita Margareta Brunells bröllopsfest med Christian Kijhl (1691). Bruden var syster till Anna Brunell, som ett år senare blef Rudeens maka.

I sina bröllopskväden börjar Rudeen alltmera öfvergifva den tungrodda alexandrinen, som ju också bättre lämpade sig för den högtidliga begrafningssången, och i stället gifva dem formen af visor, ofta diktade till då för tiden kända melodier. Valet af ämnen för brudvisorna är också mera omväxlande. Ett icke ovanligt tema på den tiden var att besjunga, huru „kärleeks liufva gifft" genomtränger hela naturen, från „kleena myran til then grofva elephant", ja icke ens fisken i det „våta elementet" var befriad från denna allmänna lag, han „blåser bubbelskumm och spritter opp i luft", när vårens dotter kom och med sina milda vindar blåste öfver haf och land[2]). Människan var smittad af samma kärleks gift, men det var dock den skillnad mellan henne och djuren, att de sistnämnda hade sig af naturen föreskrifven en bestämd årstid för kärlekens

[1]) Icke Behm, som Hanselli uppgifver.

[2]) Detta ämne behandlades redan af Lucidor i en bröllopsskrift med titel "Gifte-roos" (1668).

utöfvande, medan människan kunde älska både vår och höst, både sommar och vinter. Med detta tema gjorde Rudeen lycka. Denna hans bröllopsvisa gaf anledning till en imitation af Frese[1]) och återgafs af Sahlstedt i hans antologi under titel „Kärlek hos Menniskan i alla årstider“ [2]).

Denna rent naturalistiska förklaring af kärlekens uppkomst hindrade icke vår poet att en annan gang framställa den ljufva lågan som ett verk af kärleksguden Astrilds pilar. Äfven detta ämne var ett af de allmännaste hos samtidens bröllopssångare. Astrilds krig, Astrilds triumf, Lilla Astrilds stora makt äro rubriker, som man jämt och ständigt stöter på i den samtida bröllopsdiktningens outtömliga förråd. I sin helt täcka bröllopsvisa *Astrilds krig* sjunger Rudeen:

Fast Svärd och Spiut till plogbijl smijdas
Ok Spinn'len väfver skölden full,
Fast Sämia millan grannar lijdas
Ok alt fiendtligt ligger kull,
Fast all ting äger liuflig frijd,
Doch stillas ey lill Astrilds strijdh.

Ett allment örlog Pillten förer,
I Siö, i lufft ok öfver land,
Alt hvad är kvikt, alt hvad sig rörer,
Det lijda måst hans segrand hand,
All diuren är hans Välldes tålck,
Ey slippa vattnens tysta folck.

Ehr ögon är hans hvassa Pijlar,
I, Venus döttrar, Jordens Zijr,
Ehr bröst den borg, där Pilten hvijlar,
Men oss mång tusend oro gijr.
I haa fådt nykklen till vårt bröst,
Ehr ägnar och oss gifva tröst.

Diktens slutstrofer

Så lefva vij en gyllen tijd,
När kerleek är den endsta strid

[1]) I brudskriften „Solens Wärkan i Maii månad“.
[2]) Anf. arb. d. 3 s. 28.

är en påtaglig reminiscens från en bröllopsdikt af P. Lagerlöf:

Fordom i then gylne tijd
Kärlek var then endste strijd [1]).

Denna kärleksstrid var dock äfven rik på motigheter. Ofta visade sig skön jungfrun hård och obeveklig. I en bröllopssång, kallad *Ächtenskapz Öde* (1687), frågar han därför: „När I ehr mot kärlek härda, är dät alfvar eller lass? och tillropar de „hårdsinte“ månget varnande ord. Den ros, som gömmer sig under törnetagg, får slutligen vissna bort på egen kvist, heter det i en visa, och i en annan *Helenæ Råd till sitt Fruen-Timber* (1691) låter bröllopspoeten själfva „de Grekers stålta prydnad, för hvilken Trojae ståt är till en stenhög vorden“, „när hon sin födslodaar siu gånger tio sedt och nu bedagad fick i frid af mannen ägas“, gifva sina tärnor rådet att i tid skaffa sig en make och i sin ålders vår fånga glädjen i sitt sköte, ty när skönheten flytt, och kroppen „af tijden tagit lyyte“, då är icke att hoppas på någon kärlek mer. Hit hör äfven visan *En gilliares tröttsamma Sjö-fart*, som under bilden af en farkost, som seglar mellan Scylla och Karybdis, tecknar giljaren sväfvande mellan hopp och fruktan [2]).

Också mot den manliga kvinnoföraktaren uppträder Rudeen i sin bröllopsvisa *Emot Kärleks-hataren* [3]). Fåfängt vore att mästra både Guds, naturens och folkens lag samt söka hindra kärleken, ty

Så länge elden värmer,
Och stiernor ha sitt lopp,
Och Månan Solen härmar

[1]) Ännu långt senare möter man samma uttyck i en bröllopsdikt af Frese: „Samdräktighet“ (1716).

[2]) Ett liknande ämne „Damons Fängnad vijd öfver-stånden Siöresa“ har S. Columbus besjungit i en bröllopsvisa, och äfven hos Lucidor möter man „Gilliarekval“ under bilden af en sjöfart.

[3]) Af Sahlstedt kallad „Äktenskapets nöje“, anf. arb., IV s. 54, synbarligen efter en annan afskrift än om Hanselli.

Att lysa iorden opp,
Så länge blir den seden qvar,
Att man och qvinna göra par [1]).

Ty lätt ha ondt den siuka,
Lätt trumpen truten bli.
Oss står ey ann missbruka
Den förmohn Gud vill gij.
Vij drifve Munk och Nunna hän [2])
Och frögde oss hvar med sin vän.

Lätt sittia oförnögda,
Lätt lasta, hvem som vill;
Hvem hiertat mäst kan frögda,
Den håller man sig till.
En dygdig maka gör att man
Och här en himmel hafva kan [3]).

I dialogen *Giftkärs och Astgrams Samtaal* vid Olof Hermelins bröllop (1689) återkommer Rudeen till samma fraga. Giftkär, som var „pigg och qvick och af ett leevist lynne", förebrår sin följeslagare Astgram [4]), hvilken „tankfull, suur och grätt på läppan beet", hans hat till kvinnorna och frågar, hvad „det vakkra folke brutit" mot honom, att han skydde „bå dem och dess omgänge". Giftkär höll „den för gäck, för meer än sinnlöös", som ej längtade efter „den dag, han måtte brudgum stå". Astgram vill ej ha „en fru på nacken", ty han ställer frihet och lugn framför ok och träldom,

Mig skrämmer ännu mehr, där jag mig skulle gifta,
Jag torde få en brud, som på sin bröllopsdag
Ey lärde någe nytt; hvad skulle den ey stifta
I miugg med sin galant till mannens misshag?

[1]) „Att ungdom kärlek med sig har", heter det hos Sahlstedt.
[2]) Hos Sahlstedt: „Vi jaga Munke-kåpan hän".
[3]) I Sahlstedts afskrift:

„Min vän är rik och ädel nog,
När hon förnöja kan min håg".

[4]) Detta namn på kärlekshataren förekommer redan hos Stjernhjelm.

Men allt detta kallar Giftkär „inbillnings ogrääs“, förklarar Astgram lida af „svartsootz-, envijsheetz- och misstankzanda“, och i en sådan själ kunde „reen kärlek ey sig fästa någe boo“. För Giftkär var äktenskapet däremot den „lättaste träldoms ljufvaste boijor“.

Af det redan anförda torde framgå, att kärlekens pris är det egentliga tema, som Rudeen varierar i sina bröllopsvisor. Själf utropar han:

Ak kärleek, himlens skänk, vår ungdoms bästa salt,
Dig bör af allom prijs, du sägrar ock i alt.

I en brudvisa *Om krig och örlig*, hvars början syftar på det stora krig, som vid denna tid utkämpades i Mellaneuropa, utgöres innehållet af en jämförelse mellan Mars' och Astrilds krig:

Ett är lell det man måst undra,
Hvari krigen skillias åt.
Mars med allas redzla dundrar,
Väcker, hvar han ströfvar, grååt.
För hans brynia folke dör,
Men Cupido knechtar gör.

Mars till tvedrecht sinnen deelar,
Folcket illskt och afvugt gör;
Men der Astrilds vapen spelar,
Man en sådan sämia spör,
Att all strijden stannar ij,
Hvem mehr nöije orkar gij.

Man kan ej neka till, att det är en stark sensuell underström i Rudeens bröllopsvisor. Kärleken sammanställes upprepade gånger med parningsdriften i naturen. Liksom bland de vilda djuren hane och hona sammanleka, skulle man och kvinna bilda par. Klosterlifvet var honom en styggelse, han manade uttryckligen till njutande af kärlekens tillåtna fröjder:

Nyttien Jungfrur, nyttien Svänner,
Nyttien eder ungdoms Våhr.
— — — — — — —
Älskom medan älska duger,

Sena åldren uhr oss suger
Safft ok märg ok all vår styrcka,
Hur kan man sen Kärleek yrka?

I äktenskapet påpekas med förkärlek dess alstrande betydelse. „Gifftasfruchten“ „giör folken många, riket stort och håller allt vid magt“. Eller också „kärlekens aritmetik“, som redan Lagerlöf karaktäriserade på följande sätt:

Han är ock ibland räknemänn den konstigste vi känne;
Nu giör han af en hel en half, sen giör hon en af tvenne;
Nu en til två, nu två til tre, nu utaf tvenne et;
En underlig *Arithmetic*, ett sällsynt räkne-sätt.

Lika litet som någon af hans samtida generade sig Rudeen för att i sina bröllopsdikter rikta en uppmaning till brudparet att ställa så till, att deras äkta „säng med tredie hion är ökt, när Månan tijo hvarf sitt Silfver-Horn har krökt“. Hans uppsluppna fantasi förirrade sig icke sällan bakom „slutna sänggardiner“, och när redan de i tryck utgifna bröllopsskrifterna icke voro fria fran tvetydiga anspelningar, kan man lätt tänka hvad han tillät sig, när han uppvaktade sina intimare vänner med skämtsamma brudverser. I de Palmskiöldska samlingarna i Upsala universitetsbibliotek förvaras ett par sådana, som i oförtäckt sinnlighet och obscoena nuditeter lämna intet öfrigt att önska [1]). Men vi böra icke dröja vid desamma, då de synbarligen endast varit afsedda för den intimaste vänkretsen och ej för att någonsin framträda inför allmänhetens blickar. Vill man vara rättvis, måste man ock erkänna, att intrycket af det obscoena nagot förmildras af den skämtsamma och kvicka tonen, såsom äfven Wrangel framhåller [2]).

[1]) De äro riktade till tvenne af hans värmländska ungdomsvänner och studiekamrater Sven Vigelius och Olof Piscator. Äfven i några af de tryckta har Hanselli gjort nödiga uteslutningar.

[2]) Det karolinska tidehvarfvets komiska diktning, s. 132. Jfr äfven Eichhorn, anf. arb. s. 172.

Det torde emellertid kunna fasthållas, att Torsten Rudeen redan under sina studentår var en af 1680-talets förnämsta hymeneiska och förgänglighetsdiktare. Han fortfor ännu att odla det senare området under den närmast följande tiden, men hans bröllopssång var så godt som afslutad och efterträddes af en erotisk diktning, som i mycket hvilar på brudvisans grund, men dock betecknar ett uppsving såväl i anseende till innehåll som form.

Vid bedömandet af Rudeens tillfällighetsdiktning, får man icke lämna ur sikte, att denna genre, såsom redan omtalats, var så allmän och vanlig på hans tid, och att språket då ännu var så föga upparbetadt för poetisk behandling. Endast tio år, innan Rudeen blef student, utkom från trycket Stjernhjelms „Musae Svethizantes, thet är Sånggudinnor nu först lärande dichta och spela på svenska“ (1668). Det var då ännu den svenska diktningens barndomsålder, hvarunder versförfattarens uppgift var lika mycket af språklig som poetisk art. Hufvudsaken var att tukta det oböjliga språket och genom flitig öfning göra det alltmera böjligt och bildbart. För denna uppgift voro också tillfällighetsdiktens ämnen väl lämpade. De ställde icke några alltför stora fordringar på diktaren, och allmänhetens anspråk voro ej heller öfverdrifna. En senare tid, som alltmera utmönstrat detta slags diktning, har svårt att i detta afseende ställa sig på den tidens standpunkt, och svårigheten blir så mycket större i följd af den föråldrade språkformen och den ännu tunga versifikationen. Det poetiska utbytet för vår tids läsare blir salunda ytterst ringa.

Men gifvetvis måste omdömet rätta sig efter diktningens allmänna nivå på den tiden, och ställa vi oss på denna rent historiska ståndpunkt, måste vi erkänna, att Rudeen som sagdt framstår såsom en bland de bästa af sin tids tillfällighetsdiktare. I formellt hänseende hade han tagit afstånd från den af Stjernhjelm införda hexametriska versen och anslutit sig till Lagerlöfs metriska ideal, alexandrinen. Men äfven detta för en senare tids smak så tungrodda versmått begynte han isynnerhet i

bröllopsdikten alltmera öfvergifva. Ett stort antal af hans hithörande stycken äro redan formade till verkliga visor och diktade i kortstafviga, rent lyriska metra. I detta afseende gick han i S. Columbi och Lagerlöfs fotspår, men gaf visan ett ännu större rum, än den hade hos dessa förebilder.

Vidare finner man, att Rudeen så godt som fullständigt hade aflagt herdemaneret, som ännu på hans tid var så vanligt i tillfällighetsdikten. Äfven den mytologiska och lärda apparaten, som t. ex. hos Lucidor gör ett så förvirrande intryck, tillgriper han mycket sparsamt. Endast i tvenne af sina dikter har han valt antika ämnen.

I sin bröllopsdiktning synes han ännu i någon mån påverkad af Lucidors slippriga tvetydigheter. Visserligen möter man icke hos honom lättfärdiga „enigmes pour les dames“, men några af hans bruddikter, t. ex. „Om krig och örlig“, särskildt de af Hanselli uteslutna stroferna, och ett af hans i handskrift bevarade bröllopsskämt innehålla påtagliga reminiscenser från tvenne franska bröllopsdikter af Lucidor „Tout le monde fait la guerre“ samt „Grand heros, tout couvert des lauriers et de gloire“[1]). För öfrigt är det endast i sådana tvetydiga hänsyftningar Rudeens bröllopskväden brås på Lucidors, hvars många plumpheter, ordlekar, allusioner på brudparens namn och mytologiska utsväfningar han med riktig takt förstått att undvika.

För det idylliska, på hvilket område Lucidor någon gång diktade med verklig ingifvelse, förrådde Rudeen ej några särskilda anlag. I en och annan af sina bröllopsdikter tecknar han dock taflor, som visa att han hade ett öppet sinne för naturens skönhet. Så t. ex. följande:

All målnen smulto bort, till stillhet allting stämde
Ey rörde sig ett löf, men var så vakker daa,
Att Doris in till kvälls på klippan satt ok kämde
Sitt gröna Håår ok om sin gambla kärleek kvaa.

---

[1]) Samlade Vitterhetsarbeten utg. af Hanselli, X s. 142 o. 185.

Jag skyndar till en ort, der intet nöije feelte,
All marken log af grönt och blomster tusentaal,
Trän sköto blad ok blom, i luften lärkian speelte,
Ok Zephyr endast blees att göra skuggan sval [1]).

Sålunda visar redan Rudeens tillfällighetsdiktning huru oriktigt Hammarsköld dömde, då han påstod att hans stycken voro alldeles prosaiska, saknande liknelser, metaforer, m. m. Man kan visserligen, särskildt om hans grafskrifter säga, att de icke utmärka sig för någon större bildrikedom, men grafsångsstilen på hans tid ställde ej några fordringar härpå, och att han i detta afseende skulle stå efter sina samtida, kan man ej påstå, snarare tvärtom. Redan Sahlstedt har framdragit vackra bilder hos Rudeen, hvilka att döma häraf synas ha tjusat svenska öron långt efter hans tid. Han citerar bl. a. slutstrofen i minnesversen öfver Barbro Leyoncrona, som var af följande lydelse:

Din Heder skall bland oss dock ey i glömska dragas,
Skal haa den värckan som vår Svänska Sommar-Sool,
Den med sin liusa Kropp väl skrijder under Johl,
Men lemnar oss ett Skeen til dess det åter dagas [2]).

Det är emellertid icke öfver bristande bildspråk hos Rudeen man har skäl att klaga, men snarare öfver att han använder osköna liknelser, vittnande om att den poetiska smaken på hans tid ännu låg i sin linda. Så heter det om smädaren, att hos honom finnes „så ringa godt som blod i läderlapp". Hos en ung flicka talar han om „rodnan af dess andeport", och om skapelsens ändalykt säger han, att „Gud sammanvijker sin himmel som ett bref" [3]).

---

[1]) I Sahlstedts arbete „Om Tankar i Vitterhetsarbeten" citeras dessa strofer såsom bevis på Rudeens „liufliga och sköna tankar" s. 172—173.

[2]) Sahlstedt, Om Tankar i Witterhetsarbeten, s. 106 o. 317.

[3]) Osmakliga bilder voro mycket vanliga i den tidens litteratur, Lucidor talar om pigor „stålte mehr än som ett tyskt soo-svijn", de där förlikna ungersvennen vid en „gurkefiäling".

Att man hos Rudeen äfven stöter på plattheter och banala uttryck, må icke förvåna, om man betänker att förfiningen i uttryckssättet då ännu ej hade gjort stora framsteg. Lenströms anmärkning, att uttrycket hos Rudeen „mot hans vilja stundom är blandadt med komiska ord“ kan ju vara riktig, sedd från en senare tids ståndpunkt, men vi tro icke att de ovanliga ord, som man påträffar hos Rudeen, gjorde något komiskt intryck på hans samtid. För öfrigt äro de alltför få, för att i egentlig mening verka störande. Rudeens språk är mindre föråldradt än mångas af hans samtida, och man finner hos honom äfven en aktningsvärd sträfvan efter renhet i språket. Några enstaka tyska och franska ord och vändningar möter man dock i hans grafskrifter. Öfverhufvud kan man fasthålla, att Rudeens språk icke förefaller så uppstädadt och för tiden korrekt som t. ex. hos språkmästaren Lagerlöf, men att det å andra sidan betecknar ett stort framsteg från Lucidors svulstiga språk i Lohensteins manér. Den sistnämndes underligt klingande adjektiv söker man förgäfves hos Rudeen, liksom äfven hans antiteser, krystade sammansättningar och hopande af ord[1]).

Rudeens versifikation måste betecknas som god nog för hans tid. I alexandrinen rörde han sig mindre lätt, där möter man oftare knagglig meter och det då för tiden allmänna stympandet af orden för versens eller rimmets skull. Men i de kortstafviga lyriska versslagen uppträder han redan med mycken ledighet och säkerhet; till och med i en mera omväxlande strofbyggnad sådan som följande:

---

[1]) Som prof härpå må meddelas adjektiv sådana som „hjärtkväljande“, „astljungande“, „falsklysande“, „vill-vall-hvälfvande; uttrycken „Ett konst-hvass-slipat svärd ok sinn-klok-skurin fjäder“, eller den för Lucidor synnerligen karaktäristiska af Linck (s. 92) anförda strofen:

„Stånd, rijkdom, skönhet, styrkia, världslig klookheet
Är fåfeng, intet, glas, fnas, as ok tokhet;
Vij varda allesammans, arm ock rijke,
Kung, bond, dvärg, rees, stygg, snygg, took, klook, an'n lijke“

Så märken I, som sorgen haft
Hur vijsligt Herren lagar,
Han skänker först en bitter saft,
Som våra sinnen agar,
Så pröfvar han
Hvad hoppet kan,
Men straxt han vredast talar,
Han nådigst oss hugsvalar.

Öfverhufvud förråder Rudeen, särskildt i visan, ett godt gehör för versens välljud, och då han äfven hade poetiskt sinne, lyckades han icke sällan sammansmälta innehåll och form till ett poetiskt helt.

Detta förklarar, att Rudeen i sin tillfällighetsdiktning framstod som en förebild för senare skalder, särskildt Frese, och att densamma ännu långt efter hans tid gällde som det bästa i sitt slag. Rudeen och Lagerlöf äro de enda af poeterna från Karl XI:s tid, hvars grafskrifter äro intagna i Carlssons „Skaldeflockar", och af alla sina samtida är Rudeen törhända den bäst representerade i Sahlstedts „Samling af verser". Bröllopsvisan „Astrilds krig" har funnit nåd till och med för den kritiska Hammarsköld, som aftrycker strofer ur densamma. Den har liksom äfven brudvisan „Emot Kärleks-hataren" fortlefvat i litteraturhistorien och antologierna ända till våra dagar. Malmström har utom „Astrilds krig" aftryckt „Ächtenskapz Öde" och „En gilliares tröttsamma Siö-fart". Och Wrangel citerar en strof ur „Brudevijsan öfver Dionysius d. 13 aug. då Solen trädde in i Jungfrun".

Tillfällighetsdiktningen hade emellertid varit en god öfning för Rudeens poetiska talang, hvilket sedermera visade sig, då han begynte uppträda på den egentliga lyrikens område. Särskildt voro hans bröllopsvisor lyckliga lärospån, hvilka, såsom redan nämndes, förebåda hans erotiska diktning.

Innan vi öfvergå till denna period af Rudeens lefnad och vitterlek, skola vi dock i förbigående uppmärksamma en annan art af tillfällighetsdiktning, som han, ehuru i långt ringare omfattning, odlade redan under studentåren. Vid sidan af bröllops- och grafkväden möter

man hos de flesta af den karolinska tidens vittra författare äfven s. k. lyckönskningar, riktade såväl till vänner och gynnare som till kungliga personer, eller också diktade på vackra herdinnors födelsedagar och vid andra tillfällen.

Ett antal sådana gratulationer af Rudeen på romarspråket ingå i några af hans värmländska vänners dissertationer. De äro öfverhufvud mycket korta och obetydliga till sitt innehåll. Men äfven på svenska har man en versifierad *Fägne-skrifft* till „Mag. Daniel Wallenius vidh des hederliga promotion“ 1688, hvars förra del, som handlar om „Snillens art och styrka i Sverige“ af Sahlstedt ansetts värdig att inleda hans „Samling af verser“. Dikten är mera märklig på grund af sitt innehåll än genom sin poetiska form, som är något knagglig. Den är ett uttryck för de patriotiska känslor af stolthet, som man på den tiden erfor öfver att Sverige, som så länge gällt för ett barbariets land, nu äfven i „vett och sedigheet“ samt „sinne-slögder“ kunde täfla med själfva Hellas och Rom.

Äfven till de kungliga begynte Rudeen redan vid denna tid rikta poetiska lyckönskningsdikter. Kort efter det han vunnit den akademiska lagerkransen, uppvaktade han arfprinsen Karl på hans namnsdag den 28 januari 1692 med en hyllningssång, som vänder sig lika mycket till konungen som till tronföljaren. Anmärkningsvärdt är, att Rudeen redan i denna dikt uppträder som en lofprisare af freden. Han framhåller till konungens heder, att svärdet „får hängia under taak“ och spindeln väfva „sina nääł i sköld och hiälm“. Ett egendomligt intryck gör det att i denna dikt läsa, huru Rudeen föreställer sig den kommande dagen, Karl XII:s tid. Han sjunger:

Jag tyckes redan see den glada gyllentijd,
Den han vår efftervärd skall gij att fägnas vid.

Skalden stödde denna förhoppning, som så snart skulle blifva gäckad, på den grundval, som den unga prinsens fader hade byggt så säker och stark:

Dess Herrfahr, hvilckens macht all jordisk öfverväger,
Till hvem den trängde flyr som till en salig hamn:
Den Sverget med sin tömm, all värden med sitt namn,
Men sielf sig med sin dygd tree dyra Cronor äger.

O, om min hand och konst moot villian måtte svara,
Jag skulle folck och land så plåga med min sång,
Att de skull stämma in: Lycksaligt tusend gång
Ett Land, som så stor nåd af Himlen får erfahra.

Det är stolta och förhoppningsfulla patriotiska känslor, som Rudeen uttalar i dessa sina första lyckönskningsdikter. Icke kunde han då ana, att Karl XII så snart skulle sätta Sveriges tre kronor på spel, att den af honom prisade fredens dagar skulle blifva så kortvariga, och att Sveriges lycka så snart skulle förbytas till sorg och motgångar.

Dessa Rudeens tidigaste lyckönskningskväden äro förebuden till de stora fägnesånger, som några år senare från talarestolen i Åbo akademis festsal klingade ur hans lyra till Karl XI:s och XII:s ära. Det är till denna finska period af hans lefnad vi nu skola vända oss.

III.

Torsten Rudeen poeseos professor i Åbo.

Åren 1692—1696.

Med året 1692 inträder ett nytt skede i Torsten Rudeens lefnad. Från lärdomsstaden vid Fyris å förde ödet hans lefnads farkost till Auras strand. Endast ett par månader efter promotionen förordnades den nyss blifna magistern den 18 februari 1692 [1]) på grund af sin i Upsala förvärfvade lärdom till poeseos professor vid Åbo akademi.

Den lärostol, till hvars innehafvare Rudeen utnämndes, hade den 3 december 1691 blifvit ledig genom professor David Lunds förflyttning till den genom professor Simon Paulini död vakanta s. k. linguarum professionen. Frågan om den lediga professionens besättande hade behandlats af Åbo konsistorium redan den 18 december 1691, men någon självfskrifven kandidat till platsen synes icke ha funnits vid akademin, och förslagets uppgörande försvårades däraf, att ett tidigare befordringsärende ännu var oafgjordt på högsta ort. Konsistorium hade nämligen ingått med hemställan om att till teologie professor i stället för Anders Petraeus, hvilken på grund af försumlighet i sin tjänsts skötande förmåtts att inlämna sin afskedsansökan, skulle utnämnas professorn

[1]) Den kongl. fullmakten är af ofvannämnda datum. I Rudeens meritförteckning i svenska riksarkivet angifves den 22 februari som hans utnämningsdag. Men denna meritförteckning synes vara uppgjord i hans ålderdom, då minnet svek honom, ty flere uppgifter i densamma äro bevisligen oriktiga.

Johan Flachsenius och till matheseos professor i dennes ställe akademie sekreteraren Magnus Steen. Men man tyckes ha varit oviss om utgången af detta befordringsärende, ty den sistnämnde hade nu anmält sig som aspirant till den lediga poeseos professionen, och såväl prokanslern som konsistorium voro af den meningen, att „ingen af meritis och förtienst kan komma emot honom Steen at jämföras“. Prokanslern höll likväl för betänkligt att taga honom från den matematiska professionen, hvilken han då förestod, enär ingen fanns, som kunde ersätta honom på denna post. Då han emellertid ansåg, att äfven poeseos professionen komme att lida, „så framt den icke genast blijr med ett capabelt subjecto besatt“, och konsistorium fann sådant äfven „för åtskillige andre considerationer“ var mycket“ betänkeligit“, beslöts efter en längre diskussion enhälligt, att magister Steen ensam skulle föreslås till poeseos professor och sedermera, när matematiska professionen blefve ledig, öfverflyttas till densamma [1]).

Vid följande konsistorii sammanträde, som ägde rum efter julferierna den 22 januari 1692, måste ärendet upptagas till ny behandling. Rektorn hade nämligen i bref från Stockholm fått mottaga meddelande om att Petraei afskedsansökan hade blifvit beviljad den 4 nyssföregående januari, att Flachsenius i hans ställe hade utnämnts till teologie professor och Steen till professor i matematik, samt att kanslern hade uppfordrat konsistorium att fordersammast inkomma med nytt förslag till poeseos professionens besättande. I anledning häraf inhämtades först filosofiska fakultetens mening, och sedan tvenne suppliker om tjänsten af magistrarne G. Thauvonius och Severin Rijsberg upplästs, föreslogs af fakulteten, att den till Steens efterträdare som akademie sekreterare och adjunkt nyligen utnämnde magister Johan Munster skulle nämnas i första rummet och magister Thauvonius i an-

---

[1]) Consist. Academ. protokoller för åren 1689—93 i Helsingfors universitetsbibliotek. Konsistorii rekommendation för Steen af den 19 december 1691 finnes i svenska riksarkivet i en kollektion „Skrifvelser till Åbo akademis kansler 1659—1724“.

dra rummet. Af konsistorii ledamöter föreslogos dock flere andra kandidater, bl. a. magistrarne Kr. Alander, I. Pihlman, J. Rungius, D. C. Sarcovius m. fl. Prokanslern till och med hotade att icke underteckna konsistorii skrifvelse, ifall icke Alander jämte Munster skulle upptagas på förslaget eller också de tre namnen Pihlman, Alander och Munster. Slutligen förenade man sig om att i brefvet till akademins kansler framhålla, att filosofiska fakulteten i första rummet ställt Munster och i andra rummet Thauvonius, men att konsistorium därjämte ansett nödigt att nämna flere, såsom magistrarne Pihlman och Alander [1]).

Medan Åbo konsistorium uppgjorde sitt förslag, var Rudeen i Stockholm verksam för sin befordran till platsen. Han inlämnade en till konungen ställd ansökan om tjänsten till kanslersämbetet, i hvilken ansökan han åberopade sig på den flit, som han en lång tid vid Upsala akademi „användt i mening at göra mig framdeles skickelig till någon Eders Kongl. Maij:tz och Fäderneslandets underdånige tiänst förmedelst ungdomens informerande vid något universitet, Hvarom till Hans Excell:ce Academiae-Aboensis Cantzleren högvälb:ne Grefve Gustaf Adolph De la Gardie Hr Prof. Lagerlöfz Förskrifft lärer vara mig ett godt vitnesbörd, i anseende till hvilket jemväll Hans Excell:ce har behagat hafva mig i nädig Consideration uti det memorial som till Eder Kongl. Maij:t, Hans Excell:ce i underdånighet lärer hafva gifvit“ samt uttalade den förhoppning, att honom måtte unnas „tillfälle at värkeligen vijsa hwad iag uti det studio, såsom mitt besynnerligaste, har uthrättadt“ [2]). Dessutom befinnes han hafva uppvaktat kansliradet Johan Bergenhjelm, som under grefve de la Gardies frånvaro föredrog Åbo akademis ärenden för konungen, med en latinsk dikt, „cum professionem Poëseos ambiebam“, hvilken gifver uttryck åt det tillstånd af hopp och fruktan, hvari

[1]) Consistorii protokoll för $^{22}/_{1}$ 1692.
[2]) Jfr Rudeens ansökan bland Biographica i svenska riksarkivet.

författaren befann sig, medan utgången af frågan ännu var oafgjord:

> **Haeret spemque metumque inter Mea Musa, tremitque**
> **Anxiaque ambiguo pectore vota fovet etc.**[1].

Då Rudeen bland de till professionen föreslagna icke blott var den utan tvifvel bäst vitsordade, utan äfven hade en mäktig förespråkare i kanslersämbetets innehafvare, var sakens utgång gifven. Konungens val föll på Rudeen, och i det öppna bref, förmedels hvilket denne förordnades till poeseos professor i Åbo, heter det att kongl. maj:t aktat nödigt „att ett sådant Subjectum till denna vacansen åther fordersampt må blifva förordnat, af hvilcken Academien måtte hafva heeder och den Studerande Ungdomen uthi den vetenskapen en tillbörlig nytta och upbyggelse". Därför hade i nådig konsideration kommit magister Torstanus Rudeen, „hälst effter han icke allenast förmedelst åtskillige gode nöijachtige prof af sin lärdom capacitet och skickeligheet haf:r vijst sig både fallen och vuxen till beklädande af et sådant Embete, och enkannerlig till Poëseos Professionem, uthan och förvärfvat sig eljest om sitt välförhållande lofvande vittnesbörder"[2].

---

[1]) Dikten finnes i manuskript i den Palmskiöldska samlingen i Upsala universitetsbibliotek.

[2]) Kongliga och Cancellers Bref för åren 1606—1698 fol. 211 i Helsingfors universitetsbibliotek. Af Rudeens fullmakt framgår äfven, hvilka anspråk af konungamakten den tiden ställdes på akademiernas lärare. Den nyutnämnde professorn förmanas, att han förnämligast skulle „låta sig angeläget vara att stadigt sökia och befrämia vår och Cronans nytta och bästa, men skada och nachdeel där han sådant fornimmer i tijd tillkienna gifva och afväria; i synnerheet skall detta vahra hans måhl att han effter bästa sitt förstånd sig där om beflijtar huru han må uthi det som denna hans Profession angår gifva den Studerande Ungdomen all god information och deras upbyggelse så i lefverne som i lärdom märckeligen sökia och enkannerl. jemte en san gudzfruchtan inplanta uthi dem en rätt Devotion emot oss såsom deras lagliga och rätta öfverheet, samt undervijsa dem om vår kongl. macht, välde och rättigheet, så och deremot undersåtharnas plicht och hvad mehra därtill hörer, ställandes sig i det öfriga Constitutiones Academicas till efterrättelse, och eljest sig förhållandes som han dät inför gud, oss, och hvar ehrlig man tryggeligen täncker att försvara".

Underrättelsen om Rudeens utnämning föredrogs i konsistorium den 13 april 1692. Att den akademiska senatens förslag därvid helt och hållet lämnats utan afseende, mottogs med blandade känslor, och dessa riktade sig först mot den nyutnämnde, af hvilken fordrades, att han „i anledning af Constitut. Academicis något publicum specimen här i Academien afläggia böör, innan han till samma Profession introducerad blif:r, helst emedan han här å orthen elliest inthe bekandt är, der till medh och icke heller hijth vocerad“ [1]).

Såsom ett uttryck af detta missnöje måste man väl ock anse ett bref af prokanslern Johan Gezelius d. y. till den ofvannämnde Bergenhjelm af den 30 april samma år, hvari det försäkrades, att „i Åbo nog funnes för hvarje vetenskap lika så skickelige män, som de, hvilka från andra orter skulle kunna ditsändas“. Och ännu påföljande sommar, då han i en skrifvelse af den 3 juni till samma Bergenhjelm varmt förordar Kr. Alander till eloquentiae professor efter Daniel Achrelius, synes han befara, att vederbörande beslutit „genom någon ifrån Upsala bringa Eloquentiam också i Åbo på fötter“, men önskade i sådant fall hellre, att den till poeseos professor nyss utnämnde Rudeen måtte öfverföras till eloquentiae professionen [2]). Denna gång blef emellertid prokanslers förslag godkändt, och någon öfverföring af Rudeen till eloquentiae professuren kom sålunda icke i fråga.

Den nyutnämnde poeseos professorn vid Åbo akademi tillträdde sin befattning först på hösten 1692. Dessförinnan knöt han den 6 september samma år äktenskapets band med Anna Brunell, dotter till stadssekreteraren i Stockholm Kristoffer Brunell, en värmlänning hemma från Brunskogs socken, där fadren Nicolaus Brunskogius var kyrkoherde. Rudeen hade, såsom redan i det föregående omtalats, som student varit informator för Bru-

---

[1]) Consistorii protokoll för $^{13}/_{4}$ 1692.

[2]) Brefven finnas i en samling „Diverse skrifvelser rörande Åbo akademi 1648—1729“ i svenska riksarkivet.

nells son Nils, och det var under sin vistelse i detta hus han gjorde bekantskap med sin blifvande maka. Ihre skildrar med poetisk frihet och utstoffering, huru detta äktenskap ingicks [1]. Rhyzelius omtalar på sitt krönikeartade och gammaldags språk, att Rudeen „til en behaglig lindring af sina hvarjehanda besvär och syslor i Finland, år 1692 then 6 September blifvit försedd med en dygdesam och from Fru uti . . . Fru Anna Brunell" [2].

Först den 8 november 1692 introducerades Rudeen i sitt professorsämbete vid akademin. Ur konsistorii protokoll för den 27 nästföregående oktober finner man, att universitetets rektor underrättade den akademiska senaten, att Rudeen för prokanslern „sig utlåtit, som ville han vedh sin introduction hålla en Orationem prosam, emedhan han således meente ungdomen dett bättre kunna fatta, hvadh han då har tänckt om poësiens natur och egenskaper förebringa". Han hade i stället förklarat sig beredd att på konungens snart instundande födelsedag (den 24 november) hålla en „oration ligate".

Denna Rudeens begäran att få affatta sitt inträdestal på prosa underställdes af rektor konsistorii bepröfvande, „då Senatus Academicus enhälleligen tychte, dett Professor Rúdeen, till att gifva ungdomen godha impressioner om sig, skulle vähl bort hafva sin Oration metrice sammanfattat; men vore dock lijka mycket, aldenstundh han, icke långt hädhan effter, har låfvat en solenn Oration på Vers vedh högstbem:te Hans Kongl. Maij:tz födhelse dagh at anställa". Därpå inkallades Rudeen och fick förete sin fullmakt å tjänsten „in originali", efter hvars uppläsande senaten önskade honom „lycka och vählsignelse" till sitt „anförtrodde Embete". Angående det prof, som konsistorium

---

[1]) Anf. arb., s. 26—28.

[2]) Anf. arb., s. 45. I anledning af bröllopet utkom en lyckönskningsskrift på prosa: „Alfwarsamme Kiärleks-Tanckar Då Ehreborne och Höglärde Herr Professorn vijd Kongl. Academien i Åbo Magister Torsten Rudeen med Ehre- och Dygdrijke Jungfrun Jun. Annchen Brunell uti Äcta-Band sammangafs i Stockholm den 6 September Anno 1692". (Bland personskrifter i Upsala univ. bibl.).

med åberopande af konstitutionerna redan ålagt honom, meddelades nu, att „sådhant vedh någon Professori Rúdeen sielf läglig tijdh af honom hädhan effter skee skulle“. Introduktionsterminen fastställdes till den 8 november och åt Rudeen lämnades fritt, „antingen han vill Prose el:r ligate vedh sin Introduction här i Academien publice Orera“ [1]).

Ehuru Rudeens förslag sålunda godkändes, finner man dock af resolutionernas stilisering, att den akademiska senaten ännu var föga gynnsamt stämd mot den nya professorn, en afvoghet, som dock snart förbyttes till motsatsen, ty det varade ej länge, innan Rudeen i hög grad tillvann sig sina medlärares erkännande och sympatier. Den 16 november aflade han „assessoris ed“ och tog härmed säte och stämma i konsistorium. Redan vid detta första sammanträde framställde de båda nyligen tillkomna professorerna Alander och Rudeen en ansökan om någon „recompence“ för att de förvaltat sina resp. professurer under nådårstiden efter sina företrädare. Och ehuru akademins konstitutioner föreskrefvo, att en professor under nämnda tid skulle arbeta „gratis“, visade sig konsistorium böjd för att tillmötesgå deras ansökan och beviljade äfven sedermera Rudeen 50 D:r S. m. såsom vedergällning för den tid han utan lön „Professionem Poëseos underhållit“ [2]). På föranledande af de båda nämnda professorerna fastställde konsistorium äfven den tidpunkt, från hvilken en nyutnämnd professor ägde uppbära sin lön. Resolutionen i fråga lydde, att „om någon Professor genom dödhen afgår emellan Nyåhret och Midsommaren, skall den tijdhen som för Midsommaren är, räcknas på Enckians förtienst åhr, och såledhes dess Nádhe åhr begynnas ifrån samma Midsommaren, till Midsommaren af åhret der effter: sammaledhes och der någon

[1]) Consistorii protokoll för 27/10 1692.

[2]) Sedermera finner man emellertid, att Rudeen i konsistorium nödgades beklaga sig öfver att „den assignation han fådt af Academien, för dett han förvaltat Professionen för Sahl. Professor Paulin, är aff Qvaestore opfört på hans 693 åhrs löhn“. Cons. prot. 6/6 1694.

af Professoribus döör emellan Midsommaren och Nyåhret, Expirerar dess tienst åhr vedh bem:te Nyåhr, och Nådhåhret varar till Nyåhret, till den samma tijdh af effterföljande åhret", i följd af hvilken resolution Rudeen fick uppbära sin lön ifrån 1693 års början. Samtidigt synes han äfven ha erhållit ett s. k. afvelshemman Märtilä, men då detta hade befunnits vara „slätt och af sig kommit", begärde han att få utbyta detsamma mot afvelshemmanet Raunistula, hvilket utbyte också synes hafva försiggått genom vänlig öfverenskommelse med professor Alander [1]).

Den profession, med hvars handhafvande Rudeen nu vidtagit, var den yngsta af filosofiska fakultetens lärostolar. Vid akademins stiftelse förenades poetiken till att börja med med professionen i logik och metafysik samt år 1650 med eloquentiae professionen [2]). Samma år petitionerades emellertid vid riksdagen om en särskild lärostol bl. a. äfven i poetik, och på grund af prästeståndets tillstyrkan vid 1654 års riksdag blef en sådan professur äfven inrättad, men då någon lön ej hade blifvit anslagen, var den till poeseos professor år 1655 utnämnde Erik Justander mera till namnet än gagnet innehafvare af denna profession, ty för sin utkomsts skull såg han sig hänvisad till helt andra sysselsättningar än med undervisning i poetikens studium [3]).

---

[1]) Jfr Cons. prot. för $^{16}/_{11}$, $^{14}/_{12}$ 1692, $^{15}/_{3}$, $^{14}/_{6}$ 1693.

[2]) Af konsistorii protokoll finner man, att fil. adjunkten Petrus Torpensis redan den 10 aug. 1642 anhåller, att han „måtte förhielpas at blifva professor poëseos", men fick afslag, emedan Senatus icke kan „begera at numerus prof:m måtte augeras i denna besverliga tijdhen, helst medan här och eliest går knapt noch medh aflöningen". Cons. acad. äldre protokoller, I s. 65—66.

[3]) I en samling „Diverse skrifvelser till K. M. rörande Åbo akademi 1647—96" i svenska riksarkivet ingår en supplik af Erik Justander af år 1661, hvari det framhålles, „hurusom K. M. straxt vidh sitt Regementz inträdhe och på första Rikzdagen allernådigst behagade att augera numerum Professorum medh en särdeles Poëseos Professore och der til min ringa person förmedelst dhe åtskillige prober och Gratulationer iaag till Eders Kongl. Maij:tz Bröllop såsom ock till Nyåhrs lyckönskningh af trycket lät uthgå, nembde och constituerade". Men då han under sex års tid icke hade fått någon lön, anhåller han att blifva uppförd på staten.

Justanders efterträdare som poeseos professor var Petter Laurbecchius, som innehade denna lärostol i 20 års tid (1668—1688). Denne hade ursprungligen studerat helt andra ämnen och blef äfven efter sin utnämning till poeseos professor distraherad i sin verksamhet genom särskilda förordningar att bestrida föreläsningar i matematik, fysik, lagfarenhet och teologi. Likväl finner man, att Laurbecchius äfven sysselsatte sig med vetenskapliga arbeten på poetikens område. Så utgaf han i dissertationer en, enligt samtidas vittnesbörd, utmärkt „kommentar till Aristoteles' poetik", hvaraf dock endast ett fragment finnes i behåll. Äfven andra under hans presidium utkomna akademiska lärdomsprof behandla olika sidor af den poetiska konsten, för det mesta „ex sententia praecipue Aristotelis". En stor del har gått förlorad, eller är åtminstone mycket sällsynt, men i behåll finnes ännu början af en „Dissertatio de artis poeticae existentia, nomenclatura, genere et materia", hvars första kapitel, „de poetices natura", är ägnad att gifva någon föreställning om den tidens uppfattning af poesins väsen. Det framgår af dessa fragment, att Laurbecchius icke blott studerat Aristoteles, Platos, Horatii m. fl:s åsikter om „ars poetica" samt begagnat sig af lärda kommentarier till dessa författare, utan äfven gjort sig förtrogen med de nyare arbeten i poetik, som hade utkommit såväl i utlandet som i Sverige. En af honom åberopad källa är den berömda filosofen och kritikern Julius Caesar Scaligers stora arbete „Poetices libri VII" (1561), ett af 1500-talets förnämsta arbeten på detta område. Af senare värk citerar han förnämligast „Poeticae libri" eller „Poetica tripartita" (1641—1643) af poeseos professorn i Upsala Lars Fornelius. Öfverhufvud visar sig Laurbecchius, som äfven uppgjort en utförlig förteckning öfver dem, som skrifvit om poesins uppgift och nytta [1]), väl hemmastadd i

[1]) Jfr D. Lunds program „Litterarum humaniorum seriis cultoribus etc.".

litteraturen på detta område. Någon uppfattning af hans egna åsikter i poetiken har man dock svårt att vinna ur hans i behåll varande skrifter. Han synes vara mera eklektiker än själfständig, och hans metod är att i hvarje fråga citera en mängd lärda auktoriteters uttalanden. Poesin definieras som „ars rerum imitationes oratione effingendi“. Det är Aristoteles *μίμησις*-teori, som går igen hos Laurbecchius, hvilken i likhet med den antika mästaren utgår från den hos människan redan i barndomen inneboende lusten att efterhärma och benägenhet att glädjas öfver afbildningar, i hvilken framställning han nära nog ordagrant ansluter sig till Fornelii utläggning af Aristoteles „mimesi“. Som de nödvändigaste egenskaperna för poeten i hans skapande verksamhet framhåller han liksom Aristoteles *εὐφυΐα* eller ingenium och *μανία* eller furor och citerar en talrik mängd uttalanden i frågan om tolkningen af dessa egenskaper och deras förhållande till hvarandra. Poesins mål var att „honeste prodesse simul ac delectare“, och äfven i denna punkt står han på den antika poetikens grund[1]). Att Laurbecchius som sagdt i hufvudsak stödde sig på Aristoteles, men tillika innehade sin tids lärdom på poetikens område, framgår af de anförda brottstyckena af hans skrifter, hvilkas läsning genom den tunga stilen och den öfverflödiga rikedomen på citat dock är alldeles onjutbar.

När Laurbecchius år 1688 öfverflyttades till teologiska fakulteten, erhöll han till efterträdare e. o. professor **David Lund**, som dock redan tre år senare utnämndes till linguarum professor och under den korta tid han innehade poeseos professuren icke hann uträtta något nämnvärdt på detta område. I ett program till sina föreläsningar år 1691, riktadt till „Literarum humaniorum seriis cultoribus et admiratoribus sinceris“, uppträder han emellertid som en varm försvarare af poesin och framhåller dess nödvändighet och nytta, dess mål och betydelse. Hans ständpunkt synes vara densamma som Laur-

[1]) **Laurbecchius**, anf. arb. s. 1—16.

becchii, hvars arbeten han äfven åberopar sig på. Nämnas bör dock, att Lund omtalar hyberboreernas gamla scaldi och finnarnas runosångare samt påpekar, att äfven i fosterlandet poesin länge varit odlad.

Rudeen har första gången uttalat sina åsikter om poesin i sitt introduktionsföredrag, som ännu finnes i behåll. Han berör först sin utnämning, därvid särskildt framhållande, att akademins prokansler icke hade motsatt sig densamma (nec obstante Te Reverendissime Episcope et Procancellari) samt tagande Gud till vittne, att han icke eftersträfvat platsen „suffragiorum emendictione“. Men han hade nog klart för sig de svårigheter, som mötte honom på själfva tröskeln till sin nya värdighet. En af dem var, att han som okänd kom till okände, hvilkas gunst och välvilja han ännu på intet sätt kunnat förvärfva. En annan svårighet var, att själfva den konst, som han blifvit anbefalld att vårda sig om, alltmera begynt ringaktas af allmänheten. Han tager därför till ämne för sitt tal skaldekonstens försvar (divinae artis vindiciae). Efter att i förbigående ha utkastat den Rudbeckianska hypotesen, att äfven skaldekonsten från den skandinaviska norden kommit till de öfriga folken, tager han poesin i försvar såväl mot dem, hvilka drifna af religiöst nit togo anstöt af att hedniska gudomligheter ofta uppträda i dikten, som mot dem, hvilka ansågo poesin endast vara „quoddam Phantasma cerebrorum maleferiatorum“. Gentemot sådana åsikter anför han uttalanden af män, hvilka allmänt voro erkända som auktoriteter, såsom Plato, Aristoteles, Cicero m. fl. Såsom bevis på poesins tjusningsmakt öfver sinnena framhålles, huru Alexander den store älskade Homeri verk och huru Virgilius var omtyckt af Augustus som af ingen annan. Med stor entusiasm uttalade sig Rudeen om sina intryck af skaldefurstarnes sånger:

„O seculorum omnium lumina, o in tota Poetarum familia soli Principes, quorum memoriam huc liceat conjungere etc. Si exasperamini irascor etiam, si doletis, crucior et ego, si commiseramini condoleo, si gaudetis exsulto. Vobiscum bellorum motus percipio, de

prudenter disponenda acie consulto, principum virorum curas a vulgi disideriis separo, secretissimis consiliis intersum, fortiter pugno, honestam procuro pacem, Religionis sanctimoniam veneror etc. Date historicum, vos qui tantopere Poesin laceratis, date inquam historicum, date civilium date naturalium rerum doctorem, qui pari cum his acumine, pari rerum copia, pari denique facundia et prodesse simul novit et delectare".

I senare delen af sitt tal, som är ägnad poesins missbruk, vänder han sig mot de dåliga poeter, hvilka utan att äga den rätta kallelsen uppträda som versmakare. Detta var så mycket mera beklagansvärdt, som det var tillåtet att strafflöst uppträda som poetiska förfalskare, medan t. ex. myntförfalskare ådömdes strängt straff. Ehuru det i hvarje annan sak var en dygd att hålla medelmattan, var detta ett fel i poesin, och den skald vore en jordkrypande mask, hvilken „amabilis ille furoris impetus non evehit in sublime, si tamen in sublime ne inter nubes condatur". Till författande af en sång hörde icke blott „ut inventio ipsa multum sapiat ingenii et ut feliciter inventa eximie quoque disponas, sed quod vel maxima est ut ea verbis castis, propriis, planis et perspicuis eloquaris". Utom naturanlag, uppfinningsrikedom och studium af äldre och nyare skalder hörde därtill ett „subactum in eligendo judicium" samt slutligen „in persuadendo linguae suavitatem temperatam cum illa majestate, quae animos legentium audientiumve rapiat in admirationem". Talet slutar med några ord till studenterna, hvilka uppmanas att icke låta afskräcka sig af de stora fordringar, som man med rätta borde ställa på poesin. Under hans ledning skulle de arbeta på att komma till en rätt uppfattning af densamma och gemensamt vandra den besvärliga vägen till Helicon [1]).

Till poeseos professorns uppgifter hörde icke blott

---

[1]) Oratio inauguralis Prof. Poës. Torst. Rud. hab. Aboae d. 8 Novembr. 1692, bland en bundt Orationer i Upsala univ. bibl. (sign. R. 417). Originalet är emellertid mycket otydligt och erbjuder så stora svårigheter vid dechiffreringen, att man ställvis endast kan gissa sig till talarens mening.

att undervisa i poetikens läror och handleda ungdomen i metriska öfningar, utan äfven att hafva uppsikt öfver att inga dåliga eller felaktiga verser vare sig på latin eller svenska finge tryckas. Såsom ett första uppslag till denna censorsverksamhet kan man anse ett beslut af den akademiska senaten af den 18 februari 1663, i anledning af klagomål öfver „den stoora oseden, som studenterna och andra vidh Academien hafva begynt, i det dee luxuriera medh titulis“. I anledning häraf beslöts, att icke allenast eloquentiae eller poeseos professorn „skola öfversee alla dedicationer och titlar, uthan och Rector Magnif. och Decanus; och booktryckaren skall vara förbudit att trycka någon dedication eller skrifft, medh mindre hon är öfversedd och underskrifwen bådhe af Rectore och Decano“ [1]. Det tyckes emellertid ej ha räckt länge, innan detta beslut åter råkade i glömska, ty man finner, att den ofvannämnde D. Lund under den korta tid han innehade poeseos professuren lät „sig angeläget vara att utrota den ovanan, att svenska och latinska verser tricktes utan poeseos professors censur och sålunda ofta framträdde i ett felaktigt skick“ [2].

Äfven Torsten Rudeen ägnade kort efter sitt öfvertagande af poeseos professuren den poetiska litteraturen vid akademin sin uppmärksamhet och sökte arbeta på dess upphjälpande. Vid konsistorii sammanträde den 27 januari 1693 befinnes han ha besvärat sig öfver att „här vijdh Academien tryckes många Svenska Verser fast oförsvarlige, icke vetandes hvem som dem har öfversedt, badh fördenskull att Senat. Academ. på något behörigt sätt tächtes sådant hemma och förekomma: Och resolverades här å, att bägge Bocktryckarne her i stadhen, bådhe Mest:r Johan Wall sampt Johan Winter, skohla blifva opkallade, och tilsagde, att de vijdh ett ansenligit vijte, som Senat. Academ. förläggia vill, icke skohla taga emot några Svenska el:r Latinska verser, att tryckias, dem bem:te

[1]) Consist. acad. äldre protokoller, II s. 431.
[2]) Heikel, anf. arb. s. 94—95.

Profess. Rudeen icke har tillförene Censurerat och gillat [1]).

Man kan också säga, att den vittra parnassen i Åbo vid denna tid stod öde och öfvergifven. Johan Paulinus och Olof Wexionius d. y. hade tidigt flyttat bort. Mikael Renners klagosånger hade tystnat, och kort före Rudeens ankomst hade den produktive, men otymplige Daniel Achrelius aflidit. Endast några tillfällighetsrimmare utan talang kvarstodo, då Rudeen framträdde som det finska Helikons sångare. Redan den 24 november 1692 uppträdde han, enligt sitt afgifna löfte, för första gången såsom poet i Finland med en metrisk oration till firande af Karl XI:s födelsedag. Dikten finnes ej mera i behåll, och författaren synes ej heller tillagt densamma något större värde, ty han benämner den i ett senare poetiskt fägnetal till samma konungs ära „en mager romersk vers". Men vid akademin synes man redan fått höga tankar om den unga poetiskt begåfvade professorn, ty icke långt därefter ville man uppdraga åt honom att författa en „Comoedia", för att spelas af studenterna vid firandet af Upsala mötes hundraårsminne 1693. Äfven till Åbo akademi hade nämligen utfärdats påbud om att med särskilda högtidligheter begå denna kyrkliga minnesdag. Vid konsistorii sammanträde den 14 december 1692 upplästes en

---

[1]) Cons. protokoll för $^{27}/_{1}$ 1693. Under sista tiden af sin vistelse i Åbo fick han äfven öfvertaga granskningen af grekiska verser, då linguarum professorn I. Pihlman ej var synnerligen inkommen i poesi. (Cons. prot. för den $^{13}/_{4}$ 1709). Heikel har förbisett, att granskningen äfven gällde latinska verser, se anf. arb. s. 106.

Man finner emellertid, att detta konsistorii beslut icke ledde till efterlefnad. Redan den 22 april s. å. klagade prokanslern i konsistorium, „att tijdh effter annan förspöries, dett många skriffter illa el:r aldeles ocorrigerade tryckta blifwa, så skall der öfver noga hand hållas, i synnerhet emedhan nu blefvo upnämde tvenne Studenters verser, dem Profess:r Tolpo sades nyligen hafwa öf:rsedt, uti hwilcka och grofva errata skola finnas; resolverades för den skull att H:r Rector Magnificus nomine publico, förmanar bem:de Profess:r Tolpo, att han hädaneffter, medh sådhant som hans Profession ej egentel. angår, sig intet befatta ville". (Cons. prot. $^{22}/_{4}$ 1693).

kongl. skrifvelse härom af den 4 nästförvikne november, och vid samma tillfälle „tillspordes Profess. Poëseos Rúdeen, om han och icke till att giöra Solenniteten mehra Illustre, ville sig åtaga en Comoedia här sammastädhes att anställa; hvilcket han Professor Rúdeen lofvade uti vijdhare betänckiande taga". Och när frågan härom af prokanslern föredrogs vid konsistorii följande sammanträde den 19 december 1692, hvarvid han „badh, att hvar och en för sig af Professoribus ville yttra sina tanckar, huru vijda de vore sinnade att illustrera den nu annalkande, och H:s Kongl. Maij:t påbudhne Jubel Festen", anmälde professor Rudeen, „att han vore resolverat en Comoedia här sammastädhes sammansättia, vedh samma tijd att ageras, där allenast om medhel till dess utförande vederbörl. anstalt giöras skulle" [1]). Programmet för festen fastställdes sedermera vid konsistorii påföljande sammanträden den 27 januari och 23 februari 1693, sålunda att själfva jubelfestdagen fastlagssöndagen den 26 februari skulle firas med gudstjänst i domkyrkan, hvarefter på måndagen skulle följa oration å akademin af professor Wanochius, på tisdagen af professor Alander, på onsdagen disputation af professor Laurbecchius, sedan åter på torsdagen oration af studenten Samuel Tigerstedt, hvarjämte vid orationerna äfven skulle „musiceras" och själfva akademin vara „beklädd", men „Comoedien anbelangande — heter det i protokollet — som H:r Professor Rúdeen lofvat anställa, sa blifver den intet värkstält förr än effter Påsk-Helgen" [2]). Huruvida Rudeen blef färdig med sin komedi till den utsatta tiden, eller om medel till dess agerande icke kunde erhållas, därom känner man intet närmare. Akademins jubelfestligheter afslutades den 3 juni med solenn teologiedoktors promotion, hvarvid teologieprofessorn Johan Flachsenius af sin kollega, den ofvan-

---

[1]) Cons. prot. för $^{14}/_{12}$ och $^{19}/_{12}$ 1692. Konsistorii bref af den $^{24}/_{12}$ 1692 i Registraturen. Kongl. och Cancellers bref 1606—1698 fol. 218—219.

[2]) Cons. Prot. för $^{27}/_{1}$, $^{23}/_{2}$ 1693.

nämnda Petter Laurbecchius under stora högtidligheter promoverades till teologie doktor [1]).

Vid denna tidpunkt befann sig Rudeen icke mera i Åbo. Redan vid konsistorii sammanträde den 22 april 1693 säger sig rektor magnificus „förnummit Profess:r Rudeen vara sinnadh, innan kort till Stockholm att förreesa, och såsom han förmeente ingen kunna vara honom i så måtto hinderligh, helst emedhan han de förflutne terminerne, utan särdeles recompence, här Professionem Poeseos förestått, för den skull önskandes honom Profess:n på sin reesa lycka, och önskel. återkompst". Tillika „recommenderades honom Academ. angelägenheter, i synnerhet angående Academie Bibliotheqvetz augment; hvar om tillförende h:s högvördighet Mag. Iser Senatus har tillskrifvit [2]); der till medh och beställningen om Exercitie- och Språk-Mestares införskaffande, medh mehra som han sielf till Academ:s nytto och vählfärd, skulle förnimma, lända kunna" [3]).

Medan Rudeen vistades i Stockholm, vände sig kon-

[1]) Jfr P. Laurbecchius, „Sollenitas doctoralis anno jubilæo in memoriam concilii Upsaliensis ante seculum habiti". Professor E. Wrangel, som i Samlaren (d. 14) vidlyftigt skildrar „Jubelfesten 1693" omtalar denna promotion (s. 104), men tyckes icke ha känt till de tidigare akademiska festligheterna.

[2]) Redan den 23 febr. s. å. hade den akademiska senaten beslutit aflåta ett bref till kyrkoherden i Storkyrkan Mag. Mathias Iser, „därutinnan han anmodhas, effter sin giorde lofwen, i underdånigheet att ansökia hoos H:s Kongl. Maij:t om Sahl. Ambassadeurens H:r Cojetz lembnade Biblioteqve att medhelst dess tillkomst kunde denne Kongl. Academiens ringa förrådh på böcker blifva förökat; införes och i bem:de skrifvelse, att H:r Kyrckioheerden hoos höga vedherbörande intercederar på vählbem:te denne Kongl. Academiens vägnar, att dess ringa Staat, medh något Augment jämwähl kunde i Nådher benådhat blifva". (Cons. prot. $^{23}/_{2}$ 1693).

[3]) Cons. protokoll för $^{22}/_{4}$ 1693. Redan före Rudeens ankomst till Finland hade konsistorium i ett bref af den 16 september 1692 till professor Hahn, som då vistades i Stockholm, anmodat denne att „communicatis consiliis et opera med Hr Professore Mag. Rudeen och Secretario Mag. Münstero bestella om några denne Kongl. Academiens angelägenheter" samt därom enkannerligen konferera med kanslirådet Bergenhjelm. Registratur i Helsingfors univ. bibl. $^{16}/_{9}$ 1692.

sistorium yttermera till honom med ett bref, hvari han uppmanades att befordra akademins angelägenheter, och då sedermera äfven prokanslern samt professor Tolpo anlände till Stockholm med samma uppdrag, inlämnade desse å akademins vägnar en böneskrift till konungen, i hvilken klagades öfver att det, som bestås professorerna i lön, både oriktigt utfaller och i sig själf är ringa, hvarför akademins lärare och tjänstemän icke allenast anhöllo om att „bekomma sin lön ricktigt utan ock at få hugna sig af et nådigt augment". Vidare begärdes en närmare förklaring rörande rangförhållandet mellan professorerna och assessorerna vid hofrätten, enär tvistigheter därom ofta uppstått. Enär akademins bibliotek var mycket litet och illa försedt, anhölls om att få inlösa framlidne ambassadören Coyets bibliotek, äfvensom att erhålla från Upsala bibliotek „doupletter och tripletter". Slutligen petitionerades om att Åbo akademi skulle erhålla en s. k. språkmästare.

Af dessa petitioner beviljades den sistnämnda. Angående Coyets bibliotek resolverades, att biskopen och professorerna ägde underrätta sig om hvad detsamma „efter nogaste betingande må koma til at kosta, då K. M, sig vijdare däröfver vill förklara". Till Upsala akademis kansler afläts en skrifvelse med befallning att villfara Åbo akademis anhållan om att blifva understödd ur bibliotekets förråd af dubletter och tripletter [1]). Beträffande lönefrågan infordrades kammarkollegii betänkande och angående rangen skulle K. M. förklara sig efter att ha gjort sig närmare underrättad om saken [2]).

---

[1]) Afskrift af skrifvelsen ingår bland Kongliga och Cancellers bref för åren 1606—1698 fol. 225.

[2]) Jfr Resolution å J. Gezelii samt proff. S. Tolpos och Mag. Torstani Rudeens på Academiens vägnar i Åbo underd. insinuerade Memorial af den 20 juli 1693 bland Kongl. bref rörande Åbo akademi 1646—1734 i svenska riksarkivet. På grund af denna resolution vände sig konsistorium till presidenten i kammarkollegiet grefve Fabian Wrede med en skrifvelse, i hvilken det klagade öfver att de „måste nu mehra en så stoor brist ok defect, härflytande af missväxt, Böndernas oförmögenhet, och andra tijdernas besvärligheter

Under sin vistelse i Stockholm blef Rudeen äfven anlitad som poet. Han författade bl. a. en bröllopsdikt *Astrilds Triumf* vid öfverstelöjtnanten Axel Lillies förmälning den 27 juni 1693 med Agneta Wrede, dotter till hans högt uppsatta patronus grefve Fabian Wrede, samt en grafskrift öfver superintendenten i Värmland Erland Broman till hans jordfästning i Karlstad den 29 juni s. å. Bröllopskvädet är märkligt, enär det gifver oss en af en samtida författad bild af den genom sin stora hetta och

åhrlm . . . lijda, så att wij i mangeel af vårt och de våras subsistence och uppehåld, så mycket större ordsak hafva at qvijda som det vij i gäld och skuld insänckte äro" etc., i följd hvaraf anhölls om „ett favorabelt betänckiande" i saken. Då emellertid intet vidare i frågan afhördes, befullmäktigas af konsistorium juris professor M. Swederus att resa till Stockholm samt å akademins vägnar anhålla om „bettre och richtigare underhåll", „emedan dhe som här vedh Academien tiena intet uthan stoor svårheet, föracht och fattigdom kunna subsistera". Swederus inlämnade en vidlyftig besvärsskrift såväl till kammarkollegiet som till konungen, hvarå slutligen följde en utförlig resolution af den 12 oktober 1694, genom hvilken akademins ansökan om förbättrade vilkor lämnades utan afseende. — Angående Coyetz Bibliothec meddelade kanslern såväl genom prof. Rudeen som genom ett särskildt bref, att han icke ansåg det nyttigt att söka förvärfva detsamma så väl för den „widlöfftighet som Sterbhuset åhr uti" som emedan det skall vara mycket „illa farit". Men man hade fått förslag på en viss Öhrnhjelms bibliotek, och kanslern hade uppmanat prof. Rudeen att göra sig underrättad om dess beskaffenhet och upprätta ett register öfver detsamma. Rudeen hade också funnit detsamma „temmeligen complet och wäll conserweradt", men man torde icke ha kommit öfverens om priset, ty konsistorium hemställde sedermera, att kanslern, enär „Sahl. Coijetz Bibliotheque eller annat tienligit nu intet står att bekomma", behagade så begå, „att en viss summa pengar denne Kongl. Academien tillslås kunde medelst hvilka dhe nödige böcker i alla faculteter i Stockholm på auctioner eller elliest upköpas kunde". Jfr konsistorii skrifvelser af $^{14}/_{8}$, $^{31}/_{8}$ 1693, $^{25}/_{5}$, $^{16}/_{7}$ 1696 i Registraturen, där äfven de odaterade inlagorna till konungen och kammarkollegiet ingå. Resolutionen af den 12 oktober 1694 äfvensom grefve L. Wallenstedts skrifvelser angående Coyets bibliotek af den $^{4}/_{8}$ 1695 och $^{4}/_{5}$ 1696 bland Kongl. och Cancellers bref 1606—98 fol. 246 o. 258. Afskrifter af ofvannämnda resolution äfvensom andra i samma fråga finnes äfven bland en samling Konunga- och Kanslers Bref till Åbo Academie (1640—1760) i Helsingfors universitetsbibliotek (sign. A^{Ö} II. 47).

torka namnkunniga sommaren 1693. Ämnet utgöres nämligen af en jämförelse mellan Phoebus' och Astrilds låga. Den förre hade „gutit uth slik eld om alla land“, att:

Det arma Fiäder-Fää måst' i sin Nästen liggia
Törs ey förtro sig en så rasig Sol och vred,
De späda vårens Barn sin' Halsar hängia ned
Och Regn af Himmels-Högd med öpna munnar tiggia.

Men fåfängt: Jorden sielf i många Springor remnar,
Och för hvart Blomster sig bereder till en graf.
Siöstranden växer till och Vattnen torkas af,
Och Skogen Blomm och Blad och all sin Prydnad lemnar.

Men Astrild medler tijd vid bättre Värf sig finner,
I Menskio-Hiertan han sin ädla Värma såår,
Ey något så med Is och Ståhl bevarat står,
Der Piltens liufva Brand ey öpen Ingång vinner.

Samma sommar, medan Rudeen uppehöll sig i Sverige, fick landet nationalsorg genom den allmänt omtyckta drottning Ulrika Eleonoras död den 26 juli. Drottningens frånfälle högtidlighölls med sorgefester vid rikets akademier, och äfven Åbo universitet rustade sig till att vid tidpunkten för drottningens jordfärd anställa en solenn sorgehögtid, till hvilken äfven Rudeen hemkallades från Sverige. När frågan om dessa „solenniteter“ var på tal vid konsistorii sammanträde den 11 oktober 1693, beslöts att bl. a. äfven poeseos professorn skulle förbereda sig på en „parental oration“, och det heter i protokollet, att man redan skrifvit till Rudeen om saken. Vid konsistorii följande sammanträde den 18 oktober var Rudeen redan närvarande och hade således vid denna tidpunkt återvändt från Sverige. Enligt det sedermera fastställda programmet för akademins sorgehögtidligheter skulle professorerna i „svarta kappor“ jämte hela akademistaten och studenterna öfvervara sorgegudstjänsten i kyrkan. Parentationerna å akademin skulle börja den 29 november och pågå i fyra dagars tid. På onsdagen skulle eloquentiae professorn Alander hålla sorgetal, på torsdagen Rudeen, på fredagen juris professorn Swederus och på

lördagen teologie professorn Laurbecchius. Utom dessa uppträdde yttermera magister E. J. Vultejus (äfven kallad Fult) och konsistoriinotarien D. Hagert [1]). Till sorgefesten hade rektorn David Lund utfärdat en inbjudningsskrift „Solennia justorum, in lucto publico et exeqviis, reginae Ulricae Eleonorae".

Rudeens sorgetal vid detta tillfälle har veterligen icke blifvit bevaradt för eftervärlden. Det är antagligt, att det var en latinsk parentation i den vanliga akademiska stilen. Men Rudeen gaf äfven uttryck åt den allmänna sorgen öfver detta dödsfall i en dikt „*Svenska Invånares Tårar*, utgutne vid dett olycklige slutet af vårt jubelahr 1693", måhända uppläst vid denna sorgefest. Det är smärta och klagan i dessa toner: himlen var retad, och Guds „vreda rijs" hade drabbat land och folk. Dikten slutar med en önskan: „Lätt detta år, som träder inn, hugsvala de bestörte sinn, som nu i tårar simma".

Följande vår tolkade Rudeen åter den allmänna sorgen, denna gång öfver förste teologie professorn Jakob Flachsenii frånfälle, skildrande den aflidne som präst ej blott „i dräckt och upplyst lähra", utan äfven i sin lefnad, genom hvilken han „stadfästat" hvad han „talt" [2]).

Flachsenii död och begrafning gaf anledning till ett föga uppbyggligt efterspel i konsistorium, hvilket utvisar huru ömtåliga den tidens lärde och tjänstemän voro om sin rang.

Vid konsistorii sammanträde den 9 maj 1694 upplästes nämligen en supplik af akademins kvestor välbetrodde herr Gudmund

[1]) I ett bref till Bergenhjelm underrättar konsistorium, att af dess ledamöter „isynnerhet P. Laurbechius, M. Swederus, Torstanus Rudeen och Chr. Alander jämte Daniel Hagert och E. J. Vultejus o. a. alt ifrån Hennes Maj:ts konungslige Jordafärds dag Orationes parentales dageligen här samma städes anstält". Brefvet finnes i svenska riksarkivet bland Diverse skrifvelser rörande Åbo akademi 1648—1729. — Ännu den 22 december synes Gabriel Juslenius ha hållit en parentation öfver drottningen. (Cons. prot. $^{19}/_{12}$ 1693).

[2]) Till Flachsenii begrafning synes Rudeen äfven, enligt Stiernmans Bibliotheca Suio-Gothica, ha utfärdat ett inbjudningsprogram. Jfr Suomi 1844 s. 275.

Höök, „dheruthi han sigh besvärar öf:r Professoren Rudeen, för dett han tagit företräde för honom tvenne gånger, så vedh Sahl. Doct. Jacobi Flachsenii kistleggning som och sedermera vedh dess begrafning, föregifvandes sådant sträfva tvert emoot 1) Constitutionum Academicarum innehåld. 2) Sahl. Drottning Christinae resolution aff d. 22 Dec. 646 8 punct. 3) Emoot Kongl. Maij:tz honom gifvne fullmacht 4) Emoot Senatus Academici honom gifvne resolution aff d. 8 Octobr. 692. 5) Emoot gambla praxin, ty den förrige Qvaestor Petrus Giers haar hafft aff ålder sin rang medh Professoribus Philosophiae effter ålder i tiensten, 6) beropar Qvaestor Academiæ sigh på Qvaestoris rang i Ubsala, begärandes nu aff Senatu Academico att blifva vedh sin heeder som honom medh retta tillkommer handhaffder".

På detta klagomål svarade professor Rudeen, „att han der till är förorsakat deraff 1) Att Borgmestar och Rådh fådt där medelst tillfelle sökia Rangen för dem. 2) haar en aff Professor Rudeens collegis låfwat settia Qvaestorem på näsan på honom 3) haar Rentemestarn här till sidst gifvit tillfelle, begärandes ock han aff Consistorio Acad. att blifva behållen vedh den heeder som constitutiones Acad. uthtryckeligen förmäla".

Denna kontrovers framkallade en liflig debatt i konsistorium, hvarom protokollet meddelar följande:

Rector magnificus framhöll att åtskilliga goda skäl voro på kvestors sida, „så constit. Braheae som gambla praxis och protocollum af 692 d. 8 octobr. hvarest finns vara resolverat att Qvaestor Acad. behåller sin Rang nest Professor Matheseos Mag. Steen, och fram för dhem som dher effter kommit till tiensten".

Härtill svarade Rudeen, „att om Qvaestor hade hafft rett till den här sin nu prätenderade Rang, så behöffde han intet så subdole uthverka aff Academien resolution dherpå".

Professor Hahn bad „att skulle protocolleras, dett Prof. Rudeen sade att Qvaestor subdole fådt resolution om sin rang".

Rudeen begärde nu „blij handhaffder vedh dett honom med retta tillkommer, låfvandes vedh annan hendelse sökia sin Rett annorstädes".

Eloquentiæ professorn Alander sade sig ha „cederat Qvaestori Academiae i anseende till H:r Procancellarium medh hvilken han är besvågrat".

Rector magnificus vädjade nu till professor Rudeen och bad att han „skulle taa Qvaestoris skähl uthi consideration, och finna sigh sidst, der till medh sade han att dett affgår ingen, uthan Academien haar snarare heeder der aff när man hedrar Qvaestorem".

Härtill svarade Rudeen, att om „han skall cedera Qvaestori, så böör och Professor Steen göra dett samma", hvartill denne förklarar, „att han Qvaestori dett offererat, men Qvaestor intet velat dett göra, effter Steen lengre tient vedh Academien".

Slutligen tog äfven prokanslern, biskop Gezelius d. y. till ordet och yttrade, „att han intet haar votum i denne saak för dett han är så när uthi svågerlagh medh Qvaestore, doch påminte han allenast detta, att om dhe tyckte att dhe hade rett till rangen, så hade den bort Qvaestori straxt disputeras och intet nu när han haar kommit i possession der aff".

Professor Hahn uppträdde ännu en gång och sade, „att hwadh dett anlanger, att Professor Rudeen meenar att Borgmestare och Radh medelst dett att dhe intet (villa) cedera Qvaestori, blifvit förorsakade att sökia sin Rang framför unga professoribus philosophiae: så producerade han dher emoot Kongl. Maij:ts resolution på Borgerskapetz i Åbo besvärspunct angående rangen dat. Stockholm d. 18 Nov. 693, dher hans kongl. Maij:t, om en viss rangordnings författande effter Borgmestare och Rådhs underdånige ansökning, emellan dhem och officerarne sampt civil betiente vill framdeles i nåder vara betenckt. Och imedlertijd (som orden lyda) kunna dhe retta sigh effter den rang, som tillförene i dett fallet finnes hafva varit vanligh; kunnandes således Borgmestare och Rådh intet, hvarken Professoribus eller Qvaestori vara uthi dheras rang till någon praejudice".

Med anledning af prokanslerns påminnelse framhöll Rudeen, „att han intet än cederat Qvaestori, rådandes intet derföre att Qvaestor satt sitt nampn fram för hans i sina lengder".

Slutligen fann man sig föranlåten att uppläsa drottning Kristinas resolution af den 22 december 1646 och ett extrakt af kvestors fullmakt, hvarefter Rudeen anmärkte, „att han håller sigh stricte effter constitutionerne".

Den slutliga resolutionen lydde: „Rector och Senatus förmodar att dhe lefva i enigheet såsom tillförene varit vanligit".

Och Rudeen sade härtill, „att han intet heller å sin sijda vill vara rigosus" [1]).

Den märkligaste händelsen vid akademin under detta år var magisterpromotionen, som ägde rum den 25 november 1694. Det är ett märkesår äfven i Rudeens lärareverksamhet, ty från denna tid begynner han uppträda som praeses för akademiska dissertationer. Af de unga kandidater, som vid denna promotion mottogo lagerkransen, hade trenne, Jakob Ekelund, Herman Ross och Johannes Torpander, utgifvit sina afhandlingar „pro gradu

---

[1]) Cons. prot. för $^{9}/_{8}$ 1694. På grund af akademins supplik utfärdades den 20 juni 1695 en förordning angående professorernas rang, men i densamma finnes intet stadgadt angående akademie kvestorers rang. Jfr Kongl. och Cancellers bref 1606—1698 fol. 244.

magisterii“ under Rudeens presidium. Den mest anmärkningsvärda af dessa dissertationer är den sistnämndes „Ratio sana de captivo gentilium lumine sive insufficientia naturalis religionis ad salutem contra insanam Edoardi Herberti“. Det är en polemisk afhandling, riktad mot den engelska filosofen Herbert of Cherbury, deismens grundläggare, hvars uppseendeväckande arbete „De religione gentilium“ (1645) nära femtio år efter dess utkommande här upptages till bemötande. Kännedomen om den engelska deismens läror hade således framträngt ända till Åbo akademi. Torpander har synbarligen noga studerat Herberts arbete, utan att dock låta sin ortodoxa öfvertygelse i något afseende rubbas af detsamma. Han citerar de fem grundsanningarna i Herberts förnuftsreligion: 1) Esse Deum summum; 2) Coli debere; 3) Virtutem esse praecipuam partem cultus; 4) Resipiscendum esse a peccatis; 5) Dari praemium vel poenam tum in hac vita, tum post hanc vitam, och redogör öfverhufvud rätt omständligt för Herberts läror. Men sådant kunde på den tiden tillåtas endast i den strängaste apologetiska form. Torpander kallar hela „orthodoxus orbis“ till vapen mot den engelska fritänkaren, hvars läror lika mycket som den rena ateismens afveko från den sanna religionen. Punkt för punkt upptagas de till bemötande, hvarvid författaren äfven åberopar sig på en mängd lärda auktoriteters uttalanden. Han anser sig slutligen ha uppvisat, „sub qua insidiosa specie, Baro Christianum orbem, a clarissima luce Evangelii ad densissimas coecae rationis tenebras abducat“ [1]). Torpanders afhandling är i anseende till ämnet en af de mera intressanta dissertationerna från den tiden. Huruvida Rudeen hade någon andel i författarskapet, kan icke afgöras.

Lika ovisst är det, om man kan tillskrifva den nya poeseos professorns inflytande den ovanliga rikedom på promotionsdikter, som sågo dagen vid 1694 års promotion, den första under Rudeens professorstid. Ingen föregående

---

[1]) Torpander, anf. arb. s. 6, 34 o. a.

och knappast någon efterföljande promotion har satt så manga pennor i rörelse. Vi ha antecknat icke mindre än nio särskilda promotionskväden under de mest olika titlar [1], i hvilka ingå lyckönskningsdikter af ett trettiotal unga rimsmidare, de flesta på latin, men äfven flere på tyska och svenska [2]. Man måste dock erkänna, att de icke beteckna något framsteg, som kunde berättiga oss att fastslå en välgörande påverkan af Rudeens diktning. Och om desamma, enligt konsistorii tidigare omnämnda beslut, hade varit underkastade poeseos professorns censur, så har denna granskning ingalunda varit sträng, ty manga af dessa rimmerier måste fortfarande betecknas som „fast oförsvarliga“. De latinska äro dock såsom vanligt pa den tiden bättre.

Under denna första tid af Rudeens vistelse i Finland drabbades han af en stor familjeolycka. Efter ett knappt treårigt äktenskap förlorade han sin unga maka, som afled den 11 juni 1695, endast tjugo år gammal, efter att ha skänkt lifvet åt en son. Rudeen gaf uttryck åt sin häftiga sorg i en rörande minnessång „Öfver sin högstsaknade, dygdigaste och liufligaste vän, sahl. Fru Annichen Brunells för honom och dess späda son alltför tijdige och ganska beklagelige, men för henne och hennes salighet nogsamt mogna hädanfärd“ [3]. Ett år senare, den 19 juli 1696, ingick han nytt äktenskap med Magdalena Wallvik, dotter till assessorn i Svea hofrätt Jöns Claes-

---

[1]) „Diligentiae corona“; „Bothnia triumphans seu Apollo exsultans in Parnasso Arctoo“; „Omen dextrum“; „Ἐπινίκιον“; „Adorea“; till Johannes Helinus, samtliga på latin och af flere författare; „Längst verdienter Lorber-Krantz und glorwürdiger Glücks-Ruff“ till L. Tammelin; „Skyldigt Ähre-Minne“ af G. J. F. Schaefer samt „Wijsheten bekröner och Dygden belöner sin Dyrckare vähl“.

[2]) Ofvanstående beriktigar en uppgift i prof. Werner Söderhjelms uppsats „Promotionspoesi vid Åbo Universitet“ i „Muisto Promotsioonista 1897“ „Minne från Promotionen 1897“, hvari å sid. 83 säges: „Från trenne följande promotioner (efter 1691) finnes icke i våra samlingar några festpoem bevarade“.

[3]) I anledning af Anna Brunells död utkom äfven en latinsk sorgesång af Johan Helinus. (Bland personskrifter i Upsala univ. bibl.).

son Wallvik († 1691) och Magdalena Rudbeck. Man kan icke med säkerhet utröna, när och hvar Rudeen hade gjort bekantskap med sin andra hustru. Ihres framställning om denna episod i hans lefnad är alltför poetiserande och gifver ej några bestämda hållpunkter [1]).

Magdalenas fader Jöns Wallvik hade stått i stor gunst hos Karl XI, hvilket äfven visade sig efter hans död, i det tvenne af döttrarna, Katarina och Magdalena, efter hvarandra upptogos vid hofvet, för att uppvakta den kongl. prinsessan, sedermera drottning Ulrika Eleonora. Magdalena Wallvik hade i två års tid (sedan 1694) varit hoffröken, då hon gifte sig med Rudeen. I anledning af sitt förestående äktenskap vände hon sig med en supplik till konungen, hvari hon anhöll att få åtnjuta samma nåd som hennes syster och flere andra, „hvilka hafft den lyckan att vara af den stoora och odödelige nu mehr högtsahl. Drättningen kände och optagne, sampt sedermera vunnit den sällheeten att få upvakta den Allernådigste Princess.

[1]) Lacrimae & Flores s. 29—30. Magdalena Wallvik skildras här på följande sätt: . . . „haec dotatissima forma Membra gerit niveis candidiora rosis. Haec, virtute suå magnos imitata parentes, Inter Hyperboreas eminet una nurus". Och om Rudeens frieri heter det: „Non igitur tardat formosam ambire puellam. Illa favet votis; mox Hymenæus adest". Samtidigt med Rudeen studerade Nils Wallvik, Magdalenas äldsta broder, vid Upsala universitet. En äldre syster Katarina Wallvik hade 1693 äktat stadsfiskalen, sedermera rådmannen Johan Kellman, som tidigare var gift med Sara Cameen, dotter till superintendenten i Karlstad B. Cameen och brorsdotter till den af Rudeen besjungna justitieborgmästaren i Stockholm Daniel Cameen. En yngre broder Johan Wallvik var under åren 1693—95 häradsskrifvare i Nedra Satagunda härad och tillika liqvidations kommissarie vid Åbo hofrätt. En annan yngre broder Erik Wallvik studerade vid Åbo akademi, blef sedermera assessor och hofrättsråd vid Åbo hofrätt samt adlad under namn af Stjernvall och stamfader till den finska adliga ätten med detta namn. En yngre syster Maria Wallvik gifte sig 1698 i Åbo med assessorn i Åbo hofrätt, sedermera hofrättsrådet Wilhelm Joh. Qvensel.

Den Wallvikska släkten utsträckte sålunda vid denna tid sina förgreningar också till Finland, hvartill Rudeens andra äktenskap utan tvifvel äfven gaf anledning. Jfr. A. A. Hülphers, Ättartal öfver den svenska släkten Wallvik (1765).

Ulrica“ [1]). Denna anhållan beviljades äfven. Hon erhöll „i brudgåfva 3,000 Dal. Kopp:mt, som den tiden var en hederlig summa“. Och liksom äldre systern blef äfven Magdalena klädd till brud af den kongl. prinsessan [2]).

Rudeens andra äktenskap betecknar äfven en vändpunkt i hans diktning. Hans lyriska skaldskap, hvartill han i främsta rummet inspirerades af kärleken till sin första maka och af sorgen öfver hennes tidiga bortgång, begynner alltmera förtona, och i stället framträder han såsom det finska Helikons sångare med stora akademiska festkväden. På konungens födelsedag den 24 november 1696 uppläste Rudeen i Åbo akademi en hyllningssång till Karl XI vid en solenn festivitet i „kongl. Rådets och Presidentens Gref Falkenbergs och många andra förnähma Ståndspersoners närvaro“, hvarom konsistorium beslöt att aflåta en särskild anmälan såväl till konungen som akademie kanslern [3]). Det var det största poem han tills dato hade författat.

Torsten Rudeen hade således redan under sina första verksamhetsår gjort sig mycket bemärkt vid akademin, särskildt som vältalare och poet. Mindre kända torde ännu vid denna tid ha varit de erotisk-lyriska sånger, som han diktade under samma år, och till hvilka vi återkomma i följande kapitel.

---

[1]) Suppliken finnes bland Biographica i Svenska riksarkivet.

[2]) Hülphers, anf. arb. s. 9.

[3]) Brefven af 25 november 1696 se Registratur för åren 1690—1699. Kanslern svarade i bref af den $^{6}/_{1}$ 1697, att „Kongl. Maj:t öfver en sådan Academiens devotion betygat ett nådigt nöije“.

IV.

Torsten Rudeen såsom erotisk-lyrisk skald.

Torsten Rudeens lyrik har en afgjordt erotisk läggning. Hans ungdomskärlek och kortvariga äktenskapliga lycka ha kvarlämnat djupa spår i hans diktning och inspirerat honom till sånger, som kunna ställas vid sidan af de främsta, som samtiden hade frambringat på detta område.

Den erotiska lyriken hade redan före Rudeens tid haft flere odlingsmän bland den karolinska tidens diktare. Hvad Stjernhjelm var för denna tids skalder särskildt på det didaktiska området, detsamma var Gustaf Rosenhane för de enkannerligen erotiska diktarne. Hans „Fyratijo små Wijsor“ och hundra sonetter „Wenerid“ [1]) äro i detta afseende af icke mindre betydelse än Stjernhjelms „Hercules“. Äfven Rosenhane skref vers „til svenska språkets öfningh“ och för att „låta see svänskan i rijm skikkelighet“,[2]) och han tog steget ut från regellösheten i den äldre kärleksdikten, hvaraf spår ännu kvarstå i hans små visor, till en erotisk konstdikt efter de europeiska renässansdiktarnes föredöme, ty såsom sådan kan „Wenerid“ anses gälla. Redan den form han valde för sin diktcykel, sonetten, och den omständigheten att han i etthundra „klingdikter“ besjunger samma föremål, visar att han ville skänka den svenska poesin ett motstycke till världslitteraturens mest berömda kärlekskväden: Petrarcas sonetter

[1]) De förra utkomma 1682, de senare 1680, men voro båda skrifna omkring 30 år tidigare. Rosenhane var född 1619 och afled 1694.

[2]) Jfr företalet till Wenerid.

till Laura[1]). I ett så stort antal dikter, uteslutande ägnade kärlekens besjungande, är detta ämne naturligtvis ända till enformighet omtaget. Där möta ämnen, som redan behandlades af tidens bröllopspoeter, såsom lilla guden Astrilds pilar, kärlekens väsen såsom ett sväfvande mellan hopp och misströstan, liknelsen mellan kärleken och ett skepp, som brottas med vågorna, men „efter en svår resa lyckligen kommer i hamn“ o. s. v. Så komma skildringar af den älskades utseende, dock ännu stereotypa och föga karaktäristiska, af hennes egenskaper, bland hvilka dygd och fromhet äro de mest markerade. Vidare är det klagomål öfver den „älskades hårdhet“, försök att „beveka henne med böner“, eller uppmaning till henne att „njuta lifvet medan hon är ung“, betraktelser på hennes namnsdagar, drömmar om den älskade o. s. v. Älskaren framstår såsom den efter kärlek trånande, som icke har något hopp, men dock aldrig upphör att älska, hvilken ständigt klagar öfver sina kval, men icke har mod att bekänna sin kärlek och som sist och slutligen vinner befrielse endast genom döden. Denna idealisering af kvinnan gör, att äfven det sensuella är skjutet i bakgrunden. Wenerids dyrkare framhåller sin kärlek som ren och tillbakavisar „olåfligh lust och kättia“. Men han prisar dock stundom den nakna skönheten och utkastar i en sonett en läcker målning af en „löge plats“ vid Mälarens strand, där Wenerid badar, och han „af skogen tätt väl höld“ „fick af lyckans gunst altsammans noga see“.

Det nya, som Rosenhane upptog från sina utländska mönster, var icke blott en konstnärligare form, utan äfven början till en „analys af den erotiska känslan“ såväl i allmänhet som i dess olika skiftningar hos den enskilda individen. Rosenhane var sålunda skaparen af en erotisk konstlyrik och gaf uppslag på detta område i många olika

[1]) I företalet till Wenerid nämner Rosenhane som sina förebilder Petrarca och Ronsard, men forskningen har visat, att han äfven var påverkad af den tyska sonettdiktningen (Opitz och hans skola). Jfr Ernst Meyer, Gustaf Rosenhane, s. 185—186.

riktningar, men någon poesi i djupare mening finner man icke hos honom. Det formella är hufvudsaken, och känslans uttryck blir därför merendels kallt, torrt och långtrådigt. Men för sin tid betecknar Rosenhanes erotiska lyrik ett stort framsteg såväl i en modernare uppfattning af kärlekskänslan som i en sträfvan efter ett mera konstnärligt uttryck för densamma [1]).

En helt annan ton ljuder ur de erotiska visor, i hvilka Lucidor besjöng sin Castalinne, Belikinne, Margaris och Iris. Det är ingen afsiktlig formell sträfvan hos honom; han skref ej sonetter, utan höll sig till den gamla goda visan, hvarigenom han står närmare de äldre visböckernas nationella lyrik än Rosenhanes sydromanska diktning. Han upptog ej heller renässans-erotikens konventionella ämnen, utan tolkade sitt eget hjärtas känslor, icke sällan på ett enkelt och vinnande sätt. Det är icke bröllopsvisornas slippriga sångare, som här träder oss till mötes: visserligen vill han icke veta af äktenskapets boja utan vara obunden i sin kärlek, och alldeles fri från självsvåldiga anspelningar är han icke heller (t. ex. visan „Hvad begär du, hierta lilla"), men öfverhufvud är det kärlekens längtan och saknad han kväder i rätt veka och känslofulla toner. Så t. ex. i visorna „Mit hierta vil uti mit bröst mig brista", där han sjunger om sitt „stora qval", och „Så måste iagh digh, kiärste vänn, förlåta?", hvari han från Ekelsvikens strand så innerligt sjunger sitt farväl till den älskade:

«Far väll min vän, min siäl, mit lijf, min kiära,
Min fordom ögna- tröst, min lust ock ära,
Far väll min hiertans barn ock bästa vänn».

I en annan vacker sång frågar han sin Iris:

„Iris, aldrabäste vänn,
Ach, när sijr iag dig igän,
Ock fåhr mäd dig tala?
När uprinner dok then dagh,
At min siäl ok andra iagh,
Du, migh skalt hugsvala?"

[1]) Jfr bl. a. E. Meyer, anf. arb. s. 169—187. Schück, Illustrerad svensk litteraturhistoria, s. 316—321.

Det är hos Lucidor mera verklighet och innerlighet i känslan, hvilket gifver hans till antalet få erotiska visor ett större poetiskt behag, än Rosenhane förmår gifva sina sonetter och kärlekssånger[1]).

Emellertid var det på den af Rosenhane inslagna vägen den erotiska lyriken fortgick, endast att de främmande förebilderna växlade. I stället för Petrarca och den Opitzska skolan blef det de italienska marinisterna och deras tyska själsfränder, den s. k. andra schlesiska skolans skalder, hvilka efterbildades af de svenska kärlekssångerna. Härigenom inkom herdemaneret och den konventionella galanteristilen i den erotiska diktningen.

Som en öfvergångsskald, hvilken ännu vacklar mellan de olika riktningarna, framstår den begåfvade lyrikern Carl Gripenhjelm[2]), bland hvars dikter man finner flere enkla och vackra kärleksvisor, såsom en „Natteklagan“, „Hvadh har jagh allena brutit“ m. fl., men äfven sådana pastorala kväden som „Celadons Förtviflan öfver Alchimenes vredhe“, „Uthanför Florindes Palatz uthi een skyggiande Skoog, klagar sig den olycklige Isidor“ m. fl. I de sistnämnda är kärleken redan en offertjänst, som ägnas ett högre väsen, älskaren en eländig stackare, som vågat höja sina blickar till en gudinna, hvilken anser det nära nog som ett döden värdt brott, att han vågar älska henne. Hon bor naturligtvis i ett stolt palats, till hvilket älskaren endast vågar smyga som en missdådare om natten eller höljd af skogens träd sucka sin kärlek på afstånd. Hennes vrede och onåd vållar det största kval, som endast döden kunde lindra, hennes nåd och bevågenhet en glädje utan mått, en soluppgång, ett nytt lif.

Olika inflytelser gjorde sig äfven gällande hos den

---

[1]) Linck, anf. arb. s. 129—131. Wrangel, anf. arb. s. 95—98.

[2]) Född på 1650 talet, död som generaldirektör för landtmäteriet 1694. Gripenhjelms Poëtiska Skrifter, utgåfvos redan 1838 af C. J. Lenström, som fann i desamma „en varm och öm känsla, sinnrikhet“ m. m. samt en för sin tid ledig form.

på sin tid berömda skalden Kristoffer Leyoncrona[1]. Liksom Gripenhjelm har han diktat några enkla och vackra klagovisor (till Miletta) och en fängslande erotisk „Phantasie“ och liksom Rosenhane kärlekssonetter, ja till och med en vacker „Sestine“, hvilken dock enligt Wrangel, är „en temligen trogen öfversättning af Opitz' „Sechstine“ i herdedikten „Hercynia“[2]). Men af Leyoncrona finnes äfven ett „Fragment af en Herderoman“, och hans största erotiska dikt „Habor och Signill“ är en heroid efter tyska förebilder. I denna på sin tid mycket populära dikt — Habor och Signill voro enligt Schück[3]) den tidens Frithiof och Ingeborg — har den efter utländska mönster bildade erotiska galanteristilen nått sin höjd. Själfva konungasonen och krigshjälten Habor afkläder här sitt pansar och sina vapen samt förvandlas till en kärleksnarr, som ber om nåd att få bli upptagen bland „skiön Signills“ tärnor och taga nål och tråd i handen samt få bära „piige namn“. Och om denna nåd ej skulle beviljas, visste den tappre hjälten ej någon annan räddning mot sitt kärlekskval än att „upsökia döden bleeka“ och i „svarta mullen draa“. Intressant är Signills svar, emedan kvinnans erotiska känslor endast sällan äro skildrade i denna tids kärleksdiktning. Det är hos henne denna konflikt mellan plikt och kärlek, som på den tiden var så omtyckt. Plikten bjuder henne att straffa hans öfverdåd och stora dristighet och att hata honom, som var hennes bröders bane, men hennes vrede dämpas af hans stora läga. Hon blyges att nämna det, men kan dock icke neka, att hon älskar honom tillbaka af hela sitt hjärta, och tärs af längtan och kval. Och så inbjuder hon honom att komma i sin jungfrubur „medh andra möör“. Skulle han därvid bli upptäckt och lida sitt straff, ville hon dö med honom. Det är en hel kärlekssaga med romantisk grundval, där den erotiska känslans uttryck förråder förvandtskap med den

[1]) Född omkring 1662, död som envoyé i London 1710.
[2]) Wrangel, anf. arb. s. 27.
[3]) Anf. arb. I s 355.

medeltida riddaretidens sirliga galanteri. Men förebilderna lågo nog, som redan nämndes, på närmare håll hos den marinistiska riktningen med dess onatur och svulstiga stil.

Till samma riktning kan man äfven hänföra Åboskalden Johan Paulinus (Lillienstedt)[1]), som imiterat Guarinis „Pastor Fido“ i tvenne pastorala kärlekssånger om Myrtillo och Amarilli samt „Parthenios klagan öfver sin Phillis död“. Paulinus har äfven författat en af den tidens vackraste kärleksvisor „Klagan öfver Iris afresa“, hvilken visserligen till innehåll och form något påminner om de italienska förebilderna, men dock har denna känslans omedelbarhet och denna formens lyftning, som är utmärkande för den äkta lyriken. Därför tjusade denna dikt icke blott samtiden, som första gången fick höra så smältande och ljufva kärlekstoner, utan har äfven verkat stämningsfullt på långt senare tiders läsare.

Den måhända populäraste af alla den tidens kärleksvisor var likväl P. Lagerlöfs berömda „Ifrån den dag jag Elisandra den första gång med mina ögon såg“. Den är också typisk för tidens erotiska diktning. Elisandrasangen har denna konstfulla form, som den erotiska lyriken vid denna tid sökte bilda efter utländska mönster. Den har jämt så mycket af den pastorala bakgrunden, som behöfdes för att anslå samtidens läsare och särskildt läsarinnor. Innehållet har ej något nytt uppslag, utan är snarare en sammanfattning af allt, hvad då fordrades af ett äkta kärlekskväde. Först och främst denna dyrkan af skönhetens makt, som förvandlar hjärtat till ett tempel, på hvars altar kärlekslågor brinna för den sköna gudinnan Så denna klagan och jämmer öfver kärlekens plåga och hårda träldomsboja, hvarur endast den skönas „gunst“ eller döden kunde frälsa. Till sitt ämne var Elisandravisan sålunda rätt stereotyp, men den hade lyckligt träffat den allmänna smaken, och en omtyckt melodi bi-

[1]) Född 1655, öfverflyttade till Sverige 1675, sedermera landshöfding, riksråd, president i Wismarske tribunalet, död 1732.

drog till att göra den vida känd och sjungen. Elisandrasångens strofbyggnad blef sedermera en af de mest efterbildade, så att till och med andliga sånger skrefvos och sjöngos till dess melodi [1]).

I denna poetiska genre hade Rudeen sålunda många förgångsmän och samtida, då han under inflytande af sin ungdomskärlek framlockade den första kärlekens toner från sin lyras strängar. Därvid bör fasthållas att, hvilka försök än gjordes att utbilda en svensk kärlekslyrik efter tongifvande utländska förebilders onaturliga smak och pretiösa galanteri, vid sidan af densamma dock fortbestod den enkla och äkta lyriska kärleksvisan, som redan hade att uppvisa många prof på verkligt poetiska stycken. Det var den klagande erotiken, som var den mest uppburna af den karolinska tidens poeter. De erotiska skalderna gåfvo så godt som uteslutande uttryck åt kärlekens „suckan och pust"; för dess „glädie och lust" fanns det endast undantagsvis några toner. De hufvudämnen, som möta hos nästan alla den tidens kärlekssångare, är antingen klagan öfver den älskades hårdhet och obeveklighet, eller också verop öfver hennes frånvaro, stundom äfven öfver hennes död. Redan från början erhöll sålunda den erotiska lyriken en utpräglad ton af sentimentalitet. Det var hjärtekvalens ständigt suckande sång, men den förde det goda med sig, att kärlekssångaren alltmera begynte lyssna till sitt hjärtas ingifvelser och gifva uttryck åt egna känslor och förnimmelser. Den första, om hvilken man med säkerhet vet, att han diktade sin egen kärlekssaga, var Torsten Rudeen.

Redan i sina ofvan omtalade bröllopsdikter framstod han som en erotisk natur med sensuell läggning, som i höga toner stämde sin lyra till kärlekens pris. Flere af hans brudsånger hade redan karaktären af erotiska visor, och han hade i desamma behandlat ämnen, som äfven upptagits i den egentliga kärlekslyriken, såsom den älskades hårdsinthet (Äktenskapsöde), sväfvandet mellan

[1]) Schück, anf. arb. s. 334—335.

hopp och fruktan, Astrilds krig, en gilljares sjöfart o. s. v. Kan Rudeen sålunda betraktas som erotisk lyriker i flere af sina bröllopssånger, så finner man å andra sidan bland hans lyriska dikter flere närbesläktade kväden, som lika godt kunde vara bröllopspoem. Ett sådant är stycket *Qvinnokönets Kärleksvälde*, som faktiskt lånat sitt ämne från en bröllopsdikt af Lagerlöf, kallad „Skönhets Värde“. Det för båda gemensamma innehållet var lilla guden Astrilds detronisering, ett afslöjande af hans stora välde. Någon Astrild med vingar, brand och pilar fanns icke till, det var endast ett skämt, en „phantasij“, med hvars uppdiktande man dock hade gjort „jungfrufolket“ en stor oförrätt. Ty det var ej Astrild, som hade denna kärlekens världsbetvingande makt, utan kvinnans skönhet och dygd[1]).

I en annan dikt *Våhr- och Sommar-ro* finner man återljud af Rudeens bröllopskväde öfver Svante Skragge och Anna Carlheim. Det är vårens och den nyvaknande solens kärlekständande kraft i hela naturen, som äfven här besjunges till stor del med samma uttryck. Men därtill kommer några reminiscenser från den pastorala erotiken, bland de få man återfinner hos Rudeen:

Men sälla herdefolk, som verldsens fiäs förakta
Och endast fägnas åt ehr hiord i marken vakta,
I rolighetens barn, hur lär I glada se,
At våren åter vil ehr förra lust ehr ge?

Nu få I vanka kring och späda krantzar hämta,
Nu med ehr Amaryll i svala skuggan skämta:
Nu ymsa spel och sång, nu dela kärlig ord,
Med'n himlen håller vård om ehr och eder hiord.

Såsom synes uppfattade äfven Rudeen herdefolket som en särskild orden, hvilken ägde privilegium på att ute-

---

[1]) Jakob Frese har upptagit samma ämne i en bröllopsdikt vid aktuarien M. Steuchs och Sophia Norlins bröllopsfest (1714). Freses dikt påminner mera om Rudeens än om Lagerlöfs. — „Qvinnokönets Kärleksvälde“ trycktes först i Sahlstedts samling af verser, I s. 68.

slutande ägna sig åt kärlekens tjänst. Men han ville, att denna förmån äfven skulle få åtnjutas af den vanliga ungersvennen och jungfrun i vårens dagar. De skulle mötas i skog och på äng och få fägna sig åt „samma ro“:

En Jungfru sitter här, ett band åt svännen väfver,
Där står en dräng och skiär sin vackras namn i näfver,
Nu ritas det i lind, nu skrifves det i vall,
Nu manas echo med en sång till återskall.

„Våhr- och Sommar-ro“ är en rätt vacker våridyll, som väl hade kunnat tjäna såsom bröllopsvisa. Detsamma kan äfven sägas om dikten *En Dröm*, hvilken har mytologisk bakgrund liksom en och annan af Rudeens bröllopskväden. Skalden erinrar sig Ovidii kärlekshistorier, bl. a. om upptäckten af Mars' och Venus' kärleksäfventyr, „tå halta gudasmed'n sparlaka't undandrog“, och ler ett bredt löje däröfver, men blir åter misslynt, när han tänker på huru Frigga bestraffade Phoebus, hvars lärda trupp allt sedan dess för det mesta hade ingen lycka med sig, när de upptändes af älskog. Slutligen ser skalden i en dröm att Frigga, som i en lustgård sysslar med att para olika slags träd, äfven gifver lagern en make och på detta sätt dödar sitt hat till Phoebus. Man kan väl ej tänka sig ett lämpligare ämne för en bröllopssång vid någon af skaldens lärda vänners giftermål [1]).

De nu anförda dikterna beteckna sålunda öfvergången från Rudeens bröllopskväden till hans erotisk-lyriska diktning. I de förstnämnda finner man redan en och annan bekännelse, som visar att skalden själf snart upptändes af samma kärleks eld, hvars natur och verkan han redan så många gånger hade skildrat. I en af sina bröllopssånger utropar han till brudparet:

Men I som ären säll, så glömmen eij vårt Lopp
Som ännu sväfva måst i Fruktan ok i Hopp.

---

[1]) De båda ofvannämnda dikterna äro äfven först publicerade af Sahlstedt, anf. arb. I s. 14; II s. 53. Hammarsköld, som så strängt nagelfor med Rudeens diktning, anser dock att dikten „En dröm“ förtjenar någon uppmärksamhet „för inventionens skull“. Jfr anf. arb. s. 190.

Och en annan brudsång slutar med följande tirad:

Men då I Ehr frögder ägen,
Om ens annans öde sägen:
Sij! han plågas arme dräng!

Det är också detta i tidens kärlekslyrik så vanliga ämne, denna sväfvan mellan hopp och fruktan, denna klagan öfver den älskades hårdhet och obeveklighet, som Rudeen besjunger i sina första erotiska sånger, hvilka gifva uttryck åt hans egna egna känslor. Särskildt typisk för tiden är dikten *Till den obevekliga* [1]), hvartill strofbyggnaden och melodin äro hämtade från S. Columbus' ode „Hvad är det åth att jag mitt sinne qväljer". Dikten börjar helt vackert:

Min vackra, hvij befaller du mig siunga,
När dock din hårdheet bundet har min tunga,
Hur kunna sorg och siunga sämia sig?
När tungan siunga vill, vill hiertat gråta,
Vill du fördenskull tungan väl skall låta,
Så fägna mig.

Så fägna den din hårdhet har bedröfvat,
Den hårdheet din bedröfvat har och röfvat
Ej lyckan blott, men och alt öfrigt hopp.
Alt hopp är intet hopp, när mig eij städies
Att äga det, hvar vijdh Jag endast glädies
Dig vachta opp.

Dig vachta opp och eij ogunstig finna,
Åhr alt hvad Jagh i Verlden önskar vinna,
När Jag det har, fahr hopp och lyckan väl,
När Jag det har, har Jag ett konga-rijke,
I min förnöjlighet eij någons lijke,
Är trefallt säll.

---

[1]) Första gången tryckt i B. E. Malmströms Grunddragen af Svenska Vitterhetens historia, I s. 89. Den första strofen har jag emellertid funnit i en antologi Allahanda, del I s. 115 (Stockholm 1757). Titeln är tillagd af Malmström. I Palmskiöldska samlingen förekommer den utan rubrik, i den Fryxellska kallas den blott „En Wisa". En afskrift finnes äfven i Barbara Leyoncronas visbok.

Men detta „konga-rijke“ var endast ett luftslott. Skaldens „vackra vän“ var obeveklig, och liksom den tidens kärlekspoeter kände han sig därför som en usel träl, en „förbarmlig fånge“. Äfven slutvändningen är densamma. Hennes hårdhet skulle smälta först, sedan hans „olycks-kropp“ fått „sin ända i grafven“.

Det hörde till tidens kärlekskult, att älskaren skulle vara trogen ända till döden trots all hårdhet från den skönas sida. Någon gång vågade han framkomma med en varning, att hon måhända en gång skulle få ångra sin motsträfvighet, när ungdomen och skönheten flytt sin kos (t. ex. dikten „Reflexion“), eller när hennes trogna uppvaktare fallit offer för sina kärlekskval. Men det föll honom aldrig in att hota med att söka sin lycka på annat håll. Denna trohet utan hopp besjunger äfven Rudeen i en dikt *Beständighet*[1], hvari den skönas köld och poetens eld skildras såsom varande i ett beständigt krig med hvarandra:

Min hårda sköna är en stod af ijs och flinte,
En ävig köld uthi en obeveklig Siäl,
Frys ved min eld, och af min tårar mindr' än inte
Bevekes, lell är iag framhärdigt hennes träl,
Jag kan ej ångra mig,
Hon vill ey ändra sig;
Min kärleek, hennes haat de föra sådant krig,
Att sielfva himlen skall ey kunna säkert veta,
Hvem mer utaf oss två förtiänt beständig heta.

I denna kärleksstrid var äfven sången ett vapen. Den var icke blott ett medel att för den älskade på ett värdigt sätt tolka beständigheten af den trogna riddarens älskog, utan skulle äfven föra hennes namn till eftervärlden och bidraga till att odödliggöra hennes dygd och skönhet. Så ville äfven Rudeen, att hans rim i all framtid skulle blifva till berömmelse åt hans „vackra Amarill“:

---

[1]) Första gången offentliggjord af P. A. Sondén i andra upplagan af Hammarskölds „Svenska vitterheten“ s. 150. Äfven titeln å dikten är af Sondén.

Vår Effter-värd, som oss hvad vårt är, intet vägrar,
Skall om min Amarill ett redligt vittne gij,
Ok sielfva Tijden, som all Världen öfversegrar,
Skall åt dess ädla namn ett segertecken blij.

Vi finna att Rudeen under denna första tid, då han gjorde sin poetiska kur för sin sköna, äfven uppkallade henne med herdinnenamn. Amarill förekommer dock endast i ofvannämnda dikt. Det namn, hvarmed han vanligen betecknar sin sköna, och under hvilket han sökt göra henne odödlig i sina dikter, är Caliste [1]). De erotiska kväden, som han ägnade sin Caliste, äro fortfarande hållna i tidens sirliga galanteristil och visa tillika, att kuren fortgick oaktadt den älskades obeveklighet. Till uttrycken för densamma hörde då som nu att sända sin „hiertans vän" en blomsterhyllning. Tulpanen tyckes då ha varit blomman på modet, „drottningen för alla blomster" [2]). Han sänder Caliste en sådan och ledsagar den med följande artiga strofer *Öfver en lijten Tulipan.*

Här kommer till Ehr tiänst af Tulipan en unge:
Lätt den, min vackra Vän, för min skull vara kär,
Ey må han blij försmådd för det han lijten är,
Små lärkior bättre än de grofva ufvar siunga,

En lijten diamant kan stora berg betala,
Och dygden i de små med ensamt välde boor,
Hon sielf, min Hiertans Vän, är eller ey så stoor,
Doch kan hon mig långt mehr än tusend fler hugsvala.

---

[1]) Detta från den antika mytologin lånade namn, som upptogs i den pastorala diktningen, återfinner man hos flere samtida skalder, t. ex. Samuel Columbus och G. Rosenhane.

[2]) Om tulpanens roll på den tiden får man en föreställning ur företalet till J. Lindestolpes „Färgekonst" (1720), hvarest det heter: „Huru ock en vacker färg är behagelig för ögonen, är nogsamt klart af then *Tulipomania* eller *Blommsoth,* som öfvergick Holland åhr 1637 och 38 tå köpmänner sålde bort sina bodar och wahror, och alle handtverckare sina verktyg, at köpa sig en Lilia i dalenom eller *Tulipan* för penningarne. I then tijden fingo *Tulipanerna* många namn, så at then, som kallades *Semper Augustus,* såldes af Blumisterne för 2,000 Gylden eller 800 Rdr ja väl ibland til 1560 Rdr. Then som kallades vice-Roy, kostade 1,200 Rdr; och så vijdare".

En annan gång har han sett Caliste vid sin nystfot och diktar med anledning däraf två små täcka bitar *På ett nöstbladh*, den ena så lydande:

Tänk hur mångfaldig trå sig linner
Om dig, lilla nöstpapper!
Mig Caliste lijkväl binner
Med mång tusen kädior fler.
En gång du dock låssas lär,
Men iag evigt fången är[1].

Calistes bild hade målats af en konstnär. Detta gifver skalden uppslag till en dikt *Öfver Calistes Bild*[2], hvari han sjunger, huru taflan vida öfverträffades af originalet och huru denna bild var djupt präglad i hans sinne:

Konstöfde hand, jag vil dig ei ditt lof afunna,
Du har det mästa giordt, som konst och färgen kunna.
Calistes kinder ha dock än en snöö, et rödt,
För dem din pensel sig förgäfves har bemödt.

Des bild ej nånstans så fullkommen står att finna,
Som den til tiders tråts är intryckt i mitt sinne;
Och om i siälen min nå'n bild än öfrig är,
Sen hon från kroppen far, så lär det bli den här.

Ett särdeles vanligt ämne för det poetiska galanteriet var en hyllning på den älskades födelsedag. Rosenhane hade ägnat flere af sina sonetter[3]) till att besjunga Wenerids dag, och äfven Rudeen har ett par dylika födelsedagskväden. Det ena och mera märkliga af dem är en sonett, *På Calistes födelsedag*, den enda dikt af detta slag man möter bland hans erotiska kväden:

Går, ömma Suckar, till min mehr än hårda sköna,
Den Eder tusend-thals månd trycka uhr min siäl,
Går, hiertans Wittnen, går och frågen medh hvad skähl
Hon en så mycken troo så omildt täncker löna.

---

[1]) Eichhorn aftrycker denna strof såsom kännetecknande för tidens sirliga sällskapspoesi. Jfr Anf. arb. s. 182.

[2]) Jfr Sahlstedt, anf. arb. II s. 110.

[3]) Jfr sonetterna 5, 30 och 48.

Det är nu tolffte gång, som träen klädt sig gröna
Och åter bleknadt af, seen iag vardt hennes trähl.
Hon äger ensam all min håg, det veet hon väll,
Men låter aldrig mig nån återkärleek röna.

Nu stundar till en dag, som är mig kär för alla,
Den iag af hennes börd är vahn mig högtijd kalla,
Men ach hvad Hälgd för den, som stadigt sorgse är?

Om hon då unnar mig den dagen glad att vara,
Så måst' åtminston' hon ett enda ord mig svara,
Ett ord som all min frögd i twå bookstäfver bär.

Ämnet är här detsamma som i en tidigare dikt, beständigheten af Calistes hårdhet och hans trogna dyrkan af henne. Men denna trofasta och oföränderliga kärlek blef slutligen belönad. Calistes hårda sinne måste slutligen vekna för en så enträgen älskogstjänst, och det så länge väntade ja-ordet blef omsider utsagdt.

Detta betydelsefulla moment i Rudeens kärlekssaga har äfven verkat på hans erotiska diktning, som nu får en helt förändrad karaktär. Den klagande tonen i hans första stycken och det pryda galanteriet i hans Calistedikter försvinna helt och hållet samt ersättas af erotiska kväden, i hvilka han tolkar de nya känslor af fröjd och lycka, som nu uppfylla honom [1]). Calistes namn utbytes nu mot det verkliga, Anette, hvilken han nu ägnar sin „pänna, sång och siäl“, såsom det heter i dikten *A ma belle*, hvilken

[1]) I sin glädje öfver den lyckliga utgången af frieriet gifver han i en dikt följande humoristiska *Råd för friare*, som måhända hvilar på egen erfarenhet:

Du må väl, ungersven, du må med kläder stutsa,
Må krusa upp ditt håår, må hatt och handskar putsa,
Må göra hvad du vill, så länge du äst dum
Och yttrar ey din håg, är iungfrun iemväl stum.

Det blyga slägtet kan ey sielf sin gunst utbiuda;
De måste visa köld, fastän de inom siuda,
Och blir dervid att den måst mål i munnen ha,
Som lära vill sin vän, att stafva J och A.

gifver uttryck åt skaldens stämningar och tankar öfver hans trolofning:

O söta band, Jag vill dig tusend gånger kyssa,
Du band, som nekt min hog så löös kring värden kryssa,
Hur' iag då yfdes af en obebunden Siäl,
Var iag dock således löös, att Jag var allas träl.

I arma, som ännu bland hopp och fruktan sväfven,
Som sielf Ehr träldoms band i blinda yran väfven,
Hvad täncken I då iag, som var en took som I,
Undrar mig nu Ehr hoop, och går min träldom frij?

I lärer sälla mig och önska min Anette
Mång tusend frögder, som mig i min frijheet sätte,
Anette min, som mig den trygga hamnen gaf,
När hon min tanke drog uhr ett så strandlöst haf.

Far fort, min vackra vän, att in till döden fägna,
Mig, som Ehr all min frögd och nöije vill tillägna,
Och gif mig det, som Jag båd' gij och taga vill,
Ehrt hierta, som och mitt Ehr evigt hörer till.

Om icke Pactols sand vårt huus och boo förgyller,
Förnöijligheten dock det tomma rummet fyller,
Ehr kärlek är för mig långt dyrar' än den skatt,
Som gör de rijka haa så mången sömnlös natt.

Samma stämningar återklinga ännu i en dikt *A ma belle*, skrifven Annandag Påsk 1692. Den vill vara en namnsdagsdikt, ty genom att förbyta n till s får skalden af annan dag Annas dag. Och han begagnar sig af detta fingerade tillfälle att ännu en gång i vers gifva uttryck åt sina känslor af lycka. „O, om iag måtte snart min glädie få omfamna“, sjunger Rudeen i denna sång, och det varade ej heller länge därefter, innan han nådde den efterlängtade hamnen. Vanligen plägar ju den erotiska sången förstummas, sedan det äktenskapliga bandet är knutet, liksom kärleksromanerna sluta, då de älskade fått hvarandra. Så likväl icke hos Rudeen, hvars kärleksdiktning icke blott fortfor efter bröllopsdagen, utan till och med utvecklade ett djupare poetiskt behag. Hans nästa dikt är en *Ga-*

votte de l'amour, skrifven från Åbo den 1 april 1693 till hans maka, som då vistades i Stockholm. Gavotten föregås af följande inledande strof:

Här ligger Jag, der vind och vatten mig belägra,
De mig all pass och fart bå fram och åter vägra,
Jag ligger här och lijk en fånge skådar på
Hur stålta till Ehr ort mång tusend segell gå.
Jag ropar: I som af min motgång Ehr betiänen,
Hör till, så länge I den lilla tiänst mig länen,
Att föra till min vän.

Gavotte de l'amour.

Vintren är nu från oss skrijden,
Mörkret har nu mist sitt våld;
Åhrsens Sorgetijdh förlijden,
Regnet har och återhåld.
Solens krafft i skog och dahlar
Låckar uth mång tusend blad,
Fiäderfolcket något tahlar
Sin emellan, veet ej hvad:
Det dock ey min Siäl hugsvalar,
Den min Vän alleen gör glad.

Vårens barn, de vackra blomster,
Böria tee sin' hufvud ann:
Foglen har sin' återkomster
Från de varma Middagz-land.
Isar, som min väg nu stängia,
Att Jag ey min Vän får see,
Sku sig snart i Vatten mängia
Och mig farten öppen gee.
Kärast' östvind, töf ey längie
Förr än du thet låter skee.

Såsom vi redan i föregående kapitel inhämtat, räckte det ej länge, innan isarna smulto och lämnade vägen öppen för skalden, som afbröt sin lärareverksamhet före terminens utgång för att ila till sin maka, för hvilken han i sin gavotte med sådan poetisk finhet hade tolkat sin saknad. Intrycket förhöjes betydligt af denna känslans anknytande vid naturbilder, hvarigenom denna dikt framstår icke blott

såsom en af de vackraste i Rudeens erotiska lyrik, utan äfven såsom en af de bästa bland tidens kärlekssånger öfverhufvud.

Vi känna också af det föregående, att Rudeens äktenskapliga lycka ej blef långvarig. Det ljufva band, hvars sällhet han prisat, upplöstes inom kort genom döden. Och det blef för sorgens klagande toner han nu fick stämma sin lyra. Hvilken varm erotik är det icke, som allt fortfarande talar ur hans afskedssång till den älskade:

Så haf god Natt all förrig Lust!
Min Sol är under Horizonten skrijden,
  Min Frögd förlijden.
  Framträden Sorg och Pust!
Hvij vore Tårar af Naturen deelte,
Om de i detta fall min Ögon felte?
Min Vän har tusendfalt dem utaf mig förtiänt,
Den Ödet röfvat har och undan Ögon sändt:
Ach aldraljufsta Siäl
  Mitt väl!
Min hiärtans Tröst och Glädie,
Hvad Straff fördömmer mig
  At öfverlefva dig?

Den kära Pant du lemnat har
Mig väll til Tröst men och til tusend Tårar,
  Fast offta sårar
  Den Hälfften, som är qvar:
Den arma Hälfften af ett söndrat Hiärta
Då iag för nog, Han ey, förstår vår Smärta.
Ach vreda Himmel! ach, hur' är tin Tuchtan svår!
Vårt Band tu slijter af uti vår ålders Våhr
Och släcker i mitt Huus
  Ett Lius,
Som til min Glädie brunnit:
Ack Liufsta, kanst tu än
  Så kom och gläd tin Vän.

Men fåfängt iag tig mana må
Uhr Himlen, fåfängt sökes tu på Jorden,
  Seen du äst vorden
  Fördeelt til bägge två,
Din liufva Kropp har Grafven sig tillägnadt,
Din ädla Siäl åtniuter Engla Fägnad.

Väl an: de bägge måst' af mig sitt Offer få!
Min Suckar upp, men mina Tårar Jordvärtz gå,
Och vittna det mitt Bröst
Sin Tröst
I Tårar endast söker:
Och sörier, at tin Man
Tig nog ey söria kan.

Den Tijden (Ach! hvad säger jag?
Det haar ey tijd, haar knapt et ögnbleck varit),
Då iag erfarit
Tin kiärleeks liufsta Lag,
Haar sig så högt mit Echta Nöge drifvit:
Ehr Himla-Folck alleen iag efftergifvit.
Fast Inders rijka Håfvor ey vår rum förgylt,
Förnöijligheeten haar de toma ställen fylt:
Min Skatt var hoos min Vän,
Med den
Min enda Strijd har varit,
Hvars kärleek bland oss två
Måt' annans öfvergå.

I de följande stroferna låter den sörjande skalden det länge besjungna föremålet för sin kärlek framstå såsom en äkta kvinnlig gestalt af ädelt sinnelag, vett och kyskhet, hvars största beröm var, att hon alltid hade förstått att segra öfver sig själf. Slutet är en apoteos, hvari skalden på inspirationens vingar höjer sig bortom grafven och ser henne som en „nytänd stjärna“, hvars strålar evigt skulle minna om den älskade.

Rudeens elegiska sång utkom från trycket år 1695, och man kan lätt tänka sig, att den lästes med förtjusning af samtiden, ty så personlig och varm hade sången knappast ännu klingat vid någon graf, och en sådan lyrisk flykt i diktionen hade man ej heller bevittnat. Därtill var sången diktad till den omtyckta melodin till Lagerlöfs visa om Elisandra [1]).

---

[1]) Äfven på romarespråket har Rudeen diktat en „*Elegia in obitum festinatissimum Conjugis quondam svavissimæ nunc disideratissimæ meæ Annae Brunelli*“, som förvaras i handskrift i Älfska samlingen i Linköpings stifts bibliotek (Carmina svec. poet. vol. XIV

Talar i denna minnesdikt den första sorgen sitt gripande språk, så gifver sig saknaden längre fram ett mera dämpadt, men därför icke mindre rörande uttryck i följande stämningsfulla lilla visa [1]), hvars ackord äro gripna djupt ur skaldens lidande hjärta:

---

bl. 25—26). Såsom prof på hans klagan i latinsk version anföra vi följande distika ur denna elegi:

Qui sortem nostram dixistis saepe beatam
Quum Conjunx nobis casta superstes erat
Ad flendum flentes nunc vertite lumina lectum,
Gaudia cum dulci conjuge tota silent!
Illam dura dies et summi durior isthac
Abstulit e nostro Numinis ira sinu.
O! si cara minus, minus et tranquilla fuisses
Haec jactura foret forte ferenda magis,
Nunc cecidisse queror miserae solatia vitae
Spemque decusque meum nunc cecidisse queror.
O mea lux, quae Te, proh obruit umbra cadentem
Quove tuum condis fax veneranda jubar.
O mihi praepropria semper dilecta salute,
Quo Te non meritam mors properata rapit.
Subtraheris nostris amplexibus, adque sepulcrum
Festina, haud sentis oscula sueta magis
Os roseum, vah, pallor habet, vigor ossa reliquit
Destituitve calor membra, genasve color.
Lingua silet, mage, nec me voce vocabit amica
Et nostri thalami jura diremit humus.
Eois numquam Phoebus funestior undis
Exiit, aut potuit tristior ire dies
Dura dies, funesta dies numeroque dierum
Excludenda! Erebi nocte premenda dies.
Scilicet Illa suis precox maturuit astris
Et virtus terris advena tanta fuit.
Nos moesti parva cineres componimus urna
Et tantis meritis justa minora damus
Sed desiderii vim spes moderabitur isthaec
Quod Tecum aeternum mox habitare datur.

En afskrift af denna dikt har benäget meddelats mig af doktor O. Klockhoff i Linköping.

[1]) Hos Hanselli förekommer den under titeln *Vijsa*, men i den Älfska samlingen har den öfverskriften „Öfver sin fru Anna Brunell, ett år efter hennes död" samt afviker i ett och annat från den tryckta dikten.

Jag skämtar, jag qväder,
Bland glada mig gläder,
Som vore alt väl,
Fast hiertat än värker.
Min ängsliga siäl
Allena Gud märker,
Som räknar hvar tår,
I enslighet går.

Min suckar iag dämpar,
Doch huru iag kämpar,
Min ögon sist lär
Med tårar umgälla,
Att stormande vähr
Tillfreds sig ey ställa
För'n dropparna små
Uhr skyarna gå.

Ach min! den iag saknar,
Iag sofver, jag vaknar,
Min sahliga vän!
När klarnar den dagen,
Då iag äfven hän
Till dig blijr upptagen?
Den dagen min pust
Förbytes i lust [1]).

I sin stora sorg sökte skalden äfven religionens tröst, såsom framgår af några kväden från denna tid, i hvilka religiösa stämningar gifva sig uttryck i hans lyriska diktning. Det är på denna väg han söker aflopp för sina sorgtyngda känslor. Så i den helt religiösa sången *Tröst i motgång* [2]), där han frågar:

---

[1]) Som bevis på populariteten af denna dikt må anföras, att den utkom i skillingstryck under frihetstiden (1728) samt att den jämte den ofvannämnda visan „Min vackra, hvi befaller du mig sjunga“ återfinnes i afskrift i frihetstidens visböcker. I Älfska samlingen är antecknadt om denna dikt: „Aldrig tryckt, men var i seculi början det yppersta man sett“. Jfr Wrangel, Frihetstidens odlingshistoria, s. 214.

[2]) Rubriken är tillagd af Hanselli. I Palmskiöldska samlingen är den utan titel, i den Fryxellska kallas den „En Bättringssång“.

Hvij flyta vår ögon och rinna så nog,
När motgång oss månde besvära?
Då suckarna röija vår ängsliga hog,
Och Himlens misskundan begära,
Ty vij de eländaste äre?

Sij Gud, som vårt syndiga väsende seer,
(För hvilket han nödgar oss rysa),
Åt alt det oskähliga klagandet leer,
Och vill ey bedröfvelsen lijsa,
När vij någon bättring ey vijsa.

Tu lägger väll korset och mödan oss på,
Men vill doch till bästa alt laga,
Ehr, verdsliga plågor, iag mana ey må,
Doch fruchtar nu mindre Ehr aga,
Ty Jesus mig hielper at draga.

Att skalden på denna väg småningom lyckades öfvervinna sin sorg och resignerade i sitt öde, tyckes framga af följande rätt vackra, men sällsynta dikt, som heter *Sorg öfver Morgondagen är onödig* [1]):

Bort at iag för mat och Kläder
Sörga må,
Foglar små
Värmas i sin fieder.
Jntet så de, intet skiära,
Deras spis
Richtigt vis
Måå dock Gud beskiära.

Skåda markens liljeblommor,
Salomons pracht
J föracht

[1]) Visan, som icke finnes i de Palmskiöldska samlingarna och därför ej heller ingår i Hansellis upplaga af Rudeens vitterhetsarbeten, har jag genom benägen medverkan af professor Ewert Wrangel i Lund erhållit i afskrift från den Liedbeckska visboken i Lunds universitetsbibliotek, där den förekommer undertecknad T. Ruden. Den har tidigare varit känd af C. U. Broocman, som i sin „Historiola“ citerar en strof ur densamma. Jfr anf. arb. s. 120.

Mot dem jämförd kommer.
Råck och slända de eij röra,
Deras skrud
Kan doch Gud
Mer än herlig giöra.

Om nu Gud för gräs och sparfvar
Sörjer så,
skall han då
Glöma hvad oss tarfvar.
Han är vår, eij deras Fader,
Barnsens brist
vet han vist,
Helar hvad oss skadar.

Hvem var det mig sig påminte,
då iag var
ännu qvar
J mitt första inte;
Der dock Gud obuden gifvit
Kropp och säl,
skall Han vähl
underhålla lifvet.

Mån en dvärg en rese blifver
ther med at
dag och natt
Han till sorg sig gifver.
På sin omsorg ho som lyster
drista må.
Jag eij så
På min Gud förtröstar.

Jag vill ingen hedning vara,
Herrans nåd
veet väl råd,
Jag biu'r sorgen fara.
Och är viss at han mig ämnat
mitt behof,
stora prof
Han mig deraf lemnat.

Morgondagen iag eij heller
bryr mig om,
Jesu from

Dig iag den hemställer.
Hvar dag ju sin omsorg hafver,
Den och iag
med hvar dag
I min sång begrafver.

Tiena Gud och Guld tillika
tar eij lag,
ty vill iag
Söka först Guds rike.
Hvad Gud täckes mig tillfalla
I mitt kall,
Jag det skall
Herrans gåfvor kalla.

Lofvadt vare Herran Herran,
J besvär
Han eij är
Med sitt bistånd fierran.
Jag skall alla mina dagar
Prisa dig,
Som med mig
Alt så nådigt lagar.

Slutligen har Rudeen i en *Vijsa,* som ännu innehåller några reminiscenser från hans sorgedagar och från hans senaste religiösa stämningar, på följande sätt gifvit uttryck åt sin nyvunna lycka:

Så vijken af, I mina sorgedagar,
Mig oförtänkt en lycka himlen lagar,
Som all min suck och klagan söfver ner.
Nu får iag lust i lijfvet länger dröja,
En annan sool med dubbel roo och nöje
Jag klarna seer.

Min förra vän är hastigt undan svunnen,
Af himlens nåd är mig en annan funnen,
Min motgångs tijd var, mehr'n iag tänkte, kort.
Altså, när solen, liufva verldens öga,
Vil gunstigt såå sin stråhlar kring det höga,
Fly molnen bort.

Iag är, som iag ey nånsin klagadt hade,
Den mootgång, som mig steen på bördan lade,
Har svunnit bort som stoft för vädr och vinn.
Ty hvad förträt, hvad harm kan ey förglömmas,
När allt besvär, när iag och sielf får gömmas
I vännens sinn.

Hvad under att mig sorgen måste vakna,
När iag den troo och ärlighet månd sakna,
Det nöje, som mig hugnadt först och sist?
Men nu vill frögden åter hos mig grönska,
Har fått igän, det iag ey vågat önska,
Allt hvad iag mist.

Denna af en blandning utaf vemod och glädje genomandade visa, hvari märkligt nog återklinga flere uttryck från den tidigare nämnda grafskriften öfver fru Fleming, och där skalden mera sysselsätter sig med sig själf än med den nya vän han vunnit, är Rudeens veterligen sista erotiska dikt, och hans lyriska diktning kan med densamma anses vara afslutad. Någon rik produktion efter nutida begrepp är det icke; inalles endast omkring tjugo dikter. Men om vi undantaga den produktiva Rosenhane, har ingen annan af tidens kärlekssångare efterlämnat så många dikter på detta område som Rudeen. Han är äfven en af de första, som tagit steget fullt ut från den konventionella erotiken till besjungandet af en värklig känsla. I sina första erotiska visor, som äro ägnade den älskades hårdhet och obeveklighet, och i sina små fina galanteristycken talar han ännu den samtida kärlekslyrikens vanliga språk. Hans Caliste-sånger intaga emellertid i sistnämnda genre en framstående plats i tidens diktning. De äro artiga och lekande, och, trots den sirliga formen, förstår skalden dock att låta sin känsla framspringa genom någon lyckligt funnen bild eller reflexion.

Snart frigjorde han sig dock helt och hållet från det konventionella manéret och begynte gifva ett direkt och omedelbart uttryck åt sina egna känslor och stämningar. I Rudeens diktning afspegla sig nu i tur och ordning hans kärlekslycka, hans saknad efter den frånvarande makan,

hans sorg öfver hennes död, den därpå följande resignationen och slutligen den nya lyckan, vid hvars besjungande inspirationens matthet dock redan förråder, att de erotiska stämningarna ej mera förmådde befrukta skaldens fantasi.

Den egentliga betydelsen af Rudeens kärlekslyrik är således, att den är uttryck för ett värkligt själfupplefvadt förhållande, att den afspeglar skaldens egna känslor och låter oss följa med de olika skiftningarna af hans kärleksöde. En sådan värklighetserotik, när den förmår gifva sig ett poetiskt uttryck, är i och för sig anmärkningsvärd, men ännu mera på en tid, då den svenska lyriken ännu befann sig i sitt första utvecklingsskede. Hos hans ofvannämnde föregångare Rosenhane var det, enligt allt hvad man antagit, en fingerad kärlekshistoria, som han företog sig att besjunga. Lucidors kärlekssånger, som andas så mycken verklighet, äro dock „alldeles stumma om de enskilda förhållanden, som bragt dem till lifvet“ [1]). Och tidens öfriga skalder kommo på få undantag när aldrig utöfver denna kärlekens klagan, som vi lärt känna i det föregående, om också känslans värme stundom låter ana, att de talade hjärtats språk. Rudeens diktning är mera personlig, har ett rikare register och framställer den erotiska känslan i mångfaldigare skiftningar än hans närmaste föregångare. Därför intager också Rudeens kärleksdiktning en alldeles särskild plats i samtidens erotiska lyrik. Framhållas bör äfven, att det sensuella element, som förefanns i hans bröllopsvisor, icke mera återkommer i hans kärleksdiktning, som enbart är uttryck för rena känslor och kyska tankar.

I versifikatoriskt hänseende står Rudeen i sina erotiska dikter i det stora hela på samma ståndpunkt som i sina bröllopskväden. Alexandrinens tunga strofbyggnad omväxlar fortfarande med visans lättare metriska former, och skalden rör sig med påtagligt större ledighet i de senare. Visan „Jag skämtar och qväder“, den trokaiska

---

[1]) Linck, anf arb. s. 129.

gavotten och den genom sina omväxlande långa och kortstafviga strofrader ganska konstrika „Sorg öfver Morgondagen är onödig“ äro för sin tid mycket lediga och flytande dikter. Två af hans visor ha samma strofbyggnad som S. Columbus' på denna tid så mycket efterbildade ode „Hvad är det åt, att jag mitt sinne kväljer“, hvartill G. Düben hade satt en populär melodi.

Endast ett af Rudeens kärlekskväden är formadt till en sonett. Någon större påverkan af den erotiska konstlyrikens skapare Rosenhane kan man därför knappt tala om hos Rudeen. På denna sonett[1]) ha emellertid de litteraturhistoriker byggt, hvilka i likhet med Wieselgren och Lenström räknat Rudeen till den s. k. italienska skolan i den svenska vitterheten. Denna uppfattning efterföljdes snart af en annan, som karaktäriserade Rudeens poetiska ställning såsom ett oafgjordt sväfvande mellan „svensk enfald och italiensk konstprakt“ (Atterbom), en asikt, som ännu återklingar hos H. Schück i hans påstående, att Rudeen „vacklade mellan de olika riktningar, som på hans tid voro på modet“. Med en ny mening angående Rudeens förebilder framträdde Arvid Ahnfelt, som ansåg att den franska litteraturen och icke den italienska concettistilen hade påverkat Rudeen. Det lilla epigrammet „Öfver en liten tulipan“ tycktes honom smaka mera af Frankrike än Italien, [2]) och så hade han utan tvifvel iakttagit de franska titlarna på flere af Rudeens kärlekskväden. Af alla dessa olika meningar drager den senaste utgifvaren af ett urval af Rudeens diktning A. Sterner den slutsatsen, att Rudeen som skald står „på gränsen mellan barocktidens tomma ordprål samt hyck-

---

[1]) Äfven i ett par grafkväden har Rudeen användt sonetten. G. Lagus' påstående, att Rudeen var den första, som skref sonetter i Finland, är oriktigt. Då Jakob Flachsenius 1689 promoverades till teologie doktor, hyllades han med en „Sonetto“ af Lorentz Creutz.

[2]) Ahnfelt, Verldslitteraturens historia, II s. 543—544. Ahnfelt kände för öfrigt Rudeen så väl, att han påstår honom ha varit född i Finland, anf. arb. s. 683.

lade känslosamhet och den franska förståndsmässigheten och espriten“ [1]).

Ingen af dessa olika försök att känneteckna Rudeens ställning som skald återger dock, enligt min mening, fullt tillfredsställande hans verkliga betydelse och plats som erotisk lyriker. Riktigt är nog, att han i sina första erotiska kväden står under inflytande af den kärleksdiktning, som efter utländska förebilder, vare sig från Italien eller Frankrike, redan på hans tid hade vunnit burskap i den svenska litteraturen. Men han stannade icke härvid, utan höjde sig till en fri och självständig ståndpunkt och sökte och fann i dikten ofta ett poetiskt uttryck för sina egna känslor. Det är icke i Rudeens diktning ett vacklande, utan en utveckling till en lyrik, som har många af den äkta sångens kännemärken, känslans värme, stämningens innerlighet och formens välljud.

I språkligt och formellt hänseende har Rudeen yttermera gjort några framsteg från den ståndpunkt han i detta afseende redan intog i sina bästa bröllopsvisor. Han har funnit ett rikare poetiskt uttryckssätt, ådagalägger ett friskare natursinne och framstår genom större bildrikedom än förr [2]). I konsten att gifva ett på samma gång enkelt, men dock poetiskt vackert uttryck åt sin stämning har han redan nått långt för sin tid. Det är likvisst för mycken ros att, såsom Sterner, påstå, att hans poesi i formellt afseende var „betydligt öfverlägsen skaldebrödernas från den tiden“. Man finner nog hos t. ex. Leyoncrona och Lillienstedt stycken, som godt uthärda en jämförelse med Rudeens, men att han i konsten att böja språket till ett lödigt uttryck för känslan stod i främ-

[1]) Svenska skalder, h. 7, s. 19.

[2]) Den utförda bilden i den ofvan (sid. 98—99) citerade tredje strofen i elegin öfver Anna Brunell synes ha blifvit mycket omtyckt. Frese återgaf densamma i sin dikt „En herde klagar sin herdinnas bortgång“. Sahlstedt berömmer i samma dikt som en „naturlig och behaglig tanke“ uttrycket: „Fast Inders rika håfvor ej vår rum förgyllt, Förnöjligheten har de toma ställen fyllt“. „Tankar i Vitterhetsarbeten“ s. 288.

sta ledet bland sina samtida, vilja äfven vi fasthålla. Att hans versifikation icke dess mindre ännu vidlåddes af manga lyten, som en senare och längre hunnen lyrisk konst arbetat sig ifrån, behöfver väl knappast påpekas.

Gynnsamt ha också öfverhufvud de omdömen utfallit, som i litteraturhistorien fällts öfver Rudeens lyriska diktning. Flere af hans visor ha erkänts vara förträffliga i sitt slag. C. U. Broocman framhåller dikten „Sorg öfver Morgondagen är onödig“ som bevis på „quam leni etiam modulatus fuerit avena [1]). Gavotten prisades af Wieselgren för dess „äkta nordiska tonart“, ett omdöme hvari äfven Atterbom instämde. Äfven Schück framhåller densamma såsom „ypperlig“. Sterner yttrar om dikten „Öfver en Tulipan“, att den godt kunde ha „flutit ur en Leopolds penna“ [2]). Sahlstedt framhåller Rudeen som „eftersyn“, „då han klagar öfver sin makas bortgång“ [3]). Och Broocman intygar om samma sång, att den „longiori aevo, ut ex intimo mentis affectu dictatum, multorum per ora volitabat“ [4]). Men äfven domen öfver dessa dikter i sin helhet har utfallit till Rudeens berömmelse. B. E. Malmströms och E. Wrangels omdömen ha vi redan tidigare (sid. 12 o. 14) anfört. Sterner framhåller hans kärleksvisor såsom „mest äkta“ och säger, att de än i dag kunna läsas med nöje [5]). Schücks omdöme lyder, att Rudeen „visade sig äga anlag att blifva en verklig centrallyriker af Columbus' rang“ [6]). Rudeens utveckling gick väl i en annan riktning än Columbus'. Han slog in på en mera subjektiv och personlig diktning och betecknar nära nog en fullständig kontrast till denne sin föregångare. All jämförelse dem emellan är därför vanslig, men i poetisk begåfning stod Rudeen ingalunda efter

[1]) Ofvan anf. arb. s. 120.
[2]) Anf. arb. h. 7 s. 20.
[3]) Anf. arb. s. 350—351.
[4]) Anf. arb. s. 119.
[5]) Anf. arb. s. 19.
[6]) Anf. arb. s. 354.

denne „Sveriges Flaccus“, och i sina bästa erotiska kväden har han till och med öfverträffat honom.

Såsom erotisk lyriker intager Rudeen obestridligt ett af de främsta rummen bland samtida skalder. Hans betydelse är, såsom jag i det ofvanstående sökt påvisa, att han på en tid, då kärlekssången under inflytande af en fördärfvad utländsk smakriktning var på väg att förtona i en falsk konventionalism, bröt väg för en frigjord kärlekslyrik, för hvilken dikten i främsta rummet skulle vara ett uttryck för känslor och stämningar, som skalden själf känt och upplefvat.

V.

Strid om den kartesianska filosofin.

Rudeen på de anklagades bänk.

Året 1697 är ett märkesår i historien om Torsten Rudeens lärareverksamhet i Åbo. Han inveckIades redan i början af detta år i en intressant konflikt i anledning af s. k. nyheter, hvilka han tillåtit några af sina lärjungar att offentligen uttala i sina lärdomsprof. Det artade sig vid Åbo universitet till ett litet efterspel till den stora striden om kartesianismen vid Upsala akademi i slutet af 1680-talet, hvilken i det föregående är omtalad.

Några förebud till denna strid hade förekommit vid Åbo universitet redan före Rudeens tid. Man finner, att den gamla filosofins anhängare här med stor ifver vakade öfver, att inga nya principer skulle få insteg på det vetenskapliga området. Mest bekant är den angifvelse, som den 5 december 1678 i konsistorium riktades mot dåvarande adjunkten och akademie sekreteraren, sedermera eloquentiae professorn Daniel Achrelius, hvars samma år påbörjade disputationsserie „Contemplationum mundi dissertationes“ beskylldes för att innehålla „nova principia“ och sådant som „repugnerar aliis saniorum philosophorum dogmatibus“, hvarför filosofiska fakultetens dåvarande dekanus, professorn i grekiska och hebräiska språken Erik Falander (Tigerstedt), därvid understödd af eloquentiae professorn M. Miltopaeus samt poeseos professorn P. Laurbecchius, yrkade på förbud för Achrelius att vidare få fortsätta med publicerandet af sitt „påbe-

gynta opus physicum“. Det märkvärdiga inträffade emellertid i konsistorium, att de båda närvarande teologie professorerna, Enevald Svenonius och Petter Bång, under stödda af medicine professorn Elias Tillandz, visade sig fördomsfriare i denna sak än filosofiska fakultetens medlemmar. De togo Achrelii arbete i försvar, förklarande att detsamma ej innehöll något, som stod i strid med den heliga skrift, utan var nyttigt för ungdomen såväl genom stylen som genom själfva saken. Det framhölls till och med, att Achrelius endast hade följt exemplet af flere andra märkliga män, „dhe ock libere haa velat sitt ingenium i sådant fall förfahra, och sigh eij aliorum scriptis & dogmatibus heelt och hållet mancipera“. Rösterna i konsistorium utföllo lika för och emot, men derigenom att Svenonius som rektor hade votum decisivum, segrade denna gång den mera frisinnade åsikten, och Achrelius fick utan vidare hinder fortsätta sitt verk, som afslutades först år 1682 och då hade vuxit till ett stort arbete i tre böcker, det största naturvetenskapliga verk, som på 1600-talet såg dagen vid universitetet i Åbo. De „nova principia“, som detsamma förmodades innehålla, äro mera att söka i framställningsmetoden än i innehållet. Det nya inskränker sig till ett öfvergifvande af den skolastiska metoden och ett mera populärt framställningssätt, än då var vanligt i den vetenskapliga världen. Achrelius säger själf, att hans skrifter endast litet afveko från den vanliga opinionen, och att angreppet mot honom i främsta rummet var föranledt däraf, att han icke såsom de samtida skolastiska peripatetikerna ängsligt afskref etymologier, homonymier, synonymier eller höll långa tal om definitionernas arter och olikheter, eller utvecklade huru orden borde förstås realiter, verbaliter, accidentaliter, intentionaliter, eller påkallade hjälp af tankekombinationer och föreställningar, eller påtrugade läsarne en massa härifrån och därifrån samlade korallarier, distinktioner och konklusioner. Med flit hade Achrelius velat undvika afskräckande spetsfundighet och andelös terminologi och

i stället bemödat sig om enkelhet, klarhet och tydlighet [1]).

Icke långt därefter blef en ung magister, den framstående och förhoppningsgifvande Johannes Cajanus, som i Upsala hade tagit magistergraden och för ändamålet utgifvit en vidlyftig och för den tiden lärd filosofisk afhandling „De anima Mundi“ (1679), af en medlem i filosofiska fakulteten misstänkliggjord för att vara anhängare af den kartesianska filosofin. Cajanus, som var född finne, hade efter afslutad studiikurs i Upsala år 1680 anländt till Åbo med rekommendationsbref såväl af konungen som af kanslern till erhållande af första lediga lärostol vid akademin. Men då ärendet föredrogs i konsistorium, uppträdde mag. Laurbecchius och sade sig med Cajanus ha „discurerat, och förståådt honom varit något flijtigh, men där hoos vara addictum principijs Cartesii“.

Det är svårt att afgöra, huruvida detta var nog för att stämma opinionen i den akademiska senaten mot Cajanus. Han erhöll visserligen namn och värdighet af extra ordinarie filosofie professor, men när första gången därefter en lärostol blef ledig i filosofiska fakulteten genom professorn i praktisk filosofi och historia Samuel Gyllenstolpes utnämning till häradshöfding i öfre Satakunta domsaga (1681), visade sig såväl fakulteten som konsistorium föga gynnsamt stämda för Cajani kandidatur. På grund af det kongl. rekommendationsbrefvet ansåg man sig ej alldeles kunna förbigå honom, „ehuru vähl han intet gådt legitimâ via i sin Fullmachts utfordran“, men han ställdes af samtliga konsistoriales i andra rummet, och ett genljud af Laurbecchii beskyllning finner man ännu i den ofvannämnde Svenonii votum: „Ingen af oss känner Cajanum, om han är ond eller god“. Endast prokanslern ansåg sig böra påminna om att „Mag. Cajanus blifver medh forderligaste stält till frijds efter han haf-

[1]) Contemplationes mundi, inledningen. Jfr min uppsats „Daniel Achrelius“ i Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar och uppsatser, IX s. 15—23.

ver Kongl. Breff och man väl veet huru ömmer Hans Maij:t är om däm". Och beslöts därför i det s. k. elektionsbrefvet framhålla, att en „Profession nembligen Physica, som är deserta, förmodeligen blifver innan kårt ledigh, då Cajanus, som kongl. Intercession ehrnådt, skäligt borde förnöijas".

Konsistorii förslag vann också gehör å högsta ort. Till platsen utnämndes dess kandidat Anders Wanochius, en de gamla godkända principernas man, hvars namn äfven kommer att möta oss i den mot Rudeen väckta striden. Cajanus blef förbigången, hans mäktige gynnare grefve Brahe hade aflidit, och den nya kanslern ville icke börja sin bana med att vräka konsistorii förslag. Endast några månader efter ärendets afgörande afled Cajanus [1]).

Nu anförda symptom af det finska universitetets vetenskapliga konservatism och fientliga stämning mot alla nyheter, och i all synnerhet mot den förkättrade kartesianska filosofin, trädde dock för en tid i bakgrunden i följd af en mera uppseendeväckande „kontrovers" på det religiösa området, hvilken snart tog den allmänna uppmärksamheten i anspråk. Det var den mångåriga konflikten mellan de båda Gezelierna och teologieprofessorerna A. Petraeus och E. Svenonius, hvilken fortgick under en stor del af 1680-talet. Gezelierna beskylldes af sina vedersakare för hvarjehanda kätterska åsikter särskildt i frågan om döpelsen m. m. Sedan en mängd besvärs- och försvarsskrifter afgifvits, synes tvisten slutligen ha slitits på förlikningens väg, och icke långt därefter afledo tvenne af de häftiga vedersakarne, Svenonius 1688 och Gezelius d. ä. 1690 [2]).

Vid samma tid, då denna konflikt småningom dog bort, föll äfven utslaget i den stora striden rörande kartesianismen vid Upsala universitet (17 april 1689). Den kongl. resolutionen, för hvars innhåll vi ofvan (sid. 26) redogjort,

[1]) Consistorii protokoll för $^{30}/_{8}$ 1680, $^{21}/_{1}$ $^{8}/_{4}$ 1681. Mnemosyne 1819 n:o 21 m. fl.

[2]) Tengström, Gezeli d. ä:s minne, s. 169–188.

synes ha gifvit nytt mod åt anhängarne af den nya filosofin att mera öppet än förut framträda med de moderna åsikterna i vetenskapen, och de tyckas äfven en tid bortåt ha lämnats obeifrade. Endast sålunda kan man förklara, att den kartesianska filosofins läror kunde vid denna tid öppet framställas i akademiska lärdomsprof vid Åbo akademi, utan att någon opposition höjdes mot desamma. Redan före Rudeens tid finner man att Cartesii och de moderna filosofernas af hans skola idèer refererades i en mängd afhandlingar, som utkommo under inseende af dåvarande professorn i fysik Petter Hahn, dock icke sällan sällsamt blandade med de gamla meningarna, och ofta med förbehåll eller reservationer af författarne mot de nya tankar, för hvilka de redogjort.

Bland de första i egentlig mening kartesianska afhandlingar, som ventilerades i Åbo, var uppländingen Andreas Lundii under Hahns presidium utgifna „*Αισθησιολογια* seu Discursus physiologicus de sensibus hominis“ (1690). Lundius var elev af den framstående medicine professorn i Upsala A. Drossander och hade under hans ledning beträdt „viam ad sapientiae ac Aesculapii templum“. Han sökte vindicera åt sig en viss själfständig hållning i den stora tvistefrågan. Liksom franska vetenskapsakademins dåvarande sekreterare J. Bapt. Du Hamel, som hälsades som „conciliator utriusque Philosophiae“, ville han hvarken pålägga sig „Aristotelicae servitutis jugum“ eller vara en träl af Cartesius, denne „Philosophorum omnium princeps, sapientiae in nubibus aquila, literarum Hercules & abstrusioris naturae summus imperator“. „Ex communi pleraque hausi fonte; vasculo tamen meo“. Som sin vägledare nämner han, utom Drossander, på samma gång såväl Aristoteles som Cartesius och Le Grand, den sistnämnda en af Cartesii ifrigaste och mest berömda elever. Själfva afhandlingen rör sig hufvudsakligen på det fysiologiska, men delvis äfven på det fysiska området. Cartesii åsikter framställas förnämligast vid frågan om själens egentliga säte i människokroppen, ehuru ej med full klarhet framgår, huruvida författaren

själf är af samma mening[1]). På många ställen i sin framställning åberopar sig författaren på flere kända kartesianska filosofer såsom Joh. Clauberg, Kenelmus Digby, den redan nämnde Ant. Le Grand, Jacob Rohault m. fl. Lundii afhandling är således i flere hänseenden att räkna till den nya riktningen i vetenskapen, som fått sina hufvudsakliga väckelser från den kartesianska filosofin. Men äfven i andra under Hahns presidium ventilerade dissertationer finner man kartesianska åsikter uttalade[2]).

Det varade emellertid ej länge, innan vederbörande åter togo sig anledning att med förnyad ifver söka beifra de nya lärornas framträdande. Den närmaste orsaken härtill var en i Upsala år 1690 ventilerad „Disputatio Philosophica de statu naturali et adventitio" af sedermera professorn i Philosoph. moral. & civil. Erik Castovius. Denna afhandling var utan tvifvel en af de djärfvaste och mest frisinnade, som vågade sig fram under detta strängt teologiska tidehvarf. Den sysselsätter sig icke blott med sådana för tiden moderna ämnen som människans naturliga friheter och den kartesianska läran om tviflet, utan understår sig till och med att uppställa

[1]) Se närmare om denna detaljfråga och om innehållet i Lundii afhandling Fagerlund och Tigerstedt, Medicinens studium vid Åbo universitet, s. 47–49. Nämnde författare synas antaga, att samtliga under Hahns presidium utkomna dissertationer författats af honom själf. De många motsägelser och den blandning af gammalt och nytt, som de uppvisa hos Hahn, torde kunna förklaras, om man, i likhet med O. E. A. Hjelt i „Naturalhistoriens studium vid Åbo universitet", håller för sannolikt, att de till större delen voro författade af respondenterna.

[2]) Så t. ex. i Laur. Gezelii afhandling „De Sanguine" (1691), där frågan om blodets rörelse framställes i anslutning till den kartesianska skolans åsikt; i Sven N. Guzelii „Dissertatio philosophica de sensibus internis" (1696), hvars författare i frågan om själens säte i en s. k. glandula spinalis i hjärnan dock säger sig icke kunna afgöra, hvilka åsikter böra hållas för riktiga (s. 18); i Jacob Hildéns afhandling „De causis variantium sententiarum" (1697), där man finner citat ur Cartesii „Tract. de homine", „Passiones animae", „De methodo" m. fl.

förnuftet som kunskapskälla vid sidan af den gudomliga uppenbarelsen [1]).

Så frimodiga uttalanden kunde naturligtvis på den tiden icke förblifva qnäpsta. Beställsamma angifvare saknades icke bland teologerna i Upsala, och att behörig rapport om denna afhandlings innehåll hade blifvit afgifven, framgår af ett kongl. bref till Upsala akademis kansler „angående några nödige det Academiske Väsendet rörande Stycken daterat Stockholm den 26 Octob. 1691“. Det kongl. brefvet gifver uttryck åt högstdensammes missnöje med dem, som använda förnuft och gåfvor „dels till några onödige Nyheters opspinnande, dels till andra anstöteligheter, som en hoop irrige och fahrlige meningar synes villia bijfalla“ etc., hvarefter det heter: „Så emedan ett och annat Academiskt Exercitium af denne Arten och Slaget denne nästförledne tijden, och enkannerligen i det förvekne 1690:de Åhret en Disputation under Titul: De statu hominum naturali & adventitio [2]) skall vara hållen, uti hvilken både sälsame Positioner och sådane Ordesätt, som icke lijtet efftertänckiande gifva, skola finnas och Vij billigt befahra måste at där sådant Sielfzvåld och Nyfijkenhet icke i tijd styres, allehanda Oredor, som sedan icke så lätteligen stå at afhielpa, däraf förorsakas måtte; Ty vele Vij ingalunda tilstädia, at sådana miss-

[1]) Så heter det i Th. XXVIII bl. a.: „Spiritum ossa non habere: Corpus contrario non ferri motu, & simul in opposita pergere loca: Item duo & tria esse quinque, aeque certum est ac tres esse Divinitatis personae. Et si ea, quae ratio dictitat & proponit, non sint recipienda tanquam vox Dei, id est, si principia, axiomata & conclusiones legitimo & Adamantino nexu cum iis cohaerentes, divinam non habeant auctoritatem, de omni veritate, obseqvio & cultu Deo debito actum, conclamatumqve erit. Vel quomodo scirem Deum esse meum Deum, cui obseqvi, & quem supra omnia amare debeo, nisi scirem rationem esse infallibilis veritatis normam, & Divinae voluntatis interpretem. Vel quem alium testem & indicem citabimus, qui indicat nobis rem esse id, quod est, nisi rationem? Et quam veritatis cupidi aliam curiam intrabimus, misi mentem, idearum illum mundum“, o. s. v. Anf. arb. 70—71.

[2]) Såsom synes är titeln å disputationen oriktig i det kongl. brefvet.

bruk måge inrijta, och få vijdare insteg, utan ofördröijeligen förebygde och afskaffade varda" [1]).

Twå år senare trycktes detta kongl. varningsbref och öfversändes i tvenne exemplar äfven till Åbo akademi, åtföljdt af ett bref till prokanslern, hvari han anbefalles att beordra „vedherbörande dett samma behörigen och i alla måtto der vidh Academien att observera, och sig till skyldig effterrättelse att ställa, så kärt dem är vår Nådhe att behålla, och onådhe, hvar medh vij den der emoot brytande anseendes varda, undfly vele, hvar medh skeer, dett som oss till Nådhigt nöije länder" [2]). När denna skrifvelse föredrogs i det akademiska konsistoriet den 22 april 1693, gratulerade sig prokanslern högeligen däröfver, att „vedh denne Academien intet något missbruk uthi något Exercitio Academico, förmedhelst anstötelige och förargelige meningars foverande man här tills ehrfahra kunnat" [3]).

Man finner af detta uttalande, att nyheterna i Lundii m. fl:s afhandlingar helt och hållet hade undgått vederbörandes uppmärksamhet. Men det omordade kongl. brefvet blef en ny anledning till uppäggande af det rådande nitet. Striden bröt lös fyra år senare 1697, då under Rudeens presidium skulle ventileras „Theses nonnullas, de mente humana sive de attributis et aliqvibus ejusdem affectionibus", författade af studenten Andreas Chydenius, som för sin fattigdoms skull — han var bondeson (stamfader för den sedermera berömda släkten med detta namn) — „till besparande af tryckningskostnad fått Philosophiska Facultetens tillstånd att i stället för disputation utgifva" dessa teser.

Chydenii teser sysselsatte sig hufvudsakligen med tänkandet, något som på den tiden betraktades som en

---

[1]) Jfr Kongliga Förordningar 1691 (Mathias Calonii samling i Helsingfors univ. bibl.) s. 29 o. ff.

[2]) Kongl. och Cancellers bref 1606—98, fol. 220 i Helsingfors univ. bibl.

[3]) Cons. prot. $^{22}/_{4}$ 1693.

farlig och onödig nyhet. De af författaren formulerade påståenden, voro t. ex. följande:

I. Mentis naturam esse, quod sit res cogitans. II. Mentem semper cogitare, sublatâ cogitatione nihil ei restare. III. Mentem â corpore realitér differre, nec ullum corpus posse cogitare. IV. Cogitationem esse attributum & simul substantiam mentis etc.

Detta ringa arbete blef — enligt hvad J. J. Tengström meddelar[1]) — af prokanslern J. Gezelius d. y. den 25 januari, „dagen efter sedan det utdelats, i Consistorium Academicum angifvet innehålla nya och ovanliga philosophiska principer, i afseende hvarå han yrkade, att dess offentliga granskning borde tills vidare inställas. Hans påstående understöddes af Theologie Professorn Wanochius, som förklarade några talesätt i samma theser vara irrläriga". Hvad man icke skulle vänta, är att bland anklagarena äfven finna den ofvannämnde Hahn, som särskildt vände sig mot den sista tesen: Qvidqvid est, Spiritum esse vel corpus; vel posse ad alterutrum horum referri"; anförande häremot: „Radius solaris est, Ergo est corpus vel spiritus".

„Under ordvexlingen häröfver åberopade Rudén, att han i stöd af sin i Upsala förvärfvade lärdom befordrats till professor, samt ej sedan i Åbo kunnat inhämta någon annan öfvertygelse, och att han från de åtalade uttrycken afstyrkt Respondenten, men för öfrigt, „om", för att anföra hans egna ord, „de gode Herrar ville ge sig patience, ville han visa, att de gamla ock varit i samma mening"; hvaremot åter Gezelius invände, att i sådant fall samma ordformer, som de Gamle brukat, hade bort iakttagas, samt lät uppläsa Kongliga bref af d. 26 Okt. 1691 och d. 18 Mars 1693 mot onödiga nyheter, såsom på denna tid — säger Tengström — hvarje afvikelse från ett utnött godtyckligt ordkram hette. Slutligen afgjordes, enligt med Rudéns begäran, att han, innan thesernas offent-

---

[1]) Gezelii den yngres Minne, s. 96 o. ff. Vi följa Tengströms skildring, enär konsistorii protokoll för åren 1695—99 gått förlorade.

liga granskning ginge för sig, öfver dem borde med Theologiska Facultetens Decanus, nyssnämnda Wanochius, förklara sig. Men som denna genast på eftermiddegen anställda öfverläggning aflopp blott med Rudéns tydning af några enskilda uttryck, och Gezelius begaf sig bort på en resa, så gick disputationsacten i verkställighet" (den 27 januari). Bland dem, som stodo på Rudeens sida i denna konflikt, nämnes akademins dåvarande rektor, medicine professorn L. Braun, hvilken, enligt hvad Gezelius inrapporterade till akademiekanslern, vid disputationstillfället gjorde en gratulation däröfver, „att sådana principia nu kommo in".

Efter Gezelii hemkomst ställdes Rudeen af honom ytterligare under tilltal för det att han presiderat för teserna, hvaremot denne nödgades taga sin tillflykt till den förklaring, att han i katedern uppträdt, „intet till att defendera, utan allenast explicera det, som syntes något främmande talt". „Med detta nödtvungna urskuldande — säger Tengström — utställes i sjelfva verket det papistiska tanketvång, som Protestantiska Kyrkan, i motsägelse mot sig sjelf, hade infört" etc.

Men Gezelius hade nu en gång fått ondt öga till Rudeen, och det varade ej länge, innan striden uppblossade på nytt och antog allt skarpare former. I mars samma år utkom en af studenten Clemens Thelaus författad gradualdissertation „Cognatio artis atque naturae", hvilken hade godkänts af Rudeen såsom filosofiska fakultetens dåvarande dekanus och under hans inseende skulle offentligen granskas. Hvad själfva afhandlingen vidkommer, är den till sitt innehåll långt mindre märklig, än man på grund af det uppseende den på sin tid väckte, skulle förmoda. Af titeln vore man ju benägen att sluta, att det här gällde en undersökning af konstens förhållande till naturen, men så är alls icke fallet. Med konst menas här sådana märkvärdigheter såsom „nymphae Drebellii in Anglia, quae affulgente sole cavernis suis exibant & in aquis ludebant", „admirabilis illa Archimedis sphera", „Joh. Regiomontani musca ferrea, quæ Carolo v. Impera-

tori offerebatur, quaeque absque opera alterius libere volando integrum gyrum descripsit & deinde fessae adinstar super brachium illius consedit"; „Alberti Magni caput fictile, quod data occasione verba protulit"; „Horologium Argentoratense, quod motus diurnos & annuos firmamenti, solis, lunae & planetarum reliquorum monstrabat" m. fl. Det är likheten och olikheten mellan dylika slags konstverks inre byggnad och naturföremålens struktur, som afhandlingen söker uppvisa. Författaren citerar flitigt Aristoteles, men hans egentliga källa var dock den samtida berömde matematikern och fysikern J. Chr. Sturm, professor i Altorf, hvars åsikter i denna fråga han ansluter sig till. Öfverhufvud tyckes denna afhandling vara föga själfständig, författaren säger också själf, att han endast troget refererar andras meningar. Det fordrades i sanning en samtida censors uppöfvade skarpblick, för att i denna tämligen obetydliga afhandling finna förgripliga punkter. De farligaste ställena voro utan tvifvel i afhandlingens slutparagraf, där författaren, dock med all nödig reservation, citerar Cartesii åsikt, enligt hvilken ett visst tänkande äfven uppenbarade sig i djurorganismen.

Redan före ventileringen af denna afhandling blef den föremål för en angifvelse, denna gång i domkapitlet, af Gezelii svåger, logices et metaphysices professorn Simon Tolpo, som under denna kontrovers af sin motståndare Rudeen skildrades som „en god och from man, men hvars fromhet visade sig alltför opportun för dem, som gerna fiskade i grumligt vatten"[1]). Tolpo förmenade i sin angifvelse, att disputationen „innehölle principer, stridande mot dem, som förut vid Akademien i alla Dess tider meddelats". Och, enligt hvad Tengström meddelar, ansåg sig Gezelius „nu befogad skriftligen hos Universitetets Rector förbehålla, det disputationsacten måtte tills vidare inställas. Men då han åter strax härpå till sitt Prebendepastorat afreste, fattade Consistorium Academicum (till hvilket

---

[1]) **Tengström, Chronologiska Förteckningar, s. 168.**

Rudeen vädjat), under tiden det frimodiga beslutet, att ventilationen obehindradt kunde försiggå, „allenast de rum, som syntes meritera, vidare publice explicerades“. Såsom skäl likväl för detta beviljande upptogs försiktigtvis i protokollet, att de åtalade satserna blott berättelsevis vore framställda och ingenstädes i disputationen funnes påyrkade eller försvarade“ [1]).

---

[1]) I Registraturen finnas ännu bevarade tvenne af dåvarande rektor affattade kallelsebref till detta märkliga konsistorii sammanträde. I det ena af dem, som är riktadt till teologiska fakultetens dekanus, heter det: „Dett hafver Högvyrdige Hr Biskopen och Procancellarius uthi sitt till migh i går som var den 24 Martii ankomne breff berättat att så närvarande HHr Theologi som Hr Senior fac. philos. gifvit honom till kenna, att den disputation som är distribuerad att varda ventilerad d. 27 hujus under titulo de cognatione artis et naturæ skall innehålla åthskilligt som strefvar emoot dhe principia, hvilka in philosophia här vedh Academien äre publice lärde och proponerade jämbwehl att och dett i samma disputation skall finnas som sana Theologia intet kan bijfalla uthan som irrigt och onyttigt ogilla, anmodandes att en sådan anstalt kunde göras att bemälte disputation intet blifver ventilerad uthan till vijdare innehållen hvilket hans Högwyrdighetz Hr Biskopens och Procancellarii breff iagh Hr Decano och Professore Poëseos såsom disputations praeside intet haar kunnat underlåta att communicera, som och hos migh medh sin skriffteliga begäran är inkommen anhållandes att iagh här om skulle kalla Consistorium tillsamman, då han förmodar få veta hvadh hans angifvare hafva att påminna emedan Hr Procancellarius intet något särdeles ruum som anstöteligit i disputation vore, utmärkt, hvilket beneficium iagh intet understår migh honom att förneka; helst effter så Hrr Theologi som Senior facultatis phlilosophicae intet in loco competenti straxt dhe dagarna der effter disputationen blef opslagen taalt derpå uthan vedh sin affreesa ifrå staden med sådant hoos Hr Procancellarium skola inkommit som hr Decanus klagar sträfva emoot den process som Kongl. Maij:t uthi Constitutionibus Academicis de Disputationibus allernådigst befaller, hafvandes iagh fördenskull i anseende till åfvan talte skähl hållit för nödigt kalla Consistorium Majus tillsamman d. 26 Martii kl. 8, altså emedan Hr Professor Theologiae den dagen också lärer opvachta effter sin plicht sin Lection uthi Academien är min flitvenlige anmodan Hr Prof. Theologiae ville då och uthi Consistorio Academico sigh infinna och underkundiga Consistorium hvadh han har emoot bemälte disputation, då Consistorium varder tilseendes hvadh i saken står vijdare till göra“.

Disputationsakten försiggick den 27 mars. Men detta öppna trotsande af prokanslerns förbud föranledde Gezelius att efter sin återkomst upptaga frågan på nytt och hänskjuta den till kanslerns afgörande. Han fick domkapitlet och teologiska fakulteten på sin sida, och i den sistnämndas namn uppsattes af teologie professorn Wanochius [1]) ett mot de båda under Rudeens inseende granskade afhandlingarna riktadt betänkande, som öfversändes till universitetets dåvarande kansler, grefve L. Wallenstedt, hvars närmaste åtgärd blef att af Rudeen och filosofiska fakulteten infordra förklaring i saken.

Det är Tengström vi hafva att tacka för alla upplysningar i detta intressanta mål, ty af de originala handlingarna finnes ej mera något spår. Af Rudeens förklaring meddelar Tengström [2]) in extenso hela den andra punkten eller det egentliga svaromålet och refererar innehållet af de öfriga punkterna. Efter att ha betonat sin rena lutherska tro samt åberopat sig på, att han aldrig tillförene blifvit misstänkt för kätteri, framhåller Rudeen följande till sitt försvar:

„Att någon förgripelse vore skedd mot rätta principia philosophica, har jag så mycket besvärligare att finna, som de hans vedersakare) icke hafva specificerat, hvilka principia böra kallas de rätta; om härmed förstås de principia, som vid denna Academien (ehuru väl icke öfverallt) äro vedertagna, låter jag för min person dem gerna så vara, hafvandes aldrig min tanke varit, att mig mot dem opponera eller någons mening disputera. Det måste jag väl tillstå, att den tiden jag studerade i Upsala, idkades som bäst *Recentiorum principia,* uti hvilka jag, så väl som andre, hörde våra lärde Praeceptorum lectioner, och såg de experimenter, som gåfvo mig tämmeligt tillfälle, att mer inclinera till den philosophien. Icke dess mindre lärer jag hafva det vitnesbörd af alla, som närmare känna mina studier, att jag aldrig gjort mig så till träl af Cartesio eller på hans ord svurit, att jag ock icke med flit de

---

[1]) Det är betecknande, att Wanochius var bland dem som lyckönskade Thelaus till hans afhandling, hvilken han sedermera stämplade som irrlärig.

[2]) Anf. arb. s. 100 o. ff.

gamlas skrifter handterat: och förmodar, der jag skulle i Philosophin fovera någon synnerlig mening för mig sjelf, den mig syntes med ett sundt förnuft och alla tiders förfarenhet bäst öfverensstämma, det vara så tillåteligit, som ingen kommer derigenom att lida förutan jag sjelf, om jag i någon villfarelse vore; ty att jag, sedan jag hit till Academien blef skikkad, antingen uti disputationer eller lectioner, publice eller privatim, någon velat min mening inbilla eller obtrudera, vill jag mana mina ovänner att säga, om de kunna. Jag vet fuller intet, huru försvarligit det vore vid ett Universitet, om uti Philosophia ungdomen skulle så bindas vid ens Auctors mening (om hvilken ännu torde contenderas, om han är den bästa), att man utan fara af hat och förföljelse icke understode sig en gång fråga efter andra. Så har jag dock mig minst om sådant bekymrat, lemnat hvarjom och enom fritt för mig att tänka och tala som bäst honom synes, och med största ömhet, som kunnat ske, uti publique discurser handterat alla de materier, som jag förstått vara hos somlige, denna Academiens Professorer illa lidne, om hvilka materier jag ock med flit har sökt mig att underkundiga, till att dem så mycket mera undfly, och intet tillfälle till oenighet gifva, det jag ock framgent observera tänker. Men att jag denna gången har kommit till att såsom Decanus approbera desse anklagade theses *de mente humana,* skedde fördenskull, att jag omöjeligen kunde tänka, det skulle en mening, som för några år sedan allmänt är vorden agreerad, nu förlorat sin gunst och blifvit allom förhatelig. Ty jag ser af en disputation, som anno 1690 här är hållen under Herr Professoren Hahns praesidio, med nästan alla Professorum gratulationer, *de sensibus hominis,* att samma expressioner och ordeformer der finnas opåtalde defenderade, som uti *Thesibus de mente humana.* Jag vet icke, om den assertionen, att *anima humana* kallas en *res cogitans,*[1]) lärer fallit mäst anstötelig; men bemälte disputation säger detsamma, och besynnerligen i dess praefation finnas dessa ord: *Hæc anima nihil aliud est, quam res cogitans, seu res intellectu et voluntate prædicata, cujus essentiam ne minimo quidem momento absque cogitatione concipere possum.* — Den senare disputationen, *de cognatione artis et naturæ,* kunde så mycket mindre mot de rätta principia sägas något innehålla, som Respondenten nästan intet tordt positive affirmera, utan allenas trefererar andras meningar, — hafvandes han uti det han ponerat, i allt följt den excellenta

[1]) **Tengström påpekar, att denna som förgriplig ansedda sats förekommer i Cartesii „Meditationes de prima philosophia, Med. II samt „Objectiones Tertiae“ Anf. arb. s. 259.**

Sturmium (som förmodelig ännu lefver i Altdorff, äfven en Lutheranisk Academie) uti en tractat, som han under samma titel skrifvit. Och ehuruväl desse Respondenters disputationer utaf Philosophia recentiori något smaka, kunna dock hvarken de eller någon annan säga, att de sådana principia af mig lärt, eller till de materier äro tvungne".

Gezelius hade i sin anklagelseskrift åberopat det ofvannämnda kongl. brefvet af den 26 oktober 1691, hvartill Rudeen i slutet af sin förklaring anmärker, att denna förordning ej kunde eller borde tillämpas i denna tvist, „då den förnämligast rörde politiska ämnens afhandlande [1]), och vore föranledd af en i Upsala utkommen disputation *de statu hominum naturali et adventitio*, hvars ventilation föranledt tvist om Konungamaktens ursprung". Slutligen anmärker Rudeen, att „nyligen i Åbo en disputation *de admiratione* i allt, som han uttryckte sig, hämtad ur den nyare Philosophin, blifvit under Tolpos [2]) inseende, utan ätal offentligen granskad".

Det kan ej nekas, att Rudeens försvar är ganska skickligt och väl hopsatt. Den påminnelse han gifver akademin för dess trångbröstade fasthållande vid en redan öfvervunnen vetenskaplig ståndpunkt är väl förtjänt, och jämförelsen med förhållandena i Upsala, där under Rudeens studietid den nya filosofins läror öppet förkunnades af filosofiska fakultetens lärare, är ägnad att på ett slående sätt belysa konflikten. Rudeen förnekar ej heller sin anslutning till den nya filosofin och förbehåller sig att få hysa den mening, som sundt förnuft och erfarenhet gifva vid handen, utan att därför vilja truga denna åsikt på någon annan. Med stor skicklighet parerar han sina motståndares hugg. Den åtalade satsen i Chydenii teser återfanns i nära nog ordlik öfverensstämmelse i en under angriparen Hahns presidium granskad afhandling, och under inseende af Gezelii verktyg Tolpo hade endast kort

[1]) I denna punkt misstager sig Rudeen, ty i det åberopade kongl. brefvet talas alls icke om politiska ämnens behandlande.

[2]) Icke Hahns, såsom Tengström oriktigt uppgifver i anf. arb. s. 103.

förut utkommit en dissertation, inspirerad af den nya filosofin.[1])

Af en del uttryck tyckes framgå, att Rudeen ansåg sig utsatt för personlig förföljelse, och det förefaller, hvad äfven Tengström påpekar, som om tvenne mot hvarandra fientligt sinnade partier vid denna tid hade funnits vid akademin. Med rätta yttrar äfven samma författare, att Rudeens försvarsskrift är upplysande för „det betryckta läge, hvari Vetenskapernas lärare på denna tid befunno sig, genom det tvång, som af Kyrkans tjenare utöfvades“ etc.[2]).

Filosofiska fakultetens utlåtande, som likvisst är affattadt i mycket försiktiga ordalag, visar dock tydligt, att fakulteten i det stora hela stod på Rudeens sida.

Fakulteten erkände, att Chydenii teser väl vore grundade „på philosophia, så kallad nova, och fördenskuld något främmande här vid Academien. Men om nu så väl Docentes som Discentes skulle sig afhålla in totum ifrån allt det, som af nya Philosophien har någon smak, och hålla sig vid det gamla, som merendels här till har varit här vid denna Academien brukeligit, eller om något af nya Philosophien här efter kan tålas och excuseras, som Kongl. Maj:ts allernådigste rescript af d. 17 April 1689 synes medge, der H:s Högsal. Maj:t Philosophiens fria bruk allernådigst tillåter, så att man icke ensinnigt behöfver hålla sig vid de gamla Dogmata, allenast någon nyfikenhet att uppfinna nyheter ej löper derunder, som Kongl. Maj:ts allnådigaste rescript af d. 26 Oktober 1691 förbjuder, det understår sig icke Facultas Philos. utsäga, utan det varder H:s Höggrefl. Excellence Acad. Concellario allerödmjukast hemstält. Angående den senare Candidatens Thelai gradual disputation *de Cognatione Artis et Naturæ*, så har ock Facultas densamma noga genomläst och skärskådat, som ock derhos iakttagit de observationer, som Herrar Professores Metaphysicae och Physicae deröfver, så väl som om den förra formerat, eme

[1]) Man finner faktiskt i den åberopade afhandlingen „Gradus ad Sapientiam sive de admiratione af O. P. Askbohm (1697) citat såväl från Cartesius som från Baco de Verulam, men mest åberopades dock klassiska auktorer, hvarför Rudeens påstående, att den i allt voro hämtad från den nyare filosofin, knappt torde äga sin riktighet.

[2]) Anf. arb. s. 96 o. 99.

dan begge disputationerna hafva synts något röra deras Professioner, men funnit denne mest vara uti det, som nytt är, relative ställdt, men ock i en stor del bestående af det, som gammalt eller *Aristotelicum* plägar kallas. Dock har Facultas till sin större säkerhet deruti utmärkt 12 rum, som hafva synts ändteligen något främmande, och deröfver fordrat Herr Professoris Poesies mening och uttydning, hvilken sedan Facultas har erhållit, och han, H:r Professor Poesios, är funnen icke vara af någon annan mening än lidelig kan vara, tyckes oförgripeligen den disputationen *de Cognatione Artis et Naturae,* Philosophien anbelangande, icke kunna qväljas".

Såsom synes, tog fakulteten icke blott båda disputationerna i försvar, utan lät äfven påskina, i hvilken riktning den önskade att själfva hufvudfrågan, huruvida den nya filosofin skulle vid akademin obehindradt få läras, borde lösas. Någon resolution i denna fråga blef dock icke afgifven från högsta ort. När omsider efter lång väntan kanslern i ett bref till Gezelius svarade på dessa klagomål, uttalade han den önskan, „att saken måtte afhjälpas utan vidare besvär". Och redan innan detta bref anlände, synes en förlikning eller åtminstone ett drägligare förhållande ha inträdt mellan de tvistande parterna.

Att denna odiösa och obskuranta förföljelse mot Rudeen emellertid hade gått honom djupt till sinnes [1]), därpå kan tjäna som bevis, att han kort därefter sökte afskudda sig stoftet af Auras lärosalar och återvända till den akademi, där han insupit en friare lifsåskådning. Den 21 juni 1697 befinnes i konsistorium ha upplästs en supplik af Rudeen, hvari han anhåller om akademins vittnesbörd om sitt förhållande under den tid han hade varit anställd vid universitetet. Och konsistorium gaf honom därvid det

[1]) I en disputation „De Venenis", som ventilerades under hans presidium den 17 April 1697 och hvari nya meningar framställas rörande gifterna, tillropar Rudeen respondenten följande gif akt:

Rem notam priscis, subita mox nocte sepultam,
Nunc iterum claro vis decorare die.
Conatus pulchri: Fateor, sed, amice, caveto,
Ne tua sint animis scripta Venena nigris.

vackra vittnesbördet, „at bemälte Professor Rudeen med all berömlig sedig- ärbar- och upprichtighet till allas goda nöije och vällbehag sitt lefverne anfördt, såsom och sin Profession . . . så uti publicis och privatis Lectionibus som åtskillige andre måhl, med den flijt, åhuga, underdånige devotion för vår allernådigste höga öfverhet, och dexteritet till denne Kongl. Academiens lustre samt ungdomens märkelige tienst och förkofring, förvaltadt, at Consistorium hans ogemehne arbete icke annars kan än med hugnad ärkänna, aestimera och berömma“, etc.[1]). Hans vedersakare Gezelius d. y. synes ha understödt hans plan att söka sig bort från Åbo, ty äfven af honom erhöll han ett förord till kanslern, hvari det heter, „att han i sin Profession användt flit och i Eloquentiae studium gagnat ungdomen, vore till önskandes, det han afhållit sig ifrån de tvenne anstöteliga disputationer, som han nu i år hållit, och intet angått hans Profession. Skulle det Gudi och vår Nådigste höga Öfverhet behaga, att öka hans lycka, så skulle jag för hans k. Svärmoder och andra hans förvandters skuld hafva deraf hugnad, såsom han är af god capacité, att han det med Guds bistånd kan förestå, som Kongl. Majestäts Nåd honom täckes anförtro“.

När Rudeen sedermera samma sommar anträdde en resa ända till Värmland, dit budskapet om hans faders död kallade honom, befinnes han med åberopande af ofvananförda „Consistorii attestato“ och ett „munteligt“ löfte af den nyligen aflidne konungen att vid tillfälle låta hans „ringa Person komma i nådig consideration“ ha till Kongl. M:t inlämnat ansökan att „emädan, jemte andra vacanser i Upsala, jemväll Schyttiana Professio genom Hr Obrechts avancement, samt Ethices och Politices, förmedelst framledne Professoren Schwedes dödelige afgång, äre blefne vacante och ledige“, blifva benådad med någondera af dessa professioner. „Förmodandes iag — tillägger Ru-

[1]) En afskrift af detta vittnesbörd finnes bland Biographica i svenska riksarkivet.

deen — igenom Gudz nåd kunna den samma till vederbörandes så mycket större nöije uppvachta, som iag icke allenast i min ungdom mig till slijka studier i synnerhet appliceradt, utan och nu i några åhr igenom ett träget arbete nogsamt intagit på hvad sätt man vid slijk ungdomens information lykeligast och med största nytta kan procedera, och fortkomma [1]).

Såsom orsak till sin ansökan om befordran framhåller Rudeen äfven „den ringa löön vij vid denne Academien hafve Oss at hugna utaf, som är allenast 400 Dr Smt ahrl:n, hvilka dock sällan öfver hälfften utgå, och man jemväll i åhr beklagligast måste befahra det de aldeles torde innestående blifva“.

I ekonomiskt afseende tyckes således professorernas ställning fortfarande ha varit föga afundsvärd. Vi ha redan i det föregående omtalat akademielärarnas klagomal öfver sitt beträngda läge och de fåfänga försök, som gjordes af dem för att förbättra sina löneförmåner. Och då förhållandet redan var sådant före nödåren i medlet af 1690-talet, kan man lätt tänka sig hurudant tillståndet blef, när desamma inträdde [2]).

[1]) Den originala ansökningsskriften finnes bevarad bland Biographica i svenska riksarkivet.

[2]) I ett bref till konungen af den 4 mars 1697 klagar konsistorium också öfver att „Kongl. Academiens betiente fram för all andre måst kennas vedh detta mer än alt för usla tillstånd i dett dhe aff dhe mestedelen fattige och oförmögne bönder som på dheras afflöning aff gammalt varit anslagne, intet hafva kunna bekomma så mycket som kunde förslå emoot dheras räntas erläggiande, ja dett som beklagligast är at det reedbaraste såsom tijonde Spanmåhlen aff några sochnar på Acad. löön tillslagen eij uthfallit, hvaraff föllier att alle Acad. betiente intet veta någon uthväg uthi denne sin stoora nödh, den dhem så mycket mer trycker som ordinarie Professores till sin och de sinas föda intet mera fådt än 18 Tr svag råg och 20 Tr korn som dock är alldeles frostbetet och till föga gagneligit, hvar aff lell alldeles lijtet hvar till sin föda får behålla, om dhe till att salvera någorledes sin credit, skola betala någon geld hvaruthi mest alla Acad. betiente för den ringa löön dhe åtniuta altijdh sigh måste fördiupa, så att den elendigheeten som samptl. Academiske betiente nu i detta åhr måste lefva uthi intet så anstendigt kan beskrifvas så

Rudeen lyckades emellertid icke erhålla någondera af de vakanta professurerna i Upsala. På hösten 1697 återvände han till Åbo och vidtog åter med sin läroverksamhet därstädes. Det hördes sedermera icke vidare af konflikten med Gezelius, och när kanslerns ofvannämnda bref anländt med den uttryckligt uttalade önskan, att saken skulle biläggas, följde i konsistorium en officiell försoningsakt den 6 april 1698, hvarvid Gezelius yttrade, „att Rudeen i afseende å de tvenne disputationerna gifvit honom tillbörlig satisfaction". Vidare meddelar protokollet, att „Professor Poesios betackade Herr Pro-Cancellario för dess gunst och godhet, och contesterade, att såsom det aldrig varit hans intention, att bryta Herr Pro-Cancellario emot, så utlofvade han ock, att Herr Pro-Cancellarius aldrig härefter sådant af hans actioner skulle förnimma" [1]).

Tengström uppfattar dessa Rudeens ord som om han skulle dragit sig tillbaka „uppmärksam för sin yttre lycka" och med „synbar omtänksamhet för enskilda intressen". Från detta för Rudeen föga gynnsamma omdöme torde han, enligt min mening, dock kunna fritagas. Möjligen synas hans ord alltför undfallande, men att de därför behöfde tolkas som inställsamhet eller föranledda af omtanke om framtida befordran, kan jag icke finna. Det hela var ju endast en af höga vederbörande anbefalld officiell försoningsakt.

Man finner också, att Gezelius själf ingalunda var nöjd med denna sakens utgång. Redan då han i slutet af år 1697 bevistade riksdagen i Stockholm, ingaf han till kanslern ett memorial, hvari han „anhöll, att vid Åbo akademi

---

att vij inga medel veta att hielpa oss etc." Konsistorium anhåller därför att få köpa 100 tunnor råg och lika mycket korn af den spannmål, hvarmed konungen lofvat undsätta de nödlidande. På denna begäran följde emellertid afslag genom en resolution af den 20 maj 1697. Jfr konsistorii bref af den $^{4}/_{3}$, $^{21}/_{4}$ 1697 i Registraturen; Kongl. och Cancellers bref $^{20}/_{5}$ 1697. I ett senare bref till kanslern af den 8 juli 1697 säges, att professorerna år 1696 endast fått halfva lönen och för år 1697 endast hade att vänta fjärdedelen, enär mesta delen af akademins bönder voro öde.

[1]) Tengström, anf. arb. s. 105.

de från Dess början antagna philosophiska grundsatser måtte upprätthållas, emedan de visat sig gagneliga och, mer än de andra nya och så kallade Cartesiska, grundlagt skicklighet hos Theologie Studerande, som i Åbo utgjorde största delen af den akademiska ungdomen“ [1]). Således ett yrkande af samma slag, som Upsala-teologerna ett decennium tidigare hade framställt vid riksdagen.

Gezelii anhållan torde icke föranledt något svar, men faktiskt förblef Åbo akademi under hela den återstående karolinska tiden på den gamla ståndpunkten, och först under frihetstidens första decennier begynte filosofin afskudda sig det teologiska oket. Men äfven om Rudeens försök att öppna väg för den kartesiska filosofin i de akademiska studierna sålunda blef resultatlöst, var det likväl en blänkare, som förebådade en ny friare anda i det vetenskapliga arbetet vid den finska högskolan.

---

[1]) Tengström, anf. arb. s. 106.

VI.

Fortsatt akademisk verksamhet.

Åren 1698—1705.

Då Torsten Rudeen icke har efterlämnat några själfständiga arbeten på poeseos professionens område, är man för bedömande af hans lärareverksamhet och vetenskapliga ståndpunkt närmast hänvisad till de talrika, nära ett halft hundratal dissertationer, för hvilka han presiderade. Det är bekant, i hvilket nära förhållande preses på den tiden stod till de akademiska afhandlingar, hvilka framträdde under hans inseende. Ofta var preses själf författaren, och där så icke var fallet, utan disputanden var såväl auctor som respondens, skönjes dock oftast lärarens inflytande i valet af ämnena, i deras behandling, i den latinska stilen o. s. v. Hvad de under Rudeens presidium utkomna afhandlingarna vidkommer, torde de i regeln ha författats af respondenterna. Hvarken Rudeen själf eller hans lefnadstecknare eller bibliograferna från denna tid ha tillskrifvit honom författarskapet till någon enda af desamma. Men såsom professor Heikel, som anställt jämförande forskningar i den tidens språkvetenskapliga disputationslitteratur, papekar, framgår Rudeens medarbetarskap af „tankarnas mogenhet och den genomgående enhetliga grundåskådningen" i några af desamma [1].

Icke så få bland Rudeens lärjungar ha för sina lärdomsprof valt ämnen, som kunna hänföras till poetikens område. Hit kan man räkna Johannes Norgrens af-

[1] Anf. arb. s. 102.

handling „De ætatum varietate & characteribus in imitatione Poëtica observandis" (1699). Detta akademiska exercitium tyckes vara en direkt frukt af Rudeens lärareverksamhet. Författaren omtalar, att för två år sedan vid akademin hade förelästs om Horatii „de arte poetica", och det synes som om han från detta verk skulle fått idén till sin afhandling. Det är nämligen en framställning af de olika åldrarna och huru dessa blifvit kännetecknade af de antika skalderna och författarne, särskildt af Horatius i ofvannämnda arbete.

Märkligare äro tre bröder Haartmans dissertationer, hvilka samtliga sysselsätta sig med poesin. Gabriel Haartmans afhandling „Philosophia fabularis nec non poetarum vindiciæ" (1700) vill vara ett försvar såväl för fablerna som för poeterna. Undersökningsmetoden är ännu den gamla, ity att författaren börjar med fabelns etymologi, homonymi och synonomi såsom tidens logiker och liksom metafysikerna framställer såväl „finis cui" som „finis cujus". Haartmans verk går ut på att visa „poetas docuisse philosophiam per fabulas", och för att ådagalägga detta redogör han ganska utförligt för den antika fabeln om Pan. Sedan han uppvisat denna „philosophia fabularis", öfvergår han till „poetarum vindiciae". Han tager poeterna i försvar särskildt mot dem, „quos studium veritatis & pietatis Zelus, interdum forte malé tempistivus, adversus Poëtas armant". Först bemöter han beskyllningen, att poeterna skulle vara „mendaces atque scandalosos & scripta eorum nihil esse aliud nisi meras aniles nugas". Sådana beskyllningar hade redan tillbakavisats af de antika författarne (Epictetus, Aristoteles och Horatius). Men en modernare anklagelse var, att poeternas läsning var farlig, emedan de talade om många gudar. Härtill anmärker Haartman, att äfven i den heliga skrift talades om afgudabilder, utan att man därför kunde kalla den heliga skrifts författare afgudadyrkare. Och då poeterna framställde de mytologiska gudagestalterna, så var det icke för att de trodde på dem, utan emedan de i deras namn framställde filosofiska läror, ty fablerna om

gudarna gömma alltid i sig någonting filosofiskt (semper in se aliquid philosophici habet reconditum). Slutligen tager författaren äfven tragedin i försvar mot dem, som ansågo, att den endast uppäggade de mänskliga affekterna. Dess verkan var tvärtom alldeles motsatt. — Man kan, om man vill, i afhandlingen spåra en svag udd mot dem, som af teologiskt nit ifrade mot skaldekonsten [1]).

En varm vän och försvarare af poesin var äfven Jakob Haartman, hvars „Dissertatio de licentia poetica“ (1701) är ägnad att gifva oss en god föreställning om den uppfattning af poesins natur och väsen, som Rudeen genom sin undervisning bibragte sina lärjungar. Undersökningsmetoden är väsentligen densamma som i föregående afhandling, och i sin redogörelse för poesins ursprung går författaren tillbaka ända till tiden „ante diluvium“. Därefter följer den bibliska poesin och slutligen den klassiska diktningen, för hvars uppkomst såväl hos greker som romare i korthet redogöres. Längre fram i tiden sträckte sig undersökningen icke. Liksom undervisningen i ämnet hvilade äfven lärdomsprofven uteslutande på den klassiska poesins grund. Man följde därvid troget Aristoteles' poetik och Horatii „de arte poetica“ samt bland nyare poetikförfattare Scaliger, som säges med stor flit ha kompletterat de förstnämnda.

Poetens mål var „delectatio & informatio animorum“, och Haartman citerar äfven de namnkunniga verserna hos Horatius:

Aut prodesse volunt aut delectare Poëtae

samt

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci etc.

Den vore förtjänt af allas bifall, som kunde i poesin förena det ljufva med det nyttiga. Med de antika skalderna såsom föredömen ställde författaren poesins mål

---

[1]) Jfr Heikel, anf. arb. s. 102. Ämnet för dissertationen var detsamma, som Rudeen själf redan i korthet behandlat i sitt ofvan anförda installationsföredrag.

högt, och lika litet som Horatius ville han veta af medelmattiga poeter. Det var icke nog med att väl uppdikta en fabel, skickligt disponera densamma, afdela den i episoder och eftersträfva den fullständigaste öfverensstämmelse med naturen, hvilket var den poetiska efterbildningens egentliga uppgift, utan det fordrades därutöfver för ett fullkomligt poem „ut sit sermonis propietas, splendor et permovendi vis“. Medan historikern eftersträfvade ren och oförfalskad sanning samt en enkel och trogen framställning af händelserna, lade poeten det diktade till det sanna, han afbildade tingen icke blott sådana de voro, utan äfven „quæ non essent quasi essent, & quomodo esse vel possent, vel deberent“. Historien höll sig strängt till verkligheten, men poesin var ett verk af fantasin. Författaren hämtar mycket från ett modernt verk, Baco de Verulams „De diginitate et augmentis scientiarum“, hvilket arbete citeras på flere ställen i denna dissertation. Såsom otillatna friheter framhaller han „att välja ett smaklöst ämne, förena det sinsemellan stridiga, afvika långt från uppgiften och införa till ämnet icke hörande saker“. Han papekar äfven vikten af att ägna språket stor uppmärksamhet, ty poesin ansågs med rätta af de gamla som gudarnas språk, och ett språks godhet bedömdes af dess bruk i poesin. Slutligen följer en redogörelse för metaplasmer, som borde anses tillåtna i poesin. De åsikter om skaldekonsten, som här framställas, visa, att läraren i ämnet öppnat sina disciplars sinnen för de poetiska skönheterna hos de antika skalderna och därigenom lärt dem att ställa rätt stora fordringar på poesin [1]).

Öfriga under Rudeens presidium utkomna afhandlingar i poesin sysselsätta sig för det mesta med detaljfrågor och äro därför af mindre intresse. Den tredje brodern Johannes Haartman söker i sin dissertation „Examen consilii poetarum; cur Musas finxerint inermes“ (1705) besvara den uppställda frågan sålunda, att det var gudarnes vilja, att sånggudinnorna skulle vara lugna och fredliga,

---

[1]) Jfr Heikel, anf. arb. s. 102.

och en sådan vänskap och öfverensstämmelse i vilja och mening råda dem emellan, att de icke skulle åtskiljas från hvarandra, utan städse enigt hålla i hop. Däraf följde äfven, att musernas alumner vid universiteten skulle uppföra sig humant och vara fredliga samt föra ett stilla och saktmodigt lif. Och författaren ville häri äfven finna orsaken till, att i Karl X Gustafs akademiska konstitutioner studenterna hade förbjudits att bära vapen. Ingenting anstod dem heller mindre än vildhet och ett barbariskt lif, som gjorde dem mera lika vilddjur än människor.

Flere af Rudeens lärjungar hafva tagit till ämnen för sina akademiska specimina gåtors, emblemers och liknelsers användning af poeter och i litteraturen öfverhufvud. Så t. ex. österbottningen J. Wijkar i sin afhandling „De Ænigmatibus“ (1703), som behandlar fem olika slag af gåtor, symboler, hieroglyfer, figurer, fabler m. m. Denna afhandling är märklig som den enda, hvari äfven svenska skalder finnas omnämnda, nämligen „nobilissimus“ Stjernhjelm och Lucidor, om hvilken sistnämnde säges, att han icke var fri från obsceniteter, men för öfrigt en „poeta ingenii felicissimi“. Till samma område kan man äfven räkna värmlänningen Jonas Emzeens afhandling „Observationes nonnullæ super naturam Phrenoschematum“ (1697) och österbottningen Michael Jesenhaus' „De parabolis“ (1705). Båda dessa lärdomsprof äro likväl af mindre betydenhet.

I detta sammanhang bör äfven nämnas Er. Fleeges dissertation „Iter per orbem eruditum“ (1703), det första arbete i lärdomshistoria, som framträdt vid Åbo akademi. Efter att i första kapitlet ha utlagt „mentis praestantiam & artium inventionem“, redogör Fleege i andra kapitlet för „primi aevi eruditos, qui sunt Hebraei, Persae, Chaldaei, Phoenices, Indi, Aegypti & nostri in septentrione majores“. Tredje kapitlet är ägnadt grekernas och romarnes lärdom, och fjärde kapitlet handlar „De hodierna praecipuarum gentium eruditione“. Här skildras i största korthet de lärda akademierna och lärdomens tillstånd i

de olika länderna. Författaren slutar sin tämligen kursoriska lärdomshistoria med några ord om lärdomen äfven i Sverige och Finland [1]. — G. Frondelii afhandling „Circulus artium, quæ appellantur, liberales" (1700) är i hufvudsak en kortfattad framställning af de sju konster, som af de gamla räknades som „liberales".

Kunna dessa afhandlingar sägas vara vittnesbörd om att Rudeen förstod att bibringa sina elever ett lefvande intresse för studier på poesins område, så förråda de äfven ett annat märkligt inflytande från den erkändt framstående universitetsläraren. Man spårar nämligen på flere ställen i dessa disputationer inflytelser af den ofvan påpekade Rudbeckianismen vid Upsala universitet, hvilken omständighet tyckes utvisa, att Rudeen riktat sina elevers uppmärksamhet på denna nya märkliga strömning och förstått att väcka deras intresse för den nordiska forntidsforskningen. Det tidigaste spåret af detta inflytande återfinner man, enligt hvad I. A. Heikel påvisat [2], i några teser i Jakob Ekelunds „Dissertatio historico-philologica de Troja non capta" (1694). Här uppställes nämligen frågan, huruvida trojanerna leda sitt ursprung

[1]) „Sufficiat mihi saltem haec paucissima de amplissima gentis Svionicae & Fennicae eruditione dixisse: quod scil. in nostra patria, nullum disciplinae genus adeo desertum jaceat quin aliquem sui amatorem inveniat. Praecipue tamen in sanctissima Theologiae adyta investigare student, quo spectat indefessum studium inquirendi Hebraeos & Graecos fontes, qui sacram dant Philologiam. Vel etiam ad eas artes festinant, quibus humanitas & civilis vitae utile decus paratur; sic quoque exoticas, sed elegantiores tamen addiscunt linguas; sic historias omne aevum complectentes evolvunt; vel regnorum rerumque publicarum accuratam notitiam & patriae jurium sollicite sibi adquirunt". Afhandlingen slutar med en önskan, att Gud måtte beskydda konung Karl, „qui contra infestissimos hostes, inter medios ignes & imitantia tonitru fulmina, inter horrendū lituorum strepitum & terribilem tubarum sonitum, denique inter mille pericula pro nostra & totius patriae salute excubat". — „Expetitam nobis pacem Regemque redde". Anf. arb. s. 87. Fleeges disp. liksom äfven några andra under Rudeens presidium utgifna saknas i Helsingfors universitetsbibliotek.

[2]) Anf. arb. s. 104.

från det gotiska folket. Och detta antagande, som synbarligen är påverkadt af kapitlet „om de Trojaners eller Phygers ursprung“ i „Atland eller Manheim“, anser tesförfattaren icke vara osannolikt.

Några år senare möter man i Daniel Sirenii disputation för magistergraden „de characteribus literarum“ (1697) en redogörelse för Rudbecks i „Atland“ framställda åsikt „Om våra Runebookstäfvers ålder och huru Graeci hafva dem bekommit ifran oss“. Författaren refererar i korthet Rudbecks mening, att runorna voro den äldsta bokstafsskrift, som från Sverige blifvit öfverförda till Grekland och Fenicien, samt anser för sin del denna åsikt ingalunda orimlig. Härtill fogar han äfven Rudbecks utläggning af sagan „Om de gyllende äpplen“, hvarmed äfven skulle åsyftas runorna.

Samma ämne, ehuru vida fullständigare behandlas äfven i värmlänningen Johan Linders „Dissertatio de pomis Hesperidum“ (1702). Man läser något af Atlanticans yfverborna stämning redan i lyckönskningsdikterna till respondenten, och själfva preses (Rudeen) gifver uttryck häråt i följande välklingande latinska distika:

Hesperidum de Hortis quidquid docuere vetusti,
Insanit, si quis dixerit esse nihil.
Ast ubi terrarum querendi? diciti Graji;
Dicite Romani: dicite Celtiberi.
Frustra est, hos vestris quisquis quæsiverit agris;
Quaeruntur frustra litore, Maure, tuo.
Quid tandem? totum postquam peragraveris orbem,
Haec mala, hos hortos Suedia sola tulit.

Det är just detta, som äfven afhandlingen vill adagalägga. Med förkastande af alla äldre författares åsikter ansluter sig Linder till Rudbecks mening, att Hesperidernas trädgård låg i Skandinavien och var ingenting annat än hvad man på svenska kallade „Asparlundar“. Beträffande Hesperidernas äpplen redogör han först för äldre författares olika meningar och säger, att så många villfarelser uppstått, dels emedan man ej haft sig bekant Hesperidernas verkliga läge, dels emedan man ej

förstatt hyperboreernas fabler och gåtor och deras hemliga visdom. Därför hade det först lyckats för den „in omne antiquitate felicissimus“ Rudbeck att riktigt tolka andemeningen i fabeln om de gyllne äpplena, hvarmed afses ingenting annat än runorna, hvilka äfven afbildas i disputationen jämte „Merkesmans merket“, Mercurii staf, ur Atlantican, å hvilken desamma finnas antydda. Äfven beträffande runbokstäfvernas ålder och deras inflytande på den grekiska bokstafsskriften delar han alltigenom Atlanticans mening.

Linders afhandling är sålunda en studie, som helt och hållet hänför sig till en episod i den stora Atlantican, och författaren en öfvertygad anhängare af Rudbecks hyperpatriotiska läror. Såsom någonting nytt och öfverensstämmande med tidens anda, tyckes också Rudbeckianismen ha väckt intresse hos den akademiska ungdomen i Åbo, och Rudbeck blef en lärd auktoritet, hvars åsikter med stor förkärlek anfördes. Så i de redan nämnda afhandlingarna „Iter per orbem eruditum“, hvars författare i sin framställning af hyperboreernas lärdom citerar „clarissimum Atlanticae nostrae decus Olaus Rudbeckius“; „Philosophia fabularis“, hvari det heter att Rudbeck med argument, som ingalunda vore att förakta, sökt visa att fablerna utgått från hyperboreerna, hvarjämte anföres Rudbecks bevis för denna åsikt; „De Ænigmatibus“, där äfven Rudbecks åsikt om hyperboreernas fabler i förbigående omtalas; samt „De parabolis“, hvari omtalas grekernas lån från de nordiska gåtorna enligt Atlanticans framställning [1]).

---

[1]) „Atland“ II s. 18 o. ff., 455–456. Utom i dessa dissertationer finner man spår af Rudbeckianismen äfven i flere andra antikvariska afhandlingar, t. ex. i Daniel Stecksenii afhandling *Γιγαντομαχία* (1700), hvari redogöres för Loccenii och Rudbecks bevis för att giganter äfven hade funnits i Sverige. Författaren omnämner äfven och beskrifver ett jätteskelett, som hade påträffats å Maria kyrkas begrafningsplats i Stockholm och som Excell. Praeses Rudeen), som var närvarande vid tillfället, hade sett med egna ögon. I respondentens hemsocken Skälleffte hade man sett spår af jättehänder

Bekantskapen med Rudbeck synes öfverhufvud ha lifvat intresset för studier på de nordiska sagornas och antikviteternas område, ett ämne, som tidigare icke hade varit odladt vid Åbo universitet. En gradualafhandling af Johannes Tålpo „*Μονομαχία* veterum Hyperboreorum“ (1703) skildrar med stöd af de gamla sagorna nordboarnas „holmgång och envigskamp“, deras „lekevallar“, „fostbrödralag“, „jättkonor och sköldmöer“. Hit hör äfven Nicolaus Hahns utförliga inauguraldisputation för magistergraden „De sacris antiquorum Hyperboreorum“ (1703), som efter en inledning om sveogotonernas forntid behandlar afgudatemplet i Upsala, de mytologiska gudagestalterna Tor, Odin och Frigga m. fl. samt de hedniska offren. Författaren stöder sig icke blott på den äldre Eddans och Snorre Sturlassons vittnesbörd, utan har äfven som källor begagnat de äldre historieskrifvarne Adamus Bremensis, Saxo Grammaticus, Olaus Magnus, Messenius, antikvitetsforskarene Johannes Scheffer, Verelius, Olof Rudbeck samt kyrkohistorikerna Baazius och Bång.

Denna Rudbeckianska och antikvariska riktning, som genom Rudeens inflytande vann insteg vid Åbo akademi, var icke utan betydelse. Heikel säger, att „det ser ut som om Rudbecks Atlantica med alla sina fantasier hade spelat den hälsosamma rollen att något förminska tron

och fötter i klippor och där fanns äfven en stor grotta, om hvilken traditionen förmälde, att den varit ett tillhåll för jättar. Äfven namnet Jotunheim ansågs vittna, att jättar hade funnits i det gamla Thule, och slutligen anföras några bevis för att jättar äfven hade funnits i Finland. — I Petr. Schedings dissertation „De equo Trojano“ (1701) redogöres för Rudbecks framställning i Atlanticans kap. 36 „Om de Trojaners eller Phrygers ursprung“, och äfven Samuel Möller ansluter sig i sin afhandling „Templa veterum“ (1704) till den celebre Rudbecks mening, att Upsala templet var det äldsta i världen och att svenskarna genom sina täta expeditioner till alla världsdelar lärt många sin religion, sin kult och sin tempelbyggnadskonst. Som bevis härpå anföres att namnet på Venustemplet i Troja Frutinal härörde från Fru Tiss eller Disa och sal eller hal och ursprungligen hetat Frutinsal, äfvensom att latinska ordet Fanum härrörde från „Fanin, illustris, clarus“. Från samma tid som Upsalatemplet var äfven, enligt författaren, bjarmernas eller finnarnas Jumalatempel. M. fl.

på hebreerna såsom all ädlare kulturs förste innehafvare och vårdare och vanan att främst med stöd af Bibeln utreda alla historiska spörsmål[1]). Men denna betydelse är ingalunda den enda. Man finner, att dessa studier äfven väckte intresset för forskningar rörande Finlands forntid. Så möter man i Hahns nyssnämnda afhandling finnarne ställda sida vid sida med sveogotonerna, och disputationen är lika mycket ägnad de förstnämndas forntid, mytologiska gudagestalter och offer. Författaren redogör först för äldre namn på landet och folket, hvarvid han inkommer på sådana för den tidens historieforskning karaktäristiska etymologier som likställandet af Scritobinos med Skid Finnos, hvilket sistnämnda namn uppstått däraf, att finnarna om vintern använda skidor. Som resultat af sin undersökning fastslår Hahn, att Finland kunde täfla med Sverige genom sin forntid, ifall det icke var äldre än Sverige och tidigare bebodt, som man kunde sluta till af en del äldre författares vittnesbörd. I sin redogörelse för finnarnas gudar har Hahn såsom sin hufvudkälla användt Petrus Bångs „Historia ecclesiastica", hvarifrån han aftryckt sången om de tavastländska och karelska gudarna (både på svenska och finska[2]).

---

[1]) Anf. arb. s. 104. Hvilket betydande framsteg detta var, kan man bäst bedöma däraf, att vanliga ämnen i den tidens disputationslitteratur voro undersökningar om syndafloden, om israeliternas manna, om saltstoden, om moln- och eldstoden, om förbundsarken, om det himmelska språket m. m.

[2]) Bång, anf. arb. s. 206—209. Redan i Bångs arbete, som afslutades år 1675, gör sig tidens patriotiska storhetsidé gällande. — Hahns dissertation är för öfrigt icke den enda, som visar det vaknande intresset för Finlands forntid. Vid samma tid utkommo, dock icke under Rudeens presidium, Daniel Juslenii mera kända afhandlingar „Aboa vetus et nova" (1700) och „Vindiciae fennorum" (1703), hvilka äro de främsta exponenterna för den nyväckta hågen för finsk forntidsforskning. Juslenii skildring af gamla Åbo växer också ut till en framställning af hela Finlands forntid, och att det är en studie i Rudbecks anda, visa icke blott citaten från Atlantican, utan äfven försöket att vindicera åt Finland en så långt i tiden tillbakagående och ärorik forntid som möjligt. Jfr Schybergson, Historiens studium vid Åbo universitet, s. 25—28.

I dessa afhandlingar kan man redan spåra förebuden till det intresse för studier i landets natur och historia, som sedermera tog ett så stort uppsving under frihetstiden. På den inhemska deskriptiva naturalhistoriens område möter man redan under Rudeens presidium en traktat „De Phocis in sinu Bothnico capi solitis“ (1707) af Jacob Wijkar, som icke blott redogör för de olika sälarterna i Bottniska viken, utan äfven för säljakten och fångstsättet i Österbotten [1]).

Man finner äfven några dissertationer, som ådagalägga, att Rudeen sökte intressera sina lärjungar jämväl för de talmudistiska och rabbinska forskningar, som vid denna tid, såsom vi redan sett, blomstrade vid Upsala universitet. Mest anmärkningsvärd af hithörande disputationer är Johannes Pihlmanns filologiska undersökning „De excommunicatione Hebraeorum“ (1703). Det är den kyrkliga bannlysningen eller uteslutningen ur församlingens gemenskap hos hebreerna, som utgör ämnet för denna lärda dissertation, som förråder studier icke blott af Talmud, utan äfven af de judiska rabbinerna Abraham ben Davids, Moses Maimonides, Elias Levitas, Sulchan Aruchs, Pirke R. Eliezers, Moed Katons m. fl:s skrifter samt af de lärda kommentatorerna Ligtfoot, R. Gersom, Schindlerus, Buxtorfius m. fl. Själfva afhandlingen redogör i detalj för de tre olika slagen af exkommunikation, om de förseelser, som föranledde detta straff, om den straffades ställning och den slutliga absolutionen o. s. v. [2]).

På de orientaliska och klassiska antikviteternas område ha, utom redan nämnda, ett stort antal dissertationer ventilerats under Rudeens presidium. I de af Heikel nämnda, såsom „Apollo silens, sive de oraculorum cessatione“ af Andreas Carllööf (1695), „Ethnicus Hebraizans

[1]) Jfr Hjelt, anf. arb. s. 45—46.

[2]) Redan före Rudeens tid hade afhandlingar på detta område framträdt under proff. D. Lunds och S. Paulini presidium, bland hvilka märkes en vidlyftig gradual afhandling af Severin Rijsberg „Bihæresium verporum sive de duabus nostri temporis Judæorum sectis, Rabbanites & Karræis“ (1691).

sive de sacris ethnicorum ab Hebraeis“ af Michael Fant (1700) „De Satyris“ af Nicolaus Isr. Stecksenius (1705) m. fl. har denne forskare funnit en mera kritisk hållning än vanligt, ja till och med „rationaliserande försök till mytförklaring“ [1]). Hithörande äro äfven Joachim Teschs „Specimen academicum de conviviis Romanorum nec non aliorum“ (1705), hvars redogörelse för tillgången vid romarnes gästabud föregås af den såväl af författaren som af gratulanten professor Sweder gjorda iakttagelsen, att ingenting var förträffligare ägnadt till att uppfriska sinnet och vederkvicka själen eller till att underhålla vänskapens band än ett välordnadt gästabud; samt Albert Spensenii afhandling „Oscula veterum“ (1705), en vidlyftig studie öfver kyssandet och olika slag af kyssar, såsom oscula sancta, vänskapskyssar, hälsningskyssar, förlofningskyssar, hederskyssar, oscula impudentiae et libidinis, den „akademiska kyssen“, som utdelades vid promotioner och andra akademiska högtidligheter, samt slutligen den mystiska kyssen (osculum mysticum), som var ett tecken på en intimare förening med Gud.

Öfriga under Rudeens presidium utgifna afhandlingar röra sig på de mest olika områden. Intressant är Birger Gierdzlins specimen „De prædictionibus astrologicis“ (1699), emedan den helt och hållet bygger på nyare fysiker och astronomer såsom Poiret, Alsted, Descartes, Rohault och svensken Hoffvenius samt med stöd af dessas vittnesbörd förkastar de astrologiska förutsägelserna som absurda, därvid anförande många löjliga exempel på astrologisk vidskepelse och falska prognostika. Detta har sin betydelse, ty icke många år tidigare hade astrologins läror ännu öppet förkunnats vid Åbo universitetet, bl. a. i Daniel Achrelii ofvannämnda „Contemplationes mundi“ [2]).

---

[1]) Heikel, anf. arb. s. 103.

[2]) Till matematikens och naturvetenskapernas område kan man för öfrigt räkna „Rhabdologia seu numeratio per virgulas“ (1699) af Gabr. Frondelius, „De cantu cycnorum“ (1703) af Benedikt Granroot, „De mellificio“ (1704) af Johannes Wanaeus m. fl. Vidare

Redan mängden af dessa afhandlingar vittnar om en intresserad lärareverksamhet, och man finner äfven i innehållet af desamma tydliga spår af en enhetlig och målmedveten ledning. Det var den lärdom Rudeen hade förvärfvat sig genom sina studier i Upsala, som han i främsta rummet sökte tillämpa vid sin undervisning, och det måste erkännas, att han gaf många uppslag och förstod att väcka intresset för vetenskapernas nyaste framsteg och för en kritik af vetenskapliga fördomar och vidskepligheter. Rudeens lärareverksamhet kan sålunda betecknas som inledningen till en emancipation från den biblisk-ortodoxa riktning, som ännu på denna tid var rådande på det vetenskapliga området vid akademin i Åbo.

Beträffande Rudeens föreläsningar äger man mycket sparsamma underrättelser, då endast några få af praelectionskatalogerna från denna tid finnas i behåll. Enligt konstitutionerna hade han att undervisa i konsten att skrifva vers enligt de regler, som hade formulerats af Aristoteles och Horatius, samt att föreläsa öfver Virgilius, Horatius, Ovidii Metamorphoser och andra gamla „puriorum carminum Scriptoribus“ [1]). Såsom redan nämndes, framgår af en bland hans lärjungars vittnesbörd, att han ett år hade tolkat Horatii „De arte poetica“. I „Elenchus praelectiorum“ för 1704—1705 heter det, att Rudeen efter hemkomsten från en resa till Stockholm skulle tillkännagifva, huruvida han skulle fortsätta tolkningen af Virgilii Aeneis eller välja någon annan poet till ämne för sina föreläsningar, och katalogen för 1706—1707 upptager, att han skulle fortsätta sina föreläsningar „in Tristibus Ovidii“.

må nämnas tvenne dissertationer med ämnen från Pythogoras: „Magister Philosophus“ (1703) af Carl Laurbecchius samt „De concentu Siderum“ (1705) af Er. Asplund, en afhandling i musik „De usu organorum in templis (1697) af Henrik Munck, hvars fader torde varit orgelnist i Viborg, en afhandling i heraldik „De insignibus nobilium“ (1706) af Benedikt Granroot samt en medicinsk „De venenis“ (1697) af P. Arling m. fl.

[1]) Constitutiones regiae Academicae Aboensis i manuskript i Helsingfors univ. bibl. Cap. XIX, s. 180.

Slutligen hafva vi vittnesbörd af Rudeens minnessångare, Ihre, som förmäler, att han föreläste Virgilii Aeneid, Horatius, Ovidius samt „Silii docuit verba sonora loqui“.

Vid sidan af sin lärareverksamhet utsägs Rudeen äfven att bekläda de akademiska värdigheter, som i tur och ordning tillföllo akademins professorer. Trenne gånger — läsearen 1696—97, 1703—1704 samt 1704—1705 — var han filosofiska fakultetens „decanus spectabilis“, sistnämnda läseår likväl endast prodekanus under nådåret efter professor Alander, hvars änka fick åtnjuta inkomsten äfven för dekanatet [1]. Under läseåret 1698—99 fungerade Rudeen som akademins rector magnificus. Då rektorsvalet ägde rum på våren förstnämnda år, var Rudeen enligt konstitutionernas lydelse närmast i ordningen att blifva vald. Men prokanslern och hans svågerlag vid akademin synas fortfarande ha varit afvogt sinnade mot Rudeen, och man gjorde därför ett försök att förbigå honom till förmån för Gezelii svåger, dåvarande professor logices och metaphysices Simon Tolpo. Detta försök afvärjdes emellertid af kanslern grefve L. Wallenstedt, som i en skrifvelse af den 17 maj 1698 icke blott anbefallde, att Rudeen skulle öfvertaga rektoratet, utan äfven tilldelade prokanslern och konsistoriet en sträng skrapa [2].

---

[1]) Cons. prot. $^{15}/_{8}$ 1705.

[2]) Wallenstedts skrifvelse var af följande lydelse: „Eders Högvördighets och Consistorii Academici skrifvelse daterat d. 5 huius åhr migh till handa kommen, intagandes der af, huruledes Consistorii ledamöther hafva varit till hopa, att utsee och vällia novum Rectorem; och såsom Eders Högvördighet och Consistorium förledit åhr d. 25 Augusti effter framledne Rectoris Magni Steens dödelige frånfälle medh dhet förslaget till Rectoratets ersättiande hoos migh inkommit, att Professor Logices och Metaphysices Mag. Simon Tolpo kunde dar till constitueras och bekräfftas, hälst som dhe fläste suffragia hafva fallit uppå honom, och honom jämvähl ordningen, effter Constitutionernes lydelse och rätta förståndh skulle synas träffa; Altså giöres nu dhen förfrågan, om vijdh samma förslag nu förblifva skall, eller om något annat bör gifvas vidh handen. När jag nu beskådar Kongl. Maij:tz Constitutioners 4:de capitel och 2 punckt, och finner huru liust och tydeligen Legislator därutinnan stadgar och förordnar om Negotio electionis vedh det Academiske Rectoratet, och så

Om Rudeens verksamhet såsom akademins styresman har man inga närmare underrättelser, men i behåll finnes ännu det tal, hvarmed han den 2 juni 1699 öfverlät det akademiska rektoratet till sin efterträdare eloquentiae pro-

uttryckeligen föreskrifver dhen ordning, som faculteterne emellan så vähl alternatim, som och sedan alternationen upphörer, uthi Facultate Philosophica fullföllias och i acht tagas bör, så kan en sådan modus procedendi, som nu tages vedh handen, att drifva Rectoratet till bakas till dhen som ähr in facultate primus, i stället dhet borde, i förmågo af allegerade punct gå utföre, och confereras uppå dhen, som ähr den afledne Rectoris immediatus inferior, eij annorledes, änn komma mig mycket främmande och sällsam före, och det så mycket mehra, som jag tvenne resor för detta, i synnerhet förledit åhr d. 1 Junii så tydeligen och Constitutionerne så lijkmätigt gifvit i detta måhl min mening tillkiänna, så att jag intet hade förmodat, eller kunnat vänta vidare besvär och förfrågan uti en så klar och uti Academiske förordningarna fastställt saak, finnandes jag fördenskull stoor orsak och anledning att befahra, dhet torde medh ett så ogrundat vridande och interpreterande af Constitutionerne någon väns fördhel, eller oväns förfång vara ansedd, och således en privat passion kommer att öfverväga kongl. Constitutionernas klara innehåldh och förståndh, varandes dhe expressioner som brukas, nämbl. att måste vota hafva utfallit för dhen Professore, och att ordningen synes träffa honom, ganska efftertänkelige, hälst som Academiske Rectoratet, då dhet uppå ett subjectum confereras, skall befinnas vara af dhen beskaffenheet, att pluralitas suffragiorum, i krafft af offta högstbem:te kongl. Constitutioner, där vedh intet giälla kan, utan ähr ordningen derutinnan endast och allena ett Rättesnöre, hvilken intet synes casu träffa någon, utan ähr så liusligen stadgadt, och så handgripelig, att dhen samma ingaledes kan förfalla i något tvifvelsmåhl. Jag vill fördenskull änn ytterligare hafva Consistorium åthvarnadt och förmant, att dhet ställer Constitutionerne, deras klara innehåld och rätta förståndh sigh till hörsamm efftterrättelse, på dhet jag emot min villia icke måtte blifva förorsakadt, att gifva hans Kongl. Maij:t sådana förgripelser, i underdånighet tillkiänna, och fordra derföre uppå vederbörande ett välförtient tilltahl och näpst. Och såsom jag seer af Elencho praelectionum, att Professor Poëseos, Mag. Rudeen ähr dhen afledne Rectoris, hvilkens vices Doctor Braun såsom ProRector, effter Kongl. Maij:tz nådigste förordning, här tills förträdt, immediatus inferior, och som Rudeen icke allenast uti 2:ne åhrs tijdh, som Constitutionerne fordra, utan som berättas, i 7 åhr Professors embetet beklädt; altså bör han nu för detta åhret vidh dhen vanlige tijdhen tillträda och antaga Rectoratet och Professor Tolpo således kommer att afbijda tijden då ordningen: (der elliest Gudh behagar att så länge

fessorn Kr. Alander. I detta tal uttalar han sin tillfredsställelse öfver att under det år, hvarunder han förestatt sitt ämbete, man kunnat andas åter, efter de många olyckor och det djupa elände, som drabbat fosterlandet under den närmast föregående tiden. Äfven gladde han sig öfver att studierna kunnat bedrifvas med så mycket större framgång, som alla såväl lärare som elever under det förgångna året hade varit i åtnjutande af en god hälsa. Ej heller ville han lämna onämndt, att den studerande ungdomens antal tillväxt, ehuru man i följd af de dåliga tiderna befarat, att få föräldrar skulle haft råd att sända sina söner till akademin [1]).

Därefter öfvergår Rudeen till det egentliga ämnet för sitt tal *de recta juventutis institutione*, hvarvid han kryddar sitt föredrag med klassiska jämförelser och små anekdoter. Efter att hafva framhållit den stora vikten och betydelsen af en god undervisning upptog han en jämförelse af Plutarchus mellan åkerbruket och undervisningen. För det förra fordrades god jord, god jordbrukare och dugligt frö, för den senare god natur, god lärare och goda lärdomar (naturam bonam, magistrum bonum et bona praecepta). Men äfven om man icke hade ett godt ingenium, kunde man dock genom ett oförtröttadt arbete vinna mycket. Han uppmanade därför ungdomen att erinra sig Hesiodi ord: „Non semper erit aestas, exstructe casas“, och så begagna sig af sin studietid, att de en gång skulle få skörda några frukter af densamma. Särskildt varnade han för ytlighet i studierna. „Exspectanda sc. est in omni re maturitas“. Det var icke nog med att i sitt tal kunna använda ett och annat främmande och ovanligt ord, medan man för öfrigt var okunnig om allt, som hade nä-

---

erhålla honom vedh helsan och lijfvet:) honom här näst berörer“. Brefvet finnes bland Kongl. och Cancellers Bref 1606—1698 fol. 297, äfvensom i Konunga och Kanslers Bref till Åbo Academie (1640—1750) ms i Helsingfors univ. bibl.

[1]) Ett år senare i ett bref från konsistorium till kanslern af den $^{11}/_{1}$ 1700 uppgifves studenternes antal till 387. Jfr Registratur för åren 1699—1712 s. 19.

got samband med det verkliga lifvet. Ehuru han ansåg det nödvändigt för ungdomen att inhämta alla vetandets elementer, fann han det likvisst gagnlöst att slösa en lång tid på disciplinei, som man tre eller fyra gånger i lifvet kunde hafva något gagn af „in jurgiis cathedralibus". Såväl studiernas som undervisningens yttersta mål var att uppfostra goda medborgare och goda karaktärer. Han säger härom:

„Omnium itaque studiorum haec sit constituenda summa: Deum recto novisse et sincere colere, honestum a turpi justum ab injusto non doctrina magis quam vitae exemplo discernere: legibus et magistratui obtemperare: reipublicae pro sua virili prodesse: de omnibus bene mereri: nocere nemini: suos et rem suam sine alterius damno fovere: secundis rebus non efferri: adversis non despondere animum: voluptatibus non diffluere: et iram denique dedicisse compescere reliquosque affectus in potestate habere".

Slutligen uppmanade Rudeen lärarne vid akademin, at hvilka de ungas uppfostran hade blifvit anförtrodd och som därför kallades „patres academici", att älska den akademiska ungdomen såsom sina egna söner, städse hafva dess välfärd i sikte, hafva öfverseende med dess fel och svagheter, bistå den med råd, lärdomar och maningar samt, hvad han ställde i främsta rummet, genom ett oförvitligt lefverne gifva den ett godt föredöme [1]).

I all sin korthet gifver oss detta rektorstal dock någon föreställning om Rudeens pedagogiska principer, och att döma af detsamma synes han haft en sund uppfattning af uppfostringens mål och lärarens plikter.

Ett år efter nedläggandet af sitt rektorat beklädde Rudeen värdigheten af promotor vid 1700 års promotion [2]) och utfärdade äfven i professor Alanders frånvaro inbjudningen till 1703 års promotion [3]). Äfven såsom akademins officiella festkvädare och vältalare uppträdde Rudeen

[1]) Oratio Rectoratus dicta Aboae a Torst. Rudeen d. 2 Junii A:o 1699, ms. i en bundt Orationer i Upsala univ. bibl. (sign. R. 417). Jfr noten s. 67.

[2]) Registratur för åren 1699—1712 s. 39 o. 77.

[3]) Cons. prot. för $^{3}/_{7}$ 1703.

fortfarande vid denna tid. Den 17 juni 1702 firades konung Karl XII:s födelsedag med en fest i akademin, hvarvid Rudeen „uti en förnähm och anseenlig freqvens" uppläste en *Underdånig Fägnesång*. Och beslöt konsistorium vid sitt följande sammanträde, att universitetets kansler uti bref skulle notificeras „det H:r Poës. Professor Torsten Rudeen på Kl. Academiens vägnar hållit en lärd och prydlig oration på Svänsk vers till betygan af en undersatel. glädje öfver H:s Kl. Maj:ts högstlyckelige Födelse dag [1]).

Bland särskilda akademiska uppdrag var äfven inspektoratet öfver studentnationerna. Rudeen var inspektor icke blott för de svenska nationerna Vermelandi, Ostro Gothi och Angermanni, utan äfven för Austro-Finlandi. Nationsinspektorernas uppgift hade vid denna tid närmare fastställts genom ett kongl. bref af den 19 december 1695, i hvilket alla „Prophessores, som äro Inspectores nationum", anbefalles „dhet dhe 1) alltijdh sökia att bekomma en noga kunskap om Studenternas Lefverne och flijtigheet 2) låta dhem som äldst och lärdast äre uthi hvart Landskap hvart fierdedehls åhr gifva sigh en förteckningh på dhem som vistas vidh eller från Academien, hvad dhe närvarande den förflutne Terminen i Studierna hafva profiterat, hvilka Lectiones publicas dhe hördt, hvilka Collegia privata dhe bijvistat, till hvilket genus Studiorum dhe sigh förnembligast adplicera etc". Vidare skulle professorerna vid hvart nyår leverera „en förteckningh på dhe Studenter, som uthi hvar Facultet mest signalera sig genom idkesam Studering och ett dygdigt Comportement, skolandes dhe samma framför alla andra, helst när dhe der jempte äre medellöse, medh dhe bästa Stipendijs varda benådade [2]).

Inspektorerna hade således att vaka öfver nations-

[1]) Cons. prot. för $^{3}/_{7}$ 1702. Registratur för åren 1699—1712 s. 254.

[2]) Kongliga och Cancellers Bref för åren 1606—1698 fol. 251. Ständiga påminnelser till inspektorerna om inlämnande af sådana förteckningar, hvilka årligen insändes till kanslern, ingå i Cons. prot. Jfr äfven C. v. Bonsdorff, Åbo akademis förvaltning 1640—1713 s. 157 o. ff.

medlemmarnes såväl lefverne som studier, men därtill medförde de oroliga tiderna flere andra delikata uppdrag, hvilka af konsistorium gåfvos åt nationernas föreståndare. Då under det pågående stora nordiska kriget icke en gång akademin förskonades från det allmänna uppbådet till militären, blef det inspektorernas sak att bland nationsmedlemmarna uppspåra lämpliga krigareämnen. Redan på hösten år 1700 anställdes på landshöfdingen Jakob Bures begäran en enquête med studenterna vid de skilda nationerna, för att utröna huruvida någon af dem skulle vara villiga att antaga „Officerare Charger vid fördubblings Manskapet". Samtliga nationer med sina inspektorer i spetsen blefvo för ändamålet uppkallade inför konsistorium under dagarna 27—30 november och tillspordes af rektor, huruvida någon „ville försöka sin fortun uti krigsståndet". Endast ett fatal visade sig hugade att lyssna till anbudet (af de svenska nationsmedlemmarne ingen enda, enär de skyllde på sin obekantskap med finska språket), hvarför landshöfdingen kort därpå anhåller, att „de studenter, som till studier intet finnas skickelige, måtte disponeras att antaga Officerare tienster under Dragounerne", i följd hvaraf „Inspectores Nationum" uppfordras att „genomleta hvar sin nation" och sedan anmäla, „hvilcka som intet duglige äre till Studier, eller eliest kunna hafva lust att tiena under Militien".

Denna enquête synes emellertid icke ha ledt till något resultat, ty öfver ett år senare (den 26 mars 1702) begär landshöfdingen anyo, att „de till åhren langt komne och giffte Studenter, om hvilckas framsteg utj studier intet hopp är, kunde till Kongl. M:tz krigztienst inställas", hvarjämte ett antal sådana öfverliggare af landshöfdingen namngifvas. I anledning häraf besluter konsistorium vid ett påföljande sammanträde att anställa undersökning med late och till ahren komne studenter, och uppdrogs ater at inspektorerna att uppmana studenter, „som gifva föga hopp utj studierne, att godvilligt blifwa militie betiente". Ännu den 27 april 1703 frågade rektor professorerna om de „allaredan konfererat med sine nationer, om någon uti dem fin-

nes, som ville gifva sig under militien“, hvarpå svarades, „att ingen nu mer är öfrig, som där till lust hafver, hvilket H:r Landzhöfdingen kan berättas“ [1]).

Kort därefter fingo nationsinspektorerna en annan icke mindre delikat uppgift. På grund af ett kongligt bref dateradt Fältlägret Blonie uti Polen den 20 september 1705 angående „åtskillliga Svärme-Andar“, som „sig här ock där uti Vårt Rijke insmyga, de där kallas Pietister“, hade rådet anbefallt konsistorium att „hafva ett vakande öga ock alfvarsambt jnseende därpå, at sådana Svärmeandar sig där vid Academien ock Stifftet icke måge få insmyga“. Denna skrifvelse föredrogs i konsistorium den 15 november och svarades, att „Consistorium igenom alla Nationers ibland the studerande särskilte sammankallade hoos theras Inspectores, med all flijt noga undersökt, om någon vore för sådan villfarelse anten misstänkt, eller igenom dess lefverne och elliest förliuda låtit nogon böijelse eller lust der till, såsom ock om en eller annan brukade eller ägde sådana böcker, hvar af nogon till sådan oreda torde anledning hafva.“ Och tillade konsistorium, att såsom resultat af denna undersökning framgått, „att ingen ved denna Academien, såsom man icke eller annat om andra ther uthom här i orten förspordt hafver, är för sådan villfarelse misstänkt funnen, fast mindre der med beträdd eller öfvertygad“ [2]).

Ehuru inspektoratet under sådana förhållanden borde ha varit en föga angenäm syssla, synes det dock ha efterfikats, ty vid ett konsistorii sammanträde hemställde rektor, om icke de af „Professoribus, som hafva Inspection öfver flere än en Nation, kunde nogot afstå till dem, som inga landskaper hafva“.

Härtill anmärkte Rudeen, att han visserligen hade „under Inspection Austro-Finlandos, Wermelandos och Ostro

---

[1]) Cons. prot. för $^{27}/_{11}$, $^{29}/_{11}$, $^{30}/_{11}$ 1700, $^{25}/_{1}$ 1701, $^{26}/_{3}$, $^{11}/_{4}$, $^{3}/_{5}$ $^{4}/_{6}$ 1702, $^{27}/_{4}$ 1703. Registratur 1699—1712 s. 71 o. 103.

[2]) Kongliga och Cancellers bref för åren 1699—1726 n:o 76. Cons. prot. för $^{13}/_{11}$ 1705. Registratur för åren 1699—1712 s. 439—440.

Gothos, men som dessa 2:ne senare under en Nation comprehenderas, och under tijden nogon allenast af dem här ved Academien vistas, ibland och ingen; dy kan han dem för ingen ständig nation räkna“.

Vid ett följande sammanträde anmärker Rudeen, att „Angermannorum Cassa“ varit i förvar hos honom. Till inspektor för denna nation utsågs vid samma tillfälle professor Vallerius, som äfven skulle öfvertaga kassan. Inspektoratet öfver Austro-Finlandi synes Rudeen ha bibehållit ända till maj 1704, då professor Juslenius utsags till inspektor öfver denna nation[1]).

Beträffande Rudeens uppträdande i det akademiska konsistoriet är föga af intresse att meddela, då konsistorii förhandlingar för det mesta utgjordes af rättegangsärenden och frågor angående den alltid oregelbundna uppbörden af de medel, som voro anslagna till akademins underhåll och professorernas löner. En och annan gång möter man dock någon fråga af större intresse. Så förekom vid konsistorii sammanträde den 3 juni 1703 en mycket liflig debatt angående utseende af ny rektor, äfvensom den därmed förknippade frågan om tiden för hvart rektorat, huruvida detsamma, såsom praxis hade varit alltsedan akademins stiftelse, skulle omfatta ett helt år, eller om „spatium semestre“ (d. v. s. halfårs rektorat) skulle här „observeras som det vid Upsala skeer“. Prokanslern Gezelius d. y. hade nämligen på grund af „den oenighet, som vid alla rectorum val sig här yppat hafver“, sett sig föranlåten att hos kansler föreslå, att „rectoratat här efter kunde blifva seme-

[1]) Cons. prot. 25/9, 21/10 1701, 11/8 1704. Under sista tiden af sin vistelse var Rudeen äfven inspektor för bottniensiska nationen. Denna begärde honom till sin inspektor redan 1706 efter prof. D. Lunds utnämning till biskop i Viborg, men han afstod denna gång till förmån för prof. Pihlman. Men när denne afled 1707, önskade bothnienses åter få Rudeen till sin inspektor och förde sin kassa till honom. Flere Professorer eftersträfvade emellertid platsen, och konsistorium lämnade därför frågan oafgjord, men Rudeen synes faktikst ha innehaft inspektoratet ända till sin flyttning från Finland. Jfr Cons. prot. 22/6, 17/12 1706, 20/2 27/5, 29/5 8/7 1707, 13/14 1709. A. H. Snellman, Pohjalaisen osakunnan historia, I s. 59—61.

stris", och kansler hade infordrat konsistorii utlatande öfver detta förslag.

Äfven valet af rektor var denna gång mera betydelsefullt än vanligt, ty rektorsvärdigheten hade nu gått genom samtliga fakulteter, och det gällde att börja om på nytt. Därom synas många olika meningar ha varit rådande. Fråga uppstod huruvida man skulle begynna med teologiska fakulteten, hvars samtliga professorer tidigare hade varit rektorer, eller med medicinska fakulteten, hvars enda professor, N. Vallerius, ännu ej fungerat som universitetets styresman. Och om man, enligt konstitutionernas föreskrift, bestämde sig för teologiska fakultetens prioritetsrätt, förelåg en annan tvistepunkt, nämligen huruvida till rektor skulle föreslås professor primarius Johan Flachsenius, som redan tidigare som medlem af teologiska fakulteten varit rektor — inalles tre gånger —, eller andra teologie professorn David Lund, som ännu icke varit rektor sedan han blef teologie professor, eller „tertius theologus" Simon Tolpo, som endast en gång tidigare och det för 14 år tillbaka innehaft rektorsämbetet.

Alla dessa olika åsikter synas ha haft anhängare bland konsistoriales, hvilka afgåfvo utförliga och motiverade utlåtanden i bägge dessa nu kombinerade frågor.

Angående den förra frågan — helt eller halft års rektorat — voro de flesta för den hittills följda praxis, endast några ville utan anförande af sin egen mening helt och hållet öfverlämna åt kanslern att efter godtfinnande besluta i saken. I rektorsfrågan uttalade flertalet konsistoriales, att ordningen nu var kommen till teologiska fakulteten, och att förste teologie professorn Flachsenius enligt konstitutionerna var den till rektoratet närmast berättigade. Denna pluralitetens mening, som äfven slutligen blef segrande, utlägges äfven af Rudeen i följande andragande:

1:o. Angående Personen, som till rectoratet bör nämnas, så tyckes den ordning, som Kongl. Constitutionerne föreskrifva, och h:s höggrefl. Excell:ce H:r Cancellarius med så många bref och så alfvarl:n oss befalt effterlefva, vara klarare, än att någon där om bör tvifla,

ty sedan rectoratet gått Faculteterne igenom, och jämwäl till ända uti facultate Philosophica, hvilket nu vid denne Kongl. Academien är skett, så att ingen är förbigången, som ex lege det kunnat prätendera, determinera Kongl. Constitutionerne präcise, att då nu ny ordning skall begynnas af Facultate Theologica. Och såsom Doctor Theologiæ högärevördig H:r Johannes Flachsenius, är uti den faculteten, så väl, som hela ordine Professorio, Primarius, seer jag intet huru den nya ordningen af någon annan kan begynnas, hälst emedan han är af den förfarenhet, och goda kraffter, att Academien i dessa tider kan lofva sig af honom en god skötzel, därigenom ock kunde förekommas det missbruk, som af den gamle praxi, vid alla rectorum val, tijd effter annan så mycken onödig tvistighet förorsakat. 2:o de momenta, som tyckes wara Medicinæ Doctori höglärde H:r Nicalao Vallerio i vägen, att han icke kan komma i consideration denna gången till rectoratet, har jag funnit följande: 1:o har H:r Doctorn till sin prätension ingen anledning af den ordning, som Kongl. Constitutiones föreskrifva, emedan effter dem rectoratet bör gå under ifrån penultima till ultimam, aldrig drifvas vice versa tilbaka, utan när det gått till ända uti facultete Philosophica, som hos oss nu är skett, begynnes af Theologica å nyo. 2:o har en Doctor Medicinæ varit rector sedan som någon Theologus eller Juris Consultus varit, näml:n 1696. 3:o de fulla tvänne åhr H:r Doctor Medicinæ sig påberopar att hafva varit vid Professionen, och constitutionerne föreskrifva, tiäna honom till goda, när ordningen honom träffar: därföre ock H:r Professor Juslenius denne gången lämnas uti Philosophica facultete allena, utan att hafva varit rector, emedan honom af de 2:ne åren, som föreskrifvas något felar. Icke att hvar kan prätendera rectoratet, som de tu åhren afbidt, utan måste vänta ordningen och tiden. De som Constitutiones annorlunda uttyda, måge sielfva se, huru de kunna biläggia de absurda, som där af föllia . . . . . . 3:o hvad angår tiden af rectoratets besittiande, om hvilken h:s höggrefl. Excell:e nådigst behagat infordra Consistorii betänkiande, antingen Consistorium vill blifva vid den förra, och ifrån Academiens inauguration öfvade pläg-sed, att hvar rector behåller det ett helt åhr, eller, som vid Upsala och annorstädes är brukeligit, allenast 6 månader, så har jag väl för detta låtit mig märka att jag vore lika nögd med hvad som höga öfverheten behagade förordna, och så mycket mindre nu skulle vara emot h:s högvördighetz H:r Procancellarii förslag om ett halfft åhrs tijd för hvart rectorat, som någon kunde tänkia, att jag elliest skulle see allena på min nytta, emedan under tilkommande rectorat, Decanatet i Philosophia effter ordningen mig tillfaller, hvilket är af samma etendue som rectoratet, fördenskull jag lämnar det uti h:s högrefl. Excell:ces nådigste behag, som för dess högtbevågne Zele för Academien lärer rama dess bästa. Likväl tyckes mig oförgripel. att med rectoris election kan fortfaras, emedan mutations tiden nu tillstundar, och kunna vi sedan i underdånighet afvachta, hvad om Rectoratets tid blifver förordnat".

Såsom synes, innehöll Rudeens utlåtande ett svagt understöd af prokanslers förslag, men detta vann emellertid icke konsistorii samtycke, lika litet som dennes önskan att till blifvande rektor skulle föreslås medicine professor Vallerius fick något medhåll bland konsistoriales. Missnöjd häröfver förklarade sig prokanslern hädanefter vilja undandraga sig allt deltagande i rektorsvalen och förbehöll sig att i frågan afgifva särskildt utlåtande till kanslern. Konsistorium åter beslöt, att hvarje professors votum i de bägge ärendena skulle öfversändas till kanslern. Beslutet gentogs vid ett följande sammanträde, och enär „mutatio rectoratûs igenom den opkomne tvist om personen som rectoratet skall förträda, blifver således öfver den vanliga tiden extenderad“, så förklarade dåvarande rektor (L. Tammelin) vid sammanträde den 22 påföljande juni, att han under den tid man „förväntar H:s Excell:ces Hr Cancellarii decision där uti, icke vill undandraga sig besväret af rectoratet“. Kanslerns svar lät emellertid länge vänta på sig. Hans skrifvelse af den 6 oktober föredrogs i konsistorium den 23 i samma månad, och då han däri endast gaf tillkänna, „att sådant uppskof af rectoratets ombytande i oträngde målet skeer“, utan att afgifva någon resolution vare sig i den ena eller andra frågan, önskade „Rector Magnificus blifva med det första ifrån rectoris munere entledigad, hvilket han i anledning af Kongl. Maij:tz klarl. föreskrefne constitutioner sade sig icke längre competera“. Och då prokansler ej ville ha med saken något att skaffa, framställde rektor ärendet till konsistorii afgörande. „Här öfver utlät sig Consistorium således, att den irring som vid rectoratets ombytande denna gång skett, kunde således bäst och i tysthet försvinna, att mutatio af merbem:te rectorat skulle med det första skee och anställas“. Mutationen fastställdes till den 29 oktober, och rektoratet skulle, på grund af de flestes vota, öfvergå till professor primarius Johan Flachsenius [1]).

[1]) Cons. prot. $^{3}/_{6}$, $^{4}/_{6}$, $^{22}/_{6}$, $^{9}/_{10}$, $^{23}/_{10}$ 1703. Registratur för åren 1699—1712 s. 305 o. 310. Kongl. och Cancellers bref för åren 1699 —1726 n:o 53.

Äfven angående besättandet af lediga lärostolar uppstodo ofta längre öfverläggningar i konsistorium, hvarvid olika meningar bröto sig mot hvarandra. Den 6 mars 1704 afled eloquentiæ professorn Kr. Alander vid endast 44 års ålder. Då han var en af akademins yngre mera framstående lärare, framkallade hans tidiga bortgång stort deltagande bland hans medlärare, såsom bl. a. framgår af ett latinskt minnestal, som Rudeen vid akademins sorgefest höll öfver denne sin kollega och vän. När sedermera i konsistorium frågan upptogs om „electio novi Professoris“ i Alanders ställe, visade det sig, enligt hvad filosofiska fakultetens dekanus (Rudeen) meddelade, att icke mindre än trenne af fakultetens medlemmar (prof. matheseos, linguarum och physices) begärt att få byta sig till eloquentiæ professionen.

„Härom discurrerades sedan åtskilligt“ — heter det i protokollet — „och som Consistorium befan det vara för Academien helt angelägit, att Eloquentiæ Professionen blefve igen väl besatt, så åstundade Consistorium att Prof. Poëseos skulle låta öfvertala sig därtill att emottaga Eloquentiæ Professionen, för hvilken utlåtelse Hr Professoren betackade Consistorium, förmälandes, att han härutinnan ingen präjudicera ville, dock där Consistorio skulle behaga, att äntel:n här vid reflectera på honom, så ville han i medler tid, har om vidare kunde deliberereras, taga afträde, det han ock gjorde“.

Under den fortsatta öfverläggningen i ärendet uppkom i emellertid en alldeles ny „qvästion“, nämligen, „om icke Eloquentiæ Professionen kunde conjungeras med Poëseos, för det de icke mycket ifrån hvar andra skiljas och de eljest vid några Universiteter pläga af en Professore förvaltas, då Professio Lingg. Orientalium och Græcæ Linguæ, som the varit combinerade, kunde icke utan ungdomens synnerliga nytta blifva fördelte. Här emot anförde Hr Rector Magnificus, att emedan Academien med stort besvär förmått höga öfverheten att bevilja en särdeles stat för Poëseos Professore, så borde ock den samma särskilt där vid nu och alt framgent bibehållas, hvilket och Hr Professor Juris (Svederus) tyckte, hälst emedan den finska nationen vore till Poësin mycket inclinerad, så att det ock där före nödigt är, att de hafva en som dem stadigt där utinnan informerar. Där på förehölt H:r Procancellarius den nytta som Academien skulle där af hafva, att Lingvarum Profession blefve fördelt, befallandes dessa ord annoteras, att ingen som vet Ecclesiæ bästa, larer neka där till att det är nödigt. Och som denne förändring med Professione Lingvarum nu dependerade af Professoris Poëseos utlåtelse,

om han jämte sin förra ville jämväl antaga Eloquentiæ Professionen, så blef han igen inkallad, då H:s högwyrdighet Hr Procancellarien berättade, det H:r Professor Poëseos sig för honom utlåtit, att han icke vore obenägen att jämte Poëseos emottaga Eloquentiæ Professionen, begärandes därföre närmare få inhämta hans utlåtande där om. H:r Professor Poëseos svarade, det han fuller sådant med ett ord kommit att nämna, men har dock sedermera tagit det något i betänkiande, dock ville han utställa detta till Consistorii gottfinnande".

När ärendet återupptogs till behandling vid ett följande sammanträde, betackade Rudeen konsistorii medlemmar för „den tanka de om honom hafft, att dem behagat medelst enhällig vocation offerera honom den vacerande Eloquentiæ professionen, att således byta med den han här till förvaltat; men som han icke kunde see sig mera kunna vid den professionen betiena den studerande ungdomen, än vid den han här till förestått, emedan han vid denne icke mindre tillfälle hafver, att emloyera till ungdomens tiänst den connoissance, han sig uti Eloquentiæ studio förvärfft, så ville han härutinnan icke eller präjudicera någon af dem, som vid denna vacance begärt åtniuta befordran".

Sedan Rudeen sålunda afsagt sig såväl att utbyta sin lärostol mot eloquentiæ professionen som att i sin hand förena de båda professionerna, för att härigenom möjliggöra linguarum professionens delning, uttalade sig flertalet af konsistoriales för att dåvarande innehafvaren af sistnämnda profession Isak Pihlman skulle af konsistorium föreslås till erhållande af eloquentiæ professionen. Vid afgifvandet af sina vota yttrade dock fortfarande några af de närvarande, att de hälst skulle önskat, att Rudeen skulle blifvit eloquentiæ professor. Så framhöll juris professor Svederus, att han „skulle hälst sett, att Prof. Poëseos skulle tagit emot denne profession, emedan han förnummit, det han uti sådant ifrån ungdomen studerat, ock där vid flit anlagt: men som han förmenar sig kunna betiena ungdomen så mycket vid denna profession, som vid den andra, så kan han icke annat, än ock därföre berömma honom". Rudeen för sin del anhöll att i förslaget äfven skulle nämnas, att han hade blifvit till den lediga professionen „vocerad", det han förmente kunna lända sig till någon recommendation, hvilket och honom beviljades" [1]).

---

[1]) Cons. prot. $^{11}/_{5}$, $^{30}/_{5}$ 1704. I brefvet till kanslern af $^{30}/_{5}$ 1704 heter det också, att konsistorium „enhällel. vocerat Hr Professoren Poëseos högl. Mag. Torsten Rudeen att antaga sig bem:de profession och byta med den han här in till med ungdomens märckel. förkofring berömmel. förestådt, effter som han ifrån ungdomen anlagdt en särdeles flijt med de studier, jemvähl af en prydel. eloquence åthskillige och goda prof gifvit" etc. Registratur för åren 1699—1712 s. 350.

Detta befordringsärende är ett vittnesbörd om huru högt Rudeens lärareverksamhet vid denna tid skattades af hans kolleger. Det förefaller äfven som om Rudeen själf bättre än tidigare skulle funnit sig i denna sin verkningskrets, och i hela hans uppträdande kan man spara ett vaket intresse för akademins angelägenheter. Fortfarande var det likväl illa beställdt med professorernas ekonomiska förhållanden. Till följderna af de stora hungeråren, som ännu synas ha gjort sig gällande, kommo de ökade kontributioner, som föranleddes af det pågående kriget. Redan på sommaren 1700 erhöll akademin på grund af en kongl. förordning af den $^{16}/_{7}$ befallning att skrida till utrustning af „dragouner“, och vid sammanträde den 13 aug. öfverenskoms i konsistorium, „att 3 Professores komma tilhopa att prästera en Dragoun“, och att „hvar för sin dehl proportionaliter contribuera till de fyra rustningarne“, hvarjämte föreslogs att några lata och försumliga studenter af Aboensibus skulle öfvertalas att „sättia sig på Professorernas hästar“. Professor Hahn åter begärde, att „han tillijka med Hrr Professorerne Rudeen och Alander, som komma tillsamman att prästera en Dragoun, få lof att taga Academie fiskaren Clemet Hindrichsson der till, emedan han uti sin tienst skall vara befunnen försummelig“ [1]).

Mera än „dragoune prästationen“, från hvilken konsistorium sedermera anhöll att blifva „aldeles frijade“ eller „ath minstone förskonte“ med det minsta möjliga antal, var emellertid den fördubblade krigskontributionen betungande för akademin, och svårigheten eller olusten att erlägga densamma voro så stora, att landshöfdingen på hösten 1704 hade anbefallt arrest på akademins räntor och tionden för att kunna utbekomma kontributionen. Med anledning häraf beslöt konsistorium att till kanslern inga med en skrifvelse, i hvilken det besvärade sig icke blott häröfver, utan äfven öfver „den stora olägenhet denne Academiens ledamöter dessmedelst öfvergar“,

[1]) Cons. prot. $^{13}/_{8}$, $^{14}/_{8}$ 1700. Jfr äfven $^{16}/_{1}$, $^{23}/_{1}$, $^{30}/_{1}$ 1701.

att de icke kunnat tillgodonjuta sin lön och sitt underhall „igenom det att de till Academien anslagna hemman blifvit genom knechteskrifningar och contributioner, samt andra extraordinarie utgiffter dels ruinerade och aldeles ödelagda, dels så utharmade och oförmögne, att omöijeligit är af de ännu bebodda hemman kunna uthsöka de Räntor, som af dem uthgå böra, hvilket allareda icke allenast det förorsakat att bem:de Academiens ledamöter måste värckeligen känna en stor brist på deras uppehälle, uthan ock gifver dem en mycket slätt förhoppning att vidare kunna på något sätt subsistera“ etc., och då äfven akademins betiente måst fördjupa sig uti stor skuld, bönfalles, „att Academien kunde för ofvannämbde svårigheter af den fördubblade Contributionens afgifft befrijas och allernådigst med vidare penningars erläggande förskont blifva“. Och då denna supplik i följd af kammarkollegii utlåtande icke ledde till det åsyftade resultatet, beslöt konsistorium den 28 mars 1705 att yttermera förnya sin anhållan. Kanslern gjorde sitt bästa för akademin i denna angelägenhet, och d. 5 juli 1705 besluter konsistorium att till hans excellens frambära en ödmjuk tacksägelse „för ett nådigt bearbetande uppå befrielse för contributionerne af innestående restantier på lönen, som ei kunnat utgå“ etc. [1]). Men någon större lättnad tyckes konsistorium emellertid icke ha vunnit med sina suppliker.

Såsom häraf framgår, lade kriget tunga bördor på akademin och dess lärare. Under detta svåra ekonomiska trångmål var det en tur för Rudeen, att han lyckades erhålla domprosteämbetet i Åbo och samtidigt öfverflyttades till en af de teologiska fakultetens bättre aflönade lärostolar. Till detta sista skede af hans verksamhet i Finland skola vi återkomma i ett följande kapitel.

---

[1]) Cons. Prot. 19/10, 31/10, 10/11, 17/11 1704; 9/2, 28/3, 5/7 1705. Registratur för åren 1699—1712 s. 368—371, s. 392—397. Bonsdorff, anf. arb. s. 240 o. ff.

VII.

Finska Helikons fägnesånger.

Ett talande vittnesbörd om huru Torsten Rudeens alla intressen under denna tid af hans lefnad samlades i universitetets brännpunkt är, att han numera äfven strängade sin lyra för att illustrera akademins solenna fester. Vi ha redan omnämnt de stora festkväden, hvarmed han i universitetets namn högtidlighöll Karl XI:s födelsedag den 24 november 1696 samt Karl XII:s födelsedag den 17 juni 1702. Det förra hade utkommit från trycket redan år 1697 under titel „*Enfaldige Rimm* öfver then Stormechtigste Herres Herr Carl Elloftes . . . . välsignade Födelse-dag . . . d. 24 Novembris 1696“ samt föregicks af en dedikation till Karl XII, hvari författaren äfven nämner andra enfaldiga orationer, som han „till förene öfver deras Högst Sahliga Majesteter samt Eders Kongl. Maj:ts hugneliga Födelse-Dag förleden den 17 Junii iag i underdänighet har hällit“ [1]). Rudeens dikt utgafs sedermera år 1704 i en andra upplaga jämte sången öfver Karl XII under den gemensamma titeln: *Finska Helicons underdånige Fägne-Sånger* [2]).

---

[1]) Af dessa finnes, utom redan tidigare nämnda, i behåll en kort fägnesång öfver Karl XI:s födelsedag den 24 november 1695. Jfr Hanselli, anf. arb. VIII s. 146.

[2]) Efter Stiernman (Aboa litterata) ha flere af Rudeens äldre biografer upptagit detta arbete under den oriktiga titeln: „Finska HeliconsBlomster“, en påminnelse om likheten mellan titlarna å Rudeens och Lucidors vittra skrifter. Alldeles på villovägar är Wieselgren, som talar om en strid om titlarna på de af Rudeen själf utgifna arbetena och säger att de lära växla i de tvenne upplagorna. I den första upplagan skulle titeln vara „Finska Helicons fägnesånger“, i den andra „Finska Helicons blomster“. Anf. arb. III s. 447.

Redan titeln antyder den förändrade karaktären af dessa Rudeens dikter. Det är i det finska Helikons namn han nu sjunger, det är akademins hyllning han nedlägger för de båda konungarnas fötter. I och för sig voro sådana offentliga undersåtliga hyllningsakter de mest vanliga vid akademierna, och allt sedan Åbo universitets stiftelse hade såväl obundna som metriska tal hållits vid akademin särskildt å de kungliga personernas bemärkelsedagar. Men om Rudeens Helikons sånger icke dess mindre kunna sägas göra epok, så är det emedan det veterligen var första gången en af högskolans professorer uppläste en svensk sång från talarestolen i akademins festsal. Huru uppseendeväckande detta var på den tiden, framlyser bäst däraf, att skalden måste framträda med ett offentligt urskuldande af denna sin dristighet. Han säger i dikten öfver Karl XI:

Om Gunst jag lijkväl beer at iag mot vahnan träder,
Och nu på thetta rum (ther annat Språk ey hörs,
Än thet från Rom, Atheen och Synagogan förs)
Vår Svenska Konungz Lof en Svensk på Svenska qväder.

Thet är nu Femte Höst, seen iag then Dagen ägnad
En mager Romersk vers[1]: nu tyckz iag mig så väl
Som en Pacatus och en Plinius haa skäl,
At medelst Landsens Språk betyga landsens fägnad.

Rudeen betraktade sitt förehafvande som en förstlingsmandat och ansåg sig därför äfven kunna göra anspråk på öfverseende, ifall hans sång skulle göra intryck af någonting omoget och det stora ämnet ovärdigt:

Hurväll iag undergår en mehr besvärlig börda,
Än thessa skuldror draa. Ty jag förutan spår,
Förutan sällskap och förutan Ledsvän går,
Tå iag på thetta sätt min Konungz Dag vill vörda.

Här träder i dagen hos skalden en famlande känsla af att utan föregångare befinna sig som vägbrytare på

[1]) Åsyftar det tal, som Rudeen höll den 24 november 1692 kort efter sin introduktion.

ett hittills oodladt fält. Och det har nog sin riktighet, om man uteslutande afser förhållandena vid Åbo akademi [1]). Men kastar man blicken på hinsidan Bottenhafvet, finner man att Rudeen där nog hade föregangare, som på svenskt språk hade stämt sina lyror till konungarnas lof. De båda Karlarnes pris firas i ett otal dikter, och äfven bland tidens rangskalder äro sådana hyllningssånger vanliga [2]). Så bl. a. hos S. Columbus, hvars fragment „Den Svenske Konungs-Son" redan angifver den patriotiska ton och den stolta fosterlandskänsla, som gifva dessa i öfrigt undersåtliga hyllningskväden deras egentliga värde. Det är segertoner i dessa sånger, de gamla götars kraft prisas i Olof Rudbecks anda och på samma gång Sveriges ära, som nu strålade främst bland nationerna, samt fredens verk, som när stormen i nordanlanden hade rasat ut, buro frukt och blomma i „den Ordning, lag ok Rätt, som Carl den elfte gaf [3]).

[1]) Alldeles utan föregångare var Rudeen dock icke i Finland. Redan vid Karl XI:s regerings-tillträde komponerade Gabriel Melartopaeus ett „Praeparatorium Fortunae et Gaudii Svecorum, tedt är Sweriges Rijkes Samptlige Ständers och Inbygiares enhälliga Tanckesuckning" etc. År 1685 aflade Johan Forsenius på svensk vers en „Underdån. Devotions Plicht" öfver de s. å. aflidne prinsarne Gustaf och Ulrik. År 1689 skref sedermera borgmästaren i Åbo Anders Lind „Frögd- och Fägne Ord" på Karl XII:s „nampne-Dagh", och af samme författare har man en madrigal till konungen vid akademins jubelfest 1690 m. fl. Riktigt nog kunde dock ej något af dessa poem tjäna Rudeen som någon ledstjerna, därtill voro de alltför klena.

[2]) Om tidens uppfattning af firandet af de kungliga födelsedagarna, särskildt vid universiteten, får man en föreställning af ett bref af den berömda Upsalaprofessorn Johan Schefferus till en yngling vid akademin, som hade orerat på Karl XI:s födelsedag. Efter att ha framhållit den vanliga seden att fira födelsedagar, yttrar han bland annat: Majus tamen forte respicit, quam solam consuetudinem, qui natalem Principis sibi putat celebrandum . . . Jam si munere Divino Principem accepimus non qualemcunque, verum qualem ipsa elaboravit virtus, ipsa mentis generosæ raritas sublimitasque sustulit in solium regale, quis auctorem tanti boni Diem silentio putabit transmittendum? Jfr Handlingar rörande Skandinaviens historia, VII s. 168.

[3]) Columbus, Saml. Vitterhetsarbeten s. 93. Utom denne hade Anders Wollimhaus (Leyonstedt) i en dikt vid Karl XI:s krö-

Det är något af samma ton och stämning äfven i Rudeens fägnesång. Han prisar en Karl X Gustafs bragder, hvilka, om något, hade gjort honom förtjänt att bli nämnd „Then Store“; han lofsjunger Karl XI:s ungdomsdåd, hans hjältemodiga kamp emot och stora segrar öfver danskarna, och han framhåller med stolthet „the gambla Göthers macht“, för hvilken själfva Rom, „all verldens Härskarinna“, måste duka under. Men detta är så langtifrån hufvudsaken i dikten, att dess egentliga innehåll tvärtom är en lofsång öfver fredens idrotter. Rudeen säger själf, att hans sångmö ej var ägnad att besjunga vapengny och svärdshugg:

Men iag har valdt för mig the frijd-befrämiand dygder,
At prijsa som iag kan: Tin vaaksamhet, Tin nåd,
At Tu med färdig hiälp, med rätt, med råd och dåd
Nytt öde skapadt har kring hela Nordens bygder.

Villfarelsen har them ett namn af Hieltar gifvit,
Som endast färga lärdt sitt svärd i mennskioblod,
På tusend andra sätt betygas Hielte-mod,
Om elliest sanning är, hvad sielfva sanning skrifvit.

Then ey then starkast är, som land och städer vinner,
Men then väll, som sig sielf har hålla lärdt i tömm,
Beskydda weet sitt Folck, är om then usla ömm:
En större än som then man ingen Hiälte finner.

För att yttermera bekräfta sanningen häraf åberopar han historiens vittnesbörd och uppdrager en jämförelse mellan „then tartarn Tamerlan“, landsförhärjaren och folkutödaren, hvars dater likväl voro glömda och hvars rykte hade förklingat, och romerska kejsaren Augustus, som hade skapat sig ett odödligt namn, icke för att han fört den romerska örnen med segrande hand, utan emedan

ning, kallad „Svea Lycksalighets Triumph“ framfört de „Fyra Ständrens Lyckönskan“ samt grefve Erik Lindschöld till samma tillfälle och på konungens födelsedagar författat en ballet („Den stoora Genius“), en Carrosel samt „Ehre och Lyckönsknings-Rijm“, för att icke nämna den talrika mängd af mindre kända rimmare.

han värnat freden och gynnat de fria konsterna. Därför skulle hans beröm ljuda,

Så länge Maros vers, och Nasos, läsna blij,
Och Flacci harpe-klang i verlden vyrdnad vinner.

Men det var ej nödigt att gå så långt tillbaka i tiden, Karl XI:s regering utgjorde ett bevis därpå, äfven han hade efter vunna segrar ägnat all sin kraft åt fredens främjande och sitt lands återupprättelse. För att besanna detta gifves en bild af tillståndet vid konungens tronbestigning:

Men hvad var thet han fick? en gäld-bebunden Crona:
Ett Rijke utan godz: ett ut-tömdt ränterij:
En Krigzhäär på papper: ett rust huus, intet i,
Och grannar, som haa lärdt ey lägenheten skona.

Thet var ey barna-värck en sådan staat uprätta:
Man säja kan, *Han* har långt mehr förtiänt än ärfft
Thet Kongl. namn *Han* bär, och med sin svett förvärfft
När *Han* månd landet från så mångfald träldom lätta.

Ett sådant storverk hade kunnat utföras endast under fredens hägn. Skalden bestyrker också, att svärden redan länge hvilat i norden:

Mars har förlängst hoos oss spändt uhr sin' yra häster,
Har hängdt sitt svärd på vägg, har stött sitt spiut i jord:
Här är, thess Gudi lof, ey någon ovän spord
Och Spinlen sina näät i sköld och hiälmen fäster.

En Landtman får i roo sin äng och åker laga,
Nu tämia för en plog sin stutar under ook,
Nu vatnens tysta folck bedraga med sin krook,
Nu lufftens fiäder-fää, nu skogens boskap jaga.

Och om konungen såsom värnaren af landets fred heter det:

Han veet at Landet och en Konung ey tillijke
Få sittia uti roo; Ty har han för sig valdt
Sorgfällig vaaksamhet, och oroo tusendfalt
At således allmän frid må grönskas i Hans rijke.

Han färdas landet om, och sina Häärar pröfvar
Med lijknelser af krig, hvad the i krig förmå,
Om sådan fahra mot vår önskan komme på:
At Han må öfda haa, Han them i friden öfvar.

Han färdas Landet om hvart Rijksens tarfvor kalla:
Alt missbruk skaffas bort: med orätt hafz fördrag:
Han sköter med sin hiälp med and- och verldzlig lag
I synnerhet om hvar, och i gemeen om alla.

Han vil för Landsens roo sig ingen roo tilstädia:
Ett *Kongligt Svar Han* gaf, när någon klagadt har
Thet hans beställning svår och altförträgen var.
Han sade: Gör som iag, gör hvad tu gör med glädie.

Den af Karl hägnade freden var så mycket mera dyrbar, som krigets brand samtidigt lågade i de flesta af Europas riken. Författaren anställer en kort poetisk revy öfver tillståndet i öfriga länder och sammanfattar resultatet af densamma i följande strofer:

Kort sagdt: här hvässar hvar moot annan sina pijlar:
En Turck, en Venetian, en Tartar, Polack, Rysk,
En Savoyar, Spanjor, Fransk, Hollensk, Engelsk, Tysk,
I oro alla stå, allena Sverget hvijlar.

Allena vij haa frid: O att och Himmlen gillar
The råd, som nu som bäst i sin förrättning stå,
Att alla thessas hog vår Konung syfftar på
At han thess örlig, som en fridsam Hiälte, stillar.

O stora Fridsens Gud, som lijk som vatten leder
The dödlig Gudars hog, unn oss som älska frid,
Få framgijnt thenna nåd och förmohn hugnas vid
Till Fäders Landsens frögd och til vår Konungz heder!

I dessa verser utmynnar diktens hufvudinnehåll. Det är i främsta rummet som fredsfurste Karl XI hyllas i denna sång, men på samma gång den genomandas af en hög uppskattning af fredens välsignelser, tyckas hän-

delserna i det öfriga Europa för författaren utgöra ett varsel om stundande ofärd äfven för nordens länder [1]).

Slutet af fägnesången berör förhållandena i Finland och gifver, om också endast i förbigående, en poetisk bild af de stora nödåren i slutet af Karl XI:s regering. Då denna skildring, såsom redan Elmgren anmärker, är ett af de få ställen hos de samtida diktarne, där man möter någon anspelning på tidens olyckor, böra vi meddela denna episod i sin helhet. Den begynner med att uttala en önskan, att konungen själf skulle komma till landet för att få se nöden på nära håll:

O om en lycklig stund vår Konung till oss förde!
Han skulle tvifvels-fritt the främmand färgor see
Them på vårt tillstånd ey så gunstigt många gee.
Thess slättheet vist till nåd Hans milda hiärta rörde.

Han skull' och märkia, thet then snöö vår vinter sprider
På våra skuldror, ey förkyhler i vår blod
Then vyrdnad som vij draa för en så huld, så god,
Så rättvijs Kong, som ey then armas ofärd lijder.

En Konung, som thet prijs för hela verlden njuter,
At, som i tapperhet Han ingen lijke har,
Han i barmhertigheet och är en allmenn Far.
Han märker sielf vår nöd, och ingens bön förskiuter.

Än nu, när armod gör så mångens tänder ledig,
När sielf naturen tyckz föråldrad vahnför blij,
Och orkar ey som förr sin Foster födan gij,
Tå hungren mången gör i förtijd hädan-redig;

---

[1]) Denna uppskattning af Karl XI som fredsfurste finnes äfven uttalad i en prosaoration, som på konungens födelsedag 1693 under da pågående riksdag hölls af borgmästaren i Enköping Simon Schwede, och som i många stycken är upplysande för samtidens uppfattning. Äfven Schwede hoppas att „utan andsens förnedran, ogunst och missnöije“ få tala på „vårt egit medfödda språk“ samt yttrar bl. a.: „Nu kunna wij aldrig tillfyllest tacka then mächtige Guden, eller prijsa och uphöija vår store och vaksamme Konung, för then ovärderlige sällheten, at allena vårt kiäre fädernesland hafver befunnit, och än befinner sig i fredeligit tilstånd, der doch lijkväl icke utan medynkan vij måste se och beklaga, det alla andre regementer merändels äro i ett svårt och kringfrätande krig inveckladeʺ. Anf. arb. s. 63.

Tyckz ey then stora nöd vår Konungz hiärta bränna?
Hvem sörjer för vårt lijf? hvem hielper, om ey Han?
Ey är Han Gud, at Han dyr tijd förhindra kan,
Dock gör Hans nåd at vij thess svårhet mindre känna.

Ty han till Landsens hielp sin egne låårar tömmer,
Och skickar till the Land, som Himlen varit vred.
Han gijr them säd att såå, och bröd at qvikna ved,
Och förr sin egen, än then armas vällfärd, glömmer.

Landets nöd har, såsom häraf framgår, tjänat författaren som ett motiv för framhållandet af en ny vacker sida hos den af honom beundrade konungen, den som vid tidpunkten för talets hållande utan tvifvel mest slog an på hans åhörare. Därmed hade han äfven nått till de sista åren af konungens regering och kunde sålunda med godt samvete sluta sin långa rimmade oration, som att döma af ursäkterna såväl i början som i slutet hade beredt honom stort hufvudbry, och hvars svagheter, särskildt i poetiskt hänsende, han själf synes varit fullt på det klara med.

När Rudeen sex år senare den 17 juni 1702 uppläste sin andra underdåniga fägnesång i Åbo akademi, var situationen helt och hållet förändrad. Hvad han redan i sin förra sång hade befarat på grund af „the silfverhaar, them stort bekymmer på thet höga hufvud sädt“, inträffade snart. Redan år 1697 slutade Karl XI sin af Rudeen så högt prisade fredliga regering, och det räckte ej länge därefter, innan de hotande krigsmolnen från det öfriga Europa, hvilkas fara han redan påpekat i sin dikt, äfven urladdade sig öfver Sverige. Det stora nordiska kriget tog snart sin början, och det är under intrycket af Karl XII:s första lysande och underbara segrar Rudeen skrifvit sin fägnesång. Detta har gifvit hans nya oration en helt annan karaktär. Var det freden han främst prisade i sitt förra kväde, så är det Karl XII:s bragder, som här utgöra hufvudämnet. Dessa bragder voro så öfverväldigande, att de gifvetvis måste uppfylla

samtiden med den största beundran, och för den, hvilken i likhet med Rudeen ställde en fredligt sinnad konung långt öfver den krigiska eröfraren, måste det ju gälla som en ursäkt, att Karl XII:s fälttåg voro nödtvungna på grund af den sammansvärjning, som grannstaterna hade ingått för att krossa Sverige.

Denna gång var Rudeen ej utan föregångare i Åbo. Redan ett år tidigare hade han intimerat för en „Oration på svänsk vers“, som den 25 juli 1701 hölls på akademin af studenten Georg Casp. Rosenmüller till firande af „landsstigningen till Zeland, som på samma dag förlidet ahr af H. Kl. M:t blef lyckel. värkstäld“ [1]). Och samma år hade studenten Erik Gyldenbring hållit en „Oratio in memoriam Victoriæ de Russis ad Narvam Anno 1700 obtentæ“ [2]). Konungens öfvergång öfver Düna hade i början af höstterminen 1701 firats med en solenn oration af Andr. Prysz [3]). I Sverige hade utkommit en hel litteratur af dikter på flere språk öfver Karl XII:s „makelöse victoirer“, ofta under helt kuriösa rubriker såsom „Det Finska Gäste-Bodet“, „Den ryska Bastugan“ o. s. v. Men äfven mera kända skalder hade vid denna tid strängat sina lyror till Karl XII:s ära. Karl Gyllenborg hade skrifvit „Några Verser öfver Narviske Victorien“, fru Brenner hade författat en sång öfver „den härliga och drapeliga“ segren vid Narva, J. G. Werving diktat ord till en aria „Öfver konung Karl XII:s erhåldne victorier“, J. G. v. Beijer en poetisk betraktelse „Uppå den lyckeliga passagen öfver Düneström och derpå följande herliga Victoria“ m. fl.

Ingen af dessa dikter, som äro tämligen obetydliga, tyckes i något afseende ha påverkat Rudeen, hvars akademiska kväde, ehuru ställvis ganska tungt till formen, dock höjer sig betydligt öfver mängden af samtida hyllningssånger. Författaren börjar med att söka några lik-

---

1) Cons. prot. $^{18}/_{7}$ 1701.
2) Holmia litt. s. 18.
3) Registratur för åren 1699—1712 $^{2}/_{10}$ 1701.

heter mellan vårsommardagen (den 17 juni) och den unge konungen, som då blef boren. Liksom denna dag var förlagd mellan våren och sommaren och på samma gång skådade den förras blomstring och den senares frukter, så hade äfven den unga hjälten fått ärfva samma villkor att „i sin ungdom prijsz af Manna-frägd förvärfva". Naturen hade på denna dag iklädt sig en mångskiftande skrud af blommor, liksom äfven med konungen „then Provintze- Roosz oprunnit, med hvilken Sverget Prijsz för alla Rijken vunnit". Och var den 17 juni en af årets längsta dagar, då solen dröjde kvar med sitt ljus „moot andra morgon", så hade äfven den unga hjälten gjort sorgen kort och uppvärmt allt med ljus och lif.

Nu var denna dag åter inne, men konungen var borta:

> Vidt utom Rijksens gräntz bland obekända släkter
> Han bäst nu söker opp sin stora Farfars spår,
> För allas frijheet, och sin sakz rättvijsa fäkter,
> Och döden hvarie stund tätt under ögon går.

Och därför skulle det blifva kvädets början och slut att tälja om de dråpliga ting, som han redan förmått utföra i striden mot dem, som rundtomkring hade anfäktat hans rike. Rudeen ville företaga sig denna uppgift, ehuru han kände sin egen svaghet, och under krigets bistra tider „all konst förlåtit" hans „fiär".

Det visar sig dock genast, att skalden, med all beundran för den unga konungens hjältedater, likväl fortfarande ej var någon vän af kriget. Han talar om den tid, då rikets lycka ännu grodde, då den allmänna freden ännu var oantastad, då grannstaterna höllo vänskap och förbund, och då handel och näringar blomstrade. Men när ryktet förkunnade världen denna lycka, frammanade det afundens onda makter, hvilka nu begynte rikta sina anslag mot Sverige:

> Pest, hunger, nöd och död, och all thess svarta skara.
> O Himmel, från then dag hvad ha vij måst erfara!

Rudeen återkommer sålunda äfven i denna sång till de sista olyckliga åren af Karl XI:s regering, då det „arma folket“ blef försatt i sorg och uselt tillstånd samt landet låg i vanmakt, så att det icke mera förmådde gifva bonden sin föda:

Här stielpa Folck och Fää. Hvad vill man mycket taala?
Man spordt med Barnetz kött mång Moor sin svult hugsvala [1].

Tree gånger Solen kom från Söder hijt i Norden,
Men och förutan fruckt tree gånger hädan gick,
Ey kunnand fröda opp then genom-siuka Jorden,
Och sällan på sin äng man lijan bära fick:
Tå skedd' och, när vår tyngd besvärligst var att draga,
Månd' Himlen och sitt Lån, then *Stora Kong* gäntaga.

Det var vid denna bedröfliga tid, då riket lutade „til sit nederfall“, Karl XII kom på tronen. Han tycktes väl vara alltför ung för en så tung börda, men han lyckades dock genom „ohörd flijt och möda“ uppresa „thet fallna“, bringa allt i skick och ordning och skapa ny lycka för alla stånd. Det såg ut att ånyo dagas en tid af fred och välstånd, och skalden önskade att det så hade fått fortgå:

O gofve Himlen thet tu hinderlöst fick föllia
Titt egne Sinnes drifft! Barmhertighet och frid,
Och mildhet, som ei kan sig i tin ögon dölja,
Man ävigt hafva skull' at sig tå fägna vid;
Man skull' ei veta hvad thet vore till att strijda
Och svärdet skulle väll få rostas i sin slijda.

Men så skulle det ej blifva. Afunden var åter framme, och när hon såg Sveriges på nytt blomstrande lycka, begaf hon sig till „the Saxers Hoff“ och begynte locka dess ärelystne „prins“ med Sveriges krona:

---

[1]) I Pielisjärvi socken hade en bondhustru våren 1697 i följd af hungersnöd tagit lifvet af tvenne sina egna och ett främmande barn samt jämte sin man och en tolfårig son uppätit desamma. Jfr Neikter, Collectio Monumentorum Historiam Svec. illustrantium, Sect. X s. 63 ff.

Här smijdes stoor förslag, mång dolska ränker stifftas,
Och hemlige Förbund med Ryss och flera görs.
Moot egen Öfverheet vårt egit Folck förgifftas,
Och mången hemlig skalck sig uppenbara törs.
En Patkul aldraförst som så stoor fräckheet öfvat,
At han tordt roosa sig then Svenska Konung söfvat.

Ett Leyon ligger still. The räfvar troo thet hvijlar;
Men ther är ingen sömn. Thet vakar om sin släckt.
Hör thet ens ungas roop, i hast thet tijt åth ijlar,
Men then olycklig blijr, som har then starka väckt.
Vår *Hiälte,* när han all the falskas dierfhet hörer,
Han oförsedt far ut, och en gång alt förstörer.

Så följer den versifierade skildringen af hjältekonungens dråpliga bragder, hvilka utfylla den återstående delen af den långa fägnesången. Den danska fejden affärdas i en enda strof, för att lämna rum för en poetisk framställning af det stora slaget vid Narva, som bildar diktens egentliga medelpunkt. Rudeen följer sin hjälte på hans segerrika färd mot den så många gånger starkare fienden. Åskådligt framställes det väldiga lägret vid Narva och det skådespel, som öppnade sig för kungen och hans män, när de från en höjd först kunde öfverblicka fiendens ofantliga massor. Men denna öfvermakt gaf endast ökad äggelse, och konungen talade själf till sina män, att de icke skulle låta sig förfäras af mängden, ty snart skulle det visa sig, om det var med män eller kvinnor de hade att göra:

Så talt' han: oförskräckt seen hästen spåren gifver,
Och, som en blixt, utom thess hela läger far.
Och hur' han effersatt af tusend kuulor blifver,
Hvad starckt är, och hvad svagt, han sielf i sickte tar.
Så blåses an til stridz. Sin lösen Kongen delar:
Med Gudz hiälp. Ganska väl. Then hiälp *Tig* aldrig felar.

Med *Gudz hiälp* bind *Titt* svärd, *Tu* Hiälte vid *Tin* sijda,
Oöfvervinnerlig skal *Tu med Gudz hiälp* blij.
Med *Gudz hiälp* skal *Tu* fram för Rätt och Sanning rijda.
Them trängdom tröst och roo skal *Tu med Gudz hiälp gij.*
Med *Gudz hiälp* för *Titt* Svärd måst *Tina* Fiender alla,
Och hvad med them gör ett, med skam till ryggia falla.

O ganska kär hoos Gud, för hvilken himlen strijder!
Sielf lufften med et moln, en töken och tiock snöö
I sådan myckenheet i Ryssars syyn sig sprijder,
At the tå först få see, när the få see sin döö.
Ty innom mindre tijd än iag thet ordet säger,
Vår Konung Mästar är af mäste Ryssens läger.

Som en stor Oxedrifft fåå bonde-gåssar köra,
Så drifves här af fåå then ganska myckenheet.
Hvad vrede Leyon bland thet dumma fää plä göra,
Thet gör then Svänska Mars, och hämnar sit förtreet.
Thet Svänska Lejon alt, som motstånd gör, förslijter,
Och ingen är så käck, som ey i gräset bijter.

Efter några minnesord öfver de fallne slutar författaren skildringen af Narva-slaget med att framhålla, att maken till bedrift ej kunde återfinnas i något folks häfder. Härmed har äfven dikten nått sitt kulmen. Återstoden är ägnad fälttåget mot konungen af Sachsen. Öfvergången af Düna och dess följder skildras med entusiasm, men det är endast en kursorisk framställning, ty författaren har redan tröttnat på att teckna allt hvad han genom ryktet hört, och han reder sig att sluta sin långa minnessång. Innan han gör det, glömmer han dock icke att skänka sitt erkännande och sin beundran äfven at officerarnes tapperhet och soldaternas mod samt att framhålla deras andel i de stora framgångarna:

Ett Folck för sådan Kong, en Kong för slijka karar,
Them Himlen lofva tycks sielf lyckan undergij,
Them aldrig något vaal ell lycka jämner parar.
Hvem har i något Folcks bedriffter hafft at sij
En än ey tiug' åhrs Kong, med handfull Folck, ey fruchta,
Innom två Somrar, the så stora Printzar tuchta.

Äfven sångarens personliga intryck återklinga i en strof:

Jag mista kan mig sielf, och j förundran stanna,
När iag thet täncker på, ell ther om talas hör;
Och hör thet aldrig nog, hvad sällsamt är. Alt anna,
Som sägz mig annan gång, mig kommer ledsamt för.
Men om vår Konungz Värck, hvad iag hördt tusend gånger,
Hvar gång thet reepas opp, som nytt, mitt Hierta fånger.

Men trots all denna stora och lätt förklarliga beundran för konungens hjältedater, hvaråt dikten gifver uttryck, är dock skaldens innersta önskan, att kriget snart måtte upphöra, att konungen skulle återvända till sitt rike och freden åter slutas. Åt dessa känslor gifva slutstroferna ett uttryck, som ej kan missförstås:

O! Himlen unne mig Tin återkomst förbijda?
Kanskee vid glader Tijd iag kan mer lycklig blij,
Och Tig en Seger Crants med bättre Hand-Lag vrijda,
Än hvad iag illa nu bland hopp och skräck måst gij.
Hvem kan i thetta Stånd Tin Dater rätt berömma?
Hvem kan, som sofva måst bland ijs, om Roser drömma?

Vårt Hierta slår, så snart vij spörja hvad Tu vågar,
Vij troo väl, att vår Gud, til then Tu sätter lijt,
Bär sorg och vård för Tig i thessa sväfvand lågar,
Och hemledsagar Tig, som han ledsagadt tijt.
Lell kan ey utan Sorg en trogen Kärleek vara:
Ty önskas intet mer, än see Tig uhr all fara.

O! ädla Frid, när vill Tu til oss åter ländа?
Tu gyldne Frid, som mer än tusend segrar är.
Gud ville doch en gång then dagen till oss sända,
Som nu vår Konung, och med honom friden bär,
Och sätter Krig i band med tusend fasta knuter,
Så slötes all vår Sorg, som sig min Sång nu sluter!

Denna sist anförda strof är ägnad att visa, huru orätt Elmgren dömde, då han påstod att Rudeen i sin sång öfver Karl XII undertryckte sin fredskärlek och yrkade raka motsatsen af hvad han framhållit i sin tidigare fägnedikt, hvilket Elmgren framhåller som ett drag af lycksökeri[1]). Rudeens ståndpunkt tyckes oss vara helt oförändrad. Där är visserligen mycken entusiasm för Karl XII:s segertåg, men på långt när ej samma öfverdrifter som i de samtidiga svenska segersångerna, och han hyllade icke Karl XII som den krigiska eröfraren, utan som fäderneslandets försvarare mot trolösa fiender.

[1]) Lännetär, IV s. 59.

Det är denna bestämdt uttalade fredskärlek och den varma fosterlandskänslan, som ännu förmår skänka dessa föråldrade sånger något intresse och förklara det stora pris, som samtiden och den närmaste eftervärlden satte på desamma. Den knaggliga form och den merendels torra och krönikeartade stil, som förtaga vår tids läsare all njutning af dessa rimmade orationer, utgjorde emellertid intet hinder för samtidens i detta afseende föga bortskämda publik att uppskatta skaldens bemödande i en genre, som då stod i hög kurs. Jämföres Rudeens tal med samtida orationer öfver samma ämne, finner man, att äfven hans poetiska diktion höjde sig öfver den da vanliga medelnivån. Det „Frögde- Roop öfver den härliga och i Mannaminne oförlijklige Stoora Under- och Högprijsvärde Victoria“ vid Narva, som Erland P. Ekevall den 1 mars 1701 uppläste på riddarhuset i Stockholm, är långt mera prosaiskt och smaklöst än Rudeens sang och har en matt stil, uppblandad med franska ord och kryddad med jämförelser ur bibeln. Svulstigt och storordigt utan mätta är det „Drotte-Qvad“ öfver segern vid Narva, som Kristian Wester föredrog på riddarhuset den 17 juni 1701, och samma författares „Underdanige Tanckar“, framsagda å riddarhuset den 28 januari 1702, äro uppfyllda af tröttande citat från alla tiders och länders historia. Sammanställda med dessa i rikets hufvudstad offentligen upplästa poetiska fröjdebetygelser, stå Rudeens sanger afgjordt högre.

De förtjänster, som enligt min tanke böra tillerkännas dessa fägnekväden, sedda i deras förhållande till samtidens produktion, är först och främst en enhetligare disposition af ämnet, än man är van att finna hos poeterna på den tiden. De långa och tröttande episoder på sidan om ämnet, som så vanligt förekomma i tidens större dikter, har Rudeen med riktigt urskillning vetat undvika, och den tunga lärdomsapparaten, som besvärade tidens festskalder i gemen, har han sökt inskränka till det minsta möjliga. I fägnesången öfver Karl XI, där inspirationen är mattare och en del tidigare använda uttryck

och bilder återkomma, tager skalden ännu historien till hjälp i den ofvannämnda episoden om Tamerlan och Augustus, men i kvädet öfver Karl XII, som förråder en större ingifvelse, håller han sig uteslutande till föremålet för sången. Ett annat företräde, som bör räknas Rudeen till förtjänst, är att hans kväden ej höra till den moraliserande genren, hvilken då för tiden var så allmän, att det fordrades ej ringa poetisk smak, för icke råka in på den didaktiska allfarsvägen. Jag vill icke säga, att Rudeen är alldeles fri från tidens didaktiska manér, men mycket besväras man icke af detsamma i hans kungakväden, i hvilka författaren merendels icke afbryter skildringen med några moraliska betraktelser eller tillämpningar af ett eller annat slag. Äfven beträffande stilen, så tung och prosaisk den än förefaller, måste erkännas, att den öfverhufvud är frigjord från den marinistiska svulst i bilder och uttryck, som hade vunnit insteg i tidens officiella festkväden särskildt genom Gunno Dahlstjernas minnessång öfver Karl XI, tidens största och märkvärdigaste griftkväde. Men framför allt är det den fosterländska stämningen, hvilken som en underström genomgår det hela, som gifver en viss lyftning åt dessa fägnesånger.

Dessa poetiska orationer bidrogo i väsentlig grad att höja Rudeens rykte och anseende som skald, och blefvo snart äfven mönsterbilder för senare dikter af samma slag. Jag skall anföra några exempel härpå. I den lilla katalog öfver utvalda arbeten af biskopar och berömda professorer vid Åbo akademi, hvilken ingår i D. Juslenii ofvannämnda afhandling „Vindiciae Fennorum“, är Rudeens sång öfver Karl XI upptagen såsom exponent på hvad det finska Helikon förmådde prestera. I Sverige blefvo Rudeens sånger snart kända och efterbildade. När Johan Tobias Geisler författade sina „Underdånigste Fägnetanckar“ öfver Karl XII:s födelsedag 1709, upptog han icke blott samma form som Rudeen i sin fägnesång öfver denne konung, den sexradiga alexandrinska stanzen, utan disponerar äfven sitt ämne på samma sätt. För Jakob Frese, som antagligen redan under sina studentår

i Åbo hade gjort bekantskap med „Finska Helikons sånger“, har Rudeen varit förebild i det stora fröjdekväde, som han uppläste å riddarhuset den 28 januari 1715 i anledning af Karl XII:s hemkomst från Turkiet [1]). Ännu år 1727, da Rudeens yngsta son Ulrik Rudenschöld på riddarhuset uppläste „Underdånige fägnerim“ på drottning Ulrika Eleonoras födelsedag, finner man, att faderns kungakväde öfver Karl XII utgjort mönster såväl i versformen, hvilken är densamma, som beträffande innehållet. Där ljuda samma klagomål öfver bristande konst och förfarenhet, samma prisande af den gyllne freden samt till och med uttryck och bilder, lånade från faderns verk.

Man äger ännu i behåll några omdömen af samtida personer, som visa huru högt dessa Rudeens sånger uppskattades. Redan år 1708, således endast fyra år efter Helikonssångernas utkommande, prisas deras författare, såsom jag redan nämnt, i en af Samuel von Triewalds på sin tid mest berömda satirer „Om dem som inbilla sig vara poeter“. Själfva satirens udd är riktad mot den talrika rimmande skaran af bröllops- och begrafningspoeter, som „drifva sitt handtvärk“ vid „hvarje likprocess“ och vid hvart brudfölje. Mest förtröt det dock Triewald, att dylika fuskare i poeternas konst icke blygdes att besjunga en Karl XII:s stora bedrifter. Men det fanns äfven en och annan värklig skald, som värdigt hade besjungit den stora konungen, såsom skalden framhaller i följande strofer:

Jag vill ej lasta dem, att de dig sökt berömma,
Derom bland Sveriges barn fins alla hjertan ömma;
  Ja, man väl en och ann fast sällan finna plär,
  Den namnet af en skald med rätt och värdigt bär.

Ty får man af Rudeen välskrefven lofdikt skåda,
Så syns han endast värd ditt pris för jorden båda;
  Du stor kung, han poet, så svårt att döma står,
  Om han mer ros af dig, ell' du af honom får [2]).

[1]) Jfr Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland, LII s. XLVI.

[2]) Hammarsköld framhåller likvisst såsom bevis på osäkert omdöme hos Triewald bl. a., att han „ansåg Rudén för en sådan mä-

Det är sålunda ett betydande erkännande Rudeen här erhåller af samtidens största satirdiktare [1]), och detta goda anseende bibehöllo Helikons sånger under hela hans lifstid och ännu efter hans död. Rhyzelius säger dem vara „med en makalös lyckelig Minerva på vårt svenska språk utarbetat och hållit", och Johan Ihre fäller i sitt minneskväde följande omdöme öfver desamma:

Dum geminum cecinit carmen, dubitabis in illis
An magis ars, pietas ingeniumve micet [2]).

---

stare, att han icke visste hvem som var störst, antingen Carl XI, hvilken utfört så mycket till rikets heder och gagn, eller Rudén, som besungit honom". Man finner, utom misstaget beträffande konungen i fråga, att Hammarsköld oriktigt förstått Triewalds ord.

[1]) Äfven som verskonstnär synes Rudeen ha framstått mönstergiltig för Triewald, som i en af sina tillfällighetsdikter „Til Kongl. Secreteraren C*** (Celsius) säger:

Den raden har du satt för blotta rimet skull,
Här synes tanken falsk, det ordasättet tvungit,
Här lider svenskan nöd, så har Rudén ej sungit,
Det ordet fåfängt står att göra versen full.

Rudeen erhöll först på sin ålderdom del af Triewalds smickrande omdöme. I ett bref af den 20 maj 1721 sänder sonen Karl Rudenschöld från Braunschweig till honom en afskrift af Triewalds satir, sägande bl. a.: Le Sécond est une satire dont M:r Triewald s'est amusé il y a quinze ans contre les vers estropiés de nos compilateurs suedois, et sur tout contre ceux qui d'une voix rauque et enrouée ont osé entreprendre de chanter La gloire et Les grands exploits de notre Roy defunt. En rendant justice à votre veine, mon tres chere Pere, il fait paraitre de quoy est capable la sienne. Il suspend son propre jugement la dessus, et il se rapporte entierement au votre, quil vous prie de me donner sincerement et avec la derniere rigeur, Vous assurant du reste de son attention parfaite". Brefvet finnes i Riksråd. Rudenschölds Brefsamling. B:d 1.

[2]) Detta poetiska omdöme har citerats af flere af Rudeens biografer, men för det mesta ansetts åsyfta hela hans skaldeverksamhet. Missuppfattad är äfven andemeningen i dessa strofer i F. M. Franzéns svenska tolkning:

Hvilken lyra han rör, den Romerska eller den Svenska,
Räcks åt hans snille och konst priset af kristelig tro.

Jfr Minne af Carl Rudenschöld i Minnesteckningar, III s. 573.

Rudeens sånger voro omtyckta ännu under den Dalinska perioden och under frihetstiden öfverhufvud. Såsom i inledningen nämndes, började Carlsson sin antologi med Rudeens fägnesång öfver Karl XI och meddelade äfven sången öfver Karl XII i sin helhet. I Sahlstedts samling af verser finner man visserligen ej några utdrag från dessa dikter, men i sina „Tankar om Vitterhetsarbeten“ citerar han vackra tankar ur desamma och säger, att de „kännas måst igän ibland de gamla såsom snille-foster af Rudeen“ [1]).

Under den gustavianska tiden, när en ny och konstnärligare form efter franska mönster vann insteg i det svenska hjältekvädet, trädde den karolinska tidens s. k. heroiska dikter i skuggan, och så äfven Rudeens. Sedan dess ha de blifvit glömda af allmänheten och merendels omildt bedömda i litteraturhistorien. Jag tror dock, att samtidens omdöme ej var på villospår. Rudeens kväden intaga otvifvelaktigt på grund af anförda förtjänster ett af de främsta rummen bland den tidens många konungssånger.

Utom Helikons sånger har man från samma tid äfven ett antal grafskrifter af Rudeen. Också i dem möter man genljud af tidens stämningar. I ett griftkväde öfver fru Brita Lillienstedt, född Cronhjelm (1697) talar han om den sorgliga tiden, då alla kinder ännu badade i tårar i anledning af konungens frånfälle. Och i en sång öfver kyrkoherden i Korpo mag. Georg Prytz (1700) klagar han öfver att friden har farit ur vårt land:

När tvedrächtsanden allt har tändt i lust att strijda,
När trumman lag och rätt med friden flychtig giör,
När man från hvarie knut svärd, skräck och skada spör,
Tycks, hvem först bergad blijr, ha himlen på sin sijda.

Denna betraktelse återkommer sedermera icke sällan i grafskrifterna under Karl XII:s tid [2]).

---

[1]) Anf. arb. s. 142, 147, 184, 198.

[2]) Abr. Sahlstedt anför denna strof som bevis på huru Ciceros tanke: *silent leges inter arma* „kan utan utkrusning och behag ökas och utvidgas“. Tankar om Vitterhetsarbeten s. 346 och följ.

Man finner äfven häraf, huru tidens stora händelser i allt högre grad begynte sysselsätta Rudeens poetiska fantasi. Flertalet af hans grafskrifter från denna tid innehålla för öfrigt intet nytt uppslag, som i någon nämnvärd grad vore ägnad att förändra den karaktäristik jag redan tidigare gifvit af hans hithörande diktning.

Märklig, ehuru ganska litet känd och omtalad, är dock sången *På Hartwich von Gelderns graf*, som visar en alldeles ny humoristisk ådra i Rudeens skaldskap, hvilken tyvärr endast sällan möter oss i hans dikter. Det är den uppfriskande bilden af ett gammalt original, som framträder ur denna karaktäristiska minnessång:

— — — — — — — — — —

Han har sin verld igenom gådt
Med ålderbögda fötter,
Och ändtlig här sin hvijla fådt,
När han af åhr var trötter.
Han smidde stundom stor förslag,
Som vidt utseend' hade,
Men ey at bringat, för een dag
I blöt sitt hufvud lade.
Med Herrar fick han språka fritt,
Men kan skee sällar varit,
Och han ey stundom gått för vidt
Och brorskap effterfarit.
Rhabarbar giord'en stoort förtreet,[1])
Den purgatifve krydda,
Med durchlopp båd' af mynt och vett,
Hans pung och hiärna brydde.
Doch rijk han i sin armod var,
Ty den ey rijkast skattas,
Som land ock borgar innehar,
Men den, hvem inthet fattas.
Han åtte sådan roligheet
Uti sitt mörcka näste,
Som sällan sig infinna veet
I liusa Slott och fäste.
Vid hvilcket bord, som spiste bäst,

[1]) H. v. Geldern var, enligt Lindestolpes „Färgekonst" bekant för en „Rhabarbaromania", hvarpå äfven Rudeen syftar i sin dikt.

Han frij förtäring hade,
Giord alldrig någon sorgse gäst,
Men alla medh sig glade.
Han tog till goda hvad han fick
Och alltijd väl uttydde.
Fast stundom mot förmodan gick
Och skalckar honom brydde.
På gatan sågz han stundom gå
Ock med sig sielfvan språka,
Ock stundom efter fåhlar twå
I kärran krokot åka.

— — — — — — — — — — —

Men I, förnehma landzens möör,
Hvad sorg hos Ehr lär vakna,
Att eder trognast älskar döör,
Hvars tienst I nu måst sakna,
Er Hartvich blijr ey hos Ehr mehr,
Ehr tröskell mer ey vällsar,
Ey effter ehr i fenstren seer,
Ell' med sin bäfver hällsar.
Er Gelder är af döden fäld,
Skall ingen mer besvära,
Uhr grafven, hur han är förstäld,
Vill han dock något lära:
Han lärer det båd stygg och skön,
Den arma med den rijka,
I grafven niuta samma löön,
De blij von Geldern lijka.
Han lärer ock (hvad knapt nå'n tror
Fast hvar med sig det finner:)
Att dårskap hoos oss alla boor,
Fast deelt till mehr och minner.

Dikten är onekligen anmärkningsvärd för sin tid, och professor Wrangel framhåller med rätta att „förf. påminner här icke så litet om fru Lenngren i några af hennes småstycken“ [1]). Det är endast att beklaga, att Rudeens sångmö ej oftare fick tillfälle att framträda i denna humoristiska genre, hvari den visade sig så till sin fördel.

[1]) „Det Carolinska tidehvarfvets komiska diktning“ s. 133.

När han nådde så långt i sin poetiska karaktäristik, var hans alstring äfven på tillfällighetsdiktningens område alltmera i nedåtgående.

Det skämtsamma kynnet hos Rudeen uppenbarar sig dock någon gång äfven i hans latinska dikter, af hvilka flertalet såg dagen under nysstecknade period af hans vistelse i Åbo. Också hans romerska diktning från denna tid är uteslutande akademisk. Han använde sin latinska diktaretalang uteslutande till lyckönskningskväden, riktade till sina många lärjungar, då de framträdde med sina akademiska lärdomsprof. De äro vanligen helt korta och epigrammatiska till sitt innehåll. Någon uppfinningsrikedom förråda de icke. I regeln utgöra de några betraktelser öfver det ämne, som respondenten hade behandlat, och afslutas med sedvanlig gratulation. Den latinska stilen är dock merendels god och rätt flytande. Heikel karaktäriserar Rudeens latinska verser som „klara, målande, epigrammatiskt afrundade“ [1]. Vi ha redan ofvan (sid. 127 o. 138) anfört några prof, som bekräfta denna karaktäristik. Tilläggas bör dock ett skämtsamt epigram, hvarmed han lyckönskade studenten Laur. Qwist, som år 1698 under Alanders presidium responderade för en kommentarie öfver Phocylides' ord „de quatuor generibus mulierum“. Rudeens epigram var af följande lydelse:

Ad joca quae, cernis Muliebris turba, venito,
Et genium disces quaelibet inde tuum.
Instar *Eqvi*, formâ & phaleris ovat una superbis;
Vector ab hac timeas: calcitrat illa pede.
Altera de *Canibus* nimium trahit; Hospes, & illi
Occursare cave: dentibus ista nocet.
Tertia (qui sordes fugitis, ne tangite scropham)
Et jacet, & graditur cû *Sue* plena luto.
Esse *Apibus* simili Quartae dedit alma creatrix;
Matribus est cunctis illa petita nurus.
Haec si Te talis mansura est, Autor amice,
Non Te curarum pœnituisse potest.

---

[1]) Anf. arb. s. 105. I Wåhlbergs afhandling „de Poëtis in Sviogothica Latinis“ heter det om Rudeen: „variis iisque venustissimis & Sveticis & Latinis carminibus insignis“.

Som latinsk vältalare uppträdde Rudeen med sitt redan nämnda minnestal öfver den år 1704 aflidna eloquentiae professorn Kristiern Alander. Det hölls på universitetets sorgefest öfver den framstående universitetsläraren och har den panegyriska karaktär, som då måhända mera än i våra dagar var utmärkande för dylika orationer. Till sitt innehåll är Rudeens tal biografiskt. Det följer Alanders lefnadsöden från vaggan till grafven, uppehåller sig särskildt vid hans lärda studier och söker i korthet karaktärisera honom såväl som lärare som människa. Äfven det personliga vänskapsbandet mellan den aflidne och hans minnestalare påpekas på ett vackert sätt. Talet har onekligen en oratorisk flykt. Heikel säger, att det har en mera klassisk karaktär än något tidigare vid Åbo akademi hållet minnestal, och utmärker sig för en „jämförelsevis ren och måttfull stil“ [1]).

När Rudeen nästa gång uppträdde som talare, var det ej mera i universitetets, utan i kyrkans namn han ordade. Till detta sista skede af hans vistelse i Finland skola vi nu vända oss.

---

[1]) Anf. arb. s. 107 o. 155.

VIII.

Torsten Rudeen teologie professor.

Åren 1706—1709.

Torsten Rudeens befordran vid akademin i Åbo gick den på hans tid icke ovanliga vägen: från filosofiska till teologiska fakulteten. Men långt innan han blef teologie professor, hade han gjort sitt inträde på den prästerliga banan. Medan han innehade rektorsämbetet, erhöll han nämligen ett af de för akademie professorerna såsom augment på deras lön reserverade prebende pastoraten, Pemar, och för att öfvertaga församlingsvården i denna kommun, blef han i början af år 1699 prästvigd af biskop Gezelius d. y.[1]. Redan den 17 januari 1699 nämnes han i en akademsk afhandling pastor in Pemar, men den kongl. stadfästelsen af konsistorii förslag härom är daterad den 16 maj 1699[2]. Två år senare fick han med

---

[1]) Enligt en anteckning i „Linköpings Stifts Präste-Chrönika" af Petrus Svenonis Kihlström och Johannes Georgii Älf, ms. i Linköpings stiftsbibliotek.

[2]) Jfr Kongliga och Cancellers bref för åren 1699—1726 n:o 5. Med stor svårighet synes Rudeen äfven ha kommit sig till detta pastorat, att döma af ett konsistorii bref till prokanslern af den $^{3}_{2}$ 1698, hvaraf framgår, att Pemar redan då af konsistorium var „eenhelleligen dessinerat H:r Prof:i Poesios Rudeen, som nu är närmast i ordningen", hvaremot prokanslern önskade gifva det åt e. o. teologie professorn Johan Rungius. Då Pemar emellertid varit ett „philosophorum annexa", hade såväl Rudeen som hans „inferiores" i konsistorium tillbörligen protesterat emot biskopens plan och sagt „det dee kunna intet annat förstå, än att, så vida dee tiänt med ringa löön moth ett trälsamt arbete, och hans Kongl. May:t allernådigst sådana praebendegield förundt ordinariis Professoribus till ett understöd uthi

konsistorii begifvande utbyta Pemar mot det mera inkomstgifvande Pikis [1]).

Rhyzelius vet förmäla, att Rudeen, innan han vidtog med denna nya verksamhet, „lagt sig vinn om, at *ex professo* lära thet Finska Språket, som eljest af the lärda hålles för ett ibland the svåraste at lära, thet han dock genom sitt goda minne, qvickhet och flit, så snält och med then fullkomlighet fattadt, att han sine embets syslor uti samma språk uthan hinder kunde förrätta, till vederbörandes nöje" [2]).

Sedermera, då svenska församlingen i Åbo jämte därtill hörande S:t Karins annex blefvo lediga genom teologie professor David Lunds utnämning till biskop i Viborg, erhöll Rudeen enhällig kallelse till detta pastorat. Härom meddelar biskop Gezelius d. y. i ett bref af den 5 februari 1706 till konungen följande närmare underrättelser:

„Enär Pastoratet vid Svänska Församl:n i Åbo samt Nummis annexe den 1 maji bör tillträdas (efter Lund), altså har jag d. 9 nästförvikne Januarii der om anstält behörigt öfverläggiande med dhe åtskillige stånd, som till samma Svänska Församling höra, hvilcka genom sine förnämste, såsom fullmächtige, enhälleligen begärt Professorem Poëseos Mag. Torstan Rudeen till samma vacance (emedan och ingen af de äldre professorer det arbetet ville undergå) som och Borgerskapet, sedan thet igenom hans predijkan i doomkyrckian d. 14

---

deras trångmåhl och fattigdom, den dee länge dragitz med för än dee der till hinna, så skeer dem för när, och lijka som brödet och deras rätta näringsmedell dem ifråntagas", ifall pastoratet gåfves åt någon därtill oberättigad. Konsistorium till och med hotar att „remonstrera" saken för akademins kansler, och Gezelius synes faktiskt ha drifvit saken därhän, ty ett år senare hemställer konsistorium i ett bref af den $^{9}/_{2}$ 1699 till kanslern, att Pemar måtte tilldelas Rudeen och Lundo Rungius, hvilket förslag äfven fastställdes af konungen den $^{16}/_{3}$ s. å. Brefven ingå i Registraturen för åren 1690—1699.

[1]) När denna transport ägde rum, påminde Rudeen i konsistorium, att kansler borde därom notificeras, hvilket dock lämnades uti hr prokanslers välbehag. Jfr Cons. prot. $^{11}/_{8}$ 1701.

[2]) Rhyzelii likpredikan s. 47. I ett bref till S. Cronhjelm af den $^{17}/_{7}$ 1718 säger Rudeen själf om det finska språket, att han „af egen erfarenhet lärdt at det lättligen nog låter sig läras". (Bref till Ombuds-Rådet Salomon Cronhjelm 1711—18 i Upsala univ.bibl.).

Jan. ther om blef förvissat, at han är med så högt målhföre begåfvad, som till samma kyrkia behöfdes, uti min frånvaro igenom Borgerskaps och Rådz bref till Lagman och Vice Landshöfdingen af d. 17 i samma månad ytterligare dervid förklarat sin åstundan; och emedan bem:te Professor är af dhe berömmelige gåfvor, lärdom, förhållande och meriter, att han vid denna öpning till ofvanberörde Svänska Pastorat i Staden .... billigt i consideration kommer, fördenskull har jag thetta allerunderdånigst skolat andraga, kunnandes jag betyga min förhoppning, att dhe bägge nämde menigheter genom bem:te Professoren Poëseos Mag. Torstan Rudeen een välsignad upbyggelse åtnjutande varda"[1]).

Vården af den svenska domkyrkoförsamlingen synes Rudeen jämväl ha öfvertagit den 1 maj 1706, ty den 7 därpå följande maj föredrog han i konsistorium, „att såsom han effter förledne den 1 Maji icke mera kommer att hafva nagot arbete vid Pijkis församling, och ingen är ännu till pastoratet där vid constituerad, så påminte han, att konsistorium ville i medlertid åtaga sig bekymret af Prästegardens skötzel"[2]). Konungens fullmakt å tjänsten erhöll Rudeen först den 14 november s. å.

Genom prof. Lunds befordran till Viborgs biskopsdöme hade äfven en profession i teologiska fakulteten blifvit ledig. Frågan om nomination af efterträdare förevar i konsistorium den 18 april 1706. Ärendet hade förberedts af teologiska fakulteten, hvars dåvarande dekanus professorn Tolpo å fakultetens vägnar meddelade, att „såsom det varit en berömlig vana vid denna Academien, att de äldsta Facultatis Philosophicæ Professores altid blifvit tagne till Facultatem Theologicam", så hade man äfven denna gång „i synnerhet reflecterat uppå nuvarande Hr Rectorem Magnificum och Professorem Physices Petrum Hahn, emedan han nu i den Faculteten är äldst, jämväl beröml:n och med stor nytta i en lång tid tiänat, vidare är förfaren in Theologia och in partibus philosophicis noga genomdrefven". Fakulteten föreslog därför, att Hahn ensam skulle till den lediga professionen rekommenderas.

---

[1]) Gezelii bref bland Åbo Konsistorii Und. skrifvelser 1701—1712 i svenska riksarkivet.

[2]) Cons. prot. 7/5 1706.

Vid diskussionen härom framhöll emellertid redan den yngste professorn i konsistorium G. Juslenius, att „som Constitutionerne förmäla, att det skall definieras, an addendus sit aliqvis? och Kongl. Maij:tz bref om förra valet till Stadz Pastoratet dicterar, att den som uti Facultate Theologica är skickelig, skall blifva Pastor. J följe däraf och såsom Hr Professor Rudeen är till Pastoratet vid Svänska Församlingen i staden föreslagen, tycker han att Professor Rudeen icke måtte förbigås, utan jämte Hr Rectore Magnifico till professionem Theologicam föreslås; hälst som han oförgripel:n tycker det förbem:te kongl. bref innehåller, att pastoratet ifrån Theologiæ profession icke lätteligen kan separeras.

Också professor Pihlman önskade att jämte professor Hahn äfven skulle uppställas professor Rudeen, „som är en vacker och lärd man, väl tracterat Theologica studia, och giordt sig jämväl uti linqvis sacris så vida bekant, att han uti Theologica professione kan sig af dem väl betiäna“.

Rudeen själf yttrade sig på följande sätt: „Det är sant, när jag vid Juletiden upvachtade H:s högvyrdighet Hr Biskopen, och mig något yttrade om successionen effter Hr Biskop Lund, att jag då ännu intet förnummit Hr Rectoris Magnifici tanka och åstundan till samma vacance. Altså, som jag altid sökt evertuera mig uti studio Theologico jämväl ifrån ungdomen, men särdeles nu uti 8 åhr, sedan jag kom att undfå ordines, och därhos äfven vinnlagt mig om språken, som uti samma studio fordras, så att jag med Gudz nåd förmodar mig kunna gå fort där uti, så har jag giort mig den tanka, när jag blef värdig erkänd att väljas till pastoratet, att äfven erkännas värdig till den där vid följande Theologiska profession, och därföre åstundat, att den med pastoratet, som altid tillförene skedt är, måtte combineras, hälst emedan studierna som vid Poëseos profession och Pastoris ämbetet drifvas, äro så vidt ifrån hvar andra åtskilde, att de uti ingen del med hvar andra något sammanhang hafva, varandes de förre ett hinder för den som perfection uti Theologien söker. Men åter sedan, när jag förnam Hr Rectoris Magnifici tanka, att vilja emottaga pastoratet, har jag hvarken åstundat det eller professionem Theologicam. Sedermera när det likväl där till kom, att på mig uti pastorats valet reflecterades, och Hr Rector Magnificus sig utlät, att vilja komma till Facultatem Theologicam, har jag ei annat åstundat, än att få Extraordinariam Theologiae professionem, då jag kunde gifva ifrån mig en del af mitt arbete uti Poësien. Och vill jag intet präjudicera Hr Rectori Magnifico, varandes nögd, att jag antingen blifver nämd jämte honom, eller och att blifva Extraordinarius“.

Juris professor Sweder förklarade, efter att hafva förutskickat en utläggning af pastoratens och teologie professurernas inbördes förhållande, att „effter Facultas Theologica fallit uppå Hr Rectorem Magnificum Prof. Hahn, emedan han är äldst, och här den vanan

varit antagen, att senior uti Facultate Philosophica blifvit Theologus, ehuruväl och annorledes kan bevisas vara practicerat, så är han intet där emot, där han sielf finner i sitt samvete, att han väl kan gå där med ut, men åter igen är han intet emot Prof. Rudeen, emedan Poëseos profession med pastoratet icke kan combineras, och han ei allena kan hinna att upvachta bägge ämbeten som med hvar annan icke särdeles coherence och affinitet hafva".

Den af fakulteten föreslagna rektor magnificus professor Hahn, på hvilken enbart röstade professorerna Tammelin, Munster och Hielm, synes ha vädrat intriger emot sig, ty han sade sig „hafva fog att tala på den process, som är brukad vid Stadz pastorats valet", men han ville „det nu denna gång förtiga: hvad succession effter Doct. Lund vidkommer, så synes oförgripel:n sagt, att man gått härmed präpostere till värke, först hade man bordt utnämna tertium Theologum, och sedan låtit pastorats valet gått för sig, så hade alt varit väl, där till Consistorium ej är orsak".

Att döma häraf ser det ut som om biskopen hade varit emot Hahn, och som prokansler föreslog han äfven i konsistorium, att till teologie professor skulle föreslås professor Pihlman som i „original språken förfaren" och jämväl pastor „vid den äldre och folkrikare församlingen i staden", och att „Prof. Hahn där jämte nämnes med de för honom bibrachte skäl, jämväl Professor Rudeen" [1]).

Om något beslut i frågan nämner protokollet intet, och något vidare i saken förmäles icke, innan protokollet för den 7 november 1706 kort om godt upplyser, att „Kongl. Maij:tz allernådigste fullmacht för H. Professor Rudeen till tertium Theologiae Professionem oplästes". Af fullmakten, som är daterad Alt Ranstadt den 28 sept. 1706, framgår att Rudeen af kanslern hade blifvit föreslagen till tredje teologie professionen „i anseende till des lärdom och förvärfvade erfarenhet uti Theologien" [2]). Hans högtidliga introduktion till den teologiska fakulteten ägde emellertid rum först den 28 januari 1707. Redan därförinnan uppstod i konsistorium fråga om den nya teologie professorns föreläsningar. Dåvarande rektor, andra teologie professorn Tolpo förklarade nämligen, att han tänkt äfven härefter „continuera med locorum com-

[1]) Cons. prot. $^{18}/_{4}$ 1706.
[2]) Kongl. och Cancellers bref 1699—1726 n:o 82.

munium lectionibus, emedan han förmodar att H. Professor Theologiae Rudeen lärer åtaga sig att interpretera något af veteri Testamento, helst emedan han skall, när om Professionen voterades, hafva lofvat åtaga sig denne lection: Men H. Professor Rudeen svarade sig hvarken hafva det lofvat, eij ell:r det understår sig att giöra, emedan hans Fullmacht, den han bör effterlefva, lyder på Tertii Theologi Profession. H. Procancell. yttrade sig der vid, att det vore väl, det dhe sig emellan kunde komma öfverens der om. Men H. Professor Rudeen bad derom att blifva vid sin Fullmacht conserverad" [1]). Också finner man af Elenchus Praelectionum för läseåret 1707—1708, att Rudeen ämnade „hoc anno Locos Communes Theologicos, qva coepit methodo, ad ductum beati Johannis Frid. Königz, publicé exponere".

Rudeens inträde i teologiska fakulteten och som domprost äfven i Åbo domkapitel inträffade vid en tid, da förföljelsen mot pietismen tog sin början från det teologiska högkvarteret i Åbo, i hvilken förföljelse snart såväl det akademiska som det ecklesiastika konsistoriet blefvo indragna. Redan ofvan har omtalats kongl. rådets bref af den 20 oktober 1705 med anbefallning att vaka öfver att inga svärmeandar eller s. k. pietister skulle få insmyga sig vid akademin och utsprida sina villfarande meningar.

Ett år senare den 18 september 1706 blefvo i konsistorium „opläsne Kongl. Maij:tz bref och befallning till samtel:ge des Råd, så och dheras Excellencers samt Kongl. Cancellie Collegii bref till Consist:m med bem:te Collegii tryckte åtvarning, alt angående Pietisterietz hämmande, så i de misstänkte personers förhör och näpst, som i Pietistiske böckers inköp och dylijka skriffters publicerande" [2]). Och lofvade rektor med anledning häraf „igenomsee

[1]) Cons. prot. $^{12}/_{1}$ 1707.

[2]) Dessa aktstycken finnas bland Kongl. och Cancellers bref för åren 1699—1726 fol. 76 o. ff.

Bokbindarnas(?) cataloger och tillsäga dem att ingalunda försälia emot merhögbem:te förbod några misstänckte böcker och tractater" [1]).

Omedelbart efter uppläsandet häraf anmälde prokanslern för konsistorium, att han funnit teologie licentiaten Isak Laurbecchii [2]) „Corollaria, dem han låtit tryckia effter ett stycke af sin Sal. Faders, fordom Biskopens D. Petri Laurbecchii arbete de gratia Dei vara anstöteliga, såsom och det han låtit utgå de impedimentis studii Theologici [3]). Härför hade Laurbecchius af biskopen blifvit kallad att stå till svars, men då han vägrat att inställa sig, hade prokanslern sett sig nödsakad att anmäla om saken i den

[1]) Cons. prot. $^{18}/_{9}$ 1706.

[2]) Isak Laurbecchius, son till den ofta nämnde professorn sedermera biskopen i Viborg Petrus Laurbecchius, hade efter år 1698 aflagd kandidatexamen med kongl. stipendium begifvit sig utomlands och studerat vid det för pietism misstänkta universitetet i Altdorf, där han blifvit teologie licentiat. Efter hemkomsten 1701 sökte han länge, ehuru förgäfves, vinna anställning vid akademin. Den 15 nov. 1704 erhöll han omsider tillstånd af kanslern grefve Wallenstedt att få läsa privatim som en adjunkt i teologiska fakulteten, utan att dock erhålla adjunktsfullmakt. Från 1703 till 1705 var han åter frånvarande från akademin, men återvände sistnämnda år på hösten och anhöll att få fortsätta med sina föreläsningar, hvilket äfven beviljades, sedan han förklarat orsaken till sin långvariga bortovaro, dock endast privatim som teologie licentat, icke som teologie adjunkt. (Cons. prot. $^{19}/_{7}$ 1701, $^{3}/_{9}$ 1704, $^{8}/_{11}$ 1705, $^{25}/_{10}$ 1706 m. fl. Registratur $^{27}/_{9}$ 1701, $^{31}/_{3}$ $^{5}/_{11}$ 1702, $^{27}/_{4}$ 1704. Kongl. och Cancellers bref $^{30}/_{10}$ 1701 $^{11}/_{4}$ $^{24}/_{10}$ 1702).

[3]) I sina såsom förgripliga ansedda uttalanden hade Laurbecchius påpekat vikten af den heliga skrifts läsning samt sinnets beredelse härtill genom en allvarsam bättring och brinnande böners öfning. Pånyttfödelsens nödvändighet betonades särskildt, hvarjämte han påyrkade inbördes samtal och broderligt tröstande samt öfverhufvud höll på anda och lif i religionen. Af hans vedersakare framhölls, att han i sina korollarier förringade libros symbolicos samt bringade scriptores systematicos och philosophiam i förakt. Vidare betraktades såsom pietistiskt, att han ansåg Theologia irregenitorum etiamsi verba Dei conformis intet vara subjective vera. Slutligen skulle han mycket ha betjänat sig af pietistiska auctoribus. Jfr Corollaria A:o 1706 vid Academien i Åbo utgifna, bland Acta ecclesiastica: Religionsmål i Finland, i svenska riksarkivet.

akademiska senaten, och beslöts att Laurbechius skulle instämmas för att höras af konsistorium. Men då han äfven vägrade att hörsamma konsistorii bud och kallelse, förklarade prokanslern sig vara besluten att uppsätta ett betänkande öfver de fel, som han märkt i Laurbecchii disputationer, och på grund af de senaste kongl. brefven öfversända dem till vederbörande samt tillika anmäla om hans visade sidovördnad mot de båda konsistorierna.

I konsistorii sammanträde den 7 påföljande november bekräftar Gezelius, att han kommunicerat ärendet såväl ärkebiskopen i Upsala E. Benzelius som akademins kansler, och hade den sistnämnde genom bref af den 23 oktober anbefallt konsistorium att taga Laurbecchii skrifter och disputationer under skärskådande. Då biskopen nu öfverlämnade saken till konsistorii ompröfvande, inkallades Laurbecchius och erhöll del af de mot honom gjorda anklagelserna, hvarjämte till hans begäran samtycktes att skriftligen få förklara sig öfver desamma [1]).

Den anklagade var inom kort färdig med en vidlyftig förklaring, som upplästes i konsistorium den 28 påföljande november. Biskopen tog förklaringen hem till sig och föredrog vid konsistorii nästa sammanträde den 5 december i Laurbecchii närvaro ett nytt memorial emot hans afgifna förklaring.

Han ansåg sig ha „stricte ha bevijst", att den af Laurbecchius brukade „vijdlyftighet är inanis, ridicula et iniqua" samt beskyllde honom för att „effteråt sina satser ha interpolerat, paraphrasticerat, supplerat och ordens acception offta varierat". Laurbecchius yttrade i sitt svar på detta memorial, att „mina positioner eller corollaria äro sana och i ingen deel strijdande emot den i den H. Skrifft och våra Symboliska Böcker förestälte sanningen och altså i ingen måtto novaturientia [2]), förklarade för öfrigt att biskopens beskyllningar vore föranledda af „idel privat passion", för att hindra hans välfärd och lycka. Och då Gezelius förhöll honom att han föraktat hans påmin-

[1]) Cons. prot. $^{7}/_{11}$ 1706.

[2]) Gezelii memorial af $^{4}/_{12}$ 1706 samt Laurbecchii försvarsskrifter finnas bland Acta ecclesiastica: Religionsmål i Finland i svenska riksarkivet.

nelser och ej infunnit sig till konferens om desamma, svarade licentiaten, att det hade „varit för honom så fahrligit att infinna sig för högvörd. H. Biskopen, som det var för David att komma för Saul". Slutligen anhöll han att få afgifva skriftlig förklaring äfven på biskopens senaste svar.

Härom öfverlades nu i konsistorium, hvarvid två olika meningar gjorde sig gällande. Några (bland dem Rudeen) önskade att han skulle få förklara sig, andra anslöto sig till Gezelii mening, att man härom skulle inhämta kanslers åsikt. Konsistorii beslut blef också att inberätta om ransakningens gång och tillika fråga, om Laurbecchius ännu skulle få förklara sig.

Innan svar å konsistorii skrifvelse hunnit anlända, hade en ny tvist utbrutit emellan biskopen och Laurbecchius. Denne hade med Flachsenii begifvande begynt predika i Pikis, där han äfven, som det tyckes på eget bevag, hade öfvertagit pastoralvården, som fortfarande var ledig, sedan Rudeen hade lämnat denna församling. Enär han hade gjort sig synnerligen omtyckt i församlingen, hoppades han äfven få behålla pastoratet. Men då han den 30 april 1707 af domkapitlet underrättades, att kanslern hade bortgifvit pastoratet åt lektorn mag. Abraham Alanus, såg han häri en ny förföljelse af Gezelius, hvarför han redan den 2 påföljande maj, enligt biskopens meddelande i konsistorium, „med ett otijdigt och oförsvarligit bref utfarit på hans högvörd:ts person", så att denne åter nödgats vända sig till kanslern med anhållan om „försvar och skälig correction på Laurbecchium". Genom skrifvelse af den 14 maj anbefallde kanslern konsistorium att företaga och skärskåda detta bref och att om saken vore af den svårighet, att den ej här kunde slitas, lämna den under hofrättens dom [1]). Konsistorium öfverlade om saken och beslöt omsider, att prokanslern skulle „lägga in" och begära „citation" på Laurbecchius, som då vore i till-

[1]) Kongl. och Cancellers bref 1698–1726 n:o 93 och 94.

fälle att svara, hvarefter konsistorium skulle döma i saken [1]).

Redan vid konsistorii följande sammanträde den 29 maj föredrogs biskopens skriftliga anhållan att få citation på Laurbecchius för hans „svåra tillmähleu" i brefvet af den 2 maj och beslöts att inkalla den anklagade till den 12 juni att stå till svars härför. I stället för att infinna sig uppvaktade Laurbecchius konsistorium med trenne bref, i hvilka han bl. a. upprepade sina redan först framställda jäfsyrkanden mot flere af konsistorii medlemmar, särskildt biskopens svågrar. Jäfsfrågan upptogs slutligen till behandling vid konsistorii sammanträde den 24 oktober 1707 och beslöts att inkalla Laurbecchius till den 6 november för att muntligen anföra skälen till sina jäf.

[1]) Medan detta mål behandlades i konsistorium, befunno sig på konsistorii trappa ett stort antal Pikis bönder, som supplicerade om att få Laurbecchius till pastor. Prokanslern dikterade svaret, som utgjorde en förmaning att afstå från ett slikt förehafvande emot öfverhetens förordningar, hvilket lätteligen kunde anses som „en species af myterij". Böndernas supplik blef icke en gång uppläst. (Cons. prot. $^{22}/_{5}$ 1707). Vid följande sammanträde föredrogs en ny supplik underteeknad med det „till Pikis pastorat lydande adelskaps och allmogens namn", i hvilken supplik de anhålla om Laurbecchii stadfästelse vid pastoratet, förmenande honom hafva rätt därtill och „det bättre förstå kunna än andre, dhe hvarken af Gud ell:r församl.:n kallade sökia sig olagl:n där intrangia". Då en stor del af undertecknarne voro tillstädes, inkallades de förnämste, hvilka yttermera lofvade skicka någon till Kongl. Maji:t, så framt deras begäran icke skulle villfaras af konsistorium. Och om Laurbecchius förbjödes att predika i kyrkan, skulle de nästkommande pingst låta honom predika för sig „på bärget". Konsistorium förklarade sig ej vidare kunna taga någon befattning med saken, enär kansler redan träffat annan anstalt om pastoratet. (Cons. prot. $^{27}/_{5}$ 1707). Pikisboarna vände sig nu med sina klagomål till höga öfverheten och med en ny deputation, anförd af fru Christina Ramse, till konsistorium (jfr Cons. prot. $^{22}/_{7}$ 1707). Sedan de fått svar af kansler, vände de sig till konsistorium med en ny supplik att få Laurbecchius till pastor (Cons. prot. $^{18}/_{1}$ 1708). Härpå resolverades att, då kansler i sitt bref af den 11 okt. 1707 lofvat att inom nästa Valborgsmässa till Pikis befordra en kyrkoherde, som församlingen skulle åtnöja sig med, så ålåg det församlingens ledamöter att afbida denna kanslers åtagna anstalt". (Cons. prot. $^{7}/_{2}$ 1708).

När ärendet nyssnämnda dag på nytt företogs i konsistorium, visade det sig att Laurbecchius genom sina upprepade trakasserier — ej heller denna gång ville han självmant inställa sig till sammanträdet — och sitt hetsiga uppträdande alltmera förverkat alla sympatier hos sina domare. Sedan de af honom jäfvade tillbakavisat de skäl han anfört mot dem, afgåfvo äfven de ojäfvige utförliga vota, i hvilka frågan i sin helhet upptogs till belysning. Ett sådant utlåtande afgafs också vid detta tillfälle af Rudeen, som efter det Laurbecchius framställt sina jäf och tagit afträde, anhöll att „få referera huru med denna sak är beskaffat, påminnandes först, att det ei borde tålas, det Licentiaten här oförsynt hotat Consistorium med angifvande i Kongl. Hofrätten, förr än någon resolution här är fallen“. Därpå yttrade han sin mening, huruvida prokanslern kunde uppträda som aktor i saken, och framhöll därvid följande [1]:

„Nu emedan H:r Doct. Flachsenius, såsom då varande Decanus, ei något observerat på Licentiatens skriffter, 2:dus Theologus, nu mera Biskop i Viborg H:r Doct. Lund, då reda hafft sin Fullmacht, och sig icke mera med Academiske ärender befattat, och 3:us Theologus H:r Prof. Tålpo varit vid rectoratet sysslosatt: fördenskull har H:r Biskopen ei annars kunnat än ex nobili officio, då h:s högv:t något anstöteligit förmärkt, sådant att notera, och med disputerandet låta anstå, till dess Licentiaten sig skulle rätta, hvilket dock i förstone ei annat var än en vänlig påminnelse, såsom och h:s högv:t här med ei vidare process intenderade, än det han med Licentiaten i vänlighet privatim skulle conferera, låtandes till den ändan kalla Licentiaten till sig: men det blef af Licentiaten vägrat: hvaraf H:r Biskopen blef föranlåten i följe af Kongl. Förordningen om pietisteriet, att en och annan gång låta stämma honom nu till domkapitlet, nu af H:rr Theologi till Faculteten, det han och icke effterkom, utan refererade sig på Consistorium Academicum: sedan hans vilja därutinnan honom effterlets, bekom han bod icke en utan många resor, att här sig infinna, men honom tykte ei eller det vara af nöden, utan sine bref tid effter annan införsända. Alt sådant gaf H:r Biskopen tilfälle, saken hos H:s Exc. H:r Cancellarium att andraga, hvaruppå ock H:s Excellences välbekanta Svar ankom . . . . Är förty

[1]) Enär protokollet för denna tid är något skadadt genom brand, har utlåtandet ställvis varit omöjligt att dechiffrera.

häraf klart, att H:r Biskopen icke såsom en Fiscal, som Licentiaten förebär, utan såsom en Biskop och Procancellarius ex nobili officio giort hvad han giort, och därföre ei kan jäfvas, och per conseqvens ei eller h:s högv:ts svågrar, hälst emedan detta är, som h:s Excell:ces ord lyda, allenast en actus inqvisitorius, så att här ingen dom kommer att fällas; och ehuru Licentiaten brukat hårda expressioner emot h:s högv:t — så skrifft- som muntel:n —, så väl emot dess ämbete som person, har likväl h:s högv:t altsammans med största modestie och sachtmodighet bemött. Ty seer jag icke, om Licentiaten vet sig hafva h:s högv:t injurierat, huru h:s högv:t därföre bör jäfvas: ty på det sättet behöfdes icke mera att undfly all dom, än att reus förförer sig på sin domare, det jag i lijknelsevijs vill hafva sagt. Nu är det och redan så vida kommit, att h:s högvyrdighet H:r ArchiBiskopen och Facultas Theologica i Pernau gifvit H:r Biskopens anmärkningar bifall, och funnit att Licentiatens skriffter af de nya secterne smaka. Och ehuruväl Licentiaten föregifver det orthodoxi Theologi jämväl bruka sådane ordformer som nu för anstötelige angifvas, så är där vid att märkia, som af h:s högv:t offta är vijst, det de gamla Theologi varit något friare med sine ord, den tiden ingen ännu viste i hvad mening novatores dem sedermera tagit. För den orsaken är nödvändigt att Licentiaten må förklara sig, om han sina i så motto misstänkte . . . . . . hos gamla Theologi eller hos . . . . . finnes . . . . . . Behöfdes annat än det Licentiaten må . . . . . . förklara, hvarvid jag icke annat kan förstå . . . . . . Biskopens observationer vore i det anseende opsatte, att de borde brukas för en methode, effter hvilken detta mål qvästioneras kunde vid inqvisitionen, så att man ei har af nöden dem till Licentiatens skrifftteliga förklaring att utgifva, i synnerhet som Licentiaten effter h:s höggrefl. Excell:ces nådiga utlåtelse i dess bref af d. 23 November 1706 icke äger macht att föreskrifva modum procedendi. Skulle något H:r Biskopen ifrån denna saks handterande hindra, så tykte han det vara mästgällande, att H:r Biskopen låtit Licentiaten för injurier citera, det H:s Excell:ce Hr Cancellario nogsamt är bekant, och emedan h:s Excell:ce äntå i sitt sidsta bref handhafver H:r Biskopen vid Prästförrättningen; ty faller af sig sielf hvad oss står att göra, näml:n att undersökningen må företagas, och saken sedan dess behöriga höga ort refereras“ [1].

I strid med detta Rudeens sista yrkande ansåg konsistorium ingenting kunna företagas, innan Laurbecchius fått resolution på sina jäfsframställningar. Sedan härom yttermera diskuterats, blefvo Laurbecchii jäf förkastade, hvarpå denne, efter det han fått del af utslaget, sade sig redan i Kongl. Hofrätten „sina gravamina inlagt“.

---

[1]) Cons. Prot. $^{6}/_{11}$ 1707.

Hofrätten återremitterade emellertid ärendet, sedan den infordrat motpartens förklaring [1]), till konsistorium „sasom intet hörande till Kongl. Rättens skärskådan". De konsistoriet fäderna synas emellertid ha fått nog af saken, isynnerhet som Laurbecchius fortfarande uppvaktade dem med sina bref och besvär. Rektor uttalade nämligen den önskan, att konsistorium ecclesiasticum skulle ataga sig målet, enär detsamma såsom gällande en religiös fråga där rätteligen borde skärskådas, hvilken önskan prokanslern ej heller ansåg obillig. Men emedan kansler hade anbefallt, att ärendet skulle afgöras af det akademiska konsistoriet, beslöts att ingå med en ny hemställan i antydda riktning till akademins kansler [2]).

Denna hemställan synes äfven ha blifvit beaktad, ty i konsistorii sammanträde den 2 maj 1708 begärdes å consistorii ecclesiastici vägnar åt vice fiskalen Hertz, som af Kongl. Maij:t är „constitutus actor officiosus" emot Laurbecchius, alla akterna i detta mål, hvilket äfven beviljades [3]).

---

[1]) Afgifvandet af denna förklaring föregicks af ett häftigt ordbyte i konsistorium. Då nämligen juris professor Sweder sade sig ej kunna underteckna förklaringen, emedan han önskat att Laurbecchius skulle bort få kommunikation af biskopens repliker och „i sitt tal begynte röra det som nyl:n vid öfverläggiande om jäfven blifvit slutit, och H:r Prof. Rudeen påminte, att där H:r Professoren velat något därutinnan tala, så skulle han icke emot allas anmodan då tagit afträde, sade H:r Prof. Sweder, att H:r Prof Rudeen måtte hålla munnen på sig, det sistnämde H:r Prof. Rudeen begärte blifva opteknat" (Cons. prot $^{30}/_{11}$ 1707; Registratur $^{16}/_{11}$ 1707).

[2]) Cons. Prot. $^{7}/_{2}$ 1708. Registratur $^{12}/_{2}$ 1708. Biskop Gezelius å sin sida hemställde om tillsättandet af en särskild komité för den Laurbecchiuska sakens behandling. Bland de af honom föreslagna medlemmarne i komitén var äfven Rudeen.

[3]) Detta skedde på grund af ett kongl. bref från Smorgonie i Lithauen af $^{9}/_{3}$ 1708, hvari rådet anbefalles att beorda „Fiscalen at tilltala denna Laurbeck inför biskopen och Consistorio i Åbo, hvilke, oachtadt hvad jäf han däremot han inkasta, skola hafva macht honom at för sig stämma, dess skrifter och satser undersöka, samt där öfver fälla en äntelig domb, likmätigt våra stadgar och Förordningar" etc.

Så hade konsistorium omsider sluppit detta invecklade mål, som hade upptagit dess öfverläggningar under två läseårs tid. På grund af konungens befallning öppnades nu aktion mot den anklagade i domkapitlet, genom hvars sentens och dom, afgifven den 23 juli 1708, Laurbecchius för sina pietistiska satser och meningar, dem han ännu under aktionen skulle försvarat, dömdes att mista sitt kall och prästeämbete och att förklaras sin teologiska grad förlustig. Tillika underställdes rådets godtfinnande, huruvida han genom offentlig afbön och afsvärjande af sina pietistiska meningar och ordasätt framdeles skulle kunna skattas värdig att komma i läroämbetet, emedan „hans upprättelse och var konsistorio kär“. Hvad hans sidvördnad och förolämpningar mot sina förmän beträffar, öfverlämnades äfven den saken till rådets afgörande. Domen undertecknades å domkapitlets vägnar af Gezelius, Tolpo, Rudeen och Chr. Walstenius [1]), stadfästes af rådet den 9 oktober samt publicerades och verkställdes den 29 i samma månad. Ehuru Laurbecchius sedermera gjorde stora ansträngningar att få domen upphäfd, ja till och med fördömde sina pietistiska irrmeningar [2]) och i ödmjukhet bad biskopen om förlåtelse, lyckades han icke vinna sitt mål. Så långt bragte han det emellertid med sina upprepade besvärsskrifter, att justitierevisionen anbefalldes att ånyo företaga saken, men in-

[1]) Om tillgången vid själfva aktionen i domkapitlet får man någon föreställning af en Laurbecchii besvärsskrift till konungen, skrifven två dagar efter domens afkunnande. Han synes ha följt sin i konsistorium inslagna processmetod att begära kommunikation, framställa jäf och göra påminnelser. Men biskopen hade allt „lämbnadt och afslagit“, läggande honom ytterligare till last en bön, som man hade funnit i bondens i Pikis Simon Carlsons i Arela bibel. (J. A. Cederberg, Hist. Kokoelmia, II s. 48). Däremot synes domkapitelsmedlemmarnes särskilda vota i målet ha gått förlorade. Rådets stadfästelse å domen äfvensom andra skrifvelser i samma sak finnas bland Kongl. Senatens Registratur 1707—09 i svenska riksarkivet.

[2]) Hans många suppliker i denna fråga såsom ock öfriga handlingar i detta vidlyftiga mål finnas bland Acta ecclesiastica: Religionsmål i Finland i svenska riksarkivet.

nan så skett, afled Laurbecchius som flykting i Sverge 1716 [1]).

Förföljelsen mot Laurbecchius har blifvit klandrad äfven af kyrkohistoriska författare. Den har synts så mycket mindre berättigad, som hans som förgriplig ansedda skrifter hade blifvit förbjudna redan innan de utkommo eller voro utdelade, och de däri uttalade meningar icke befunnits synnerligen afvika från kyrkans bekännelse och det gängse teologiska åskådningssättet [2]). Men äfven om man icke godkänt domen, har man dock funnit en förklaring på domarenas hållning, såväl i de af regeringen utfärdade edikten mot pietisterna, hvilkas öfvervakande särskildt hade anbefallts biskoparne och domkapitlen, som i all synnerhet i Laurbecchii utmanande och kränkande uppträdande mot sina kyrkliga förmän. Det är nog sannolikt, såsom Rudeen framhöll i sitt ofvan refererade betänkande i konsistorium, att Gezelius från början endast ville genom vänlig öfverenskommelse söka förmå Laurbecchius att själfmant mildra sina satser, för att ingen anklagelse för pietistiska villomeningar skulle kunna riktas mot akademin. Men den tredska han genast visade och det förolämpande skrifsätt han inslog, bidrogo förnämligast till att saken fick ett så uppseendeväckande förlopp och slutligen ledde till ett så strängt domslut. Den beredvillighet, hvarmed Laurbecchius kort efter domens stadfästelse, var färdig att fördöma sina förkättrade religiösa åsikter, är också ägnad att förringa sympatierna för hans person och uppträdande. Ärendets behandling i det akademiska konsistoriet visar jämväl, att stämningen, som till en början icke var osympatisk för Laurbecchius, under sakens förlopp alltmera vände sig mot honom.

Att Rudeen i denna fråga, som det tyckes, obetin-

[1]) Jfr Akiander, Historiska upplysningar om religiösa rörelserna i Finland, V s. 12; J. A. Cederberg, Historiallisia Kokoelmia, II s. 47—54 m. fl.

[2]) H. Råbergh, Teologins studium, I s. 159. Pajula anser att Laurbecchius stod på den Halleska pietismens ståndpunkt. Jfr „Pietismi ja uskonnolliset liikkeet Suomessa“ s. 87 o. 90.

gadt stod på Gezelii sida, berodde utan tvifvel till någon del äfven på den förändrade ställning han vid domens afkunnande intog i den svenska kyrkan. Rudeen hade nämligen af prästerskapet i sin hemtrakt Värmland erhållit enhällig kallelse till superintendent i stället för den år 1707 aflidne Jonas Arnell. Och detta val stadfästes af konungen genom fullmakt af den 11 mars 1708 [1]).

Rudeen kvarstod emellertid ännu öfver ett år efter sin utnämning vid akademin i Åbo. Under läseåret 1708—09 fungerade han som dekanus i teologiska fakulteten [2]), hvilken genom professor primarius Flachsenii död den 11

---

[1]) Rudeen synes vid denna befordran ha haft en mäktig förespråkarinna i konungens syster, prinsessan Ulrika Eleonora, såsom framgår af ett bref, dateradt Åbo den 27 april 1708, hvari Rudeen uttrycker sin tacksägelse öfver utnämningen i följande ord:

„Att Eder Kongl. Höghet icke allenast medelst Eders Kongl. Höghetz högst och endast gällande allernådigste föreskrifft hoos Hans Kongl. Maj:t vår allernådigste konung och herre (hvilken gud nådel. beskydde och med seger och frijd snart hemledsage!) mig dess underdånigste Tienare på ett så önskeligt sätt befordrat till mitt fädernesland, utan och dragit en så allernådigst försorg om min fullmachts tillhandasändande och med dess allernådigste hälsning och lyckönskan bevärdigat och hugnat, det är en så hög kongl. nåd, at iag icke den kan utan med rinnande ögon dock i diupaste underdånighet och vyrdnad mig erhindra och behiärta. Och ehuruväll jag den aldrig kan tillfyllest berömma, har dock för Eder Kongl. Höghet iag icke underlåta kunnat med denna min ödmiukast och underdånigste tacksäjelse at inkoma. Den aldrahögste Gud, som har inplantat i Edert Kongl. Höghets hierta en så öfverflödande nåd och mildhet emot alla, isynnerhet emot mig ovärdigast, Han ville och låta Eder Kongl. Höghet förnimma sin Himelska nådes öfverflödande i all Eders Kongl. Höghetz hiertans begär, och förläne mig sin nåd at under en så mild öfverhet, kunna detta, genom Eders Kongl. Höghets höga bearbetande mig anförtrodde ämbete så utföra at Eder Kongl. Höghet dess höga använde möda till min befordran aldrig ångra måtte, dertill iag all min tid och flijt skall använda, och med innerliga böner för Eder Kongl. Höghets stadigt-grönskande lycka vällstånd och förnögelse in till min död framhärda". Jfr Bref till Drottning Ulrika Eleonora från Svenske Män. 4. P—S, i svenska riksarkivet. I samma brefsamling finnas äfven flere nyårslyckönskningar af Rudeen till den Kongl. prinsessan.

[2]) Cons. prot. 17/7 1708.

juli 1708 yttermera hade lidit en svår förlust. Som dekanus framställde Rudeen bl. a. i konsistorium teologiska fakultetens förslag till denomination af efterträdare. Situationen var i så måtto ovanlig, att någon successor ännu ej hade blifvit utsedd till den efter Rudeen lediga tredje teologiska lärostolen, hvartill professor Hahn enhälligt hade blifvit föreslagen. Men fakulteten tog för gifvet, att den enda kvarstående teologie professorn Tolpo skulle blifva professor primarius och Hahn utnämnas till andra teologie professor, hvarför det nu gällde att besätta tredje teologie professionen. Därtill föreslogs den som var i ordningen närmast, dåvarande rektorn professorn Johan Munster. Det visade sig likväl snart, att prokanslern icke var gynnsamt stämd för Munsters kandidatur, och att han inom kort fick hela sitt s. k. svågerlag på sin sida. Gezelius höll sig från början undan från valet, likaså professor Hahn. Snart afföll professor Tolpo, som i teologiska fakulteten hade varit ense med Rudeen, och slutligen återtog äfven tredje svågern professor Tammelin sitt redan afgifna votum för Munster och anmälde sig själf som kandidat till den lediga professionen. Rudeen kom sålunda ensam att stå för teologiska fakultetens mening, och han råkade härigenom i en kontrovers med prokanslerspartiet, hvarunder han ej tvekade att intaga en själfständig och bestämd hållning, utvisande att han höll på konsistorii rätt att oberoende af prokanslerns mening få hafva sin egen åsikt i frågan.

Biskopen och hans svågrar sökte först draga ut på längden med detta befordringsärende genom att vägra sina underskrifter å konsistorii förslag, och då påminnelser i följd af däraf vållade dröjsmål anlände fran kansler att påskynda ärendets behandling, beslöts ånyo att insända rekommendation för Munster, men ej heller nu kunde biskopen och hans svågrar förmå sig att underteckna detsamma. Följde så en ny anmärkning af kansler öfver att biskopen och några professorer ej undertecknat Munsters denomination, hvilket ej finge efterlåtas, utan borde äfven de med pluraliteten stridande underteckna med åberopande af pro-

tokollet [1]). Ej heller denna påminnelse hade åsyftad verkan. De tredskande afhöllo sig fortfarande från att underskrifva under förevändning, att de själfva ville till kansler afgifva sina vota och sin förklaring i saken. Denna hotade upplösning af alla vanliga former förebyggdes omsider genom en befallning af kansler, hvari han „såsom ett ultimatum“ och med hotelse att i motsatt fall taga andra „messeurer“ affordrade konsistorium en „in pleno underskrifven denomination“ [2]).

På grund af denna befallning upptogs frågan till ny och slutlig behandling vid konsistorii sammanträde den 10 april 1709, då äfven prokanslern behagade infinna sig.

Rudeen fick ånyo representera teologiska fakulteten och repetera sitt tidigare framställda förslag, hvarom han nu stod ensam. Därvid tog han äfven biskopens svåger professor Tammelin i upptuktelse, för att denne i en „sedell“, som han låtit införa i konsistorii protokoll såsom skäl för återtagande af sitt votum för Munster bl. a. hade anfört, att biskopen borde hafva så mycket mera att säga i denna sak som den enda medlemmen i teologiska fakulteten, hvilken understödde förslaget om Munster, Superintendenten Rudeen var „så godt som skilder derifrån, hvilcket han vijste då om Professorn Hahn voterades, med det han gick från voteringen och skref intet under brefvet“. Härtill svarade Rudeen, hvad han redan en gång förut hade meddelat i konsistorium, att han „med sitt bortovarande ifrån voterandet om sin successore giort thet andre tillförene giordt, och i synnerhet Sal. H. Biskop Laurbeck, som H. Biskopen Lund, hvilcke ingenthera varit närvarande, tå om theras successore är omröstat“, hvilket han äfven så mycket „försvarligare kunde giöra, som förutan honom voro 2:ne Theologi in facultate“, men nu hade hans „närvaro och votum varit så mycket nödigare som förutan honom in facultate ej var mer än en Professor“, och han i sin frånvaro blifvit af „Consistorio constituerad Decanus ejus facultatis i detta rectorat: men om H. Prof. Tålpo sedan förändrat sina tanckar, kan han sig nu derom eij yttra“. Professor Tammelin fann sig nu föranlåten att förklara „sig eij talt illa emot H:r Superintendenten, icke ell. sin mening varit ond, eller annars än det H. Superintendenten medelst Kongl. Maij:ts nådigste fullmacht vore reda skild ifrån profession“.

Då slutligen, sedan alla konsistoriales afgifvit sina vota, prokanslern förklarade, att han själf en tid „examinerat ordinandos in

[1]) Kongl. och Cancellers bref $^{21}/_{1}$ 1709.
[2]) Kongl. och Cancellers bref $^{23}/_{3}$ 1709.

LL:s, det af honom intet kan ordentel. fordras, för hvilken orsak, såsom och för det ingen publice läsit Vetus Testam. alt sedan Biskop Lund kom ifrån Academien" han önskade „en sådan man till Theol:æ Profession som de förenämnde bägge delar väl förrätta kunde", uppträdde åter Rudeen och svarade därtill, „det H:r Procancellarien sielf examinerar in LL:s härrörer der af att i Consist:o Eccles. nu icke sittia mera än 2:ne Theologi, samt h:s högvördig:t aldrig låtit märkia annat än att det skedt med h:s högvördig:ts nöije: så skulle och H:r Superintendenten inte velat draga sig undan det arbetet, om han vetat högv. H:r Procancellarii villia" [1]).

Härmed slutade denna kontrovers mellan konsistoriipartiet och biskopspartiet, som fortgick under större delen af läseåret 1708—09. Så mycket hade det sistnämnda vunnit, att jämte Munster äfven Tammelin uppställdes på förslag till den lediga professuren. Men den långvariga tvisten, som så egendomligt belyste förhållandena vid akademin, synes ha framkallat stor tveksamhet hos universitetets kansler. Ehuru han själf hade påskyndat ärendets gång, kunde han icke besluta sig för någon af de föreslagna kandidaterna. Först den 17 påföljande december utnämndes den från Pernau flyktade teologie professorn Ingemund Bröms till professor primarius i Åbo samt till Rudeens efterträdare som tredje teologie professor icke någon af de utaf konsistorium föreslagne professorerna utan rektorn vid Åbo skola mag. Herman Ross [2]). Konsistorii förslag hade således icke lyckats vinna gehör å högsta ort.

Den ansträngande uppgiften att på samma gång sköta den teologiska professuren och domkyrkoförsamlingens pastoralvård ryckte Rudeen alltmera från hans vittra sysselsättningar. År 1708 på hösten, då han diktade sin veterligen sista bröllopssång öfver brudparet Johan Diedrich Grönhagen och Eva Sophia Giöthe, säger

---

[1]) Cons. Prot. för $^{9}/_{10}$, $^{17}/_{10}$, $^{15}/_{12}$ 1708; $^{27}/_{2}$, $^{2}/_{3}$, $^{6}/_{3}$, $^{13}/_{3}$, $^{8}/_{4}$, $^{10}/_{4}$ 1709. Registratur $^{13}/_{4}$ 1709.

[2]) Kongl. Senatens Registratur 1707—1709 under J. Schmedemans contrasignat. $^{17}/_{12}$ 1709.

han sig för en gammal och god väns skull vilja framträda med några verser,

> Fast thet handtverk hos mig platt
> Är för längst i obruk satt.

Detta bekräftas äfven af diktens magra innehall och af bristen på all inspiration. Och därefter var det endast sällan han grep sin lyra.

Sin vältalighet ägnade han numera helt och hållet kyrkans tjänst. Såsom grifttalare begynte han vid denna tid skatta till den litteratur, som under namn af likpredikningar utfylla en väsentlig del af tidens homiletiska förråd.

Från Rudeens Åbo-tid äger man ännu i behåll trenne från trycket utgifna liksermoner: en *Lijk-Cypress* till åminnelse af justitieborgmästaren i Åbo Johan Saehls (1707), ett *Testament*, då rådmannen i Åbo Adolf Wittfot begrofs (1708) samt *En Gudelig Wandel* i anledning af Katarina Petters Dotters, maka till råd- och handelsmannen i Nyenstad Hans Pälcke, frånfälle s. å.[1]).

Sin uppfattning af likpredikningarnas vikt och betydelse, har Rudeen vid ett tillfälle gifvit vid handen. „Lijkpredikningar“ — säger han — „ske mer för the Lefvandes skull än the dödas, pa thet the lefvande uti theras lefverne sitt lefverne måge spegla: thet goda effterfölja och svagheterna rätta. Och nu så mycket mer, som thenne närvarande delicate värld heller undervijsas genom exempel än reglor“ [2]). Den aflidnes lif som exempel uppställes dock endast i de Rudeens likpredikningar åtföljande Personalier. Det egentliga griftetalet utgjordes vanligen af en andlig betraktelse öfver något särskildt för tillfället valdt tema, hvars sedolärande syfte därför icke

[1]) Rudeen yttrar i sina Personalier öfver den aflidna, att „hon lärer vara then sidsta, hvilken iag på thenne sijdan om Hafvet, efter then gambla och berömliga Plägseden, med Lijkpredikan har til Jorden beledsagat“.

[2]) The Trognas Fullkomliga Ägendom“ s. 51.

behöfde vara mindre. Som griftetalare följde Rudeen öfverhufvud ortodoxins demonstrerande metod. Sedan ämnesvalet var gjordt, följde en schematisk disposition af detsamma, hvarvid särskildt en indelning i tre olika afdelningar för tiden synes ha varit omtyckt af de andliga griftetalarne. Hvarje af dessa olika moment utreddes med citat af allt hvad i bibelns, särskildt gamla testamentets, olika böcker kunde finnas om det ifrågavarande ämnet anfördt. Det hela erhöll sålunda mera prägeln af en lärd teologisk utredning, ofta späckad med latinska ord och uttryck, än af ett uppbyggelseväckande och till hjärtat talande griftetal. Men sådan var den ortodoxa tidens smak. Någon högre oratorisk flykt finner man ej heller. Rudeen söker nog upprycka sin stil med användande af ett poetiskt bildspråk. Han använder till och med ofta samma bilder som i sina vittra grafskrifter. Men icke sällan blir han för bred och prosaisk i sina andliga liknelser [1]). Öfver hufvud äro dessa Rudeens tidigaste griftetal tämligen obetydliga. Först som biskop lyckades han utveckla sin homiletiska konst och göra sig mera bemärkt som andlig vältalare.

Den 24 april 1709 var Rudeen sista gången närvarande i konsistorium, och i början af maj månad anträdde han öfverfarten till Sverige. Hans familj och

[1]) Såsom ett prof på den tidens griftetalsstil må anföras, hurusom Rudeen i en af sina likpredikningar jämför vår kropp vid ett „huus väl af then aldravijsaste Byggmästarens hand, med många både under- öfver- och millan våningar förfärdigat“; hvad „sig tildrager vid huus- förstöringar, tå the antingen af ålder förfalla, eller af en våldsam hand kullkastas, thet finne vij vid thenne hyddones vårt Jordiska huus nederslående. Tå ålder eller siukdom, eller, iag veet icke hvad oförmodelig händelse, har giordt thet boofälligt, väggarna falla tillsammans, gångarna förstoppas, Liifz-Andarne, som äro the Kropp och Siäl sammanhållande band, damba uth och försvinna; tå har ej huusvärden Siälen, ther mehr någon trefnad: han måste ther uth. I stället finna sig in Ohyror, som med sitt gnagande uplösa alla Lemmar, förstöra thes skapnad, och fördela then i mull, i stofft, i Soolgrann, och om något mindre kan tänckas än ett Soolgrann“. Lijk-Cypress s. 6.

hela hushåll medföljde på färden. Om resan är antecknadt, att „fartyget seglade för full vind, och öpnade sig utan fara vägen genom den lösa drif-isen, hvaraf hafvet var öfveralt betäkt. Man fägnade sig redan at snart få se Svenska vallen; en klippa, som kallas Galten, plägar försäkra därom de resande. Men döden nyttjade hänne denna gången, til et farligt försåt; hon var öfverhöljd med is; Styrmannens syn förvillades; knapt en minut fattades, innan en vålsam stöt hade krossat fartyget; en liten uphöjning gjorde, at Herr Doctor Rudén märkte faran; hans varning öpnade Styrmannens ögon, och frälste, genom en hastig vändning, våra resande ur den yttersta våda“ [1]).

Men äfven en annan stor fara hade Rudeen undsluppit genom sin öfverflyttning till Sverige, en fara som redan var öfverhängande under den sista tiden af hans vistelse i Finland och om hvilken en af hans söner, den sedermera berömde Karl Rudenschöld i sin själfbiografi yttrar: „Genom den Högstes underbara Försyn, som både mina föräldrar och jag haft ymnig orsak att vörda, undgingo vi det bedröfliga öde, som Finland igenom ryssarnes infall öfvergick, emedan min salige fader år 1709 flyttade derifrån, att tillträda superintendentsembetet i Vermland“ [2]).

---

[1]) J. F. Kryger, Åminnelse- Tal öfver Ulric Rudensköld i Vet. Ak. 1765 s. 10.

[2]) C. F. Ridderstad, Minnen från äldre och nyare tider: Riksrådet Carl Rudenskölds lefverne s. 4.

IX.

I Karlstad och Linköping.

Rudeens verksamhet som biskop.

Rudeens öfverflyttning till Karlstad betecknar inledningen till en ny verksamhet, hvartill han dock som teologie professor, domprost och ledamot af konsistoriet i Åbo hade gjort sig väl förberedd. Karlstads stift hade före Rudeen haft utmärkta superintendenter i de båda Camenierna, far och son, Anders Kilander, den af Rudeen besjungne Erland Broman och Jonas Arnell, hvilka hvar för sig hade öfvat en berömlig verksamhet till stiftets fromma. Rudeens uppgift underlättades äfven däraf, att han ända från barndomens dagar var väl förtrogen med denna landsdel och dess befolkning.

De första underrättelser från Rudeens nya verksamhetsfält möta i ett bref till biskop Gezelius i Åbo af den 13 juli 1709, hvari han nämner om sin ankomst till sin nya bestämmelseort den 30 förlidne juni samt att han omedelbart därefter haft konferenser med prästerna [1]). Dock säger han sig ännu icke „hindt fullkoml. penetrera

[1]) Redan före Rudeens ankomst hade en värmländsk student Sven Florelius hälsat i honom i en „Fägne- Dicht til Hans Kongl. May:tz Tro- man och Superintendent öfver Wermeland och Dahl, den Högvördige och Höglärde sampt Vidtberömde Herren, för detta S. S. och Theologiae Professor vid den Kongl. Academien i Åbo, Mag. Torsten Rudeen, Anno MDCC VIII", i hvilken dikt hans långvariga bortavaro från Värmland jämföres med Ulysses från Itaka och framhålles, att Värnland hade lika mycket skäl att glädja sig öfver hans återkomst som Penelope öfver Ulysses hemkomst. (Bland personskrifter i Upsala univ. bibl.).

detta stifts tillstånd, en general kan iag dock det märka, att här fordras både flijt, möda och försichtighet at bringa alt i det skick som det borde vara, och kommer mig väl till pass thet iag kunnat profitera af Eders faderl. högvyrdighets beröml. undervijsning och anförande“.

I brefvet antydes, att Rudeen särskildt skulle beslutit sig för att taga sig an de värmlänska finnarnas själavård och förse dem med andlig litteratur från Finland. Han beklagar sig öfver att han vid sin afresa från Åbo icke hämtade med sig större „ömnighet“ af Gezelii „skriffteböcker och läse-sedlar“, dem han trodde sig få flere i Stockholm, men då detta slog felt, önskade han nu såväl deraf som af den finska psalmboken få „någon undsättning“. Han kunde dock ännu ej nämna huru mycket han behöfde af sagda skrifter, trodde sig ej heller „få något tillfälle att at resa på finnmarken förr än Prästmötet är öfverståndet, som blijr den 1 Sept“ [1]).

Rudeen klagar vidare öfver att det var stor „mangel“ på penningar à orten, och de onda tiderna bli snart

---

[1]) Bref till J. Gezelius, II 1706—11 i Kongl. biblioteket i Stockholm. Äfven sedermera synes Rudeen någon gång ha uppvaktat Gezelius med bref. Så finnes i den Gezeliusska brefsamlingen i Helsingfors univ. bibl. ett kort latinskt bref af den 23 febr. 1718. När ärkebiskopsstolen i Upsala blef ledig efter H. Spegel, föreslog Rudeen i en skrifvelse från Karlstads konsistorium till hans efterträdare biskopen i Wästerås Math. Iser samt biskopen i Åbo Johannes Gezelius, „af hvilka jämväll denne senare genom fiendens bedröfveliga infall i Finland, och innehafvande af större delen af dess stifft, ifrån sin beställning och all sin å den orten hafvande ägendom är fördrefven“. (Karlstads konsistorii und. skrifvelser 1705—1723). När efter Gezelii död 1718 biskopsämbetet i Åbo var ledigt, ansträngde sig Rudeen för att till hans efterträdare skulle utnämnas en af hans studiekamrater prosten i Norrköping Petrus Asp samt uttalade i ett bref till drottning Ulrika Eleonora, att enligt hans mening „thet i Finland nu förfalne värket genom hans alfvarsamma, försichtiga och oförtrutna flijt och beskedelighet förmodeligen aldrabäst genom Guds välsignelse stå at ophielpas“. (Linköpings konsistorii und. skrifvelser 1717—1726 i svenska riksarkivet). Äfven i ett bref till Salomon Cronhjelm rekommenderar han Asp (Bref till Ombuds-Rådet Salomon Cronhjelm 1711—18 i Upsala univ. bibl.)

det ämne, hvaröfver han mest ordar om i sina skrifvelser. I ett bref till prinsessan Ulrika Eleonora af den 11 januari 1710 beklagar han sig öfver det förflutna, „af en oförlijknelig och för alla Sveriges Jnbyggiare till evärdeliga tijder faslig och sorgelig åminnelse“, utmärkta år. Och ett år senare talar han åter i ett bref till prinsessan af den 3 jan. 1711 om „detta förflutna Svergetz Rijkes svåra hemsökningz åhr“. Brefvet afslutas med en gripande önskan, att „Herren Gud Landsens dyra fader nådel. til sin Kongl. Thron och bedröfvade Rijke hemledsagandes, thet höga Kongl. Huset ifrån dess flycht hemkallandes, vårt nederslagna värk upprättandes och oss ifrån våra synliga och osynliga fiender frälsandes varder“ [1]).

Tidens svåra krigsgärder hvilade tungt äfven öfver denna landsdel, och själfva stiftets öfverhufvud fick vidkännas rätt stora ekonomiska uppoffringar. Man finner detta bland annat af en böneskrift, hvarmed han efter sin flyttning till Karlstad uppvaktade rådet, klagande öfver den olycka och skada som skett honom därigenom att de till hans lön och underhåll anslagne kronotionden för år 1709 blifvit till konungens magasin i Värmland indragna.

„Om iag sutte vid et fast boo — säger Rudeen — och hade ett eller annat åhr någon löhn upburit på Orten, så skulle till min aldranådigaste Konungz och Fädernes Landetz tienst, iag icke allenast thetta, utan så anseenligit som någon af mina Wederlijkar af underdånigste Zele hafva upoffrat, Men såsom 1:o iag icke allenast vid min Beställning i Finland i 18 åhr suttit med stort huushåld vid en så knapp Löhn at iag alla åhr måst göra, men beklagl. aldrig kunnat afbörda mig någon skulld, utan och förledit åhr måst förstöra mitt boo på den Orten och effter en långväga, besvärlig och kåstsam flyttning det till att igen oprätta på denne mycket kåstsamma Orten, har iag oundvijkeligen måst taga försträckning af Hammar Patronerne på min Spanmåhls löhn, såsom iag och helfften deraf redan assignerat och till dem utmäta låtit, innan Eders Höggrefl. Excellentiers ordres om Tijondens indragande till Magazinet ankommo“ [2]).

---

[1]) Bref till Drottning Ulrika Eleonora från Svenske Män, IV i svenska riksarkivet.

[2]) Böneskriften ingår bland Biographica i svenska riksarkivet. Äfven till kanslirådet Johan Schmedeman, som i rådet föredrog och

I början af år 1712 fick konsistorium i Karlstad mottaga en skrifvelse af rådet, hvari prästerskapet anbefalles att utrusta dragoner på samma sätt som år 1700. Domkapitlet afgaf med anledning häraf ett längre memorial, hvari det sökte uppvisa prästerskapets oförmåga till alla vidare militära utrustningar.

Det heter, att Wärmelands prästerskap visserligen är villigt att offra blod och egodelar för konungen, „men then inrotade allmänna fattigdomen, som sedermera i 12 åhr enkannerl. i detta landet alla tryckt och trycker, giör allas åstundan och underdåniga villja ofruktsam". Det vore därför nu så godt som ogörligt „effter så många åhrs blodiga och kostsamma krig, missväxter, handels och vandels tvång eller undertryck, mångfaldiga ordinarie och extra ordinarie utlagor och Contributioner, Recruter och enkannerl. på denne gräntze orten durchmarscher, inqvarteringar, giärder, gästningar och mehra, som intet kan alt räknas. Silfver och penningar är mäst utgångit; de som under krigztiden äro fattige komne till pastorater, det är, till stora och vissa utgifter, men ovissa inkomster; Spannmåhlet måste föras af logen at vändas i penningar till utlagornas afbördande, och om någon egendom är, så består den endast i några Creatur, som jämväl hos många till Creditorerna äro förskrefna. Allmogen är så afsigkommen och utblottad, at den sina Cronoutskylder icke kan utgiöra, ock när de genom exsekution äro utdrefna, är lätt till att dömma, hvad Prästerna kunna hafva för öfrigt. Så att mången Prästman måste med suckande, tårar och föracht förrätta sitt ämbete, icke vetande hvarmed han sig och de sina föda och kläda skall, och det som beklageligt är, många måste taga sina barn ifrån Scholan för fattigdom och oförmögenhetz skull, at hålla dem till studier. Cronolönen, vederlaget och Probstetunnorna äro för 1709 heel, för 1710 hälfften, för 1711 en trediedel till Kongl. Maij:tz tiänst i Magazinerna indragne. Och förutom alt detta är ock Manskapet på denna orten så dyrlegdt, at man ingen Soldat eller Dragon kan hafva under 80, 90 ja 100 Rix. Sr. Courant, så at fast hos somliga deras Boskap, Böcker och Kläder skulle utexseqveras, sådant dåch intet förslår till denna kostsamma utredning. Nu som det är omöijeligit at en siuk och afmächtad menniskia kan lyfta och bära en börda, som han vid sina fulla krafter icke utan med besvär burit, ock där han där till tvingas, torde där-

---

kontrasignerade ecclesiastika ärenden, vände han sig med ett bref, hvari han klagar öfver sitt utblottade tillstånd och ber att få sin sak „till det bästa och ett godt utslag recommenderad". Brefven finnas bland Karlstads konsistorii und. skrifvelser 1705—1723 i svenska riksarkivet. Rudeens begäran blef äfven beviljad.

under alldeles uppgifvas, och oförmögen blifva för tilkommande". På grund af allt detta anhåller prästerskapet att blifva från den „påbudna odrägliga dragone utredningen befriad" [1]).

Denna klagovisa öfver stiftets och prästerskapets dåliga tillstånd upprepas ytterligare i en utförlig skrifvelse från Karlstads konsistorium till kongl. senaten af den 15 april 1713. Och öfverhufvud är det mest frågor, som på ett eller annat sätt sammanhänga med de onda tiderna, hvilka beröras i de officiella aktstycken, som ännu finnas i behåll från den tid, då Rudeen var superintendent i Karlstad [2]).

Som en ljusning i det bedröfliga läget framstod Karl XII:s hemkomst från Turkiet, och liksom öfriga konsistorier uppvaktade äfven Karlstads domkapitel konungen med en glädjebetygelse öfver den lyckliga händelsen. De som nu hängåfvo sig åt säkra förhoppningar om en snar fred, blefvo dock besvikna. I stället för fredsslut påbörjades som bekant ett nytt fälttåg, det norska, och trupperna begynte draga öfver Karlstad mot den norska gränsen. Det blef nya militärmarscher, inkvarteringar, pålagor och alla de besvärligheter, som vållas af truppers tåg genom en landsdel. På väg till krigsskådeplatsen passerade Karl XII själf Karlstad i februari 1716 och dröjde där några dagar. Den 19:de åhörde han gudstjänsten i kyrkan och intog därefter middagsmåltid hos superintendenten Rudeen, hos hvilken han under sitt besök i staden äfven bodde [3]).

[1]) Inlagan till rådet finnes bland Karlstads konsistorii und. skrifvelser 1705—23 i svenska riksarkivet.

[2]) Så meddelas i en skrifvelse af den 26 februari 1710 att vid tre kollekter samlats till de „af fienden illa blesserade och flychtade personer ifrån Lif- och Finland 401 Dr 27 $^{3}/_{4}$ öhre S:mt, hvilken skrifvelse slutar med orden: „Gud alsmächtig kröne Eders Kongl. Maij:t med lycka och seger öf:r alla Eders Kongl. Maij:ts fiender, och fördelachtig frid och Rolighet, uhti hvilcken önskan vij in til vår graf förbli" etc. (Karlstads konsistorii und. skrifvelser 1705—23).

[3]) Se härom Fryxell, Berättelser, d. 29 s. 5—6. Här berättas äfven följande episod: „Rudéns hustru tyckte sig ock märka, huru konungen var i behof af rent linne. Hemligen satte hon ett par söm-

Det var utan tvifvel en af de märkligare händelserna i superintendentsgården i Karlstad under Rudeens tid [1]).

Konungens besök efterföljdes snart af ett annat. I april samma år anlände prinsessan Ulrika Eleonora till Karlstad i anledning däraf att hennes gemål, sedermera konung Fredrik, hade sårats i den norska kampanjen, och lyckliggjorde äfven biskopsgården med att taga sin bostad därstädes hos sin förra hofdam. Rudeen har förevigat dessa händelser i en dikt, som han kallar „Carstads Underdänige Glädie Offer, öfver dess innom slutet af Februarij, och begynnelsen af April månader 1716 hafde oförmodade Höga Gäster“ [2]).

Det är mig veterligen den sista kända dikt af Rudeens hand, men för öfrigt ingalunda märklig, en obetydlig undersåtlig hyllningssång, i hvars slutstrof Rudeen dock gifver uttryck åt sin och landets allmänna fredslängtan:

O! när blir at Himlen låter,
Carlstad Tig then nåd mer skee,
At Tu får tin Konung åter,
Och med honom friden see.

---

merskor i verksamhet och hade snart några skjortor färdiga, vågade likväl icke erbjuda dem åt konungen, utan ämnade oförmärkt smyga dem i åkdonet. Ingen visste dock, när afresan skulle ske. Men den 22 om qvällen framkörde helt oförmodadt en bondsläde utanför Rudéns boning, och Karl tog afsked. Värdinnan skyndade i förväg ned och stoppade skjortorna i sitsen. Men när Karl skulle där taga plats, märkte han byltet och kastade det undan . . . samt skyndade bort“ etc.

[1]) Besöket hade äfven goda följder för Rudeen och hans familj. Konungen beviljade hans i Upsala studerande son Karl dubbelt stipendium regium, och biskopen själf och hans hustru beviljades „lifstids frihet på årliga räntan af deras uti Wärmland belägna gårdar nembl. Fägerstad uti Gref socken, som är ett helt hemman, samt halfva hemmanet Wässby i öfre Ullerö socken“. Registratur i Sv. riksarkivet $^{17}/_{8}$ 1716. Rudeens supplik härom bland Biographica därsammastädes.

[2]) Ingår i Älfska samlingen af Carmina Svecorum poetarum i Linköpings stiftsbibliotek Vol. XIV bl. 27. Konungabesöket besjöngs äfven på latin af en samtida vitterlekare Joh. Linder. Från Rudeens Karlstads-period har man äfven en lyckönskningsdikt till fru Sofia Elisabet Brenner, då hon utgaf sina „Poetiske Dikter“.

Skaldens fredsönskan visade sig äfven denna gång vara fåfäng. Rudeen förflyttades emellertid snart bort från det nära grannskapet till konungens krigiska operationer. Da nämligen biskopsstolen i Linköpings stift blef ledig genom Jakob Langs död, gaf stiftets prästerskap sina röster åt Rudeen, som den 24 september 1716 utnämndes till biskop öfver detta stift. Hans verksamhet i Karlstad varade inalles endast omkring åtta år, och om frukterna af densamma kan man icke bilda sig nagon klar föreställning, då domkapitlets handlingar till större delen gatt förlorade under tidernas lopp [1]). Men enligt samtidas vittnesbörd hade han pa denna korta tid hunnit göra sig allmänt omtyckt i stiftet. Så yttrar Rhyzelius i sina personalier om hans Karlstads-tid, att han där med sin „makalösa vän- och liuflighet sig allas hiertan så förbandt, at the önskat in til hans dödsdag honom få behålla“ [2]).

Rudeen hade emellertid förflyttats till ett stift, som i rang stod närmast efter ärkebiskopsstolen i Upsala. Hans utnämning synes ha mottagits med stor tillfredsställelse af hela Östergötland, att döma af de „Fägnerim“, hvarmed den nya biskopen pa landskapets vägnar hälsades af en samtida poet J. Landberg. I denna hälsningsdikt erinras om Rudeens närmaste föregångare i Linköping, den berömde Haquin Spegel och Jakob Lang. Den biskopsstaf, som desse fört med så stor heder, hade nu gifvits „åt en kring världen vidtberömd och lärd Rudeen“, och att han var fullt värdig att bekläda denna stol, därom voro alla ense.

Den nya biskopen tillträdde sitt ämbete först den 15 juni 1717, da han aflade konsistorialeden och „höll et mycket berömeligit förtal“ [3]). Men redan därförinnan hade han i nära ett års tid statt i korrespondens med konsi-

[1]) Enligt mig meddelade underrättelser från ort och ställe uppbrann domkapitlets arkiv till största delen vid en stor eldsvåda år 1865.

[2]) Rhyzelius, anf. arb. s. 48.

[3]) Consistorii Lincopencis Protocollum $^{17}/_{6}$ 1717.

storium i Linköping och afgifvit sitt utlåtande i en del viktigare angelägenheter.

Kort efter sin ankomst stiftade han bekantskap med stiftets prästerskap vid det synodalmöte, som hölls under hans presidium den 28 juni 1717, då han riktade till det församlade kleresiet såväl uppmuntrande ord som allvarsamma förmaningar.

Under de första åren af Rudeens verksamhet i Linköping led kyrkan fortfarande af det allmänna tryck, som hvilade öfver hela landet, och det är många genljud häraf man återfinner i Linköpings konsistorii skrifvelser från denna tid. I ett bref till konungen af den 11 oktober 1717 ingår konsistorium med prästerskapets klagomål öfver att deras drängar och torpare blifvit utskrifna till soldater, hvarigenom prästgårdarna alldeles kommit i vanbruk, hvilken skrifvelse slutar med uttalande af „all vår hiertans innerliga önskan, at Eders Kongl. Maj:t må snart med förmån then önskeliga frijden ärhålla“ [1]).

I anledning af de tvångslån, som vid denna tid upptogos från kyrkorna, vänder sig Linköpings konsistorium i april 1718 med en skrifvelse till presidenten (baron Görtz) och medlemmarne af den s. k. upphandlingsdeputationen, i hvilken skrifvelse framföres prästerskapets klagomål öfver att kronobetjänterna fordrade lån af kyrkomedlen till större belopp än kyrkorna kunde umbära; „ty at förrådet hos mäste parten kyrkiorna icke kan vara stort besynnerligen på thenna orten ther socknarna äro myckit små och hafva utom vijnsäden ingen inkomst utan den lille gafvo penningen i hafven och hvad vid begrafningar plägar gifvas, kan ock bevisas deraf, at the 1711 till Kongl. Maj:ts tienst gjordt en ansenlig försträckning, varande icke möjeliget, at the inan nu så kort tids förlopp kunnat samka sig något ansenliget capital, utan allenast hvad till åhrliga reparationer utgånget“. Rörande dessa besvär anhåller domkapitlet om deputationens „högrätt-

[1]) Linköpings Konsistorii und. skrifvelser i svenska riksarkivet $^{11}/_{10}$ 1717.

vijsa utlåtelse och handräckning“ [1]). Detta konsistorii uppträdande var ett rätt anmärkningsvärdt uttryck för det allmänna missnöjet och oppositionen mot den allsmäktige Görtz' utsugningssystem.

När efter Karl XII:s död en ny tid randades och kallelse till riksdag utfärdades, skyndade sig äfven prästerskapet att söka vinna lättnad i de tunga pålagor, som hade tryckt detsamma i så många år. Öfverallt i de skilda stiftens konsistorier rådplägades härom. Linköpings domkapitel beslöt att genom sin preses vid riksdagen framställa följande önskningsmål af stiftets prästerskap:

1) att den för 1709, 1710 och 1711 indragna lönespanmålen måtte betalas; 2) att prästerna måtte få njuta sina drängar ograverade för krigstienst till prästgårdarnas behöfliga arbeten; 3) att kapellanerna måtte slippa knechtehållen och 4) att prästerskapet måtte nådigst förskonas för dragouneprestation och den svåra inkvarteringen [2]).

Länge räckte det emellertid ännu, innan det blef fred och befrielse från de tunga militärbördorna. Under den ryska invasionen på sommaren 1719, för hvilken äfven Linköpings stift var svart utsatt, föreslog Rudeen i domkapitlet, att ett bref skulle aflåtas till prästerskapet med befallning att förmana allmogen till standaktighet i de bedröfliga tiderna och att icke affalla från sin rätta öfverhet eller låta sig af falska rykten förledas; samt på samma gång ett oförbehallsamt bref till hennes majestät, hvari öppet föreställes landets eländiga tillstånd samt huru ringa anstalt här göres till landets försvar, jämte begäran att hennes maj:t ville förordna någon „förståndig, försichtig och auctoriserad man, som antager sig styrelsen öfver detta värcket“, ty allmogen var bestört, och om ej några

---

[1]) Konceptet till detta bref finnas i Consistorii Lincopensis Protocollum a:ni 1718 pag. 158, aftryckt af O. Holmström, Linköpings domkapitels arkiv s. 28—29. Först tre år senare kunde Rudeen vid 1720 års synod berätta för prästerskapet, „at Ständernas Contoir utfäst sig villja betala Kyrkiors, fattighuus och pupillers til Cronan försträckte eller til omväxling emot mynteteckn insatte medel, hvarom vidare et formelt Reglemente forderligast lärer utkomma“.

[2]) Consistorii Lincopensis Protocoll 1719 $^{10}/_{1}$.

kraftiga åtgärder vidtoges, kunde denna eld lätt förtära hela landet. Denna konsistorii skrifvelse synes äfven haft åsyftad värkan, ty redan den 15 aug. anlände ett „Kongl. Maj:ts bref och varning mot Tsarens utspridda patenter, hafvande Consistorium anbefallt att flitigt förmana prästerna att tillhålla sina åhörare att framhärda i ståndachtighet mot sin rätta öfverhet“ [1]).

Så snart lugnare förhållanden inträdde, begynte prästerskapet alltmera ägna sig åt bekämpandet af de separatistiska tendenser, som under denna i så många hänseenden omgestaltande brytningstid i allt högre grad begynte framträda inom kyrkans eget sköte. Då Linköpings stift emellertid under Rudeens tid åtminstone till det yttre föreföll obesmittadt af de nya rörelserna, blef öfverherdens roll egentligen ingen annan än att höja sin varnande röst mot de religiösa noviteterna och öfvervaka, att desamma ej skulle vinna något insteg i stiftet. Hvilken ställning Rudeen intog i denna tidens stora religiösa fråga, ha vi redan lärt känna från hans Åbo-tid. Han var en öfvertygad ortodox och blef det alltmera under årens lopp, i det en viss gammaldags konservatism alltmera ger sig uttryck i hans offentliga uppträdande som biskop. Men hans skaplynne gjorde honom föga ägnad till en stridsman för den ortodoxa saken. Han var till sitt lynne mild, fördragsam och försonlig, och en sådan anda präglade i det stora hela hans förhållande till samtidens pietistiska strömningar. Efter 1723 års riksdag utfärdade han å konsistorii regni vägnar ett herdabref, innehållande följande förmaningar till prästerskapet:

1) At vinnlägga sig om et oförargeligt och upbyggligt lefverne, på det at lastaren hvarken får tilfälle att smäda Läraren, eller at misstänka sanningen af den Lära, han föreställer. 2) at Lärarena inbördes förmana hvarandra och i synnerhet använda all omsorg på de felagtigas förbättring. 3) At i undervisning och predikningar föreställa den invärtes människjans beskaffenhet och rättsinnighet, på det vi genom trona skola blifva skicklige till goda verk och gernin-

[1]) Consistorii Lincopensis Protocoll 1719 $^{8}/_{8}$, $^{15}/_{8}$.

gar. 4) At icke kalla någon Pietist, för det at han med alfvare vill tjena Gud, ty vi äro pligtige att tjena Gud både med kroppens och själens krafter, och at så göra är icke Pietistiskt; men den är Pietist, som sätter egna goda gerningar lika högt med Jesu dyra förtjenst. 5) Anmärkes at en rätt tro aldrig kan vara utan goda gerningar. Dem förutan är hon död, utan at goda verk ändock hvarken verka, förtjena eller underhålla rättfärdiggörelsen och saligheten, varande de likafullt nödige, såsom en pligt mot Gud, för vårt eget samvete skuld, och för det sammanhang, som goda gerningar hafva med rättfärdiggörelsen och tron. 6) Borde de villfarelser, som utspridas, bland menigheten efterspanas, och hos de enfaldiga förekommas och motas med grundelig undervisning, hvartil Prosten eller någon annan inom Häradet kunde lemna manuduction. 7) Man borde ock efterspana vilsefarande böcker, och dem hos Consistorium anmäla, som lärer draga försorg om deras indragning. Och 8) Förmana folket emot antagande och utspridande af alla nya meningar, den det icke förmår at granska och dömma“ [1]).

Rudeens öfverhufvud humana, men dock strängt luterska standpunkt i tidens religiösa frågor framgår äfven klart af en brefväxling i början af hans Linköpingstid mellan honom och dåvarande statssekreteraren, sedermera riksrådet Karl Gyllenborg. Denne, som i många år hade vistats i London, skrifver till Rudeen efter sin hemkomst i början af år 1718, att åtskilliga biskopar i England, men isynnerhet biskopen i London, d:r Robinson, sig utlåtit till honom, att de med största ängslan och bekymmer hade sett det protestantiska intresset i Europa dagligen försvagas genom så många furstars affall till den påfviska läran. Därför hade de framhållit, huru högst nödigt det vore, att de „protesterande“ förenade sig för att kunna desto bättre motstå den allmänna fienden. Isynnerhet önskade de, att den svenska kyrkan, hvilken de betraktade som en systerkyrka, skulle „pläga större förtrolighet“ med den engelska, då ringa eller ingen skillnad vore mellan dessa båda kyrkor. De anhöllo därför, „och oftast med tarar i ögonen“, att Gyllenborg skulle

[1]) Ecclesiastique Samlingar, 6:te och 7:de fl.' s. 242. Fryxell uttalar sig med rätta berömmande om detta „värdiga och milda herdebref“. Jfr Berättelser, d. 33 s. 109.

sådant „de förnemste, gudachtigste och sachtmodigste af det Svenska Presterskapet föreställa“.

Gyllenborg, som var bekant med Rudeen alltsedan deras gemensamma studietid i Upsala, framförde nu till denne de engelska biskoparnes förslag.

Efter en grundlig betänketid afgaf Rudeen också ett utförligt svar, däri han bland annat framhåller, „att de som intet skillfång göra emillan Calvinisterna i gemeen och denna Engelska kyrkan, samt hafva sig bekant hvad så the Tyska som våra egna Theologi ... hafva stadgat om omögeligheten af någon förening emillan vår kyrka och then Calviniska, lära föreställa sig samma svårhet med thenna. Likväl förr än man skulle denna Episcopal Kyrkans åstundan platt och alldeles afslå, tyckas följande omständigheter först böra tagas i noga öfvervägande, näml. 1) Then goda tanka och persvasion the fattat om vår Läros richtighet, i anseende till hvilken the betyga en så stor, och, som synes, sincer längtan till förbindelse med vår kyrka och ingen annan; 2) den utaf samma persvasion flytande besynnerliga benägenhet emot vår Svenska nation i gemen, som tyckes förtiena med lika benägenhet och vänskap bemötas, fast de än vore ochristne; så mycket mer emedan the 3) uti så mångahanda göra ett med oss; och 4) man icke förnummit dem i sina scriptis polemicis vår religion i någon dehl anfächta eller bestrijda, eller sina satzer med våras förklening förfächta; 5) The redan, närmare än någon annan af the reformerade, begynt, uti the tvistiga måhlen, att tala och conformera sina ord med oss, och således tyckas lämna oss ordsak att hoppas, det de ... torde, medelst vänligare annammande å vår sida, framdeles bevekas, att jämväl närmare tänka och tro ett med oss, och således med tiden göra en kyrka. Enkannerligen jag 6) icke kan see något besynnerligit äfventyr för vår religion ther af vara att befara, när man brukar der vid en Christelig præcaution och försichtighet, i thy man uttryckeligen utmärker alla de måhl, hvilka vij icke, utan guds ords, vår bekännelses och goda samvetes förskräckelse kunna erkänna: ifrån the måhl, i hvilka vij kunna göra och redan värkeligen göra ett med them, dock utan att göra theraf någon blandning ... Skulle vij och see på vår timeliga nytta vid närvarande conjuncturer, så hemställer jag 7) om icke månge the illsinnade Engeländares anslag och stämplingar torde, om icke aldeles afböijas och hindras, likväl ansenligit minskas och hindras kunna, när således then ansenligaste dehlen af then Engelländska menigheten komma att blifva våra vänner“.

Slutligen påpekade Rudeen att saken i fråga icke kunde „beroo vid ens eller annans mening en particulier, utan fordra ett allmänt

sammanråd och öfverläggande", samt att intet i den vägen kunde begynnas utan konungens godtfinnande och befallning [1]).

Rudeen var här inne på en internationell religionsfråga af stor bärvidd, och huru riktigt han än uppskattade fördelarna och gagnet af ett närmande mellan de båda kyrkorna, finner man dock, med hvilken ängslig försiktighet han uttalade sig i frågan och huru föga benägen han var att uppoffra en enda af den evangeliska lärans trosdogmer för vinnande af detta mål.

Vända vi åter från *ecclesia externa* till *ecclesia interna*, så återstår ännu att kasta en blick på Rudeens inre verksamhet inom det stift, hvars öfverherde han var. De vidlyftiga konsistoriiprotokollen, kopieböckerna och visitationsakterna från hans biskopstid äro uppfyllda af de mest olika ärenden, såsom befordrings- och supplikärenden, äktenskapsmål, skol- och undervisningsfrågor, inbördes tvister såväl bland präster som lärare, riksdagsärenden, flyktingars anhållan om understöd, ryska soldaters begäran att få gifta sig med svenska kvinnor, fallna prästmäns återupprättande o. s. v. Någon reformatorisk verksamhet af mera genomgripande art kan man icke spåra i Rudeens stiftstyrelse, men han vandrade med stor framgång i sina berömda företrädares fotspår. Den celebra Haquin Spegel hade under den tid (1693—1711) han stod i spetsen för Linköpings stift visat sina efterträdare vägen genom ett energiskt och oförtrutet arbete icke blott för befrämjande af ordning och skick i den kyrkliga förvaltningen, utan äfven för prästbildningens höjande, för stärkande af folkets läskunnighet och religiösa vetande, för det sedliga lifvets förbättring, öfverhufvud ett gagneligt ingripande på alla det kyrkliga lifvets områden [2]). Spe-

---

[1]) Gyllenborgs bref till Rudeen är dateradt Lund den 20 januari 1718 och Rudeens svar Linköping den 6 mars s. å. Båda brefven finnas i Bergianska brefsamlingen i Vetenskapsakademins bibliotek i Stockholm.

[2]) Se närmare G. Westlings uppsatser „Några ord om prestbildningen och det presterliga befordringsväsendet i Linköpings stift under biskop Spegels ämbetsed" (Teologisk tidskrift, 1884 s. 277)

gels berömliga verksamhet blef äfven ett rättesnöre för hans närmaste efterträdare, och också Rudeen sökte verka i hans anda. Hans minnestecknare Rhyzelius, hvilken samtidigt var domprost i Linköping och sålunda ett närastaende vittne till Rudeens biskopliga verksamhet, har ej ord nog af beröm för det nit, den „ömhet, drifft och vaksamhet“, hvarmed han förrättade sitt biskopsämbete. Han vinnlade sig om att upprätthålla skick och ordning i sitt stift samt vakade öfver lärans renhet och lefvernets „ärbarhet“. Särskildt framhålles, huru flitig han var om „Församblingarnas skötzel med förhör och Visitationer, så vida och offta mera än hans kraffter kunnat tillata; huru han försedt Församblingarne med tiänliga och förtiänta Herdar och Lärare, och offta för rättvisornas framgång sielf lidit, och med talamod the vidrigas omdöme sachtmodeligen optagit; huru sorgfellig och bekymmersam han varit om the fattigas skötsel i Hospitalerne, om Domkyrkions och andra kyrkiors förbettring; om ungdomens undervisning i Scholor och Gymnasier, samt om goda Ordningars och förordningars hälsosamma vid macht hållande“ [1]).

Detta Rhyzelii förmånliga omdöme bekräftas äfven af tillgängliga handlingar och dokument. Såsom preses i domkapitlet uppträdde han städse med mycken mildhet och moderation, utan att vilja truga sin mening på de öfriga konsistoriales och sökande slita alla tvister genom försonligt tillmötesgående. I följd af sitt humana uppträdande åtnjöt han så stort förtroende, att domkapitlet särskildt i befordringsärenden, men äfven i andra angelägenheter lämnade afgörandet i biskopens hand, ty man visste, att han aldrig missbrukade det honom sålunda visade förtroendet. Sin grund hade denna tillit ytterst därutinnan, att Rudeen alltid strängt sökte hålla sig på kyrkolagens grund, och han försummade ej heller

samt „Om Kyrkans verksamhet och frukten deraf i Linköpings stift under biskop Spegels tid (1693—1711). (Teologisk tidskrift, 1885 s. 245 o. 325).

[1]) Rhyzelii Likpredikan s. 48.

att vid prästmöten och på sina visitationsresor hos prästerskapet inskärpa att ställa sig kyrkoordningens föreskrifter till noggrann efterrättelse. I alla viktigare fall, då kyrkolagen ej syntes honom tillämplig eller erbjuda tillräcklig vägledning för konsistorii beslut, försummade han aldrig att hänskjuta frågan till regeringen, med hvilken han städse sökte underhålla goda förbindelser och hvars förtroende han äfven i hög grad var i åtnjutande af.

I Spegels anda ifrade Rudeen oaflåtligt för höjandet af prästbildningen, och för att de prästerliga studierna ej skulle afstanna med de aflagda examina, utan alltjämt fortsättas vid sidan af de praktiska sysselsättningar, som prästekallet påkallade. Man möter ofta påminnelser härom vid de årligen eller hvartannat år återkommande synoderna. Så påmintes prästerskapet att „giöra en dagl. flijt i Locis communibus“ [1]) och att särskildt göra sig förtroget med det för hvarje gång uppgifna ämne, som skulle upptagas till utläggning och diskussion vid synoderna. Enkannerligen erinrades de yngre prästerna att söka sin förkofring i studier, så vida de ville njuta befordring [2]). Vid synoderna uppmanades äfven prästerna att förse sig med nyare prediko- och uppbyggelselitteratur, en uppmaning, som synes ha varit väl på sin plats, ty lusten att rikta sina bibliotek tyckes ej ha varit stor hos tidens prästerskap, och såsom följd af det långvariga kriget var äfven mycken fattigdom rådande bland prästerna. Bland arbeten, som sålunda af biskopen rekommenderades åt klerus, voro Gezelii Gamla Testamentet, Olof Ekmans Passions Predikningar eller Crux Christi, Scrivers Siäleskatt, Hallenii Concordans Bibel m. fl.

Beträffande prästernas predikningar sökte Rudeen inskärpa, att dessa icke blott skulle vara ortodoxa, utan också att en lärare alltid skulle beflita sig om saktmodighet och ljuflighet i sitt tal. Särskildt var han mån om

[1]) Hafenreffers då af prästerna allmänt begagnade arbete i allmän teologi.

[2]) Jfr bl. a. Consistorii Lincopensis Protocollum $^{2}/_{9}$ 1720, $^{29}/_{6}$ 1726 o. a.

att undervisa de unga prästerna, huru de skulle inrätta sina predikningar. Under denna tid synes det icke ha varit ovanligt, att prästerna från predikstolarna utforo i hårda ord öfver synden och lasten och voro snara i utösandet af sina förbannelser. Vid 1721 års synod fann sig Rudeen nämligen föranlåten att förmana stiftets prästerskap att „intet bruka alt för hårda expressioner emot sina åhörare, och förbanna dem; ty 3 ting bör en Prest achta sig före i sin Predikning at han icke talar af ähregirughet, hemgirughet och penningegerighet som intet är till upbyggelse". Ej heller skulle han grunda sina predikningar på „lösa rychten, som ähreskändare åstadkomma, och äro offta bara osanning". Jämväl vid 1725 års prästmöte varnades de unga prästerna, „at eij så obetänkt uthäfva sina passioner på Prädikstolen: dock förbiudes them eij at straffa gångbara, grofa och heml. synder, allenast det sker med sachtmodighet till åhörarnes förbättring, och ei at deraf upväckes åtlöye eller föracht" [1]).

Äfven öfver det sedliga tillståndet såväl i församlingarna som isynnerhet bland prästerskapet var det biskopens uppgift att vaka. Och i följd af den förvildade krigstiden synes tillståndet i detta afseende lämnat mycket öfrigt att önska, och öfverhufvud tyckas sederna också bland kleresiet ha gifvit anledning till bekymmer. Därom vittna bland annat de påminnelser, som biskopen riktade till prästerskapet vid 1722 års synod. Han påpekade, „huruledes en deel af prästerskapet visa uti sin rättighets utfordran en alt för stor girughet, hvarmedelst hela ståndet påläggès en skymf, hvilcket Prosterne på Prostetinget böra med flit sökia at afböja." Vid samma tillfälle ansåg sig biskopen böra mana prästerskapet till „nychterhet och gudfruchtigt lefverne, emedan han för nummit at några Präster hafva den elake osed, at de gå druckne på prädikstolen samt i dageligit sus och dus varandes obequeme at förrätta sit Embete, hvarigenom hela ståndet kommer att lida". Vidare anmärktes, „at en deel

[1]) Consistorii Lincop. Prot. $^{31}/_{8}$ 1721, $^{2}/_{9}$ 1725.

giort sig en fördömelig vahna der med at de bruka Eeder och svordomar i hvart ord de tala, blifvande således med sit onda förhållande åhörares väg ledare till helfvitit i stället för himmelen, ifrån hvilcken stygga vahna H:r Biskopen alfvarsamt förmante dem afstå, hvarom Prosterne böra låta sig angelegit vara at giöra en noga undersökning hvar i sitt Prosterj, och sådant Consistorio till kiänna gifva“ [1]).

Såsom f. d. akademisk lärare ägnade Rudeen gifvetvis undervisningsväsendet såväl i stiftets församlingar som i skolorna en särskild uppmärksamhet och omvårdnad. Under sina talrika visitationsresor, hvarunder han besökte aflägsna församlingar, hvilka i mannaminne icke hade inspekterats af någon biskop, gjorde han sig väl förtrogen med prästernas katekumenundervisning och folkets läs- och kristendomskunskap. De erfarenheter han inhöstade på dessa resor, föranledde honom sedermera att vid synoderna lägga prästerna på hjärtat, att kristendomsundervisningen och särskildt katekisationens bedrifvande vore „den förnämsta delen af Präst-Embetet“. Vid upprepade tillfällen påmintes prästerskapet att icke försumma anställande af Catechismi förhör och att med dem, som visade sig „tröge och ovillige“, förfara utan skonsmål och med stränghet enligt kyrkolagens 2 Cap. 9 § [2]). Under sina visi-

[1]) Cons. Lincop. Prot. 13/9 1722. Stundom voro prästernas förseelser af den art, att kyrkolagens straffbestämningar ej syntes tilllämpliga, hvarför biskopen fann rådligast att göra anmälan hos regeringen. Så förehades på våren 1718 i Linköpings konsistorium målet mot en präst, som icke blott hade gjort sig skyldig till fylleri och elakt lefverne, utan äfven var anmäld för att han „i Predikstolen hade låtit sit vaten“. För de förstnämnda förseelserna dömdes han till suspension från ämbetet, men i denna senare punkt hänsköts ärendet till Kongl. Maj:t, som remitterade frågan till justitierevisionens behandling. Dennas utslag öfver prästens vederstyggliga förseelse lydde, att „så framt han låtit sit vaten der utaf svaghet, så hade det sit straff i privationen, men var det skedt af vanartighet, bör han plichta med 14 dagars fängelse vid vaten och bröd och stå upenbar Kyrckioplicht“. Jfr Cons. Lincop. Prot. 1718 9/4 o. a.

[2]) Cons. Linc. Prot. 28/6 1717, 29/6 1726, 5/9 1728 o. a.

tationer anställde han ofta själf katekesförhör med församlingarnas medlemmar och förmanade dem att städse vinnlägga sig om förkofring af sin kristendomskunskap.

I ännu högre grad synes undervisningen i Linköpings gymnasium ha varit föremal för den lärde biskopens lifligaste intresse. Det var icke ovanligt, att skolans rektor och lärare uppkallades till konsistorium, där de af biskopen fingo mottaga nödiga påminnelser angaende ungdomens information. Vid ett sådant tillfälle erinrade biskopen, att „disiplarne skulle mera kunna exercera sig i stylo effter det är et ibland det aldra förnämsta och mest nyttigt till deras information“; att en noggrann inspektion skulle hållas öfver gymnasisterna, som undervisade å lägre klasser; minst en gang i manaden borde lektorerna genom inspektion utröna, hvad de förmatt uträtta med sin undervisning; samt att „Catechismi studium skulle flitigare drifvas“. En annan gång beklagade sig preses i domkapitlet, „at en del af dem som sittia qvar i Classe rectoris äro ganska svaga och första intet grammatican varande till befruchtande at de som upkommit är intet stort bättre, hvarför fans nödigt at förordna at lectores antaga sig besväret att flitigt repetera grammaticam och laga at de förstå den i grund, varande eljes intet at förmoda någon upbyggelse hos them“. Vidare skulle, enligt biskopens mening, „lectio Eloquentiae drifvas med all flit“ [1]).

Det var salunda i öfverensstämmelse med tidens pedagogiska askådningssätt på den klassiska sprakvetenskapen och religionsundervisningen biskop Rudeen lade den största vikt. Vid särskilda tillfällen öfverlade han äfven med gymnasiets rektor angaende särskilda skolreformer, och understundom rådgjordes i konsistorium med „samtliga lectoribus hvad de tänckte publice at läsa i gymnasio“. Stort afseende fäste Rudeen äfven vid att gymnasiet skulle hafva till sitt förfogande unga och friska lärarekrafter, och detta möjliggjordes därigenom, att äldre

[1]) Cons. Lincop. Prot. 1718 $^{12}/_{3}$, $^{21}/_{3}$.

redan utslitne lärare befordrades till goda pastorat. Rudeen yttrade härom vid handläggningen af ett befordringsärende, att han gärna såg, „att de som flit- och berömliga arbetat vid skolor och gymnasier blifva med befordring hugnade, förr än de alldeles tröttna, och friska arbetare måtte komma i deras ställe“ [1]). Äfven till gymnasiibiblioteket sträckte sig Rudeens omsorger. Vid 1722 års prästmöte föreslog han, „at som gymnasii Biblioteqve är mycket förfallit, altså bör effter vanligheten en Bok ifrån hvart Präste sterbhus inlefvereras, och på det Bibliothequet måtte kunna förbättras, kom H:r Biskopen med samtl. clereciet öfverens, at hvar en som ordineras til präst gifver der till $^1/_2$ Carolin, och för hvar fullmacht 1 Carolin“ [2]).

Men Rudeen var icke blott den nitälskande biskopen, som på allt vis arbetade på sitt stifts förkofran, utan äfven den anderike ordsförkunnaren, hvars predikningar och andliga tal på sin tid stodo i högt rop och anseende. Hans predikningar ha emellertid veterligen ej blifvit bevarade för eftervärlden. Från hans Linköpingstid äger man endast i behåll tvenne från trycket utkomna likpredikningar: *The Trognas Strid och Seger* öfver domprosten Thomas Ibre (död 1719) samt *The Trognas fullkomliga Ägendom* öfver teologie lektorn vid Linköpings gymnasium Laurentius Dryseen (död 1722). Genom ett djupare innehåll och en mera omsorgsfull utarbetning stå dessa framom hans tidigare i Åbo utgifna liksermoner, men skilja sig dock icke synnerligt från den tidens vanliga griftetal. Af större märklighet är däremot Rudeens predikan vid drottning Ulrika Eleonoras kröning, till hvilken vi längre fram skola återkomma [3]).

Ännu återstår att nämna en af biskoparnes viktiga-

---

[1]) Cons. Lincop. Prot. $^{14}/_8$ 1717, $^{20}/_8$ 1725.

[2]) Cons. Lincop. Prot. $^{17}/_9$ 1722.

[3]) Skarstedt omnämner i sitt arbete „Predikoverksamhetens och den Andliga vältalighetens Historia i Sverige“ denna kröningspredikan „mindre för ämnets skull, än för tillfället att erinra om en af de ädlare prelaterna den tiden“. Anf. arb. s. 163.

ste uppgifter, nämligen stiftens representerande vid riksdagarna. Biskoparne voro som bekant självskrifna representanter för sina resp. stift och intogo gifvetvis i prästeståndet de förnämsta platserna. Biskopens och konsistoriernas inflytande var på den tiden äfven stort vid valet af de öfriga representanterna och vid uppställandet af de enskilda besvär, med hvilka hvarje stift plägade framkomma vid riksdagarna. Konsistorierna föreslogo vanligen de personer, som borde sändas till riksdagen. Vid 1726 års synod i Linköping sonderades visserligen klerus, „om de ville sig förena under sin samvaro, hvilka i åhr komma at blifva herdagsmän från Stiftet“, men „man begärte, at Consistorium ville sjelf föreslå några, der man sedan kan vällia“ [1]). Och sedan riksdagarna väl voro öfverstándna, var det icke ovanligt att biskopen vid närmast påföljande allmänna prästmöte redogjorde för sina intryck från desamma och särskildt för frågor, som nära angingo prästerskapet. Man finner sådana uttalanden af Rudeen såväl vid 1720 som 1725 års synoder. Då Rudeen emellertid genom händelsernas makt kom att taga en icke oviktig andel i de genomgripande frågor, som afhandlades vid frihetstidens första riksdagsmöten, skola vi i det följande ägna hans riksdagsverksamhet ett särskildt kapitel.

---

[1]) Cons. Linc. Prot. 1726 $^{29}/_{6}$. I den skrifvelse, som konsistoriet i anledning af detta beslut aflät till prästerskapet, har Rudeen själf gjort följande tillägg: „Skolandes Consistorium hälst see, at de som senast låtit sig bruka för Riksdagsmän, och hafva således bästa kunskapen om närvarande tillstånd, kunde förmås sig äfven nu besväret åtaga, hälst och Biskopen föga kan hoppas sin hälsa kunna förslå till den trägna upvachtning som der fordras, och nödgas för thenskull hoos H:s Hgl. maij:t göra sin underdåniga ursächt“. Consistorii Copie Bok 1726 s. 324.

X.

Torsten Rudeen såsom riksdagsman

och prästeståndets talman.

Genom den framskjutna ställning Rudeen såsom innehafvare af biskopsämbetet intog bland landets presterskap, kom han att taga del såväl i de två ständermöten, som höllos under Karl XII:s regering, som i de fyra första märkliga riksdagarna i frihetstidens början. Såsom superintendent i Karlstad synes han ännu ej varit självskrifven representant i ståndet vid utskottsmötet 1710, ty han företedde fullmakt af norra och södra prosteriet i Daal. Men sedermera intog han sin självskrifna plats på biskopsbänken. Hans anseende i ståndet var i ständigt växande, och vid 1723 samt 1726—27 års riksdagar fungerade han som prästeståndets enhälligt valde talman.

Det var Karl XII:s nederlag vid Pultava, hans flykt till Turkiet, rikets hotade läge och rådets stora ansvar, som föranledde detsamma att år 1710 sammankalla ett utskott af landets ständer, hvilka ännu ej varit samlade under Karl XII:s regering. Den hufvudsakliga uppgift, som förelades ständerna, var att rådslå om medels anskaffande till bestridande af statens utgifter särskildt till armén och flottan. Enligt det framlagda finansförslaget utgjorde deficit 1,185,729 d. s. m. och därutöfver fordrades 8,261,739 d. s. m. till armén och flottan. Att finna medel och utvägar till så utomordentliga utgifters anskaffande var så mycket svårare, som landet var utarmadt af ett decenniums tunga

krigsgärder och genom det svåra missväxtåret 1709. En viss förlägenhet afspeglade sig såväl i det sekreta utskottet, i hvilket äfven Rudeen var medlem, som i standen. Prästeståndets dåvarande talman, Linköpingsbiskopen Haquin Spegel, gjorde allt för att förmå prästerna att ikläda sig nya uppoffringar och föreslog upprepade gånger, att ståndet måtte påfinna några utvägar till medels försträckande och gifva tillkänna hvad det för sin del ville göra. Man skulle tänka på ett förslag, som på samma gång vore „1:o allmänt, 2:o billigt och christeligt, 3:o görligt, 4:o skyndesamt och 5:o osvikeligt“ [1]).

Ett sådant universalmedel kunde nog ingen föreslå, och stor villrådighet visade sig bland de vördiga fäderna. Att man dock ej gärna ville underkasta sig någon ny kontribution, framgår med all önsklig tydlighet af de flestas uttalanden. Ett slikt förslag ansågs „ogörligt“. Snarare syntes man vara beredd att uppoffra kyrkornas silfver eller att ikläda sig kaution för uppnegotierandet af ett lån, ifall ett sådant blott kunde erhållas. I denna riktning går äfven det uttalande, som Rudeen afgaf om tillståndet i Karlstads stift. Han yttrade enligt protokollet för sessionen den 12 april:

„I Wermeland äro de villige nog at contribuera hvad de förmå, men han tror at nu ingenstädes nöden lärer vara större än der; en gräntz ort är det; der är stor penningenöd, emedan Götheborgs boerna tvinga järnhandelen. Landet är väl välsignad med säd af åkrarna, men och tijonden är tagen till konungens magaziner; vederlagen äro borttagne, och hvad bonden kan hafva öfrigt af sin säd, förer han till bergzlagen. Kan altså han, Rudeen, hvarken för sig eller sina hemmavarande medbröder utlofva någon mera contribution. Det säkraste medel synes vara at upnegotiera penningar. Vore några juveler at pantsättia, vore det väl; eljest cavera och ständerna för betalningen, och at den i längden må kunna ske, synes nödigt at commercien och handeln blifva fri“.

---

[1]) Protocollum Collegii Cleri Comitialis pro Anno 1710 $^{12}_{4}$ i svenska riksarkivet. Jfr. C. G. Malmström, Smärre skrifter s. 32—86. Bexell, Ahlqvist, Lignell, Bidrag till Svenska kyrkans och riksdagarnes historia, ifrån 1650 s. 124.

Äfven svaret på frågan, huruvida någon af prästerskapet hade medel att försträcka åt konungen, utföll i negativ riktning, och den frivilliga insamlingen af medel till krigshjälp lämnade inom ståndet det magra resultatet af endast 2,923 d. s. m.[1])

Öfverhufvud var stämningen vid detta utskottsmöte dyster. Ett allmänt missnöje var rådande öfver tidernas „släta tillstånd". Det ena klagomålet efter det andra framträdde, den ena illustrationen efter den andra till tidernas svårhet. Så klagade Rudeen, liksom i Karlstads konsistorii skrifvelser till regeringen, att prästerna hafva stor tunga dels af militien, som i landet uppehålles, dels af marscher derigenom, och öfver att officerarne alltid taga härbärge i prästgårdarna. Och en annan medlem af det högvördiga ståndet visste berätta, att det fanns präster, „som efter Hälgomässotiden intet haft något bröd i deras hus" [2]).

Under sådana förhållanden kan man lätt förstå, att mötet icke höll sig till sin strängt begränsade uppgift att endast anskaffa penningar. Oppositionen reste alltmera sitt hufvud, och man begynte föreslå rådet medel att komma ur det förtviflade läge, hvari riket befann sig. Borgareståndet gick längst i opposition och framträdde med en skrift, som i rådet ansågs förgriplig. Men äfven i prästeståndet var oppositionen talrikt företrädd, och man djärfdes där offentligt framhålla, att hufvudsaken med ständermötet var, huru man skulle få konungen hem i riket. Till oppositionen hörde äfven Rudeen. Då han i ståndet uttalade sig för upplånandet af penningar som den säkraste utvägen att anskaffa medel, gjorde han likvisst följande förbehåll:

„Men den summan (lånet) kunde och snart konsumeras; hvarför synes nödigt at tidernas svårhet blir förändrad, onödiga collegier, såsom reduction, liqvidation afskaffas. Man måste vara bekymrad huru de uppnegotierade medlen sedan skola blifva betalte, och till den

---

[1]) Bexell, anf. arb. s. 128 o. a.

[2]) Protocollum Coll. Cl. Com. $^{18}/_{4}$, $^{9}/_{5}$ 1710.

ändan synes nödigast, att handelen kommer i fri gång, monopolier afskaffas, at flere måge få nytta af det som en och annan familia under sig dragit. Och sidst måtte man anhålla, at friden må befordras"[1]).

Innan ständerna åtskildes, blefvo också dessa klagomål och önskningar i särskilda skrifvelser öfverlämnade till rådet. I en af dessa afmålades rikets betryckta läge, och ständerna uttalade förhoppningen att ånyo blifva sammankallade, ifall landets välfärd så skulle fordra.

Att detta tydligt markerade försök af 1710 års utskottsmöte att skaffa sig gehör i landets angelägenheter, icke kunde vara uppbyggligt för rådet, är påtagligt, och det sökte i det längsta att utan ständernas medverkan reda sig med de svåra förhållandena, ehuru landets läge dag för dag och år för år blef allt mera förtvifladt. Men när det olyckliga året 1713 inbröt, och underrättelse ingick om kalabaliken i Bender, konungens fångenskap, kapitulationen i Tönningen, större delen af Finlands eröfring m. fl., då måste utomordentliga åtgärder tillgripas. Konungens syster, prinsessan Ulrika Eleonora, anmodades att träda i spetsen för rådet, och den första åtgärd hon var med om, var sammankallandet af ständerna till den 14 december 1713[2]).

Den uppgift, som nu förelades ständerna, var densamma som år 1710: att anskaffa penningemedel till försvaret. Riksdagen gick också utan svårighet in på en förhöjd kontribution, ehuru enligt andra grunder än dem konungen anbefallt. Men ständerna betraktade från första stunden som sin hufvuduppgift att fortgå på den väg, hvarpå utskottsmötet 1710 redan hade inslagit, och söka rädda det hotade fäderneslandet från fullständig undergång. Riksdagens första åtgärd var affattandet af en skrifvelse till konungen, med anhållan att han ville „tänka på en drägelig fred, att undersåtarne måge få litet respi-

[1]) Protocollum Coll. Cl. Com. $^{15}/_{4}$ 1710.

[2]) R. M. Bowallius, Berättelse om Riksdagen i Stockholm 1713—1714 (Svenska akademins handl. d. 22 s. 211). Malmström, Sveriges politiska historia, I s. 13—15.

rera", en skrifvelse, som dock först senare blef afsänd. Men icke nog därmed. Riksdagen tog själf fredsfrågan i sin hand, och förslag väcktes i borgareståndet, att prinsessan, rådet och ständerna gemensamt skulle söka inleda fredsunderhandlingar. Då sedermera rådet öfverlämnade till ständernas bepröfvande, huruvida de ville „författa en skrift i moderata termer och däruti förtro Hennes K. H. och senaten att draga försorg om fredshandlingen" m. m. samt frågan härom förevar i prästeståndet (den 4 och 6 februari 1714), hvars samtliga medlemmar af talmannen H. Spegel uppmanades att „tydeligen och redeligen säga sin mening härutinnan", uttalade sig så godt som hela ståndet obetingadt för fredsverkets bedrifvande oberoende af den frånvarande konungens mening. En af biskoparne yttrade, att ingen var så enfaldig, att han icke visste, hvad „jura majestatis fordra, men när exercitium juris ej kan ske, då plägar nöden excusera ett och annat, som då göres, och följer intet deraf, att man gripit jus majestatis an, ingalunda!"

Äfven Rudeen var tolk för denna allmänna mening, i det han yttrade:

„Som vi ännu icke hafva någon försäkring att blifva fria från den fara, som riket sväfvar uti, så tyckes vår obligation vara att icke lämna detta ärendet, före än vi äre förvissade at fridzvärket drifves med fult alfvar; synes och nödigt, at Czarens tankar måge sonderas"[1].

I frågan om nödvändigheten af fredsverkets energiska bedrifvande voro alla ense, men när det gällde planens realiserande, mötte snart den svårigheten, att landets lagliga öfverhufvud befann sig långt utom landet och förmodades vara föga böjd att gilla de planer, som ständerna inledt. För att komma ur detta dilemma framkom man i en del riksdagskretsar med det märkliga förslaget, att ständerna skulle proklamera prinsessan Ulrika Eleonora som riksföreståndarinna under konungens frånvaro, för att man sålunda äfven hemma skulle hafva

[1]) Prästeståndets protokoll $^6/_2$ 1714.

en regering, som kunde öppna underhandlingar med fiender. Denna djärfva plan från riksdagens sida skrämde rådet, och då det under pågående ständermöte hade erhållit ett bref af konungen, hvari ständernas sammankallande förbjudits samt rådet anbefallts att upplösa dem, ifall de redan vore samlade, begagnade sig rådet häraf för att hemskicka en stor del af riksdagens medlemmar. Isynnerhet afreste en stor del bönder och präster till sina hemorter, och bland dem äfven Rudeen, som likväl, innan han lämnade riksdagen, den $^{23}/_{2}$ 1714 afgaf följande öppna fullmakt till dem af ståndsbröderna, hvilka kvarstannade i Stockholm:

„Såsom Kongl. Höghet och deras Höggrefl. Excell:cer hafva i allernådigst afseende på mina i underdånighet anförde skäl, förundt mig frihet att när jag vill, resa till mitt i nåder anförtrodda stift, som jag ingen besynnerlig kan för mig vid denna Ständernas församling befullmäktiga, utan håller gerna med hvad de bäste och fleste för godt och vid desse vidlyftigt utseende conjuncturerna anständigst pröfva; altså förklarar jag mig och mitt anförtrodda stifts presterskap vara aldeles nöjde med det, som Ständerne efter noga öfverägande finna rättvisast, nödigast och nyttigast“

Denna Rudeens skrifvelse har framhållits som ett kuriosum i sitt slag, som ett bevis på huru menlöst prästeståndet ännu på hans tid uppfattade sitt riksdagsmannakall [1]). Men i det hela taget låg dock däri ingenting märkvärdigt i betraktande af ständernas dåvarande ställning och inskränkta maktbefogenhet samt rådets beslut att genom enskilda riksdagsmedlemmars hemsändande småningom skingra hela riksdagen.

Ständernas försök att skaffa fred åt det utarmade landet och bryta envåldsmakten, ledde sålunda icke till det åsyftade resultatet, och Karl XII:s hemkomst gjorde yttermera slut på alla planer i denna riktning. Men genom de oerhörda missförhållandena och maktmissbruken under de sista åren af konungens regering blef envåldet så förhatadt i Sverige, att dess totala afskaffande

---

[1]) De la Gardieska Archivet, XIII s. 87.

efter konungens död stod som det främsta målet för hela landet. Det blef 1719 års riksdags stora uppgift att genomföra denna förändring af statsskicket, hvarigenom det förvandlades från arfrike till valrike, från envälde till ständervälde. Så fullständigt hade envåldsmakten spelat ut sin roll, att denna genomgripande reform kunde utföras utan några strider eller slitningar. Prinsessan Ulrika Eleonora förmåddes att frivilligt afsäga sig den s. k. suveräniteten och sin arfsrätt, och blef först därefter af ständerna hyllad som Sveriges drottning. Lika obetingadt undertecknade hon den regeringsform och andra akter, genom hvilka det nya statsskicket stadfästades.

Såsom numera biskop i Linköping intog Rudeen en så inflytelserik ställning i prästeståndet vid denna riksdag, att han gifvetvis kom att taga en verksam del i det nya statsskickets ordnande. Han var en af de tio, som redan i riksdagens början utsågos att „träda upp på Riddarhuset och gemensamt med de andra Ståndens deputerade genomse de Recesser och Beslut, som anginge Arfföreningarne och Successions Ordningen, samt att öfverlägga om Regeringsformen och andra angelägna ärender“ Och sedan deputationen fullgjort sitt uppdrag, utsågs han yttermera jämte tre andra af ståndets medlemmar att „gå på Riddarhuset och tillse, om något vore uti Regeringsformen vidare att observera, med mindre den nu, medan Riksens Råd vore tillsammans och väntade att se den, kunde öfverlefvereras att af Hennes Maj:t underskrifvas och till Ständerna återsändas“ [1]).

Vid samma tillfälle valdes Rudeen till medlem af sekreta utskottet och fick sålunda vara med om handläggandet af den mängd viktiga ärenden, som förelågo frihetstidens första ständermöte. Sådana ärenden voro ett nytt kontributionsplakat, freds- och försvarsverkets bedrifvande,

[1]) 1719 Åhrs riksdags Protocoll 24/1, 16/2. P. G. Cederschiöld, Riksdagen i Stockholm år 1719 s. 398 o. 414.

handelns upphjälpande, myntväsendets ordnande och hela statsverkets höjande.

Rudeen var, enligt hvad vi redan kunnat inhämta af det föregående, en stor gunstling hos Ulrika Eleonora, och han fick äfven vid denna riksdag, såsom vi strax skola se, röna prof på denna gunst. Man finner också att Rudeen, som visserligen var med om det fullständiga inskränkandet af konungamakten, dock i vissa frågor uttalade sig för att gifva drottningen ett större inflytande. Så i den lifligt debatterade frågan om riksrådsvalen, beträffande hvilken Rudeen anslöt sig till minoriteten i ståndet, som förordade, att drottningen själf skulle välja sina råd, utan att vänta ständernas förslag, befarande „större oreda förorsakas deraf, om intet ständerna komma öfverens uti förslaget“ [1]).

Medan riksdagen var samlad, försiggingo flere högtidliga akter i ståndens närvaro. Den 26 februari ägde Karl XII:s begrafning rum i Riddarholms kyrkan, hvarvid prästeståndets talman, ärkebiskopen M. Steuchius höll predikan. Den 11 mars afreste prästeståndet till Upsala, för att deltaga i kröningshögtidligheterna. Festligheterna i Upsala började den 15 mars med biskopsvigning i domkyrkan, hvarvid i drottningens, arfprinsens af Hessen, hertigens af Holstein, riksrådens och ständernas närvaro biskoparne Rudeen, Nordlind och Linnerius af ärkebiskopen installerades i sina ämbeten [2]).

Den 17 mars försiggick drottning Ulrika Eleonoras högtidliga kröning i Upsala domkyrka. Vid ingången till kyrkan mottogs hennes maj:t af ärkebiskopen och samtliga biskopar och superintendenter, „alla med kostbara chorkåpor på sig“ och stående på båda sidor om kyrkdörren, „ärkiebiskopen til höger, Lincopensis til vänster“. Och när kongl. maj:t ankom, trädde biskopen i

---

[1]) 1719 Åhrs Riksdags Protocoll $^{9}/_{2}$ S. P. Bexell m. fl., anf. arb. s. 156.

[2]) 1719 Åhrs Riksdags Protocoll $^{16}/_{3}$.

Linköping fram och sade: „Välsignad vare then, som kommer i Herrans namn“. Äfven kröningspredikan hölls vid detta tillfälle, enligt drottningens uttalade önskan, af Rudeen, som talade öfver en af drottningen själf vald text [1]), men icke strängt höll sig till denna, utan äfven berörde landets förhållanden och den senaste tidens händelser.

Han uppräknade alla de egenskaper, som borde vara utmärkande för en god regent. Denne skulle vara gudfruktig, rättvis, fredsälskande och öm om folkets välfärd. Af en sådan kunde man vänta större beskydd, större framgång och större nöje än af många tusende beväpnade. Men den som grundade sin makt på tyranni, dårskap och oförnuft, ett sådant välde var icke annat än „spinnelväf, ovarachtige mörksens värk, Aegyptiske röörstafvar och syndige medel, som kunna någon tijd synas något värka, men göra omsider the regerande förhatelige, the regerade bedragne, och alla olyckelige“.

Med omutlig sanning utan det minsta försök till förgyllning uppdrog han bilden af Sveriges djupa fall, påminnande först om „vårt djupa Stats-Fall; hvar igenom ett obekant Pultava är upkommit til namnkunnighet i verlden: ett fall hvar igenom thet Svenska namnet, icke som andra mächtige Folcks och Rijkens, genom ett sachta och småningom aftagande, utan lika som med ett vippande är omhvälft, ifrån högsta lycka, till diupaste olycka; ifrån en ogemen macht, til ett ogement elände; ifrån största åhra til största föracht. Ett fall, ther utur vij i tijo åhr icke allenast intet hindt osz uparbeta, utan fast mer allo dagar diupare insiunka“.

Därtill kom „thet väl snart nämde, men icke så snart upprättadn Förråds-Fall, och ohörde up- ned- vändning på Rijksens huushåldning, af insmugne främmande Huushållare anrättad, hvilka missbrukat Öfverhetens nåd till allas förderf i gemeen, och hvars och ens i synnerhet, arbetande på intet annat, än att göra rijka och fattiga lijka, thet är: at ingen förmådt hielpa then andra . . .“

Och till råga på allt det lika oförmodade som högst obehagliga dödsfall, då ett förfluget skott hade fällt konungen till jorden.

„Jag må bekänna — yttrade Rudeen vidare — när jag besinner vårt kära Fäderneslands tilstånd, at jag icke kan föreställa mig thet annorlunda, än under liknelse af ett skepp; som af en alt för stark medvind är drifvit ifrån rätta kosan. Men när thet som bäst går för tu sköt, kastar vädret sig om, och skeppet fördiupar sig, ju längre ju vijdare i olyckan; löper an på reflar och klippor; förlorar här ett segel, ther en mast, ther ett ankar. Omsider insmyger sig en förrädisk

[1]) Första Konungabokens 8 kap. 57—58 v.

Lotz-Mann, som med skenfagra löfften utlåter sig ledsaga til hamns, men förleder til gruffter och svalg, som icke stå at undkomma. Imellertijd sachta sig vädren och vågorna intet, utan fast mer förgrymma sin vrede, til thes änteligen stöta sielfva Styrman öfver bord. Jag säger intet mer; then som veet hvad i thessa tijder skedt är, han vet och sielf göra Applicationen" [1])

Denna vid ett så solennt tillfälle gjorda hänsyftning på den då för en månad sedan halshuggne Görtz ådagalägger bäst samtidens stämning gentemot den holsteinske äfventyraren, som hade vållat landet så mycket ondt.

Därefter öfverkommer Rudeen till en gladare betraktelse, äfven den karaktäristisk för det allmänna tänkesättet.

„Jag tänker offta — yttrade han i sin predikan — och tänker aldrig utan innerlig hiertans rörelse, på the milda ord, som Hennes Maij:t låtit inflyta i thess nådige kallelses Bref til sina trogna Ständer; i hvilket Hennes Maij:t betygat sin osmaak för thet oinskränkta väldet — — Orden är icke utan krafft: sij, friheten, then vij icke förmodat hade, är i våra händer".

Endast en ting återstod nu: att återställa oss „then gyllene friden i landet" [2]).

Det var, som synes, en predikan, hvilken gaf ett eko af den nya tidens anda.

Två dagar efter kröningen, den 19 mars, ägde teologie doktors promotion rum i Upsala. Bland de biskopar och lärde, som vid detta tillfälle promoverades till teologie doktorer, hade drottningen äfven utsett Rudeen „til nadigst betygande så väl af enskilt reflexion för Biskopens egen person och förtienster, som ock af allmän Nåd och Consideration för lärdom och dygd". Och emedan hans „mångfalliga prof af förnäma embets-gåfvor och grundeliga erudition uti Theologien voro allmänt bekanta", tillerkändes honom det främsta rummet vid promotionen,

---

[1]) Kröningspredikan, s. 28—36.

[2]) Kröningspredikan s. 38—39.

och fick han därvid besvara den sedvanliga doktorsfrågan, hvilket han äfven fullgjorde „med allas nöge“ [1]).

Icke långt därefter, ännu innan riksdagen afslutades, fick han röna ett nytt ynnestbevis af drottningen, i det hans maka och barn blefvo upphöjda i adligt stånd, hvarvid de antogo namnet Rudenschöld.

Sålunda blef 1719 års riksdag i flere hänseenden af betydelse för Rudeen. Ständerna åtskildes i början af juni efter att ha beslutit att redan följande år i januari ånyo sammanträda.

Hufvudfrågan vid 1720 års riksdag var äfven en regementsförändring, nämligen upphöjande af drottningens gemål, arfprinsen Fredrik, på den kungliga tronen. Rudeen valdes af prästerna till medlem af den sekreta deputation, hvilken uteslutande skulle behandla detta ärende och fastställa de villkor, som ständerna skulle uppställa för sitt samtycke till förslaget. Deputationens främsta uppgift synes ha varit att utarbeta en försäkringsskrift, hvarigenom nya inskränkningar af konungamakten företogos. Detta arbete tog flere veckor i anspråk. Först den 22 mars föreställde

[1]) Rhyzelius, anf. arb. s. 49. I en „Berättelse om Drottning Ulricae Eleonorae Smörjelse- och Krönings-Act „Stockh. 1719 (i Upsala univ. bibl.) berättas om denna promotion följande: „Kl. 8 ringdes med stora klockan en half tima. Kongl. Maj:t med H. K. H. och H. Durchleuchtighet, samt Hofstaten och eljest många förnäme Herrar och Cavalierer, jämte Fruentimbret, voro och härvid tillstädes. Först musicerades til Ingången. Derpå begynte Högwyrdige Ärckie-Biskopen med en Oration, de Spe meliorum temporum, och begärte sedan Tilstånd af Illustrissimo Academiae Cancellario, Herr Grefve Horn, som ock det samma gaf med en härlig Oration, hvilken (så väl som alt det andra i denna acten) var på Latin. Derefter lades Eeden af, som stafvades af Notario Cons. Upsal. Mag. Erik Melander. Och så gick sielfva Promotionen för sig. Hvaruppå Facult. Theol. Adj. Mag. Fachlenius steg fram, och förestälte efter vanligheten en Quæstion, de Notitia irregenitorum; och den besvarades af Doctor Rudeen, såsom Primo. Sidst giordes en underdånig Tacksäijelse, på samtelige Doctorernes vägnar, utaf Doctor Humble, och derefter Musique igen til Utgången. Sedan tracterades Biskoparne och Superintendenterne vid Kongl. Maj:ts Bord; men de andre Doctorerne vid Marskalks-Taffelen“.

biskop Rudeen, som redan vid denna riksdag i följd af ärkebiskopens sjuklighet fick förbereda sig på sitt blifvande talmanskap, „det hvarjom och enom utaf Ståndet väl lärer vara bekant, huru vida det kommit med den höga och viktiga propositionen, som nu en tid varit under öfverläggiande, och att de utaf Ständen därtill utsedde Deputerade icke varit fåfänga, utan haft syssla nog, i synnerhet de, som haft skälens utarbetande pro et contra för händer. Och såsom allaredan tvänne stånd gifvit därtil bifall, hvaruppå och en ansenlig del af Krigsbefälet yrkar, såsom många af Adeln förnimmas den meningen biträda, varande nu äfven H. E. Landt-Marskalken därutinnan begrepen att inhämta samtl. Ridderskapets och Adelns utlåtelse, så lärer jämväl nödigt vara, att detta Ståndet sig förenar, att vara färdigt med sitt svar, när det kommer att efterfrågas“.

Då en af ständets medlemmar ville uppläsa ett memorial, tillät ej Rudeen som preses detta, „emedan om det skedde med ett, skulle det och ske med flere, hvartill man hvarken hade befallning, eller så mycket rådrum, af tiden, hvilken någrom redan synts vara med detta ärendet för mycket utdragen, ändock han kunde försäkra att de, som det under händer haft, ingalunda varit fåfänga“.

Och då rekapitulationen af skälen för och emot redan bildade ett digert aktstycke, ansåg Rudeen det vara tillfyllestgörande, att detsamma upplästes, hvilket också skedde.

Prästeståndet lade naturligtvis stor vikt på konfessionsfrågan. Rudeen berättade i samma märkliga plenum, att ståndets deputerade i den så kallade sekreta deputationen varit tillsammans hos ärkebiskopen, „hvilken då hade föreställt, det Ståndet måtte på den händelsen, att Propositionen om Hans K. H:s upphöjande til den Kongl. Thronen vinner allmänneligt bifall, vara betänkt at hafva til reds ett Confessions-Formulär författat per thesin et antethesin, hvarefter H:s Kongl. H. måtte afsäga den reformerta, och bekänna sig til den rätta Evangeliska Religionen“.

Det förefaller som om prästeståndet mindre än de andra standen hade varit böjdt för detta förslag, och efter en stunds diskussion maste Rudeen åter föreställa ståndet, „at om någon utskickad nu skulle komma ifrån H:s Excellence H:r Landt-Marskalken och fråga, huru detta Ståndet finner sig i denna saken inclineradt, han ej aldeles viste, hvad han då skulle svara.

Hvarföre han åstundade, det ännu hvar och en ville detta hos sig öfverlägga, och sig deröfver utlåta".

Prästeståndets beslut påskyndades emellertid af den väntade deputationens ankomst. Sedan adelns deputerade tillkännagifvit, att detta stånd enhälligt antagit förslaget samt Rudeen å prästeståndets vägnar lofvat, att „med svars afgifvande ifran Ståndet skal i thet möjeligaste skyndas", lyckades han omsider förmå alla i ståndet att gilla ett skriftligt affattadt utlåtande, hvari det heter, att Prästerskapet i det högviktiga ärendet „isynnerhet för religionens skull väl haft ordsak att draga mycket betänkiande, men finner sig nu föranlåtit at bifalla, hvad the öfriga stånden allaredan pröfvat såsom en högstnödig utväg till Fäderneslandets räddande utur thes öfverhängiande yttersta fahra och fördenskuld med samma förbehåld, att Hans Kongl. Höghet antager vår rena evangeliska religion och underskrifver then försäkring, som ständerna finna skäligt af honom at åstunda, förena sig med the andra Stånden om hans Kongl. Höghets antagande till Konung" [1]).

Därefter hade saken ett hastigt förlopp, hvarom Rudeen meddelade i ståndet vid nästa plenum två dagar senare. Föregående dag kl. 1 hade Rudeen för H:s Kongl. Höghet uppläst de af prästestandet gillade teser, genom hvilka han afsvor sig den reformerta läran och antog lutherdomen. H. K. H. hade omedelbart undertecknat dokumentet och tillika upprepade ganger förklarat, att han städse skulle uppträda mot sina undersåtar mera som en vän än som en konung. På samma sätt hade det gått med den i sekreta deputationen utarbetade regentförsäkringen. Landtmarskalken hade densamma med sig för att föreläsas för H. K. H., hvarpå denne omedelbart tagit till pennan och underskrifvit densamma. När detta skedde, hade försäkringen icke en gång hunnit blifva kommunicerad stånden, hvilket synes ha väckt missnöje på flere håll. Genom Rudeen ursäktade sig landtmarskalken i prästeståndet häröfver, och ännu i ett följande plenum fann sig Rudeen föranlåten att meddela, „att det aldrig varit secreta deputationens tanke, något att fastställa, utan communication

[1]) Riksdags Protocoll åhr 1720 $^{22}/_{3}$.

med ständen i pleno, men at Deputationen blifvit på slutet af Kongl. Hofvet mycket hastad och at meningen ei varit med försäkringen annorlunda, än at then skulle tåvarande H. K. H. föreläsas, men emot förmodan skedt, at Han tå strax then samma underskrifvit: varandes nu Regeringsformen och Cancellie-Ordningen etc. som komma i Deputationen at utarbetas" [1]).

Sedan arfprinsen hade proklamerats som konung, meddelade Rudeen några dagar senare i prästeståndets plenum, då han åter i ärkebiskopens frånvaro fungerade som preses, att konungen åstundade, „det kröningen ju förr ju heldre måtte för sig gå, på det sätt, som kan finnas mäst Compendieuxst," i Storkyrkan i Stockholm, hvartill äfven ståndet biföll. Kröningen ägde rum den 3 maj, hvarvid Rudeen åter utsågs att hålla kröningspredikan. Denna har emellertid icke utkommit från trycket, men torde finnas bevarad i manuskript [2]). Kort efter kröningen, sedan ständerna aflagt sin hyllningsed, lämnade Rudeen med särskildt tillstånd riksdagen, hvars sista skede han salunda icke öfvervarade.

I stället var det Rudeen, som vid följande riksdags första plenum den 18 januari 1723 hälsade prästerskapet välkommet, beklagande det oblida öde, att ärkebiskopens person och erfarenhet måste saknas, hvarför han enligt gammal plägsed genom anslag kallat prästerskapet tillhopa, men lämnade till ståndets eget godtfinnande att välja sig en talman. De öfriga biskoparna utläto sig, att häröfver ingen votering vore af nöden, utan vore allas önskan, att Rudeen „thenna mödan för ståndet sig påtager". Rudeen aktade dock bäst vara, att i öfverensstämmelse med den nya riksdagordningen en ordentlig votering skulle äga rum, „betygandes för sin del gärna vara här ifrå licentierad". Vid därefter anställd votering blef han till ståndets talman „enhälleligen nämd" [3]).

---

[1]) Riksdags Protocoll $^{24}/_{3}$, $^{26}/_{3}$ 1720.

[2]) I „Bibliotheca Hauswolffiana" (Holmiae 1774) nämnes bland manuskript in 4:o N:o 121 Rudéens (Torst.) Prädikan på Krönings-Dagen 1720.

[3]) Ven. Cleri Comitialis Protocoll pro n:o 1723 $^{18}/_{1}$.

Det var icke att undra på, att Rudeen helst skulle sett sig befriad från detta uppdrag, hvartill ståndets enhälliga förtroende hade kallat honom, ty talmansskapet var vid dessa frihetstidens „besvärliga och äfventyrliga“ riksdagar en lika betungande som ansvarsfull post. Redan representationsskyldigheten var ett ansträngande värf vid denna tid, då det var vanligt, att stånden så godt som dagligen uppvaktade hvarandra med deputationer, på hvilka preses skulle svara. Talmannen var självskrifven medlem af sekreta utskottet och ägde där i främsta rummet att bevaka sitt stånds intressen. Såsom preses i konsistorium regni hvilade äfven ansvaret för den svenska kyrkans lifsintressen på talmannen. Och såväl på statens som kyrkans områden förelågo vid denna tid så många maktpåliggande frågor, att det fordrades stor skicklighet att lotsa sitt stånd genom bränningarna. Rudeens hälsa var också redan vid denna tid vacklande. Riksdagen syntes ej heller vilja taga något slut, den fortgick hela sommaren, och ännu vid höstens början såg man ingen ända på förhandlingarna. Flere af riksdagens medlemmar voro då redan trötta på alltsammans och längtade hem. Själfva prästeståndets talman förklarade i plenum den 18 september, „att ej heller han såg sig här kunna längre fördraga, utan måste så för hälsans skötande som för hvarjehanda andra angelägenheters skull i nästkommande vecka begära att blifva utaf ståndet licentierad“. Sedermera kvarstod han likvisst ända till riksdagens slut.

Det förekom under riksdagens förlopp en mängd ärenden, som fordrade en synnerlig klokhet och besinning från de ledandes sida. Redan i riksdagens början befarade man attentat mot den nya regeringsformen och försök att öka konungens makt. Bondeståndet arbetade öppet härpå, medan konungens anhängare i tysthet verkade för samma mål. Planerna kväfdes emellertid i sin linda genom de öfriga ståndens fasthet. I prästeståndet föreställde Rudeen „om the icke äre therutinnan samhällige och faste att ey gå uti ringaste måtto ifrån Regeringsformen såsom vår fundamental lag, hvartill enhälleligen svarades ja. Han föreställte

vidare, huru vij nu äro stadde lika som på en Theatre, at ifrå alla sidor gifvas achting uppå vårt förhållande, så at vi ey böra tillåta något rubbande, som kan i åtskillig måtto hafva svåra påfölgder, och ey stadna ther thet begynnes, hvilket samtliga biföllo; och frågade Preses flere gånger, om någon vore uti annan tanke, men var ingen som lät något annat förstå“ [1]).

När Rudeen dagen därpå underrättade landtmarskalken om detta ståndets beslut, gaf han tillika uppslaget till lösningen af en af de tvistefrågor stånden emellan, som hade upprört de två föregående riksdagarna, utan att man då hade lyckats komma till något resultat, i det han nämligen föreställde landtmarskalken, att allt kunde blifva „fastare“, om differensen angående ståndens privilegier först blefve afgjord. Enligt Rudeens berättelse i ståndet skulle landtmarskalken därpå ha begärt en afskrift af prästerskapets projekterade privilegier och försäkrat, att han framför allt annat ville „vårda, att det verket kan blifva väl afhulpit“. Adeln var också med om att en deputation angående differensernas afgörande mellan stånden omedelbart skulle nedsättas, och ehuru, när differens-deputationens betänkande omsider i juli föredrogs i prästeståndet, talrika röster fortfarande yrkade på ytterligare inskränkningar af de adliga privilegierna, lyckades emellertid den af talmannen företrädda försonligare riktningen, understödd af ståndets inflytelserikaste medlemmar, att vid den slutliga omröstningen göra sig gällande. Och härmed var ett stort steg taget till aflägsnande af den missämja, som under de närmast föregående riksdagarna hade rådt stånden emellan.

Det på sammanjämkningens väg vunna resultatet hotade emellertid snart åter att sönderbrista, då den af borgareståndet väckta frågan uppdök om kollegiernas besättande med halfparten ofrälse män. Äfven i detta spörsmål kämpade Rudeen för att prästeståndet ej skulle låta det komma till öppen brytning med adeln, utan söka lösa frågan i samförstånd med det första ståndet. Denna talmannens uppenbara adelsvänlighet ställdes af onda tungor i samband med det adelsskap, som nyligen förvärfvats

[1]) Ven. Cleri Com. Protocoll pro a:o 1723 $^{1}/_{2}$.

af biskopens söner. Till försvar mot sådana illvilliga beskyllningar uppträdde han i ståndets plenum den 12 september och uttalade den förmodan, „at ingen af Ståndets ledamöter må om honom hafva then tancken, at han för then orsaks skull icke bifaller Borgerskapets förslag, at hans barn äro af Hennes Kongl. Maj:t benådade med adelig sköld och förmoner; ty han bedyrar thet högel. at hans tancka och afsicht här til är vidare än himel från jord, förhoppandes han, at then gode Guden, som honom underl. med sin försyn har fördt, lärer och hafva sin nådiga försorg om hans barn; men thetta är allenast hvad han befarar, at vänskapen och enigheten, som man hela Rijksdagen öfv. alt hijt in til har genom Gudz nåd bibehållit, torde af thetta tilfälle brytas och rubbas“ [1]).

Rudeen lyckades äfven vinna gehör i ståndet för en sådan försonlig och förmedlande hållning, och denna omständighet tillskrifver man i främsta rummet, att den gryende konflikten, som redan hotade att antaga väldiga dimensioner [2]), dämpades och att frågan lämnades beroende.

I 1723 års riksdags stora politiska fråga, angående hertigens af Holstein utseende till tronföljare och afslutandet af ett förbund mellan Sverige—Ryssland, var Rudeen säsom de flesta ledande personerna vid nämda ständermöte en anhängare af det rysk-holsteinska partiet, men redan vid denna riksdag förbereddes den totala omsvängning, som ägde rum vid närmast följande ständermöte.

Med stort bekymmer betraktade man i konsistorium regni tillståndet i den svenska kyrkan. Redan i riksdagens början föreställde Rudeen i ståndet „nödvändigheten af att religionsverket måtte bibehållas och thet svåra svärmerij, malum Pietisticum, som är nog bekant, och förnimmes hur i Stockholm fräter mycket om sig, hälst af the från Ryssland hemkomna nog yrkas och utbredes, varda hämmat och förekommit“ [3]).

Denna uppmaning var nog för att ägga ståndets

---

[1]) Ven. Cleri Com. Protocoll pro a:o 1723 $^{12}/_{9}$.
[2]) Jfr Malmström, anf arb.. I s. 413.
[3]) Ven. Cleri Com. Protocoll pro a:o 1723 $^{16}/_{1}$.

antipietistiska ifrare att öfva en sträng kontroll på predikanterna i den svenska hufvudstaden. Den 28 januari anmäldes i ståndet, att kyrkoherden Schröder i en predikan användt den pietistiska satsen, att „det andeliga prästerskapet består i inbördes förmaning“, på grund hvaraf en komité nedsattes för att anställa förhör med Schröder. Den 4 februari talades i ståndet om en anstötelig predikan, som dagen förut hållits af Tolstadius, och beslöts, att han skulle uppkallas inför ståndet. Det såg sålunda i riksdagens början ut som om prästeståndet skulle blifva ett forum för undersökning och dömande af de s. k. pietistiska villfarelserna. Men med stor förtänksamhet insåg Rudeen, hvart allt detta skulle leda, samt förklarade i ståndet att, „emedan så thetta som the andra Stånden äro hitkomne till at företaga Rijksens allmänna ährenden, hvar i blan religion vähl är thet förnämsta, men at Ståndet tillkommer thet samma generaliter at vårda, men kan icke uptaga speciela måhl till ransakning och dom utan H. M:ts enkannerliga befallning, ty finner han ey annat än at thetta måhl bör uti Consistorio Holmensi såsom i sitt foro komma till skärskådande“ [1]).

Sålunda lyckades Rudeen genom sitt förutseende hindra ståndet att komma på en farlig afväg [2]).

Men det var icke blott inom kyrkans eget sköte

[1]) Ven. Cleri Com. Protocoll pro a:o 1723 $^{5}/_{2}$.

[2]) Midt under denna riksdag, då prästeståndet enligt Rudeens yttrande var liksom på en Theatre, ett mål för allas aktpågifvande, inträffade en stor skandal i ståndet. Präses androg i plenum den 26 mars, „thet han ei annat kan än med blygd och bedröfvelse berätta, huru en af våra medledamöter har dock så förhållit sig som lärer allment vara bekant, at hela Ståndet måtte theraf hafva skam och hvaruppå ej utan sorg kan tänckias“. Det gällde superintendenten på Gottland doktor Esberg, som med ett utsväfvande lif hade gjort allmän förargelse. Han „gick full mest hvar dag af bränvin“ och „satt och sof om ljusa dagen på en sten vid ett stort gatumot, hvaraf samma sten fick sedan heta biskopsstenen“. Enligt protokollet skulle han äfven försyndat sig mot „sextum praeceptum“. Saken förevar vid åtskilliga plena, anmäldes för hans majestät, men slutade med att Esberg inför hela ståndet af preses fick en föreställning för sitt „oanständiga opförande“, sina „grofva odygder och offenteliga laster“. Ven. Cleri Com. Prot. 1723 $^{20}/_{3}$ $^{24}/_{4}$ $^{19}/_{6}$.

oroande symptom visade sig, äfven utifrån begynte man rikta anlopp mot dess fasta murar. Den nya tidens anda var i hög grad gynnsam för sträfvanden, som gingo ut på att äfven lossa på de kyrkliga bojorna. Förslag framträdde om lättandet af kyrkotvånget, om religionsfrihet för främlingar, som inflyttat till Sverige, och öfverhufvudtaget om en mera tidsenlig reformering af kyrkan. Med stor ifver arbetade man i prästestandet mot alla dessa noviteter. Så hade förslag väckts om den s. k. „Plichte pallens till en dehl afskaffande“ [1]). När justitiedeputationens betänkande häröfver förelades i prästeståndet, uppsatte och afgaf Rudeen å ståndets vägnar ett utförligt afslående memorial, hvari bland annat anfördes, att det af alla tiders kyrkohistoria är bekant, „at när några nyheter varit på bahnan at införas til församlingens oro, har man altid sökt dertill göra begynnelsen genom ändring i kyrkioceremonierna, hvarvid aldrig sedan är stadnat, utan har den ena villervallan följdt på den andra“.

Hvad särskildt beträffade den s. k. pliktpallen, anfördes mot dess afskaffande bl. a. följande:

„At i stället för plichtepallen belägga otuchts synden med dubbla penninge böter, eller arbete till kyrckian, som i betänckiandet föreslås, är så mycket betänckligare, som det icke allenast gör denna penitentiam Ecclesiasticam till en poenam civilem, utan ock öpnar för denna elljest gångbara odygden dörren på vijd gafvel. Ty hvilken öfverdådig menniska skulle afhållas ifrån sina kötzliga lustars förnögande, när han vet det kunna med penningar försonas?“ [2]).

Ännu mera hårdnackadt kämpade prästeståndet mot förslaget om tillsättandet af en „ecclesiastique deputation“, sammansatt äfven af lekmän, för att under tiden mellan riksdagarna genomgå kyrkolagen och föreslå tidsenliga förbättringar på det kyrkliga området. Prästeståndet proteste-

---

[1]) Enligt Kyrkolagen kap. 9 bestod detta straff däri, att den brottslige en söndag under högpredikan skulle „stå på en särdeles, ther til förordnat Plichtepall“ samt därefter offentligen skriftas och aflösas.

[2]) Svenska Ecclesiastike Handlingar, 1720—29, IX, i svenska riksarkivet.

rade emellertid förgäfves emot deputationen, och det lyckades ståndet ej heller genom att undandraga sig valet af ledamöter till densamma att omintetgöra företaget, ty genom ett kungligt dekret ålades konsistorierna att utse medlemmar till deputationen. Med anledning af detta öfverhetliga påbud pågick en skriftväxling mellan konsistorierna, huruvida man skulle ställa sig denna befallning till efterrättelse [1]). Upsala domkapitel frågade af Linköpings konsistorium, huru det ämnar förfara i saken. Rudeen svarade i ett bref till sin vän och ståndsbroder, den bekante professorn Erik Benzelius d. y., att han „icke seer huru man kan undgå at utnämna någon för vårt stånd, fast icke uti cleri comitialis, utan vårt Consistorii namn, at icke till äfventyrs de torde blifva valda, af hvilka vij intet läre vara betiente". Han nämnde vidare att Benzelius skulle blifva en af de förnämsta, som skulle föreslås från Linköping, och han önskade högeligen, att denne skulle åtaga sig uppdraget på grund af sin stora erfarenhet i alla kyrkliga frågor. Upsala konsistorium åter hade i främsta rummet tänkt på Rudeen [2]), men denne ville alls icke höra talas därom. Han skrifver till Benzelius:

„Jag erkänner med tacksamhet den ära och förtrolighet, som mig updrages at blifva en ledamot deruti, om den skulle gå för sig, men det är för mig en omögelig ting, som nu på fierde månaden måst hålla mig innom huset af en värk och lamhet, som jag plågas utaf i vänstra höften, låret och knäet, at jag icke hemma i huset kan komma fort utan hielp af tredie-foten, förutan at jag altförväll behöfves hemma vid stiftet, own har redan vid den långa riksdagen både af krafter och medel förmycket depenserat: fördenskull ock

[1]) Vid 1725 års prästmöte i Linköping berättade Rudeen för prästerskapet om Eclesiastiqve Deputationens uphof, grund och sammanhang, „opläsandes och Cleri Comitialis vid Riksdagen 1723 inlagde libell och protest emot denna deputation". Vidare förmanade han samtliga prästerskapet „at föreställa sina åhörare vid tiänligt tilfelle faran häraf och dess skadel. påfölgd, dock med den försichtighet som värkets angelägenhet fordrar". Cons. Lincop. Prot. ²/₈ 1725.

[2]) Äfven konsistorierna i Lund, Stockholm och Strengnäs föreslogo Rudeen till medlem af deputationen. Jfr Cons. Lincop. prot. för ⁶/₂ 1725.

medan jag förmärkt sådan proposition äfven vara giord ifrån andra Consistorier, hoos H:s Kgl. Maj:t jag i underdånighet giordt min enskyllan".

Och då det senare åter synes ha varit fråga om Rudeens uppkallande till nämnda deputation, bad han ånyo i bref till Benzelius „för alt som heligt är at om något sådant vore på bane, at det afstyras måtte", därvid anförande samma skäl som tidigare [1]). Han lyckades också undgå deputationen [2]), hvilken ej heller hann blifva färdig med sina arbeten till påföljande riksdag.

Rikets ständer sammankallades åter i början af hösten år 1726 i anledning af den stora frågan om Sveriges anslutning till den s. k. hannoverska alliansen. Konungen ifrade för saken, i rådet hade Arvid Horn med framgång kämpat för förslaget, men det rysk-holsteinska partiet hade äfven inflytelserika anhängare i rådskammaren. Nu skulle ständerna gifva sitt afgörande votum.

I prästeståndet var det åter Rudeen, som i ärkebiskopens frånvaro hälsade ståndsmedlemmarne välkomna samt enhälligt blef anmodad att nu såsom förra gången ataga sig mödan att blifva ståndets talman [3]). Med föregående riksdags skandal i färskt minne föreställde preses till eftersinnande, „huru ståndet hafver många observatores, hvarför han gaf en välment förmaning, at hvar och

[1]) T. Rudeen till E. Benzelius af $^{8}/_{1}$, $^{2}/_{3}$, $^{3}/_{8}$ 1725, $^{30}/_{1}$ 1726 i Benzelianska brefsamlingen i Linköpings stiftsbibliotek.

[2]) Kyrkoherden Lars Arnell skrifver den 12 mars 1725 till sin syster biskopinnan Helena Gezelius i Borgå: „Ecclesiastique deputation lär nu snart in pleno komma tilhopa, sedan prästerna och utnämdt sina fullmächtige som äro Biskop Rudeen, Dr Barchius, Dr Cameen, Dr Benzelius, Nordberg, Sternel, Possieth, Aurivillius, men Rudeen har ursächtat sig, så at iag ey vet hvem som i hans ställe lärer komma". (Gezeliusska brefsamlingen i Helsingfors univ. bibl. V).

[3]) „Hr Biskop Rudeen har blifvit ståndets Talman till allas stora nöje", skrifver kyrkoherden Lars Arnell till sin svåger, biskop J. Gezelius i Borgå i sept. 1726. (Gezeliusska brefsamlingen i Helsingfors univ. bibl. I).

en ville taga sig till vara för alt hvad Ståndet till blame och vanheder lända kan“ [1]).

Den betydelsefulla politiska frågan förbereddes länge och väl i den sekreta deputationen, där Rudeen som ståndets talman gifvetvis var medlem. I riksdagens början voro åsikterna ännu mycket delade, men ju längre det led, dess flere anhängare tillvann sig det nya alliansförslaget. I prästeståndet synes Horns politik från början haft sitt pålitligaste understöd, och bland hans anhängare var äfven Rudeen, som antagligen enligt öfverenskommelse med Horn i detta viktiga ärende kom att spela en märklig roll. Då nämligen det rysk- holsteinska partiets talrika medlemmar i adeln, efter föredragning af sekreta deputationens berättelse om alliansens afslutande, ännu en gång sökte bringa saken att stranda, förekoms detta genom en skicklig manöver från de öfriga ståndens sida, hvartill initiativet togs af prästeståndets talman.

I plenum den 18 mars berättade han i ståndet, „hvad buller och oväsende varit på Riddarhuset förledne Odensdag, i det en del af Ridd. och Adeln vist sig missnögdt med den slutne alliansen, der likeväl icke annat förspords, än at så vårt stånd, som Borgare- och Bondeståndet, varit der med väl förnögda; fördenskul och til at förekomma et slikt missförstånd“ hemställde Rudeen till ståndets ompröfvande, „om icke vårt stånd, tillika med Borgare- och Bondeståndet, nu i dag igenom en gemensam Deputation til Ridd. och Adeln kunde till känna gifva: 1:o at dessa Stånden förklara sit nöje der öfver, at detta högvichtiga ärendet på det sätt som skedt, blifvit afslutit; 2:o at tienligen och nödigt vore, det Riksens Ständer, medelst en gemensam Deputation, hos H:s Kongl. Maj:t samma sit underdåniga nöje, medelst tacksägelse och lyckönskan, betyga, och at Ridd. och Adelen til den ändan efven ville utse några deputerade, som nästk. måndag, vil Gud, med biträde af desse Stånden, bem:te underdåniga tacksäjelse och lyckönskan hos H:s M:t kunna komma at aflägga“ [2]).

Icke blott prästerna, utan äfven borgare- och bondeståndet samtyckte till detta Rudeens förslag, som genom en gemensam deputation af de tre stånden hemställdes i

[1]) Preste-Ståndets Protocoll 1726 $^{2}/_{9}$, $^{5}/_{9}$.
[2]) Preste-Ståndets Protocoll 1727 $^{18}/_{3}$.

adeln och antogs, innan oppositionen fått tillfälle att framkomma med sitt mot alliansen riktade memorial. Härmed var allt motstånd brutet, och den viktiga frågan afgjord. Rudeen hade genom sitt ingripande i rätta ögonblicket väsentligen befordrat saken. Alliansen emellan Sverige och västmakterna var nu definitivt beseglad.

En annan uppseendeväckande fråga vid den långa riksdagen vår rådets rensning från de element, som voro för mycket fördjupade i den rysk-holsteinska politiken. Tvenne af riksråden Vellingk[1]) och Cederhjelm blefvo offren, och det segrande partiet stärktes yttermera genom val af åtta nya riksråd. Föreslåendet af dessa försiggick icke utan slitningar mellan adeln och de ofrälse stånden. Rudeen visade åter sin adelsvänlighet, i det han proponerade i ståndet, „om icke Herrar Deputati af vårt Stånd vid Rådsvalet kunde i möjeligaste måtto utan votering komma öfverens med Ridd. och Adelen; men skulle det intet låta sig göra, bör ståndet intet gå ifrån sin rätt, utan votera per ordines“. Sedan numera biskopen Benzelius uttalat en annan mening, svarade ståndets preses härtill, „det Han intet kunde förmoda, at någon af V. Clero skulle fatta vidrigt omdöme om honom, som ville Han här utinnan favorisera Ridd. och Adelen, emedan han giordt denna proposition endast til den ändan, at undvika förtreteliga disputer och at befrämja Riksdagens slut“. Härpå förklarade ståndet, „att det hade ingen orsak att fatta något vidrigt omdöme eller misstanka om Rev. Præside[2]). Uppställandet af kandidater till de nya riksrådsplatserna försiggick sedermera genom votering ståndsvis.

Äfven vid 1726—27 års riksdag fick prästeståndet uppträda till försvar för ortodoxin mot de öfverhandta-

[1]) Angående grefve Vellingks bekanta affär (jfr Malmström, anf. arb., II s. 26 o. ff.) var i prästeståndet en lång debatt, huruvida saken skulle afgöras i sekreta utskottet eller framläggas in pleno. Den förra åsikten, som äfven omfattades af preses, segrade. Preste-ståndets Protocoll 1726 $^{25}/_{10}$, $^{26}/_{10}$.

[2]) Prest-Ståndet Protocoll 1727 $^{4}/_{7}$.

gande separatistiska rörelserna. Redan i riksdagens början taltes om att den bekante Johan Konrad Dippel inkommit i riket och aktades nödigt, att consistorium regni skulle ingå till H:s M:t med en påminnelse om „at han härifrån måtte blifva utdrefven, och således icke få tillfälle sitt förgifft at utsprida“. En vecka senare (d. 23 sept.) berättade Rudeen i ståndet, „hvad buller i går varit på Riddarhuset, härrörande af den Deputation, som Ståndet affärdat til H:s Maij:t angående Dippels fördrifvande ur Riket, samt at Högl. Ridd. och Adelen förtrutet, at sådant skett utan communication med de andre Stånden“. I anledning däraf hade Consistorium Regni förklarat, „at det här utinnan giordt, hvad dess embetes plicht fordrat, emedan detta Ståndet enkannerligen tillkommer att sörja för församlingens bästa och den rena Evangeliska Lärans bibehållande. Dessutom utlät sig Consistorium Regni, at vilja vijsa, om så skulle behöfvas, berörde Dippels villfarande lärosatser“ [1]).

Härmed blef saken hvilande, ända tills Dippel själf hade djärfheten att infinna sig i Stockholm. Då framträdde i ståndet nya förslag om hans bortskaffande ur riket, och härom diskuterades vidt och bredt, men först vid riksdagens slut beslöt prästeståndet att anhålla hos de öfriga stånden, „det ville de til förekommande af all skadelig villervalla och oreda i Gudz dyra församling, göra med Presteståndet ett der utinnan, at denne Dippel må tillsägas at straxt förfoga sig ur riket“ etc. [2]). Denna gång vann också prästerskapet sitt mål. Ständerna afläto en skrifvelse till konungen med anhållan om Dippels utvisande från riket.

Att denna ovanligt långvariga riksdags arbete kändes alltmera betungande för talmannen, är icke att undra på, då hans hälsa allt fortfarande synes ha varit vacklande. Redan sex månader före riksdagens afslutande beklagade han sig i ståndet, „at hans svaga hälsa icke vill tillåta at här förblifva til Riks-Dagens slut, hvarför han lät förmerka sin åstundan vara, at nu snart göra anstalt om sin hemresa“. Men häröfver förklarade sig Ven.

[1]) Presteståndet Protocoll 1726 $^{14}/_{9}$ $^{23}/_{9}$.
[2]) Presteståndets Protocoll 1727 $^{1}/_{2}$, $^{4}/_{2}$, $^{18}/_{2}$, $^{6}/_{3}$, $^{11}/_{3}$, $^{4}/_{5}$.

Clerus mycket bekymradt och anhöll enhälligt, att han ingalunda ville lämna den, utan äfven nu som tillförene visa dem ett „gunstigt biträde“, i hvilket fall de lofvade honom „med et vördsamt sinne altid bemöta“. Rudeen tackade för ståndets förtroende och önskade, att krafterna skulle tillstädja honom att kvarblifva “och göra Ståndet et åstundat nöje“ [1]).

Han kvarstod på sin post till riksdagens slut. Den 9 augusti höll hon sitt afskedstal och tackade Ståndet, som „hållit hans svaghet tilgodo och behagat bevisa honom all heder, gunst, vänskap och biträde, under hela den långvariga Riksdagen, som för honom varit så mycket besvärligare, som Han hitkommit med icke särdeles god hälsa, och jämväl hela denna tiden måst arbeta med et svagt bröst; recommenderade sig än vidare hos Ståndet, med otvifvelachtig förmodan, at hvar och en lärer til det bästa uttyda, hvad Han kunnat uträtta, emedan Hans första upsåt altid varit at söka Guds, Rikets och församlingens bästa och Ståndets heder, välfärd och fromma, och af et troget hiärta önskade alla i gemen och hvar och en isynnerhet Guds nåd, Andens kraft och styrka, til deras dyra Embetens värdiga förrättande jemte en lyckelig hemresa och beständig vältrefnad“ [2]).

Det var Rudeens sista tal i ståndet. När riksdagen härnäst sammanträdde, hade han slutat sitt verksamma lif.

Man finner att Rudeens riksdagsverksamhet icke saknade sin betydelse. Från första början en af sitt stånds förtroendemän, kom han icke blott att taga en verksam del i de många viktiga statsakter, som då utfördes genom ständerna, utan spelade äfven vid flere af dem en märklig roll. Krigets olyckor och fosterlandets oerhörda lidanden förde honom redan i början af hans politiska bana på oppositionens väg. Och då han liksom på den tiden lefvande fosterlandsvänner såg en af hufvudorsakerna till alla dessa vedermödor i envåldet, blef han snart en af förkämparne för dess fullständiga nedbrytande och för grundläggandet af det nya statsskick, hvars tyngdpunkt helt och hållet förlades hos folkrepresentationen. Rudeen blef en af det nya ständerväldets mera fram-

[1]) Presteståndets Protocoll 1727 $^{11}/_{2}$.
[2]) Presteståndets Protocoll 1727 $^{9}/_{8}$.

skjutna personligheter samt en af den Hornska politikens varmaste befrämjare inom sitt stånd. Det tyckes visserligen ligga en motsägelse däri, att han på samma gång äfven var det nya hofvets, såväl drottningens som konungens förtroendeman. Men själf fann han häri ingenting märkvärdigt, utan höll sig endast till det faktum, att drottningen själf, huru uppriktigt må lämnas därhän, hade förklarat sig hata enväldet och att konung Fredrik, när han såg sina planer till konungamaktens utvidgning misslyckas, i ett bref till ständerna betygat, att han icke ville hafva någon ändring i regeringsformen. Han fasthöll vid de officiella förklaringarna, och låtsade icke veta af spelet bakom kulisserna. Och detta lät sig göra, ty det var ju faktiskt ständerna, som sutto inne med hela makten.

Hurudan Rudeen var såsom talare, därom kan man icke bilda sig någon föreställning af prästeståndets protokoll, hvari ståndsmedlemmarnes uttalanden merendels endast äro i korthet refererade. Men protokollen innehålla några antydningar om att Rudeen äfven som talare var en af sitt stånds främste. Så heter det i protokollet för den 17 april 1723, att prästeståndet hade uppvaktat konungen, då han fyllde 49 år. I hans frånvaro gaf drottningen ett „nådigt tillträde, då præses hölt på Ståndets vägnar et härligit Tal, hvilket af Hennes M. ganska nådigt uptogs och bemöttes“. Äfven då riksdagen 1723 afslutades, heter det i protokollet, att preses höll till ståndet ett „vackert och bevekeligit afskedz-tal“ [1]).

[1]) Ven. Cleri Com. Protocoll 1723 $^{17}/_{4}$, $^{19}/_{10}$.

XI.

Torsten Rudeens personlighet.

Några drag ur hans enskilda lif.

Torsten Rudeens bild har bevarats för eftervärlden genom ett porträtt i olja af en okänd mästare, af hvilket ett exemplar finnes i Karlstads, ett annat i Linköpings domkapitels sessionsrum, äfvensom genom ett kopparstick, signeradt Carlsten effig. f. 1714— Årre sculps. 1765. Kopparsticket härrör förmodligen af den från Värmland bördige, på sin tid berömda medaljören Arvid Carlsteen (f. 1647 d. 1718). Det har formen af en medaljong, hvars ram omsluter Rudeens bröstbild. Man ser en kraftfull prästerlig typ med skarpt markerade drag. Den höga bakåtlutade pannan tyckes vittna om intelligens och vettighet. Intrycket af ansiktsdragen bestämmes äfven af en något starkt utvecklad, men för öfrigt väl formad, örnböjd näsa. De klart blickande ögonen och de fylliga läpparne, kring hvilka ett leende hvilar, tala om ett gladt sinne och lefnadslust. Den stora allongeperuken, som omsluter det hela, är ägnad att fullständiga bilden af en af lärdomens och kyrkans män från den karolinska tiden. I medaljongens omskärning läser man Rudeens namn och värdighet samt hans födelse- och dödsdag[1]). I båda öfre hörnen af kopparsticket förekomma tvenne små medaljonger, den till höger med öfverskrift *symbolum* angifver som sådant Ps. 73 v. 24; den till vänster afbildar Rudeens sigill, hvilket utgöres af ett träd, som ansättes af „tvenne vä-

[1]) Födelseåret är emellertid orätt angifvet, 1660 i stället för 1661.

der", samt hade till devis den tänkvärda italienska sentensen: *piu scosso, piu fermo*[1]). Nederst under bilden läser man följande versifierade minnesskrift:

Vandringsman!

Vill Tu Rudén, fast Sent, rätt känna; kom, betrakta
En bild af Saktmod, Vett, Gladt Sinne, Redlighet.
Sorgfällig Herrans Hjord att beta, öka, vakta,
Han them, ej theras sökt: Hans namn af fläck ej vet.
I rådslag djup, i Storm man Honom rotfast fann:
En vitter Skald. Hvad mer? Alt sagt: En ärlig man.

Denna poetiska ögonblicksfotografi gifver konturerna till en bild äfven af Rudeens karaktär. Hans valspråk: „Ju mera skakad, desto fastare" måste ju anses väl valdt under en tid, då icke blott fosterlandet i sin helhet tycktes skakadt i sina grundvalar, utan äfven hvarje enskild fick ikläda sig uppoffringar, som på det mest störande sätt ingrepo i villkoren för hans existens. Att under en sådan tid vilja gå sin väg med orubbadt mod och stå rotfast i stormen, är ett bevis icke blott på manlig dådkraft, utan äfven på högsinne och fosterlandskärlek. Han delade den karolinska tidens stolta nationalkänsla och hade redan i sin ungdom insupit denna storvulna föreställning, att den skandinaviska norden icke blott var kulturens vagga, utan äfven att dess uppgift allt fortfarande var att gå i spetsen för den mänskliga odlingen.

Under en tid, då mångkunnigheten var så allmän blef Rudeen prisad för sin „höga lärdom, stora förstand och makalösa flit". I all sin tid hade han idkat studier och „ther uti så högt kommit och så vida hunnit, som någon i thenna dödeligheten kan mögeligit vara" [2]).

Det ligger i sakens natur, att äfven Rudeens diktning lämnar månget bidrag till hans egen karaktäristik. I de poetiska minneskrönikor, i hvilka han tecknat så

[1]) Sigillet var ingraveradt på klacken af en ring, som Rudeen „till sin dageliga påminnelse och för ett insegel, på handen bar". Rhyzelius, anf. arb. s. 51.

[2]) Rhyzelius, anf. arb. s. 7.

många af sina samtida, framstår han som en vän af rena och enkla seder, som den gamla goda tidens förespråkare gentemot den på hans tid öfverhandtagande yppigheten, fåfängan och „hugretningen“. Af honom prisas som en gyllene tid, då man lefde måttligt med enkel spis, men med förnöjsamhet och renhet i sinne. Denna tid ansåg han tusenfallt öfvergå den, som kännetecknades af guldhunger, vinningslystnad och lasters yra, då man sträfvade att lysa i lyckans „blanka vagn“ samt bygga sina slott högt „opp i väder“. Rudeen var en fiende till all „verldzens fiäs och flättia“, till allt prål och all uppblåsthet, samt prisade i stället gammaldags „stadighet, försichtighet och tro“. Den ville han gifva högsta äran, som genom sin rena vandel var ett efterdöme och som kunde leda „vår galna värld“ tillbaka på dygdens väg.

Och dock var Rudeen icke en af dessa moralpredikanter, som ständigt bära sedelärans bud på läpparna. Ehuru studiirummets väggar länge och väl begränsade hans horisont, var han ingalunda okänslig för det pulserande lifvet ute i världen. Han var tvärtom, särdeles i sina yngre dagar, en lefnadsglad man, full af lif och lust. Erotiskt anlagd förrådde han i sin ungdom en sinnesberusning, hvars uttryck han icke alltid förmådde hejda och hålla inom det tillbörligas gränser. Men den erotiska känslan förfinades alltmera hos honom, det blef en lyrik, öfver hvars stämningar ofta hvilar ett skärt poetiskt skimmer.

När sedermera de ungdomsvarma känslorna alltmera förflyktigades, och mandomsålderns högre intressen alltmera togo honom i anspråk, blef äfven ämnet för hans sång ett annat. Han blef sina konungars och sitt folks sångare. Karl XI prisade han som statsupprättaren, fredsbefrämjaren, hvilken skapat ett nytt öde åt sitt land och därigenom tillvunnit sig sitt folks kärlek. Och han var uppfylld af stolthet öfver detta folk, som alltid hade lydt hederns lagar och utfört så många stordåd såväl på stridens som på ärans fält. Karl XII åter var för honom den oförliknelige unge hjälten, som

kämpade för frihetens och rättvisans sak, en kamp, som likvisst redan i början uppfyllde honom med en aningsfull bäfvan, att det aldrig skulle sluta väl. Och därför yrkade han från första stunden på fred. Så mycket han än beundrade en Karl XI:s och i all synnerhet Karl XII:s krigiska bragder, ställde han dock det fredliga arbetet i odlingens tjänst i främsta rummet. För detta ideal fingo all eröfringspolitik och alla storsvenska fantasifoster träda tillbaka. Endast sålunda kan man förklara, att Rudeen, som i grund och botten var mycket konungsligt sinnad och äfven i hög grad tyckes ha varit i åtnjutande af sina monarkers förtroende, icke tvekade att, när fosterlandets intressen så fordrade, ansluta sig till oppositionen och att, ehuru uppvuxen i enväldets traditioner, blifva en af det nya statsskickets ifriga förkämpar. Han blef allt mera en ständernas och riksdagsopionionernas man, som enligt Rhyzelii vittnesbörd „uti vårt K. Fädernesland vakat för thes velstånd, vårdat thes värf och ärenden, afvärjat thes far- och skadeligheter, och befrämjat thes förmohner och angelägenheter, enkannerligen vid 6 allmenna, äfventyrliga och vidlöftiga Riksdagar“ [1]).

Hade Rudeen, som det tyckes, af full öfvertygelse varit med om att nedbryta det världsliga enväldet, ville han dock icke veta af någon rubbning af det kyrkliga enväldet. Han slutade såsom en af detta storkyrkliga tidehvarfs ortodoxe, som med öfvertygelsens kraft fasthöllo vid den kyrkliga byggnad, hvilken hade murats så stark under det förgångna seklet, och för hvilka de samtida frireligiösa rörelserna därför voro en stor styggelse. Dock hörde han aldrig, såsom vi sett, till de häftigaste ifrarene mot pietisterna, utan ådagalade tvärtom en för hans tids ortodoxe prelater ovanlig moderation och försonlighet i sitt förhållande till desamma.

Angående Rudeens öfriga vandel meddelar Rhyzelius, att han i sitt umgänge var „fridsam, nöjsam, sachtmodig och uprichtig, dömande väl om alla och med en

[1]) Anf. arb. s. 8.

makalös vänlighet och tålamod öfvervinnande the hårda och vidriga". Emot sina underhafvande var han god samt emot fattiga och nödställda hjälpsam och gifmild:

„Stort namn, beröm och pris han aldrig ville höra,
Men thet höll han för pris, godt alltid kunna göra."

I sitt hus var han en kärleksfull och öm make samt en huld och vårdande fader för den talrika barnskara, som uppväxte omkring honom. I sitt förra kortvariga äktenskap hade han endast en son, men i det senare icke mindre än 14 barn, af hvilka samtliga nio hunno till mogen ålder. Af barnen voro tolf födda under Rudeens professorstid i Åbo och tre i Karlstad. Rudeen ägnade mycken omsorg särskildt åt sina söners uppfostran. För deras undervisning antogos särskilda praeceptorer, medan föräldrarna själfva vakade öfver förståndets och hjärtats utbildning. „Detta, säger den näst äldsta och mest berömda af sönerna, Karl Rudeen, blef af mina föräldrar aldrig uraktlåtet, ej eller någon oart öfversedd eller skont, eller något försummadt af en skälig omvårdnad, ehuru den ibland flere barn måste fördelas" [1]).

När sönernas studier alltmera mognade,[2]) kom intresset för valet af lefnadsbana. Om den roll Rudeen härvid spelade, berättas, att „han beskref för sina Söner alla Rikets Collegier; viste dessas både skilnad och sammanhang; gaf dem rediga begrep om Rikets hufvud-systeme, i lagstiftningen och skipningen; förklarade för dem Ämbetsmäns dyra plikter; sökte, framför alt annat, uplifva i deras

[1]) Grefve Carl Rudenskölds lefverne, utg. af C. F. Ridderstad i „Minnen från äldre och nyare tider", d. 3. Jfr J. F. Kryger, Åminnelsetal öfver Commerce Rådet Herr Ulric Rudensköld, s. 11.

[2]) Innan Rudeen flyttade från Finland, lät han inskrifva sina fem söner vid Åbo akademi såsom medlemmar af Värmlands nation, hvars inspektor fadern då ännu var. Den äldste sonen var då (1708) tretton, den yngste endast fyra år gammal. Såsom söner till en af akademins professorer kommo de därigenom i åtnjutande af vissa förmåner, såsom befrielse från afgifter m. m. Cons. prot. $^{14}/_{12}$ 1708.

hjärtan kärleken til Fäderneslandet, utan flärd; och lemnade sedan valet åt deras egen böjelse“ [1]).

Rudeen fick endast upplefva början af sina söners karriär, men sedan de en gång hade gjort sitt val af lefnadsbana, var han ifrigt verksam för deras befordran. Den redan nämnda sonen Karl gjorde efter afslutade studier vid Upsala universitet sitt inträde på den diplomatiska banan. Vid 1719 års märkliga riksdag, då Rudeens söner upphöjdes i adligt stånd, fick Karl Rudenschöld röna ett nytt bevis på den gunst, hvari hans föräldrar stodo hos drottningen, i det han enligt hennes önskan fick åtfölja grefve Th. G. Bjelke på hans ambassad till Wien, för att söka vinna kejsarens fredsbemedling. Under tiden lyckades hans fader utverka, att han blef förordnad till kanslist vid fredskongressen i Braunschweig, men då denna aldrig kom till stånd, återvände Karl Rudenschöld till hemlandet år 1722 [2]).

Under den tid Karl Rudenschöld vistades i utlandet, förde han med sin fader en liflig korrespondens, af hvilken en stor del ännu finnes bevarad i Upsala universitetsbibliotek. Brefven genomandas den största ömsesidiga pietet och kärleksfullhet mellan far och son. I ett bref af den 29 februari 1725 skrifver Rudeen till denne sin son:

„Kan dock icke underlåta at betiena mig af alla tillfällen, at betyga den ömhet som så jag, som din moder, hysa för et barn, som, Gudi lof, alt här till fägnat oss med sitt goda förhållande“ [3]).

Ur ett bref af den 3 oktober s. å. framlyser faderns missräkning öfver att sonens hemresa blifvit uppskjuten på obestämd tid. Han skrifver:

---

[1]) Kryger, anf. arb. s. 15.

[2]) Följande år mottog han anbudet att åtfölja en ung grefve Axel W. Sparre till utlandet och dröjde på denna resa ända till 1727. Två år senare fick han i egenskap af sekreterare åtfölja den diplomatiska beskickning, som under general Zülich sändes till Polen, i hvars hufvudstad han fick emottaga den sorgliga underrättelsen om sin faders död.

[3]) Riksråd. Rudenschölds Brefsamling. Band I anf. dat.

„Jag unfick i dag med vanligit nöge dit angenäma och fägnar oss mycket att du tillijka med det högförnäma herskap mår väll, men icke så särdeles at förnimma din så snart skyndade utreesa igen, effter hvilken gud veet när eller om vij vidare få see hvar andra i detta lifvet, medan åldern och krämporna taga till både hoos mig och din k. mor, hvilka gärna hade önskat nu behålla dig hemma, om guds försyn så vore, att du kunde erhålla något anständigt emploij. Dock ville vij intet hindra den förmohn du dervid kan hafva, allenast tyckes vara angeläget at du betingar dig förut densamma sådan, at den refunderar hvad du komer derigenom at efftersättia här hemma."

Karl Rudenschöld försedde under sina resor sin fader med utländsk litteratur. Så sände han till honom Boileau's arbeten, Buddei skrifter, Jani disputationer m. fl. samt redogör för den nya Wolfska filosofin och striderna därom i Tyskland [1]. Hvilket allt visar, med hvilket intresse Rudeen ännu under sina sista lefnadsår följde med de litterära rörelserna i utlandet.

Flere af Rudeens söner hade ärft sin faders vittra anlag och litterära intressen. De sysslade i sin ungdom med poesin och gingo i sin faders fotspår, i det de förnämligast rörde sig på lyrikens och tillfällighetsdiktens områden samt uppvaktade med verser äfven på de kungligas födelsedagar. Så författade Karl Rudenschöld en fägnesång på Ulrika Eleonoras födelsedag den 23 januari 1718 och bibehöll äfven sedermera under sin lysande statsmannabana såsom Sveriges ambassadör vid konung Fredrik II:s hof, statssekreterare vid utrikes-expeditionen och riksråd ett lifligt intresse för litterära spörsmål.

Den tredje sonen Johan, som tjänade som kanslist i utrikesexpeditionen och 1725 förordnades till notarie vid presidenten Cederhielms kommission för undersökning af tillståndet i Finland [2], skref fägnerim öfver freden mellan svenska, engelska, preussiska och danska kronorna år 1720.

---

[1]) Riksråd. Rudenschölds Brefsamling, Band I, $^{21}/_{11}$ 1721, $^{4}/_{6}$ 1724.

[2]) Härom skrifver Rudeen till sonen Karl: „Jag minnes intet om jag förr har skrifvit om Johan, at vårt upsåt at få honom på den Finska Commissionen med gref Bonde till Nyland, slog feelt; och at nu Präsidenten Cederhjelm, som i lijka ärende går till Åbo,

Den mest vittra af Rudeens söner var dock den yngste Ulrik Rudenschöld, hvilken af sin fader själf undervisades i skaldekonsten. Han författade redan vid 17 års ålder ett poem öfver freden i Nystad år 1721, hvilket han uppläste vid en offentlig fest, som med anledning häraf firades i Linköping. Några år senare högtidlighöll han den 23 januari 1727 drottning Ulrika Eleonoras födelsedag med uppläsandet af ett poetiskt festtal å stora riddarhussalen i närvaro af ständerna [1]), hvarpå han anbefalldes att ännu samma afton föredraga detsamma för deras majestäter å kongl. slottet. Ulrik Rudenschöld öfvergaf dock snart poesin, men ägnade sig i stället åt ekonomiskt skriftställeri i frihetstidens anda [2]).

Rudeens äldsta dotter Emerentia gifte sig 1725 med dåvarande e. o. professor Henrik Benzelius i Lund,

---

har med ett mycket complaisant bref till mig offererat honom at föra protocollet vid hans commission, och har jag eller han så mycket mindre kunnat det utslå, som i Canzlit ingen apparence är till någon befordring.“ Ridsråd. Rudenschölds Brefsamling. Band I. $^{25}/_{3}$ 1725.

[1]) Rudeen anmälde i prästeståndet vid plenum den 21 januari 1727, „at en oration på Svensk vers öfver Hennes M:ts födelsedag skall hållas af des son Hr Ulric Rudenschöld uppå Riddarhuset nestkommande Måndag ungefär kl. 2 efter middagen, hvilken samtel. Ständer kunde hafva tillfälle at afhöra“. Preste Ståndets Prot. anf. dat.

[2]) Som medlem af kammar- och oeconomiedeputationen vid 1726—1727 års riksdag uppsatte han ett betänkande öfver åstadkommandet af en farled mellan Päijänne och Björneborg, och då tre år senare en särskild kommission tillsattes för att undersöka möjligheten af en sådan farleds åvägabringande, blef Ulrik R. medlem af denna kommission, hvarjämte åt honom särskildt uppdrogs att genom resor i Tavastland, Savolaks, Kymmene gårds län och Nyland taga kännedom om vattendragen samt undersöka landets produkter, skogarna m. m. Den vidlyftiga berättelse han författade öfver denna under vintermånaderna åren 1737 och 1738 företagna resa har först i våra dagar blifvit offentliggjord genom trycket. I vetenskapsakademins handlingar offentliggjorde han emellertid under sin lifstid flere rön och afhandlingar, bland annat „Om Furuträdens ålder i Finland“. Jfr Krygér, anf. arb. s. 16, 18, 22. Biographica R. 34 i svenska riksarkivet.

och Rudeen fägnade sig mycket öfver „alliancen med en af så många förmåner berömlig familleʻ. Denna förbindelse gaf uppslaget till en brefväxling med Henriks bröder professorn, sedermera biskop Erik Benzelius, med hvilken Rudeen redan knutit förtroliga vänskapsband vid riksdagarna i Stockholm, och sekreteraren Gustaf Benzelstjerna [1]. Den prekära ställning Henrik Benzelius innehade vid akademin i Lund, „med en så ringa lön at han icke kan hafva sin utkomst“, föranledde Rudeen att använda hela sitt inflytande för sin mågs befordran. När denne år 1725 sökte bibliotekariebeställningen vid Upsala universitet, uppvaktade Rudeen såväl konungen som drottningen samt andra inflytelserika personer med böneskrifter till hans förmån. Denna gang hjälpte dock icke biskopens förböner, lika litet som två år senare, då Benzelius hade sökt den lediga linguarum orientalium professionen i Upsala. Men i slutet af år 1728 utnämndes Benzelius till linguarum orientalium professor i Lund, och Rudeen aflät med anledning häraf ett tacksägelsebref till konungen [2].

Alldeles utan tankar på sin egen vidare befordran synes Rudeen ej heller ha varit. Linköpings biskopsstol hade ju ofta visat sig vara det närmaste trappsteget till ärkebiskopsvärdigheten, och det därmed förenade prokancellariatet vid Upsala akademi synes ha hägrat som ett eftersträfvansvärdt mål för Rudeen. Men när åldern tilltog, och hans krafter begynte visa tecken till nedatgående, resignerade han och afstod från alla planer på ombyte af verksamhetsfält. Detta framgår af ett bref till sonen Karl af den 29 april 1725 i anledning af biskopens i Wästerås d:r M. Isers död. Det heter i detta bref:

[1]) Brefven till den förra finnas bevarade i den stora Benzelianska brefsamlingen i Linköpings stiftsbibliotek, ett par äfven bland Autographica i Kongl. bibl. i Stockholm, och brefven till den senare i Upsala univ. bibl. Brefven till den förre beröra utom familjeangelägenheter äfven kyrkliga och politiska frågor.

[2]) Rudeens suppliker till förmån för Benzelius finnas bland Linköpings Konsistorii und. skrifvelser. Benzelius blef sedermera ärkebiskop och var den fjärde i ordningen af samma familj, som intog ärkebiskopsstolen i Upsala.

„Doctor Iser är död, och berättas Dr Cameen hafva förleden den 13 erhållit successionen. Hvad H:s Excell:ce om mig behagat skrifva vid det tillfället, är en ting, som aldrig kommit i min tanka: och är mig i det anseendet Wästerås och Upsala lijka. Jag har i Linköping, Gudi lof, min utkomst, och heder större än jag förtient, och vore af mig, nu på mitt 65:te åhr, och af ålderdoms bräckeligheterna redan anfächtad, en dårskap at emottaga, större at önska, någon annan flyttning än till min äviga hvila; hafvande i alla mina dagar ingenting varit mig åstundeligare än at blifva Procancellarius vid någon academia, och mäst i Upsala. Flyttningar hafva med sig många olägenheter, och ibland them icke then minsta eller snarast öfvervundne, at lära känna folcket der man kommer, jag har det nu så offta försökt, och hafft de besvär dervid, som jag önskar måtte hädaneffter blifva tillbaka“ [1]).

Såsom man finner af ofvanstående bref och af flere tidigare omtalade vittnesbörd begynte Rudeens hälsa vid denna tid blifva alltmera vacklande. Rhyzelius omtalar, att hans „lifskrafter afmattades och förminskades genom en longlig, dock lindrig sjukdom“, som utan tvifvel hade „förorsakats af hans arbetsamhet för stichtets bästa, och enkannerligen af thes trägna uppvachtning vid Riksdagarne“, „aldramest vid the tvenne sidsta, tå han genom ett ståndachtigt sitt Stånds förelysande, såsom ett lius androm tiente, och sig sielf förtärde“. Efter hemkomsten från 1726—27 års ansträngande riksdag, då krafterna redan höllo på att svika honom, synes han emellertid åter repat sig. Men då han 1729 på våren återvände från sin „longa och besvärliga Visitation i Norra och Södra Tiust (ther ingen Biskop i mansålder varit, som alla Församlingar Visitera hunnit) och ther, medelst dagliga embets sysslor, Catechismi Förhör och andra förrettningar, sina svaga kraffter än mer utmattat; så — berättar Rhyzelius — har siukdomen hemligen tiltagit, och ändteligen uti matthet, matleda och sömnlösa utbrutit, hvilka svårigheter, ehuru man med all flit sökt at möta och afböja, hafva dock beklageligen alt mer tilltagit“ [2]). Han öfverlefde ännu den vackra årstiden, men vid höstens inträde begynte

---

[1]) Riksråd. Rudenskölds Brefsamling, Band I anf. dat.

[2]) Rhyzelius, anf. arb. s. 51—52.

krafterna alltmera nedgå. Torsten Rudeen afled den 9 september 1729 kl. 12 vid midnatt [1]), samma dag han skulle öppna det af honom utskrifna prästmötet, hvartill stiftets prästerskap hade samlat sig i ansenlig myckenhet. Rhyzelius, hvilken som domprost fick träda i den aflidne biskopens ställe, berättar i sina anteckningar om sitt lefverne, att han „skref en sorgelig notification om biskopens död, hvilken i kyrkion efter predikan uplästes för prästerskapet och icke afhördes uthan allmänna tårar". Sedan förde han „clerum gråtande up uti gymnasium och öpnade synodum" [2]). Pa tredje mötesdagen beklagade domprosten yttermera „den stora sorg och bedröfel. händelse, som oss tillstötte vid Prästemötets begynnelse, i det att vår fromma och liufva Biskop Torsten Rudeen natten mellan d. 8 och 9 vardt oss genom döden fråntagen", och „såsom vår sal. fromma Biskop i lifstijden med sin vän- och liuflighet och kärlek allas hiärtan bundit, så begärtes att Prästerskapet vil blifva qvar i staden, och bevista sal. Biskopens begrafning" [3]).

Denna ägde rum den 12 september i domkyrkan, hvarvid Rhyzelius höll en „vacker och ömhiärtig likpredikan" öfver den af Rudeen utsedda texten Ps. 73 v. 24: „Tu leder mig efter titt råd och uptager mig på ändalycktomen med ära". I sina lefvernes anteckningar har Rhyzelius upptecknat följande om Rudeens begrafning: „Knapt hafver alt ifrå reformations tiden någor biskop i Linköping blefvit begrafven med anseenligare likprocess än thenne, ty icke allenast alle förnäme herrskaper i landet voro efter skedd kallelse thervid tilstädes, utan ock nästan alt til prästemötet församladt prästerskap hade på änckiebiskopinnans anmodan af mig blefvit öfvertaladt at afbida sin älskada biskops begrafning och henne bevista; thet ock

[1]) Jfr ett bref af Magdalena Rudenschöld, „en högst bedröfvad enka", till biskop E. Benzelius d. y. i den Benzelianska brefsamlingen i Linköpings stiftsbibliotek.

[2]) Biskop A. O. Rhyzelii anteckningar om sitt lefverne utg. af Josef Helander s. 118.

[3]) Protocollum Cons. Lincopensis $^{11}/_{9}$ 1729.

skedde, at likprocessen ifrå biskopshuset up i domkyrkion och åter tilbaka igen blef förökt med 200 par hästar" [1]).

Vid domkapitlets sammanträde den 17 påföljande september betygade domprosten och samtl. Consistoriales „coram protocollo sin hiärtel. sorg och ängslan öfver vår fromma och liufva förmans och Biskops oförmodel. död och afgång", och vid följande sammanträde den 24 september „discurerades om Parentation öfver Sal. H:r Biskopen Rudeen", hvarvid uppdrogs at domprosten att „anmoda sin svåger, Mag:r Ihre sådant at göra, effter Collegium är sysselsatt, men han der emot ledig, och mycket habil til denna syssla". Den 15 oktober anmäldes, att Ihre var färdig med sin parentation, hvarför beslöts att domprosten skulle intimera till en solenn sorgefest å gymnasiet öfver Rudeen, vid hvilket tillfälle Ihre skulle offentligen uppläsa sin parentation [2]). Denna minneshögtid försiggick den 11 påföljande november.

I Linköpings domkyrka, där Rudeen erhöll sitt sista hvilorum, upprestes sedermera af hans barn en minnesvård, å hvilken, utom namn och de viktigaste lefnadsdata, är inristad följande af sonen Karl Rudenschöld uppsatta enkla äreskrift:

Nitfull i sitt kall,
I lefvernet saktmodig,
I alt en ärlig man,
Rudensköldars stamfader.
Dem och dig, Vandringsman,
Om du vill, en eftersyn.

Såsom en eftersyn i ädel och uppoffrande lifsgärning på de många viktiga poster han beklädde framstår Torsten Rudeen för eftervärlden. Äfven i Finland fortlefde vid akademin länge minnet af hans framstående lärareverksamhet. Ännu år 1765, då konsistorium underrättade hans son, riksrådet Karl Rudenschöld, att det enhälligt förenat sig om att begära honom till akademins kansler,

[1]) Anf. arb. s. 118.
[2]) Protocollum Cons. Lincopensis $^{17}/_{9}$, $^{24}/_{9}$, $^{15}/_{10}$, $^{5}/_{11}$ 1729.

säger det sig yttermera ha blifvit styrkt i detta beslut, „då det fördt sig till minne, huruledes denne Kongl. Academi icke allenast haft lyckan, att uti Eder Excellences aflidne Herr Fader vörda en af sina berömligaste Lärare, utan och att Eder Excellence vid detta Lärosäte tillbragt dess första ungdomtid“ etc. [1]).

Det var det finska universitetets sista erkännande ägnadt minnet af den man, som icke blott såsom den utmärkte och framgångsrike läraren förstod att väcka intresse för poesins konst och för fosterländsk odling öfverhufvud, utan äfven som poet framstod som en högt uppburen och värdig representant för det finska Helikon. De stora hemsökelser och väldiga skakningar, som upprörde samtiden, hindrade väl Rudeens diktning att utveckla sin fulla blomma, och tidens frost och krigets brand bragte hans lyra till alltför tidig tystnad, men hvad han på detta område frambringat, har dock varit nog för att tillförsäkra honom en af de främsta platserna bland den senkarolinska tidens skalder. Rudeens fallna lyra upptogs sedermera af Jakob Frese, som i mycket framstar som Rudeens poetiska lärjunge och efterträdare, ehuru hans diktning alltmera utvecklade sig i en annan och för denne hans föregångare främmande riktning.

[1]) Registratur $^{12}/_{12}$ 1765. Bergianska brefsamlingen T. XV i Vetenskapsakademins bibliotek i Stockholm.

Bibliografi öfver T. Rudeens skrifter.

I.

Svenska dikter.

A. Grafsånger[1]).

Tröst-Skald, Jungfr: Rudbeckerna, Herr Petri Rudbeckii kiärälskelige döttrar, till att stilla dess strömmande tårar öfwer sin kiära fru-Moders frånfälle.

Daterad Upsala i Novemb. 1683.

Lijk-Hyacinth, Aff Rådmannens i Carlstadh Herr Petri Piscatoris sälla Mull opwuxen, vid des jordefärd den 24 Junii 1685. Stockholm Tryckt Åhr 1685.

Sorge-Sång öfwer Den til alla goda Dygder artade lilla yngling, Herr Magnus Iser, Hwilken uti Höst-Manaden A. 1685 saligen afled. Tryckt i Stockholm af Joh. Georg Eberdt[2]).

Vid Riks-Kantzleren, Upsala Academies Kantzler m. m. Grefve Magnus Gabriel De la Gardies död then 26 April 1686.

Wid Rådmannens i Carlstad Herr Magnus Anderszon Ekebohms Jordefärd then 25 Juli Anno 1686. Stockholm, tryckt af Joh. G. Eberdt.

Lijk-Hyacinth, af Fischalens uti R:s Ständers Banco, Hr. Andreas Södermans, k. Hustrus, Sara Jordans Dotters Edeniae sälla Mull opwuxen, vid dhess Jordefärd i Stockholm den 22 Augusti 1686.

Aftryckt i Sahlstedts „Samling af verser“ under rubrik „Om menniskans korta lifstid“.

---

[1]) De långa titlarna i Rudeens tillfällighetskväden äro i denna förteckning återgifna i förkortad form.

[2]) Hanselli har i sin upplaga under Rudeens namn äfven upptagit den senare delen af denna sång, som dock i den Palmskiöldska afskriften angifves vara författad af B. Rudeen, äfvensom den latinska grafskriften, som hvars författare A. Rudeen där är uppgifven. Den af Hanselii meddelade Lijk-Cypressen öfver Z. Kirkner och grafsången öfver Margareta Rolandsdotter äro enligt titelbladen författade af Nic. Chr. Brunell, måhända under medverkan af Torsten Rudeen.

Död-Kista för de Lefwande wid Hust. Catharina Pedersdotters Död ok Jordefärd i Jönköping then 23 Januarij 1687.

Minnes-Skrifft öfwer Kongl. Maj:tz Predikant under des Lijfregemente till Häst, Mag. Gabriel Hasselbom, hwilkens Lekamen i Sunne-Kyrkia i Wermeland jordsattes År 1687 dän 6 Martii.

Wid Matronans Karin Anders Dotters, fordom Borgmästarens i Philippistad Herr Nils Månsons effterlatne Enkias jordefärd i Philippistad Anno 1687. I Stockholm tryckt aff Lars Wall.

Klagan ok Tröst, Herr Åke Rålambs öfver sin Frues Hedwig Eleonora Flemingz sorgeliga frånfälle wid dess Begrafning i Stockholm den 20 Maij 1688. Stockholm, Tryckt hos Joh. G. Eberdt.

Öfwer Mag. Erich Tilas, Då dess Lekamen jordsattes i Stockholm Alla-Helgona-Dag Åhr 1688. Stockholm, Tryckt aff Henrich Keyser.

Hos Sahlstedt förekommer början af denna dikt under titel „Gyllende Tiden försvunnen“.

Sorg-Blomster Då Herr Oloff Thegners Lekamen i Stockholms Stoor-Kyrckia jordades den 2 Junij 1689. Stockholm, Tryckt hoos Niclas Wankijf.

Svane-Sång af Hustru Catharina Westman vid dess Jordefärd i Stockholm den 20 Junij 1689. Tryckt i Stockholm aff Lars Wall.

Den Salige Mannen fordom Rådmannen i Carlstad Herr Erich Oluf Son Plaan, til des Begrafning i Carlstadh Anno 1690. Tryckt aff Henrich Keyser.

En wällment Tröst wid Fru Brita Bergenhielms Jordefärd i Stockholm den 3 Junii 1690. Tryckt i Stockholm hos Lars Wall.

Öfwer Hr Johan Gustaf Karlström, då hans Lekamen i Råda Kyrkia vardt begrafven den 11 Januarij 1691.

Aftryckt af Sahlstedt under rubrik „Werldens Wanskliighet“.

Wid Fru Magdalena Pahl Cameens Jordefärd i Stockholm den 24 Febr. Anno 1691. Stockholm, Tryckt af Henrich Keyser.

Ähre-Minne då Herr Elias Larsson Linderoth beledsagades til sitt Hvijlorum i Biurkierns Kyrkia den 1 Martij 1691. Tryckt i Stockholm hos Lars Wall.

Wid Fru Barbro Dorothea Leyon-Cronas Be-

grafning i Stockholm den 6 Septembris 1691. Stockholm, Tryckt af Henrich Keyser.

Wid Justitiæ-Borgmästarens Herr Daniel Cameens Jordefärd i Stockholm den 22 Maji 1692.

Wid Herr Erland Bromans Christelige Begrafning i Carlstad den 29 Junii År 1693.

Swenska Inwånares Tårar, utgutne wid dett olycklige slutet af wårt Jubelåhr 1693. Siunges som: Wid the Elfwar i Babylon.

Öfwer Sahl. Doctor Jacob Flachsenii begrafning den 1 Maij 1694.

På Sahl. Handels-Mannens i Helsingfors H. Petter Steens lijksteen. Sonett. (1694).

Öfwer Sahl. Annichen Brunells Hädan-Färd, som skedde i Åbo den 11 Junii 1695.

Wijdh Mag. Daniel Ungers Jordefärd, som skedde i Stockholm den 27 Septemb. Åhr 1696. Stockholm, Tryckt uthi Nathanael Goldenaus Tryckerij.

Wid Fru Brita Cronhjelms Begrafnings-Act i Stockholm den 1 Novemb. Anno 1697.

Under rubrik „Dödens Magt" har Sahlstedt aftryckt slutet af denna dikt.

En Sahlig Hamn intagen, då Herr Daniel Tilas den 29 Decemb. 1697 sitt mödosamma Lefwerne slööt.

Öfwer Fröken Charlotta Juliana Dahlbergs Hädanfärd och Begrafning (i Riddarholms kyrkan 23 April 1699).

Wid Mag:r Georgii Prytzs Christeliga Jordefärd i Korpo försambling den 3 Junii 1700.

Wid Mag. Claudii Jenderjans Begrafning i Uhlå den 4 Decembris 1702. Tryckt i Åbo hoos Jo. Wall.

Icke känd af Hanselli.

Öfver Fru Christina Rålambs Begrafning. Sonnett. (1702).

Wid Rådmannens i Stockholm Johan Kellmans Älskelige Makas Fr: Catharinae Wallviks Hädanfärd den 26 Julii 1704.

Graf-Skrifft öfwer Lisken Carlberg.

På Hartwich von Gelderns graf.

Utom i Palmskiöldska samlingen finnes denna grafsång i afskrift äfven i den Sjöholmska visboken.

Graf-Skrifft öfwer Radmannen Herr Adolph Wittfot (1708).

Ingår i Rudeens nedannämnda likpredikan öfver Wittfot. Icke känd af Hanselli.

Graf-Skrifft öfwer Fru Catharina Petters Dotter Pälcke (1708).

Ingår i Rudeens nedannämnda likpredikan öfver fru Pälcke. Icke känd af Hanselli.

B. Bröllopsvisor.

Brudskrift öfwer Assessor Svante Hasselbom och Jungf. Maria Broman d. 12 Aug. 1684.

Finnes i den Älfska samlingen i Linköpings stiftsbibliotek. Icke känd af Hanselli.

Öfwer Brude-Paaret Herr Swante Skragge Simonsson och Jungfru Anna Carlheim Bengtsdotter Trettondedagen An. 1687.

Aftryckt i Sahlstedts samling under rubrik „Kärlek hos Menniskan i alla årstider".

Ächtenskapz Öde uppå Herr Johan Fernells och Jungf. Maria Bratz Bröllopsdag den 28 Augusti 1687.

En Bröllopsvisa vid Daniel Svedelii och jf. Margareta Andersdotter Thermenias bröllop midsommars tijden 1688.

Ingår i „Damons Skämtsamma Alfwars-Tanckar om de wackre Liljor i Dalarna" af Lavelino, under hvilken pseudonym döljer sig den af Rudeen besjungna Daniel Wallenius. Visan icke känd af Hanselli.

Til Mons. Vigelius. [1689].

I Palmskiöldska samlingen. Otryckt.

Raillerie till M. Ol. Piscator på dhes bröloppz dag som fijrades i Kijla Prästegård den 24 Junii 1689.

Liksom föregående otryckt.

Gifftkärs ok Astgrams Samtaal rögdt vid Professor Hermelins sampt J. Helena Brehms Brölopp d. 9 Sept. 1689.

Helenæ Råd till sitt Fruen-Timber, Då Hr. Christian Kijhl samt J. Brita Margareta Brunell sitt ächtastand lyckeligen begynte uti Maj-månaden Åhr 1691. Stockholm, tryckt uti Sahl. Lars Walls Tryckerij.

Aftryckt i Sahlstedts samling.

Till Det wackra och Hederwärda Brude-Paret Herr Christopher Påhlhammar och Jungfru Maria Hoffman, Då de ett ouplösligit Echta-Förbund ingingo fierde dag Juhl Anno 1691.

Astrilds Triumf, då Gref Axel Lillie med Frök.

Agneta Wrede ett Ächta-Förbund ingingo i Stockholm den 27 Junii 1693.

„Så märken I, som sorgen hafft“.

Utan rubrik i den Palmskiöldska samlingen. Af Hanselli kallad Brölopps-vijsa (n:o XXX).

Emoot Kärlekz-hataren.

Första gången tryckt i Sahlstedts Samling under rubrik „Äktenskapets nöje“.

Bröloppz Wijsa: „Hela Werlden örlig förer“.

Af Hanselli kallad „Om krig och örlig“ (n:o XXXVIII).

Een annan Bröloppz Wijsa: „Fast Swärd och Spitz till plogbijl smijdas“.

En variant till denna dikt finnes i en samling „Poëmer af kända författare i Upsala univ. bibl. N. 1125 Litt. Hum. Suec. I Sjöholmska visboken kallas den „Kiärlekens Macht“. af Sahlstedt, som först har offentliggjort densamma, „Astrilds krig“; likaså af Hanselli (n:o XXVI).

Brudwijsa öfwer Dionysios, d. 13 Augusti då Solen trädde in i Jungfrun.

Een gilliares tröttsamma Siö-fart.

Första gången tryckt i Sahlstedts Samling.

Bröllops-Säng, Då Hr. Johan Diedrich Grönhagen samt Jf. Ewa Sophia Giöthe ett Ächta-Förbund ingingo i Stockholm den 13 Septembr. 1708.

C. Fägnesånger.

Fägne-Skrifft till Mag. Daniel Wallenius widh des hederliga Promotion i Upsala d. 11 Dec. 1688.

Sahlstedt har aftryckt början af denna dikt under rubrik „Snillens art och styrka i Sverige“.

Uppå Hans Kongl. Högheetz *Arf-Prinsens Namnsdag* den 28 Januari 1692.

Öfwer Drottning Ulrika Eleonora. [1693).

I anledning af en öfver henne slagen minnespenning.

Öfwer war Allernådigste Konungs Carl XI:s Födelse-Dag den 25 Nov. 1695.

Enfaldige Rimm öfwer then Stormechtigste Herres, Herr Carl den XI:s Sweriges, Göthes och Wändes Konungz wälsignade Födelse-Dag, som war den Fyrtijonde och andra och inföll den 24 Novembris 1696. Uti Kongl. Maj:ts Academie i Åbo, upläsne af Torsten Rudeen. Stockholm, tryckt i Sal. Billingsleys tryckerij af J. E. Baldwin 1697.

Finska Helicons underdånige Fägne-Sänger Öfwer The

Twänne Stormächtigste Konungars Glorwördigst i Åminnelse Konung Carl Den Ellofftes, Samt Nu Regerande wår Allernådigste och oöfwerwinneligste Konungz Konung Carl Den Tolfftes, Infallne Hugnelige Födelse-Dagar i Twänne Orationer, Then Förra Anno 1696 den 24 Novemb. Then Senare Anno 1702 den 17 Junii, i Åbo Academie håldne af Torst. Rudeen. Tryckt hoos Joh. Wall. 1704.

Til wår Swenska Minerva den Edle och mycket Sinrjka Assessorinna, Fru Sophia Elisabet Brenner.

Tryckt i „Testimoniorum Fasciculus“ till fru Brenners „Poetiske Dikter“.

Carstads Underdånige Glädie Offer, Öfwer dess innan slutet Af Februarij, och begynnelsen af April Månaden 1716 Hafde oförmodade Höga Gäster.

I Älfska samlingen af Carmina Svec. poetarum i Linköpings stiftsbibliotek. Otryckt.

D. Lyriska dikter.

Öfver den oförskämde Pasquillanten.

Qwinnokönets Kärlekswälde.

Första gången publicerad i Sahlsteds Samling, liksom äfven de två följande dikterna.

Våhr- och Sommar-ro.

En Dröm.

„Min wackra hwij befaller du mig sjunga:

Första gången tryckt i B. E. Malmströms „Grunddragen af Svenska Vitterhetens historia“ under rubrik „Till den obevekliga“ (Hanselli n:o XI). En afskrift finnes äfven i Barbara Leyoncronas visbok.

Öfwer Amarilli.

Första gången tryckt af P. A. Sondén i 2:a upplagan af Hammarskölds Svenska Vitterheten under titeln „Beständighet“. (Hanselli n:o XII).

Öfwer ett godt Samwete.

Af Hanselli kallad „Reflexion“ (n:o LXXVI).

Öfwer en lijten Tulipan.

Första gången tryckt af B. E. Malmström i anf. arb.

På ett nöstbladh.

Finnes liksom den följande i afskrift äfven i den Sjöholmska visboken. Första gången tryckt af Sondén i anf. arb.

På ett annat.

Öfwer Calistes Bild.

Första gången tryckt i Sahlstedts samling.

På Calistes Födelsedag. Sonnett.
Första gången tryckt af P. A. Sondén i anf. arb.
På en Jungfrus Födelsedag.
Öfver en Tulipan.
I den Fryxellska samlingen är rubriken på denna dikt „Till sin Anna Brunell, då hon skänkt en liten Tulipan". Första gången tryckt i Sahlstedts samling.
A ma belle.
Första gången tryckt af B. E. Malmström i anf. arb.
A ma belle om annan dag Påsk A:o 1692.
Råd för friare.
Första gången tryckt i Sahlstedts samling.
Garotte de l'amour.
Daterad Åbo d. 1 April 1693. Första gången tryckt i P. Wieselgrens „Sveriges sköna litteratur" under rubrik „Wintren".
Öfver sin fru Anna Brunell, ett år efter hennes död.
Finnes i afskrift i den Älfska samlingen och den Sjöholmska visboken, där den förekommer under rubrik „Öfver sin kiärestas död". Hos Hanselli „Visa" (n:o IX). Finnes äfven i skillingstryck år 1728, t. ex. i den Zetterströmska samlingen i Upsala.
„Hwij flyta wår ögon och rinna så nog".
Af Hanselli (n:o VII) kallad „Tröst i motgång".
Sorg öfver Morgondagen är onödig.
Finnes i Liedbeckska visboken i Lund och i den Sjöholmska visboken. Icke känd af Hanselli.
Wijsa: „Så wijken af, I mina Sorgedagar".

II.

Torstani Rudenii Carmina [1]).

In nuptias Assessoris Svante Hasselbom & Virg. Mariae Broman d. 12 Aug. 1684.
Perillustri Amplissimoque Dom. Johanni Bergenhielm, S. K. M. a Secretis Cancellariaeque magnae Consiliario, cum Professionem Poëseos ambiret. [1692].
Elegia in obitum festinatissimum Conjugis quondam svavissimæ nunc desideratissimæ meæ Annæ Brunelli. [1695].

[1]) Enligt en förteckning i Älfska samlingen af Carmina svec. poetarum i Linköpings stiftsbibliotek. De med * utmärkta saknas i denna förteckning och äro tillfogade af mig.

In Disp. Joh. Weliin de terræ motibus. Praes. P. Lagerlöf. Upsala 1686.

In Diss. Sv. Vigelius de igne fatuo. Praes. P. Lagerlöf. Upsala 1687.

In Diss. de Alexandro Asiatico auct. Joh. Dionysio. Praes. P. Lagerlöf. Upsala 1687.

In Diss. Haqu. Carlmark de vinculo artium humaniorum. Praes. P. Lagerlöf. Upsala 1689.

In Diss. de Charybdi Septentrionali, Auct. Sven. Caméen. Praes. P. Lagerlöf. Upsala 1689.

In Diss. Erici Indrenii Cognoscibile philosophicum præcisivum adumbr. Praes. S. Tolpo. Aboae 1693.

* In disp. Sven. Melander de fulmine. Praes. P. Hahn. Aboae 1693.

In Diss. Erl. Törn de summi Entis necessitate. Praes. Chr. Alander. Aboae 1694.

In Diss. Dan. Serenii Ara Latina. Praes. Chr. Alander. Aboae 1694.

In Diss. Ordo Levitarum in Israele, auct. Jac. Werander. Praes. D. Lund. Aboae 1695.

* In Diss. Joh. Berg de crimine laesi numinis. Praes. Chr. Alander. Aboae 1695.

In Diss. Erici Ruda de sensu in genere. Praeside Petro Hahn. Aboae 1695.

In Diss. Olai Askebohm Ἀνάμνησιν Platonicam exh. Praes. Pet. Hahn. Aboae 1695.

* In Diss. Joh. Agrell de sermone. Praes. P. Hahn. Aboae 1697.

In Diss. Erici Brumeri de regno methaphysico. Praes. S. Tolpo. Aboae 1697.

* In Diss. Petr. Arling de venenis. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1697.

* In Diss. Olai Askebohm de admiratione. Praes. S. Tolpo. Aboae 1697.

* In Diss. Mich. Fanth de metamorphosi Nebucadnezaris. Praes. I. Pihlman. Aboae 1698.

In Diss. Sigfr. Bonelii de Peccati Adamitici primi imputatione. Praes. Andr. Wanochius. Aboae 1698.

* In Diss. Joh. Sidbeckii Sciagraphiam cerebri humani exhib. Praes. P. Hahn. Aboae 1698.

In Diss. Andr. Keckonii de Hero-Mechanicis. Praes. Ch. Alander. Aboae 1698.

* In Disp. Andr. Hasselqvist Δενδρολογία. Praes. P. Hahn. Aboae 1698.

* In Diss. Laur. Qwist de quatuor generibus mulierum. Praes. Chr. Alander. Aboae 1698.

In Diss. Isaac. P. Laurbecchii de Eclipsi lunari. Praes. Sim. Tolpo. Aboae 1698.

* In Diss. Joh. Norgren de aetatum varietate. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1699.

* In Diss. Gunn. Öberg de dono matutinali, svetice Morgongafva. Praes. M. Sweder. Aboae 1699.

Ad D. Johannem Thorwöste, in Deum Pythagorae commentant. Praes. Chr. Alander. Aboae 1700.

* In Diss. C. Laurbecchii de ingenio humano. Praes. P. Hahn. Aboae 1700.

* In Diss. Gabr. Haartman Philosophia fabularis. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1700.

In Diss. Benedicti Krook de Paradoxis. Praes. Chr. Alander. Aboae 1701.

In Diss. Jac. J. Haartman de licentia poetica, praes. Torst. Rudeen. Aboae 1701.

* In Diss. Petr. Tigerstedt de coelesti Israelitarum pane. Praes. I. Pihlman. Aboae 1701.

In Diss. Sam. Laur. Kiellini de humanitatis studiis. Praes. Christ. Alander. Aboae 1701.

In Diss. de Pomis Hesperidum Johannis Linder. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1702.

* In Diss. H. Justander de versione vulgata pontificiorum. Praes. I. Pihlman. Aboae 1702.

In Diss. Johannis Neelmanni de re vestiaria. Praes. Chr. Alander. Aboae 1703.

In Diss. de Rhetore musico Samuelis Preutz. Praes. Chr. Alander Aboae 1703.

In Diss. Jac. Wijkar de excidio orbis substantiali et totali. Praes. Dav. Lund. Aboae 1704.

In Diss. Nic. Isr. Stecksenii de Satyris. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1705.

In Diss. Mich. Jesenhaus de Parabolis. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1705.

In Diss. Erici Asplund de concentu siderum. Praes. Torst. Rudeen. Aboae 1705.

In Diss. Rich. Åkermann sponsum sanguinum Zipporae. Praes. A. Alanus. Aboae 1708.

* In Diss. Z. Forbus de vestibus Israelitarum. Praes. A. Alanus. Aboae 1708.

* In Diss. Gabr. Arenius Exerc. acad. *Της Πολυπραγμοσυνης* compr. delineationem. Praes. Joh. Munster. Aboae 1708.

In Diss. Erici Falander de Aeonibus. Praes. L. Tammelin. Aboae 1708.

III.

Rudeens prosaskrifter.

Disputatio de dissolutione mentis et corporis, Praeside Petro Lagerlööf, Maji A. 1688, Stockholmiae 8:o.

De Origine Ordinis S. Georgii in Anglia. Sub Praesidio Gustavi Peringeri. Pro Solenni in Philosophia Gradu die Novemb. Anni 1691, Holmiæ 8:o.

Oratio inauguralis Prof. Poës. Torst. Rud. hab. Aboae d. 8 Novembr. 1692.

Oratio Rectoratus dicta Aboae à Torst. Rudeen d. 2 Junii A:o 1699.

De båda sistnämnda ms. i en bundt Orationer i Upsala univ. bibliotek (sign. R. 417).

Memoria Viri, dum fuit, praeclarissimi & celeberrimi, Dn. Christierni Alandri, Eloquii Romani Professoris in Illustri ad Auram Academiâ .... Parentali Sermone consignata A. 1704 die 28 Apriliis. Aboae, Exc. Jo. Wal. 4:o.

Lijk-Cypress til en Christelig Åminnelse af Edel och Högachtad Herr Johan Saehls, Justitie Borgmestare i Åbo, då han begrofs den 7 Maji 1707. [Åbo] 4:o.

Testament, hwilket Herr Adolph Wittfot rådman i Åbo på dess Begrafningz-Dag den 30 Junii 1708 uptäckia låtit genom Torst. Rudeen. [Åbo] 4:o.

En Gudelig Wandel, uti en Christelig Lijk-Predikan öfwer Fr. Catharina Petters Dotter, fordom Råd- och Handels-Mannens i Nyen-Stad Her Hans Pälckz, effterlåtne Käre Maka, Tå Hon effter en Salig Död, som skedde här i Stapel-Staden Åbo den 17 Nov. 1708, samma Åhr den 13 Decembris i Åbo Dom-Kyrkia wardt begrafwen. Tryckt hos Johan Wall. 4:o.

Krönings Predikan wid Drottning Ulricae Eleonorae Högtijdeliga Krönings-Act i Upsala Dom-Kyrkia åhr 1719 den 17 Martij. Linköping, Tryckt af Pet. Pilecan. 4:o.

The Trognas Strid och Seger, en Christelig Lijk-Predikan öfwer domprosten Thomas Ihre. Linköping hos Pet. Pilecan. 1719. 4:o.

Predikan på Krönings-Dagen 1720.

Nämnes bland manuskript in 4:o N:o 121 i Bibliotheca Hausswolffiana. Holmiae 1774.

The Trognas Fullkomliga Ägendom, en Christelig Lijk-Predikan öfwer Theol. Lectoren wid Linköpings Gymnasium Herr Laurentius Dryseen vid dess jordefärd 29 Maji 1722. Linköping, tryckt af Pet. Pilecan. 4:o.

IV.

Akademiska dissertationer under Rudeens presidium.

Ratio sana de captivo gentilium lumine sive insufficientia naturalis religionis ad salutem, contra insanam Edoardi Herberti baronis angli. Resp. Johannes Torpander. D. 10 novembr. 1694. 4:o.

Dissertatio historico-philologica de Troja non capta. Resp. Jacobus Ekelund. Novemb. 1694. 4:o.

Dissertatio de necessitatis favore. Resp. Herman Ross. D. 22 novembr. 1694.

Apollo silens sive de oraculorum cessatione. Resp. Andreas Carllööf. D. 20 aprilis 1695.

Theses nonnullæ, de mente humana sive de attributis et aliqvibus ejusdem affectionibus. Resp. Andreas Chydenius. D. 27 januarii 1697.

Cognatio artis atq; naturae. Resp. Clemens Thelaus. D. 27 martii 1697.

Dissertatio philosophica de venenis. Resp. Petrus Arling. D. 17 aprilis 1697.

Observationes nonnullæ super naturam phrenoschematum. Resp. Jonas Emzeen. D. 30 aprilis 1697.

Exercitium academicum de sacris fontium. Resp. Jonas Carlhamn. D. 5 junii 1697.

Disputatio historico-philologica de usu organorum in templis. Resp. Henricus Munck. D. 30 junii 1697.

De characteribus literarum disputatio magistralis. Resp. Daniel Sirenius. D. 2 decembr. 1697.

Intellectu Angelico, qua principium, objectum & modum intelligendi. Resp. Theodor Junbæck. 1697.

Aiax, sive de nece accersita. Resp. Jodocus Festing. D. 5 martii 1698.

De crepusculis dissertatio mathematica. Resp. Johannes Muur. D. 31 maji 1698.

De prædictionibus astrologicis, cogitationes philosophicae. Resp. Birgerus Gierdzlin. D. 17 cal. januarii 1699.

De ætatum varietate & characteribus. Resp. Johannes Norgren. D. 22 aprilis 1699.

Rhabdologia, seu numeratio per virgulas. Resp. Gabriel Frondelius. D. 21 junii 1699.

Philosophia fabularis nec non poetarum vindiciæ. Resp. Gabriel J. Haartman. D. 17 februarii 1700.

Γιγαντομαχια. Resp. Daniel Stecksenius. D. 17 martii 1700.

Disputatio magistralis de providentia fatali. Resp. Magnus Alopaeus. D. 6 octobr. 1700.

Ethnicus Hebraizans sive de sacris ethnicorum ab Hebræis. Resp. Michael Fant. D. 27 octobr. 1700.

Circulus artium, quæ appellantur, liberales. Resp. Gabriel Frondelius. D. 6 decembr. 1700.

Dissertatio de licentia poetica. Resp. Jacobus J. Haartman. D. 25 maji 1701.

Exercitium academicum de eqvo Troiano. Resp. Petrus Scheding. D. 19 decembr. 1701.

Dissertatio de pomis Hesperidum. Resp. Johan Linder. D. 17 maji 1702.

Exercitium academicum de cantu cycnorum. Resp. Benedictus Granroot. D. 5 cal. junii 1703.

Specimen academicum de Ænigmatibus. Resp. Jacobus Wijkar. D. 20 junii 1703.

Disquisitio philologica de חרם seu excommunicatione Hebræorum. Resp. Johannes Pihlman. D. VI Idus julii 1703.

Μονομαχια veterum Hyperboreorum. Resp. Johannes Tålpo. D. 27 octobr. 1703.

Iter per orbem eruditum. Resp. Ericus Fleege. D. 21 novembr. 1703.

Disputatio inauguralis de Sacris antiquorum Hyperboreorum. Resp. Nicolaus Hahn. D. 26 novembr. 1703

Dissertatio academica: in qua sistitur Magister Philosophus, secundum instituta Pythagorae. Resp. Carol. Laurbecchius. Ante diem 3 Iduum decembr. 1703.

Tyrocinium academicum, de mellificio. Resp. Johannes J. Wanaeus. D. 20 Februarii 1704.

Templa veterum. Resp. Samuel Möller. D. 28 Maji 1704.

De parabolis. Resp. Michael Jesenhaus. D. 16 Cal. Jan. 1705.

Examen consilii poetarum; cur musas finxerint inermes. Resp. Johannes Haartman. 1705 d. V Qvintilis.

Specimen academicum de conviviis Romanorum nec non aliorum. Resp. Joachim Tesch. D. 13 Maji 1705.

De concentu siderum ex sententia Pythagoræ. Resp. Ericus Asplund. D. 11 Cal. Jul. 1705.

בשיקות sive oscula veterum. Resp. Albertus Spensenius. D. 15 calend. Jul. 1705.

De satyris. Resp. Nicolaus Isr. Stecksenius. D. 6 Septembr. 1705.

Theses nonnullæ super eloquentia. Resp. Jonas Collin. D. 7 Martii 1706.

De eminentia. Resp. Chr. Walstenius. 1706.

De sermone tacentium. Resp. Olaus Joh. Turdin. D. 10 Maji 1706.

Dissertatio philologica de insignibus nobilium. Resp. Benedictus Granroot. D. 11 Junii 1706.

De phocis in sinu bothnico capi solitis. Resp. Jacob Wijkar. D. 24 Jan. 1707.

De magis adoratoribus. Resp. And. Bange. 1707.

Observerade tryckfel.

Sid. 10	9:de	rad.	nerifr.	står oratorier,	bör vara	orationer.
„ 29	5:e	„	„	står equestri,	bör vara	equester.
„ 29	7:de	„	uppifr.	står gotomantiska,	bör vara	gotomaniska.
„ 36	1:a	„	nerifr.	står matrik,	bör vara	metrik.
„ 45	1:a	„	„	står om,	bör vara	hos.
„ 53	17:de	„	uppifr.	står hvars,	bör vara	hvilkas.
„ 66	11:te	„	„	står emendictione,	bör vara	emendicatione
„ 77	13:de	„	nerifr.	står rigosus,	bör vara	rixosus.
„ 108	3:e	„	uppifr.	står ingen,	bör vara	intet.
„ 117	4:de	„	nerifr.	står misi,	bör vara	nisi.
„ 138	15:de	„	„	står querendi? diciti,	bör vara	quaerendi? dicite.
„ 144	15:de	„	„	står prælectiorum,	bör vara	praelectionum.
„ 147	4:de	„	„	står 1750,	bör vara	1760.
„ 181	15:de	„	„	står Ad joca quae, cernis,	bör vara	Ad joca, quæ cernis.
„ 189	4:de	„	„	står verba,	bör vara	verbo.
„ 189	17:de	„	„	står licentat,	bör vara	licentiat.
„ 190	1:a	„	uppifr.	står Laurbechius,	bör vara	Laurbecchius.
„ 195	4:de	„	„	står konsistoriet,	bör vara	akademiska.
„ 199	20:de	„	nerifr.	står svågern,	bör vara	anförvandten.
„ 200	5:te	„	uppifr.	står hotade,	bör vara	hotande.
„ 205	3:je	„	nerifr.	står Värnland,	bör vara	Värmland.
„ 225	11:te	„	uppifr.	står Daal,	bör vara	Dal.
„ 235	7:de	„	nerifr.	står Fachlenius,	bör vara	Fahlenius.
„ 248	3:e	„	uppifr.	står consistorium,	bör vara	konsistorium.
„ 271	22:a	„	nerifr.	står *Αναμνησιγ*,	bör vara	*Ανάμνησιν*.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgifna skrifter:

Tom.		Fmk
I.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. af W. Lagus. — 341 + 68 sid. stor 8:o	8: —
II.	***Förhandlingar och Uppsatser. 1.** (Längre uppsatser af Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid. liten 8:o	2: 50
III.	**Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** af K. G. Leinberg. — 159 sid. liten 8:o	3: —
IV.	**Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. af Elis Lagerblad. — 411 sid. stor 8:o	8: —
V.	**H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. af W. Lagus. — 263 + 106 sid. stor 8:o	8: —
VI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 2.** (Längre uppsatser af Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid. liten 8:o	3: 75
VII.	**Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** af A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid. stor 8:o	6: —
VIII.	***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1798,** utg. af Elis Lagerblad. — 185 sid. liten 8:o	3: —
IX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 3.** (Längre uppsatser af Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid. liten 8:o	4: —
X.	***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. af J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid. liten 8:o	3: —
XI.1.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 1. — 50 + 108 sid. stor 8:o	4: —
XI.2.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 2. — 123 sid. stor 8:o	4: —
XI.3.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 3. — 157 + 46 sid. stor 8:o	4: —
XI.4.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 4. — 224 sid. stor 8:o	2: —
XI.5.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 5. — 248 sid. stor 8:o	2: —
XI.6.	**Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. 6. — 241 sid., hvartill register 50 sid. stor 8:o	2: —
XII.	**Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** af A. O. Freudenthal. — 200 sid. liten 8:o	3: 50
XIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 4.** (Längre uppsatser af Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid. liten 8:o	3: —
XIV.	**De finska klostrens historia,** af K. G. Leinberg. — 509 sid. liten 8:o	4: —
XV.	***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** af Erik Ehrström. — 171 sid. liten 8:o	3: 50
XVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** af L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid. liten 8:o	3: 50
XVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** af Axel Liljenstrand. — 94 sid. liten 8:o	2: 50
XVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 5.** (Längre uppsatser af Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid. liten 8:o	3: 50
XIX.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** af M. G. Schybergson. — 168 sid. liten 8:o	3: —
XX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 6.** (Längre uppsatser af Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid. liten 8:o	2: 50
XXI.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt** därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord af H. Bergroth. — 175 sid. liten 8:o	3: —
XXII.	**Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade af K. G. Leinberg. — 474 sid. stor 8:o	8: —
XXIII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 4. Teologin, förra delen,** af Herman Råbergh. — 187 sid. liten 8:o	3: —
XXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 7.** (Längre uppsatser af J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid. liten 8:o	2: 50
XXV.	**Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgifna af Elis Lagerblad. — 282 sid. stor 8:o	5: 50
XXVI.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** af I. A. Heikel. — 334 sid. liten 8:o	3: 50

Tom.		Fmk.
XXVII.	**Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utg. af Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid. stor 8:o	4: 50
XXVIII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 8.** (Längre uppsatser af E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid. liten 8:o	3: 75
XXIX.	**Östgötalagen med förklaringar,** af A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid. liten 8:o	4: 50
XXX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 9.** (Längre uppsatser af E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid. liten 8:o	3: 75
XXXI.	**Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgifven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid. stor 8:o	5: —
XXXII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** af Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid. liten 8:o	4: 75
XXXIII.	***Raseborgs slotts historia,** af Torsten Hartman. — 155 sid. liten 8:o	2: 75
XXXIV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 10.** (Längre uppsatser af G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus). — 82 + 194 sid. liten 8:o	3: —
XXXV.	**Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord af Yrjö Hirn. — 266 sid. liten 8:o	3: 50
XXXVI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 11.** (Längre uppsatser af I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn). — 69 + 216 + 33 sid. liten 8:o	3: —
XXXVII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** af K. F. Slotte. — 293 sid. liten 8:o	3: 50
XXXVIII.	**Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgifna af Ernst Lagus. — 360 sid. stor 8:o	8: —
XXXIX.	***Förhandlingar och Uppsatser. 12.** (Längre uppsatser af Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist). — 71 + 192 + 11 sid. liten 8:o	3: —
XL.	**Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgifna af Elis Lagerblad. — 586 sid. stor 8:o	10: —
XLI.	***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** af M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid. liten 8:o	4: 50
XLII.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** af Robert Tigerstedt. — 210 sid. liten 8:o	3: —
XLIII.	**En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgifningen ombesörjd af T. S. Dillner. — XX + 145 sid. stor 8:o	4: —
XLIV.	***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgifven af Reinh. Hausen. — XI + 266 sid. liten 8:o	3: —
XLV.	***Förhandlingar och Uppsatser. 13.** (Längre uppsatser af V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. von Bonsdorff). — 45 + 254 sid. liten 8:o	3: —
XLVI.	***Karl August Tavaststjerna.** En lefnadsteckning af Werner Söderhjelm. — 324 sid. liten 8:o	4: —
XLVII.	***Förhandlingar och Uppsatser. 14.** (Längre uppsatser af R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén). — LXXXI + 244 sid. liten 8:o	3: —
XLVIII.	***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** af Ernst Lagus. — CXC + 226 sid. liten 8:o	4: 50
XLIX.	***En idéernas man.** Biografi öfver August Fredrik Soldan af Juhani Aho. — 421 sid. liten 8:o	5: 50
L.	***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** af Herman Råbergh. — 229 sid. liten 8:o	3: —
LI.	***Förhandlingar och Uppsatser. 15.** (Längre uppsatser af P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt). — LXIX + 243 sid. liten 8:o	3: —
LII.	***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** af Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid. liten 8:o	4: 50
LIII.	**Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad af H. Bergroth. — 302 sid. liten 8:o	4: —
LIV.	**Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria,** af Arvid Hultin. — IV + 276 sid. liten 8:o	4: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hafva utdelats åt *alla* medlemmar, de öfriga endast åt stiftare.

